

EEN WAAIER VAN PROEFSLEUVEN

UITGEEST-BENES/HENDRIKSLOOT
ARCHEOLOGISCH WAARDEREND
PROEFSLEUVENONDERZOEK IN EEN VOOR
WATERBERGING AFGEPLAGD TERREIN MET
NEDERZETTINGSSPOREN UIT DE LATE IJZERTIJD,
ROMEINSE TIJD, VROEGE EN LATE MIDDELEEUWEN

COLOFON

Hollandia reeks nr.	750
Titel:	Een waaier van proefsleuven. Uitgeest-Benes/Hendriksloot. Archeologisch waarderend proefsleuven onderzoek op een afgeplagd terrein ten behoeve van waterberging. Nederzettingssporen uit de late ijzertijd, Romeinse tijd, vroege en late middeleeuwen
Toponiem:	Benes/Hendriksloot
Gemeente:	Uitgeest
onderzoeksknummer:	60747
centrumcoördinaten:	108.902/506.075
Auteurs:	J. de Koning en K.T. Salomons
Uitvoering:	J. de Koning (projectleiding) K. Salomons (archeoloog) M. Dautzenberg (projectleiding) R. Duindam, M. van Raaij (amateur-archeologen) T. de Kleijn, R. van Wezop, P. Buis, W. Visser en L. Oppenheimer (metaaldetectie) P. Vos (fysisch geograaf-Deltares) B. Ouweltjes (graafmachinist fa. Hes)
In opdracht van:	Provincie Noord-Holland
Contactpersoon opdrachtgever:	archeologisch beleidsadviseur R.A. van Eerden
Wetenschappelijke leiding:	J. de Koning
Illustraties:	Auteurs, tenzij anders wordt vermeld
Status:	concept
Definitieve versie:	2019
Oplage:	6
ISSN:	1572-3151

© Hollandia archeologen, Zaandijk 2019

HOLLANDIA ARCHEOLOGEN

Tuinstraat 27a

1544 RS Zaandijk

☎ 075 - 622 49 57

✉ info@archeologen.com

Inhoudsopgave

Colofon	3
Samenvatting	7
1. Inleiding	9
2. Onderzoeksgebied	11
2.1 Algemeen	
2.2 Beleidskader	
2.3 Historische context	
2.4 Archeologisch onderzoek	19
2.5 Onderzoeksdoel en vraagstelling	29
3. Geologie	31
4. De werkwijze	33
5. De resultaten	35
5.1. Inleiding	
5.2. Bodemopbouw	37
5.3. Vondsten van het terrein voor het proefsleuvenonderzoek	40
5.3.1. Enkele bijzondere munten	41
5.3.2. Laatmiddeleeuwse insignes van loodtin	45
5.3.3. Een bijzondere vogelfibula	48
5.3.4. Tinnen lepels	51
5.4. Sporen en structuren	53
5.5. Vondsten	97
5.5.1. het aardewerk	97
5.5.2. metaalvondsten	112
5.5.3. Natuursteen	122
5.5.4. Dierlijk bot	123
5.6. Periodisering	124
5.7. Samenvatting onderzoeksresultaten	130
5.8. Advies voor vervolgonderzoek	132
6. Archeologische monumentenzorg	135
7. Synthese- Het onderzoek in regionale context	139
Literatuur	145
Bijlagen	
Bijlage 1 Archeologische perioden	151
Bijlage 2 Archeologisch stappenplan	153
Bijlage 3 Sporenlijst	155
Bijlage 4 Vondstenlijst	161
Bijlage 5 Beantwoording van de onderzoeksvragen	165
Bijlage 6 Tabellen archeozoologisch onderzoek	168

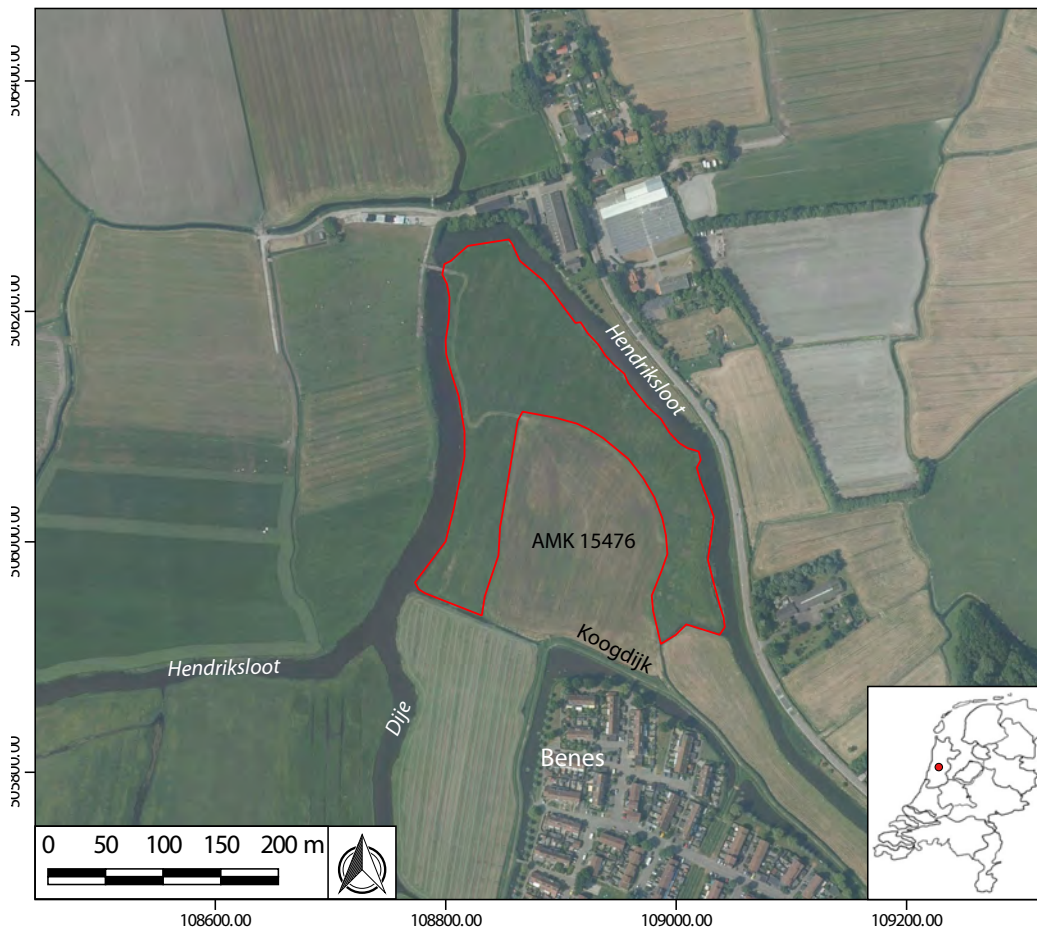
Samenvatting

De voorgeschiedenis van dit onderzoek is niet fraai. Daar waar regelgeving omtrent archeologie bedoelt is het bodemarchief te beschermen, werkte dit blijkbaar niet in het geval van het onderzoeksterrein aan de Hendriksloot in Uitgeest. Terwijl het voortraject van het onderzoek in verband met de plannen van het Hoogheemraadschap een deel van het terrein te gebruiken voor extra waterberging, een belangrijke taak, goed is verlopen, is er uiteindelijk tussen de rapportage van het vooronderzoek en de uitvoering iets mis gegaan met het advies. Terwijl het vooronderzoek alle ingrediënten aandraagt om een proefsleuvenonderzoek te adviseren, eindigt het rapport abrupt met het advies dat een archeologische begeleiding ook wel voldoende is om dan vervolgens één persoon af te sturen op een drie hectare groot terrein dat door meerdere graafmachines tegelijk wordt afgeplagd. Een van de argumenten die als excuus werden aangevoerd was dat de afgeplagde grond op een kerndeel van het monumentgedeelte binnen het terrein zou worden opgeworpen en dus zorgde voor een betere bescherming. Daarna lagen sporen en vondsten binnen het afgegraven deel aan het oppervlak, waarna het terrein werd bezocht door "een stoet amateurarcheologen" (zie krantenartikel [afbeelding 5](#)). Enkele belangrijke vondsten van deze amateurarcheologen zullen in dit rapport besproken worden, maar vondsten van schatgravers die het terrein hebben afgezocht zullen we nooit te zien krijgen. Alleen daardoor kan de gang van zaken worden betreurd. Wanneer een vondst ongemeld blijft, verdwijnt voor de archeologie het meest waardevolle van een vondst, namelijk de context.

De sporen en vondsten uit de [late ijzertijd](#) en [vroeg-Romeinse tijd](#) wijzen op een uitzonderlijke vindplaats op een logische en strategisch belangrijke locatie van een stuk land uitstekend tussen twee belangrijke waterwegen. De nederzetting was zelfs omheind getuige een greppel die de contouren volgt van de twee waterlopen. De mogelijk Keltische AVAVCIA munten gecombineerd met een Caesar-klop, worden door archeologen zeer specifiek in de vroege eerste eeuw geplaatst en in verband gebracht met vroeg Augusteïsche legerkampen en de veldtocht van Germanicus tussen 14 en 16 na Christus. In deze periode werd ook het Romeinse havenfort bij Velsen opgebouwd. Jongere Romeinse munten wijzen ook op een 2e en 3e eeuwse nederzetting.

Ook voor latere periodes had de vindplaats een bijzondere betekenis. In de [Karolingische periode](#) was hier mogelijk al sprake van een aanlegplaats, getuige drie in die periode gedateerde beschoeiingspalen. Er zijn slechts enkele metaalvondsten gedaan uit deze periode zoals een mogelijke sceatta, maar ook een Engelse styca die samen met een bijzonder vogelfibula in de 9e eeuw dateert. Vogelfibulae zijn in onze streken vooralsnog niet bekend, maar wel uit de landen rond de Noordzee en vooral Denemarken en Engeland, maar dit laatste beeld is grotendeels bepaald door de goede vondstregistratie aldaar. Ze worden in verband gebracht met de kerstening en wijzen op intensieve contacten via de Noordzee. Deze contacten zullen in de 9e eeuw aanzienlijk zijn toegenomen door de Vikingen, die het kusten van de Noordzee onveilig maakten en aasden op gebieden. Zo kwam een groot deel van ons land in handen van de Deen Rorik die dit in leen had gekregen van de Frankische keizer Lotharius.

Uit de late middeleeuwen zijn meer sporen aangetroffen en gangbare vondsten zoals aardewerk. Aangezien het terrein is afgeplagd betreft het vooral diepere en daardoor bewaard gebleven sporen zoals greppels, sloten en kuilen. Enkele munten dateren uit de 13e eeuw, maar een viertal zilveren Engelse munten wijzen op een 15e eeuwse muntschat. Het proefsleuvenonderzoek wees uit dat in de noordoosthoek mogelijk meerdere erven hebben gelegen uit de 14e-15e eeuw en mogelijk nog uit de 16e en begin 17e eeuw. Dit was het noordelijke deel van de buurtschap Benes. Hier werden in een donkere sloot een groot aantal insignes gevonden van loodtin en een uitzonderlijke loodtinnen ring met een bezweringsformule. Ook uit de 16e eeuw en begin 17e eeuw komen er nog belangrijke vondsten van het terrein zoals tinnen lepels, een tiende Philipsdaalder en een geuzenpenning. Het proefsleuvenonderzoek heeft een aantal zones van het terrein in kaart gebracht die vervolgonderzoek vereisen aangezien de huidige toestand van het terrein zonder bouwvoor geen garantie is voor het behoud van sporen en vondsten.

Afbeelding 1. Het onderzoeksgebied tussen de Koogdijk en de Hendriksloot. Dit deel van de Dije is een restant van de hoofdgeul van het Oer IJ. De Hendriksloot gaat terug op een iets jongere zijgeul. Beide waterlopen waren belangrijke verbindingroutes tussen nederzettingen. Zo verbond de Hendriksloot de nederzettingen van de Castricummer Oosterbuurt waar onder ander Hilde woonde, naamgeefster aan "het huis van Hilde" , met de nederzettingen bij Uitgeest-Benes en Dorregeest. Benes is een middeleeuwse buurtschap waar diverse archeologische onderzoeken zijn uitgevoerd.

1. Inleiding

Tussen 23 maart en 7 april 2014 heeft Hollandia archeologen in opdracht van de provincie Noord-Holland bij 'Benes' in Uitgeest een inventariserend veldonderzoek door middel van waarderende proefsleuven uitgevoerd. Het onderzoeksgebied, een voormalige oever langs de hoofd- en zijgeul van het Oer-IJ estuarium, bevindt zich ten noorden van het buurtschap Benes en wordt tegenwoordig omgeven door de Hendriksloot.

Langs de Hendriksloot heeft het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier waterberging aangelegd door de oevers af te graven. Deze werkzaamheden zijn kortstondig archeologisch begeleid, ondanks de aanwezigheid van een archeologische monument (15476) en de hoge archeologische verwachting voor het aantreffen van nederzettingsresten uit de late ijzertijd en/of Romeinse tijd.¹

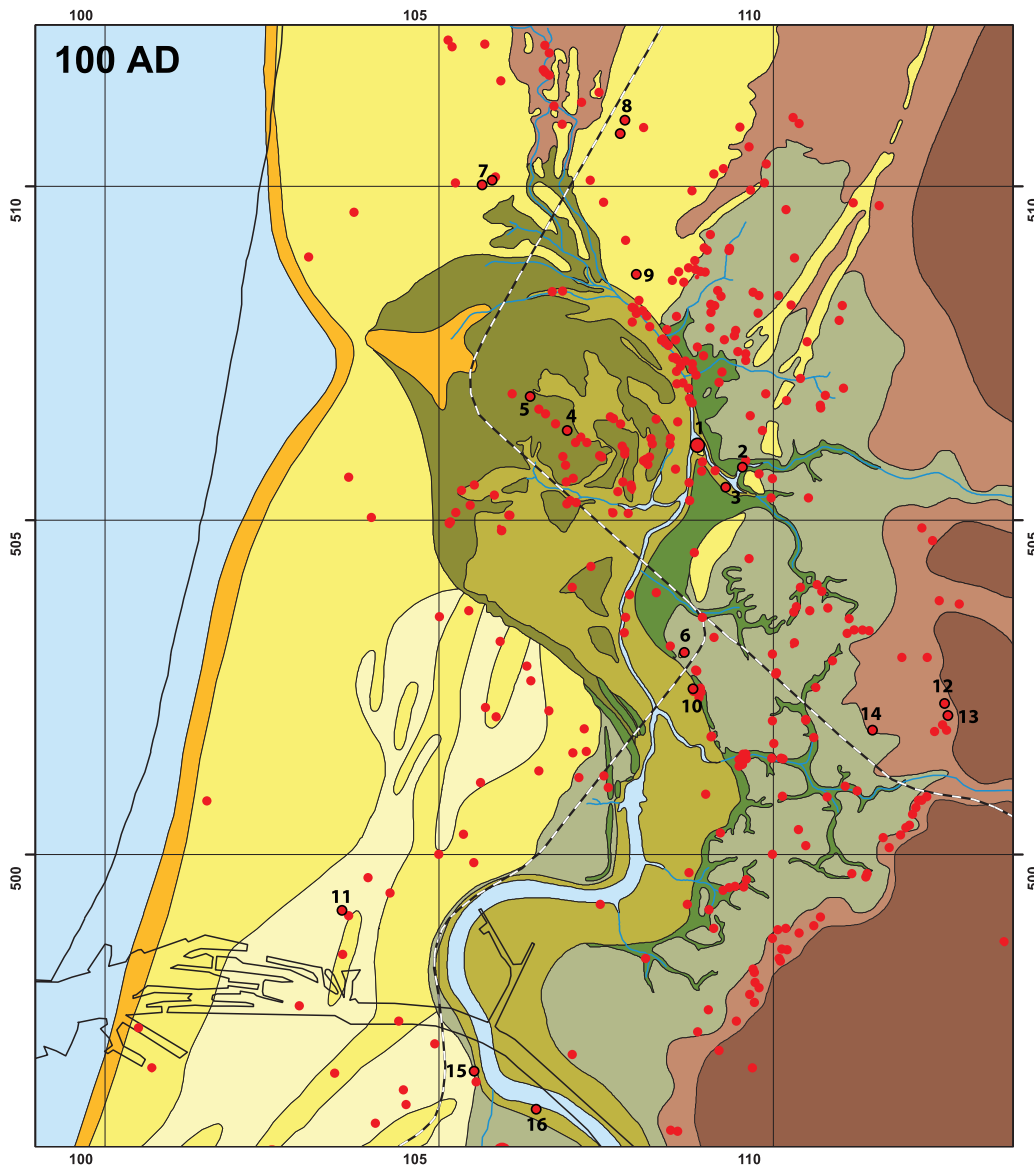
De archeologische begeleiding is onvoldoende gebleken. Nadat de graafwerkzaamheden waren uitgevoerd, is het terrein door amateur-archeologen bezocht. Zij hebben op verschillende plaatsen archeologische sporen waargenomen, aardewerk en metalen voorwerpen verzameld en deze gemeld bij de bevoegde instanties. Helaas is het terrein ook bezocht door schatgravers. Deze hebben vondsten meegenomen zonder deze te melden.

Aangezien de vergunning voor de graafwerkzaamheden reeds was uitgegeven, heeft de provincie Noord-Holland in samenspraak met het hoogheemraadschap en de gemeente Uitgeest opdracht gegeven om een waardestellend proefsleuvenonderzoek te laten uitvoeren met als doel om het afgegraven terrein te beoordelen en een advies te formuleren hoe de archeologische waarden behouden kunnen worden.

Het veldwerk is uitgevoerd door J. de Koning (projectleider), M. Dautzenberg (vervangend projectleider), M. van Raaij, R. Duindam en K. Salomons (veldarcheologen). Zij werden bijgestaan door R. van Wezop, L. Oppenheimer, P. Buis en T. de Kleijn (metaaldetectie).

P. C. Vos (Deltares TNO) heeft de geologische opbouw van het terrein onderzocht.

Aan de basis van het onderzoek ligt een door de gemeente Uitgeest goedgekeurd programma van eisen (De Koning 2014). Het onderzoek is in ARCHIS aangemeld onder meldingsnummer 60747. Naderhand zal de onderzoeksdocumentatie en de vondsten aan het provinciaal archeologisch depot van Noord-Holland worden overgedragen.

Afbeelding 2. Paleogeografische reconstructie van de situatie rond 100 AD (P.C. Vos 2015) met de vindplaatsen uit de Romeinse tijd. De nummers verwijzen naar belangrijke veelal opgegraven nederzettingen: 1. Uitgeest-Hendriksloot; 2. Uitgeest-Dorregeest; 3. Uitgeest-De Dog; 4. Castricum-Oosterbuurt; 5. Castricum-Boogaert; 6. Uitgeest-Waldijk; 7. Castricum-Doornduijn; 8. Heiloo-Hogeweg en Zuiderloo; 9. Limmen-Zuidkerkenlaan; 10. Uitgeester-broekpolder 18; 11. Velsen-Hoogovens; 12. Krommenie 2; 13. Krommenie 3; 14. Krommenie 14 (t Hain); 15. Velsen 1 havenfort; 16. Velsen 2 (havenfort).

2. Onderzoeksgebied

2.1 Algemeen

Het onderzoeksgebied bevindt zich ten noorden van de bebouwde kom van Uitgeest, tussen de Koogdijk in het zuiden en de Hendriksloot. Het terrein ligt feitelijk ingesloten door de Hendriksloot, die aan de westzijde van het terrein samenkomt met de Dije, verder naar het noorden loopt en dan scherp afbuigt in zuidoostelijke richting. Verder oostwaarts loopt deze langs molen de Dog onder de Geesterweg en langs molen De Kat, voorheen de Zien, om voorbij Uitgeest in het Uitgeestermeer uit te komen. Dit gekronkel kan worden verklaard doordat de Hendriksloot een relict is van een natuurlijke waterloop, een zijgeul van het toenmalige Oer-IJ. Deze loopt vanaf de binnendelta van Castricum, richting Uitgeest.

Het traject van de Dije, nu een onbeduidende sloot, is zelfs te herleiden op de voormalige hoofdgeul. Deze valt samen met het westelijke gedeelte van Hendriksloot dat langs het onderzoeksgebied loopt en kan verder gevolgd worden in een smalle sloot, dat nu slechts een kavelgrens vormt, in noordelijke richting ([afbeelding 1](#) en [2](#)).

Het onderzoeksgebied is de oeverzone langs deze voormalige geulen waar het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier waterberging heeft gerealiseerd. Hiervoor is grasland afgegraven zodat bij wateroverlast overtollig water de ruimte krijgt (zie [afbeelding 3](#)). Daarnaast fungeert de strook van 2,8 km langs de Hendriksloot als natuurvriendelijke oever. In totaal beslaat het onderzoeksgebied 30 ha.

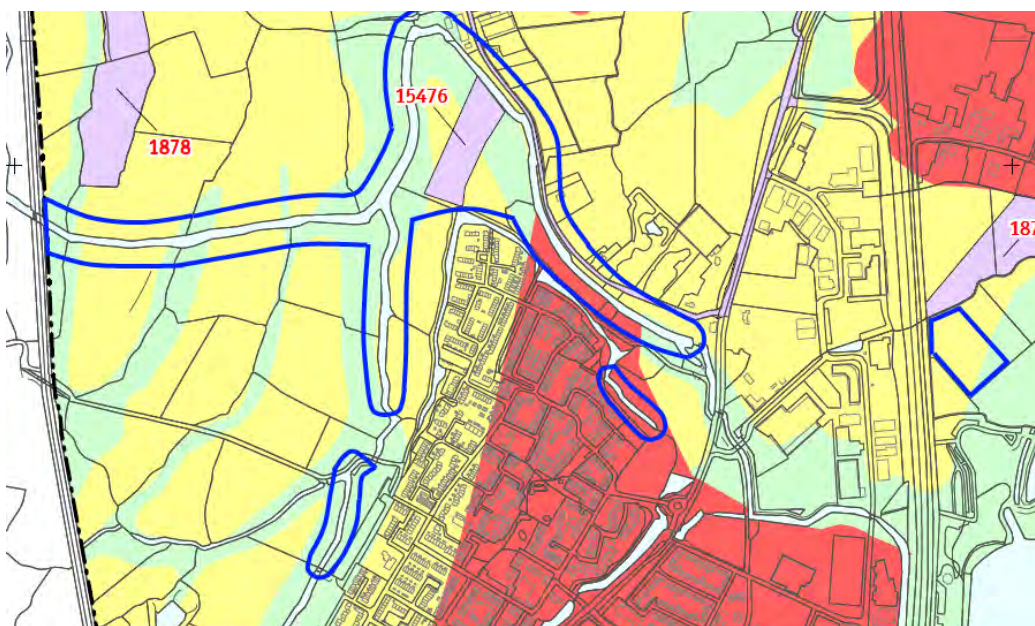

[Afbeelding 3](#). Het terrein kort na het afplaggen. Op de voorgrond zien we zien duidelijk het schuine talud van de natuurvriendelijke oever. De foto is gemaakt op 15 januari 2014 bij een eerste inspectie van het terrein. Er waren toen al vele vondsten op het terrein gedaan uit verschillende periodes zoals Romeinse tijd, vroege middeleeuwen en late middeleeuwen.

2.2. Beleidskader

Binnen het onderzoeksgebied ligt een archeologisch monument (15476-zie ook afbeelding 1). Het monument van hoge archeologische waarde is opgenomen na een in 1997 uitgevoerd karterend booronderzoek. Destijds zijn vanwege voorgenomen egalisatiewerkzaamheden van de zandkop van het terrein, die uiteindelijk niet zijn uitgevoerd, enkele boringen gezet. Hierbij werd een bewoningslaag aangetroffen tussen 0,3 en 0,7 meter onder het maaiveld met daarin aardewerk uit de late ijzertijd-Romeinse tijd en de late middeleeuwen. Op basis van de onderzoeksresultaten concluderen de onderzoekers dat er een nederzettingsterrein uit de late middeleeuwen aanwezig is. Een nederzetting uit oudere perioden wordt ondanks de hoge fragmentatiegraad van het handgevormde aardewerk niet uitgesloten.² Het gebied waar de egalisatiewerkzaamheden zouden plaatsvinden, en waar uiteindelijk de boringen zijn gezet, is opgenomen als archeologische monument. Hier is in het bestemmingsplan van de gemeente Uitgeest de dubbelbestemming archeologie opgenomen, waarvoor geldt dat archeologisch onderzoek bij alle graafwerkzaamheden verplicht is (AWG3). Daarbuiten is in het plangebied ook een gele zone (AWV4) aanwezig dat als een punt binnen het terrein ligt in het verlengde van de oude buurtschap Benes. Dit is een archeologisch waardevol verwachtingsgebied (AWV), wat betekent dat bij ingrepen groter dan 5000 m² vroegtijdig inventariserend archeologisch noodzakelijk is. Alleen in de resterende groene zone (AWV5), de lager gelegen zone richting de Hendriksloot, is geen vervolgonderzoek noodzakelijk. Hier geldt echter wel altijd een wettelijke meldingsplicht indien er tijdens graafwerkzaamheden archeologische waarden worden aangetroffen.

Bij het vaststellen van de de archeologische verwachtingskaart, en daaruit voortkomende regimes in het bestemmingsplan, is men er vanuit gegaan dat het nederzettingsterrein op het hoger gelegen deel van het terrein is gesitueerd. De lagere strook langs de Hendriksloot heeft een lage archeologische verwachting, ondanks dat het archeologische monument (15476) ook hier wordt aangegeven. Uiteindelijk werd voor het gebied binnen de contouren van het archeologische monument een archeologische begeleiding protocol opgraven bij de aanleg van de waterberging uitgevoerd. Dat bleek onvoldoende. Lokale amateur-archeologen tonen aan dat de overblijfselen van vroegere bewoning zich niet enkel beperken tot de grenzen van het monument en het hoger gelegen deel van het terrein en trekken vervolgens aan de bel (afbeelding 5). Daarop laat de provincie Noord-Holland een waarderend onderzoek plaatsvinden.

Archeologische beleidsnota gemeente Uitgeest

Archeologische beleidskaart met voorschriften behoeve van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ)
RAAP-notitie 3694, kaartbijlage 1, schaal 1:15.000

legenda

Archeologisch Waardevol Gebied (AWG)

- AWG1: wettelijk beschermd archeologisch monument
- AWG2: historische dorpskern (niet-beschermd archeologisch monument)
- AWG3: overige niet-beschermd archeologische monumenten

Archeologisch Waardevol Verwachtingsgebied (AWV)

- AWW1
- AWW2
- AWW3
- AWW4

overig

- AWW5
- 1215** Monumentnummer
- gemeentegrens
- water
- plangebieden Wateropgave Uitgeest HHNK

voorschriften in bestemmingsplan

(bij bodemingrepen dieper dan 35 cm -Mv)

bodemingrepen alleen toegestaan met vergunning van de provincie Noord-Holland of RCE

plangebieden groter dan 100 m²: vroegtijdig inventariserend archeologisch onderzoek

vroegtijdig inventariserend archeologisch onderzoek (ondergrens: 0 m²)

voorschriften in bestemmingsplan

(bij bodemingrepen dieper dan 35 cm -Mv; voor type doel, zie rapport 1636 en kaartbijlage 6)

plangebieden groter dan 500 m²: vroegtijdig inventariserend archeologisch onderzoek

plangebieden groter dan 1000 m²: vroegtijdig inventariserend archeologisch onderzoek

plangebieden groter dan 2500 m²: vroegtijdig inventariserend archeologisch onderzoek

plangebieden groter dan 5000 m²: vroegtijdig inventariserend archeologisch onderzoek

vrijgegeven, geen archeologisch onderzoek noodzakelijk

Afbeelding 4. Uitsnede van de Archeologische beleidsnota van de gemeente Uitgeest. Uit Bex 2012, 19).

Archeologisch gebied vernield

Koen van Eijk

Uitgeest * Het Hoogheemraadschap Holland Noorderkwartier (HHNK) heeft een archeologisch monument in Uitgeest uitgegraven voor de aanleg van een waterberging bij de Uitgeesterweg.

Volgens archeologen uit de omgeving had bij de gemeente Uitgeest een belletje moeten gaan rinkelen toen het waterschap een aanvraag deed voor aanleg van de waterberging. In het gebied ten noorden van woonwijk De Koog zijn in het verleden belangrijke archeologische vondsten gedaan uit de Romeinse en vroeg-Middeleeuwse periode.

→ **Regionaal 1: Onderzoek naar vernielde vindplaats**

Afbeelding 5. Artikel uit het Noordhollands Dagblad van 18 maart 2014. Uit het hierop volgende onderzoek in opdracht van de Provincie bleek inderdaad dat er veel schade was aangericht aan een belangrijke archeologische vindplaats.

Onderzoek naar vernielde vindplaats Uitgeest

Koen van Eijk
k.van.eijk@hdcmedia.nl

→ **Vervolg van voorpagina**
Uitgeest * De provincie Noord-Holland start volgende week een onderzoek naar de deels vergraven archeologische vindplaats in Uitgeest om te bekijken of een opraving alsnog nut heeft. De nu omgewoelde grond bevat sporen van de middeleeuwse nederzetting Benes, die daar vroeger heeft gelegen. Benes, waar nu grotendeels woonwijk De Koog ligt, is gelegen op een oeverwal van het Oerij, een voormalige uitloper van de Rijn. Het behoort tot de langst bewoonde delen van Noord-Holland vanwege de relatief hoge ligging. Tom de Kleijn, amateur-archeoloog van de vereniging Oud Uitgeest, moest tot zijn schrik zien hoe graafmachines korte metten maakten met de archeologische schatten in de bodem. „Ontzettend jammer. Ik heb een brief geschreven naar de provincie en gelukkig wordt er nu van alles aan gedaan om het te herstellen.”

Het onderzoek zou gisteren beginnen, maar is uitgesteld tot volgende week. Onder meer moet er een ponton worden aangevoerd om het materieel te kunnen dragen. Volgens amateurarcheoloog Mark de Raaij uit Limmen heeft de gemeente Uitgeest in de vergunning aangegeven dat er slechts een dag een archeoloog moet meelopen tijdens het werk van het waterschap.

Romeinse slijpsteen
1^e - 2^e eeuw

Vondsten in bezit van Oud Uitgeest. Van Romeinse munten tot middeleeuwse scherven en negentiende-eeuwse gespen.

De Raaij: „Dat is veel te weinig om gedegen onderzoek te doen.”

De Kleijn: „De gemeente is een kleine en daardoor kwetsbare organisatie. Dat is geen verwijt, maar een constatering. Het ontbreekt aan kennisdragers over het gebied”

Het afgegraven land heeft de afgelo-

pen maanden de belangstelling getrokken van een stoet amateur-archeologen. Tot verdriet van de amateurs die gedegen onderzoek willen, zoals De Kleijn en De Raaij alsook andere archeologen van de lokale historische verenigingen. Zij willen de grond niet verstoren, terwijl

‘schatgravers’ op zoek gaan naar zoveel mogelijk munten en potten om mee naar huis te nemen.

In een geval had een groep onbekende amateurs zelfs een grondradar meegenomen waarmee tot een meter diepte kan worden gekeken of er iets in de bodem zit. De Kleijn:

„Toen ik vroeg of ze wilden vertrekken ben ik met de dood bedreigd.” De politie moest er aan te pas komen. Bij Haarlem zijn ze aangehouden en is de apparatuur in beslag genomen.

Woordvoerder Peter Dicker van de gemeente Uitgeest bestrijdt dat er onzorgvuldig is gehandeld. „We hebben van tevoren met alle betrokken instanties gesproken, tot en met de Stichting Oerij aan toe. In de evaluatie hebben we te horen gekregen dat deze vindplaats een toevalstreffer was. Er was niets over bekend, het was een witte vlek.”

Volgens Dicker had het nog erger kunnen uitpakken: „De begeleidende archeoloog heeft de werkzaamheden laten stoppen. Daardoor is de waterberging niet zo groot geworden als het waterschap had gewild.” Bij de provincie Noord-Holland staat Uitgeest bekend als een van de meest archeologisch waardevolle gebieden van Noord-Holland. Woordvoester Martine Hartog: „Het is een heel rijk gebied. Als gemeente zou je je daar heel goed mee kunnen profileren.”

Wat een gemeente doet met zijn archeologie, is aan de gemeente zelf, aldus Hartog. „De gemeente is het bevoegd gezag voor het verlenen van de vergunning en ook als eerste verantwoordelijk voor het beschermen van het erfgoed. Hoeveel prioriteit ze daaraan geven, bepalen ze zelf.”

Dicker: „Het gebied is eenvoudig te betreden. Het is te groot om af te hekken. Maar er zijn mensen bevoegd, dus we letten er wel op.”

2.3 Historische context

Benes wordt vermeld in het Gravenregister dat is opgenomen in het *Liber S. Adalberti* en terug gaat op de eerste helft van de 12e eeuw.³ Dit buurtschap wordt weergegeven op de kaart van landmeter Johannes Dou uit 1680 als **Bennes** (zie [afbeelding 6](#) en [7](#)). Benes was een van zeven buurtschappen waaruit de Banne van Uitgeest bestond voor 1398.⁴ Op de kaart van Dou zien we meerdere boerderijen tussen de Koogdijk en middenweg. De Koogdijk loopt verder in noordelijke richting tot aan de Hendriksloot die hier Rijn genoemd wordt naar een boerderij die binnen het onderzoeksgebied lijkt te liggen. Daarna buigt de dijk af in een scherpe bocht naar het oosten, de contouren volgend van deze Hendriksloot of Rijn. Zoals eerder opgemerkt kan dit grillige verloop verklaard worden door de ligging van de geul van het Oer-IJ, vandaar de naam Dije, en een zijgeul, nu de Hendriksloot, met een kronkelend verloop van Castricum naar het huidige Uitgeestermeer.

Op de kaart van 1737 van Rollerus zien we eveneens nog bebouwing langs de dijk bij Benes en nog een boerderij binnen het plangebied ([afbeelding 8](#)).

Uit belastinggegevens van onroerend goed (100e penningen) blijkt dat reeds in 1727 geen inkomsten meer uit het buurtschap komen. Deze teloorgang hangt samen met de economische achteruitgang van de Republiek tussen 1650 en 1750, waarbij de boeren kampen met teruglopende prijzen van producten en grond en bovendien wordt hun vee getroffen door veeziekten, zoals de runderpest.⁵ Bedrijven die, opgestuwd door de Zaanse scheepsbouwindustrie, in de 17e eeuw tot bloei waren gekomen zoals de rolrederij waar zeildoek werd geproduceerd, waren aan het einde van de 18e eeuw weer verdwenen.⁶ De gevolgen hiervan zien we direct in het kaartbeeld terug. Tussen de kaart van Rollerus uit 1737 en de Kadastrale minuut uit 1822 zijn nagenoeg alle boerderijen verdwenen ([afbeelding 8](#) en [9](#)).

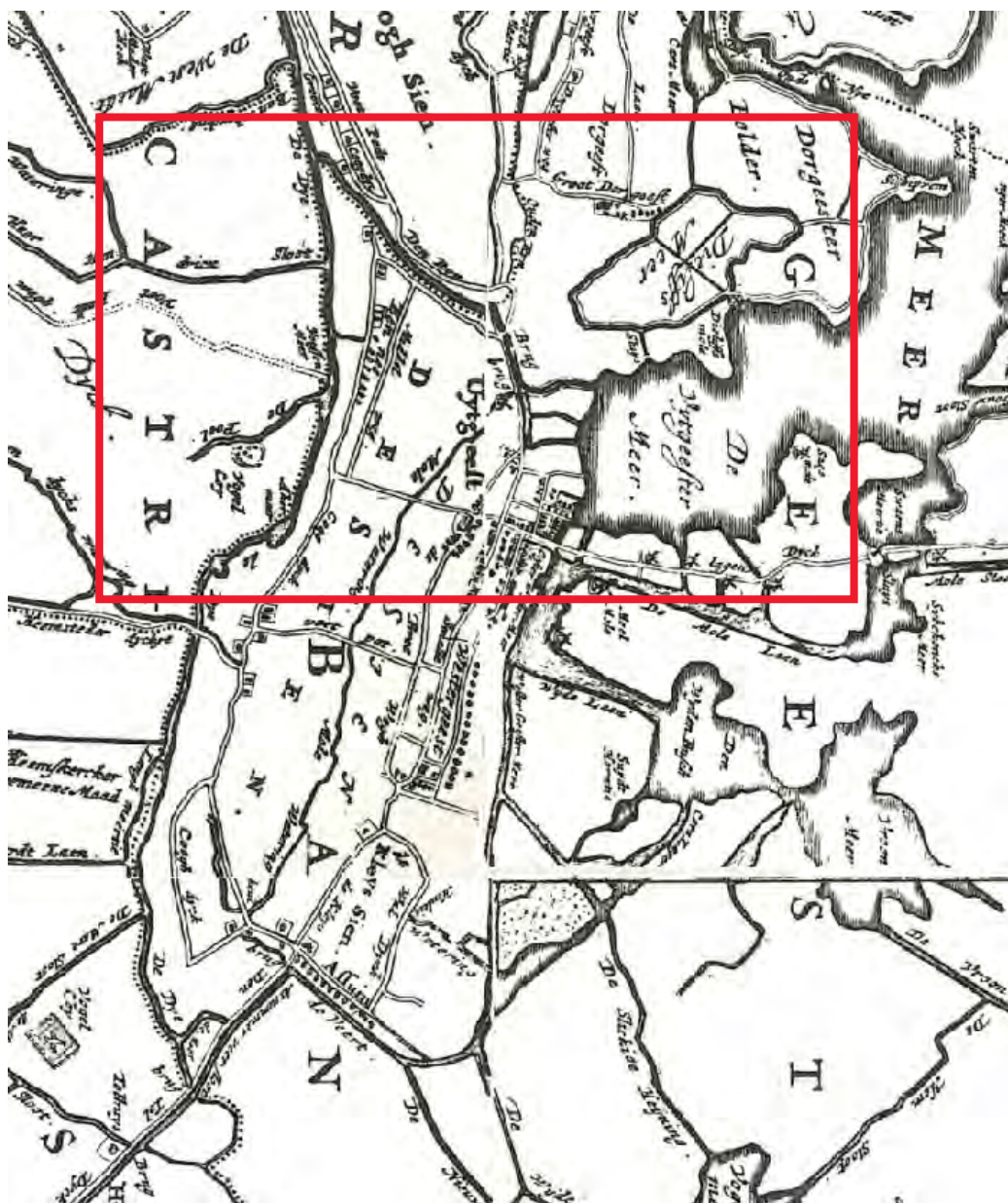
[Afbeelding 6](#). Uitsnede van de kaart van Johannes Dou (Uitwaterende sluizen van Kennemerland) met daarop centraal het noordelijk deel van Uitgeest met Benes, hier aangegeven als Bennes (groen omkaderd), Hendriksloot, Dije en de Rijn. Het onderzoeksgebied is rood omlijnd.

3 Künzel et al. 1988, 81.

4 De Cock 1965, 175

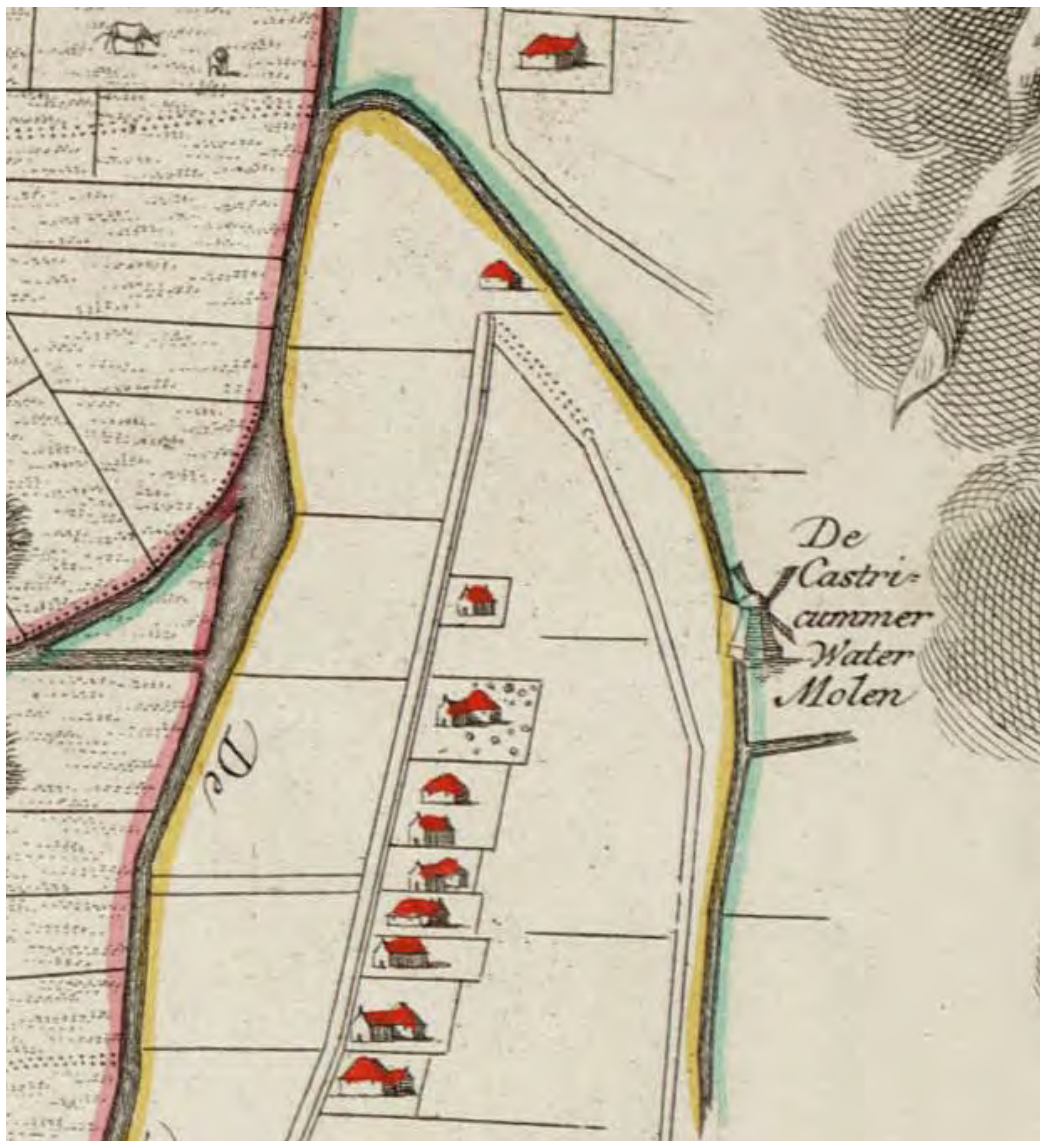
5 Groen 1982, 274-275.

6 Groen 2001.

Afbeelding 7. Uitsnede van de kaart van Johannes Dou (Uitwaterende sluizen van Kennemerland) met daarop centraal het gebied van Uitgeest.

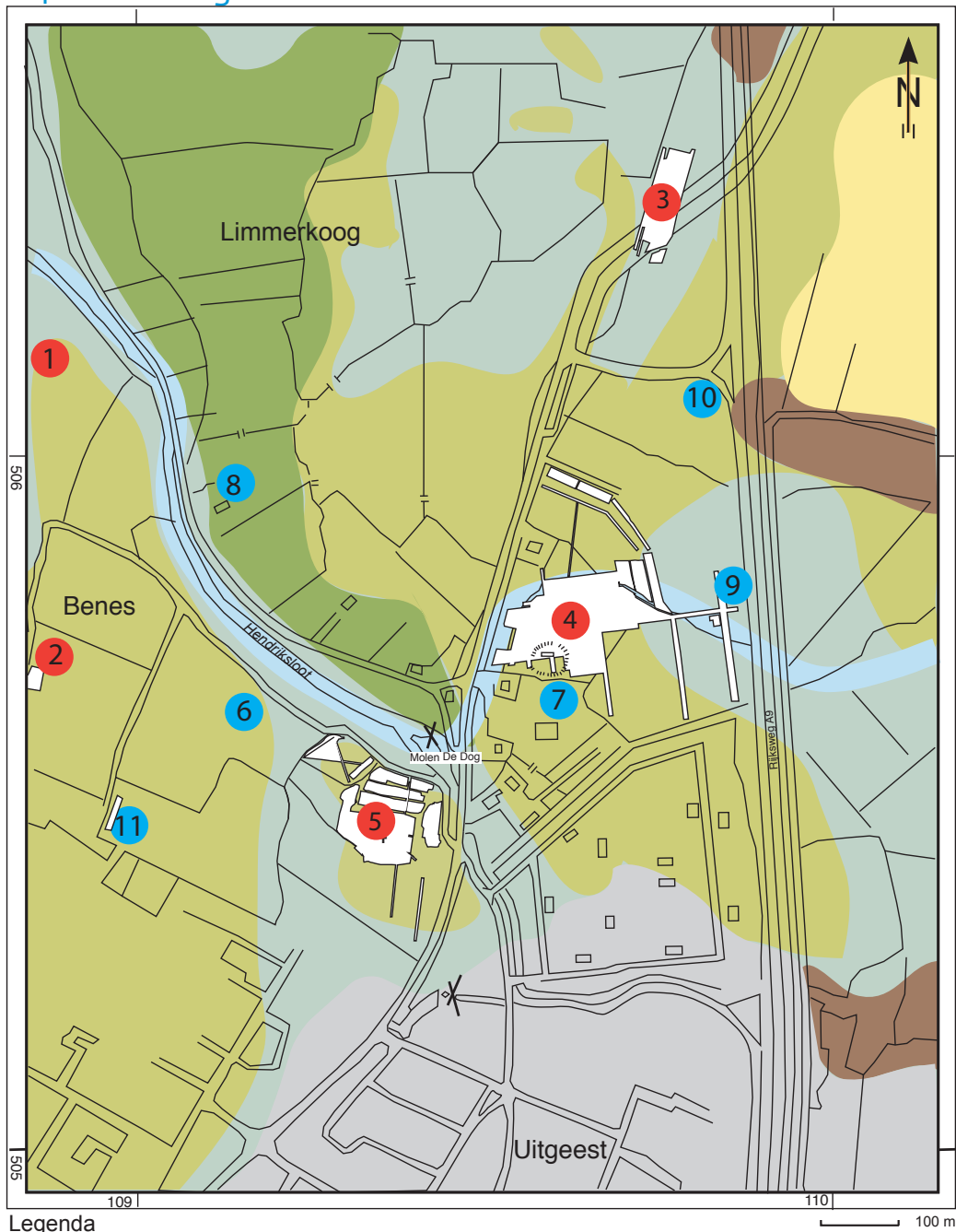

Afbeelding 8. Uitsnede van de kaart van Rollerus uit 1737 met daarop de buurtschap Benes binnen de bedijkte Zienpolder. We zien de Castricummer watermolen waar tegenwoordig molen De Dog staat. Opvallend is de boerderij die binnen het onderzoeksgebied valt, Deze was ook al te zien op de kaart van Dou (afbeelding 6 en 7).

Afbeelding 9. Uitsnedes uit de Kadastrale kaart (minuutplan) gemeente Uitgeest, sectie B blad 1 uit 1822
bron: noord-hollandsarchief.nl/beelden/beeldbank. Behalve de molen (bovenste kaart) is hierop geen enkele bebouwing
meer te zien. Dit geeft het economische verval aan dat vooral in de 2e helft van de 18e eeuw enorm was.

2.4. Archeologisch onderzoek

Afbeelding 10. Opgravingen en archeologische waarnemingen rondom Uitgeest-Benes en Dorregeest geprojecteerd op de geomorfologische kaart van De Roo (1953): 1. onderzoek Hendriksloot 2014; 2. Benes (1979); 3. Dorregeest 1941; 4. Groot-Dorregeest 1980-1983; 5. Benes 1983 en De Dog 1989; 6. Witte hoofden 1982; 7. ten zuiden van terpje 1971; 8. Bisschopshoeve 2014; 9. losse vondst lijk-rom; 10. losse vondst vijz; 11. scherven vroeg-romeins inheems

Het verdwenen buurtschap Benes

In 1975 vond de eerste opgraving plaats waarbij restanten werden aangetroffen van de verdwenen bebouwing van de buurtschap Benes. De aanleiding hiervoor was de oprukkende bebouwing van de Zienpolder. Dit onderzoek werd uitgevoerd door de AWN, afdeling Zaanstreek.⁷ Daarbij werd een 17e eeuwse fundering vrijgelegd. Vanaf 1979 werden door dezelfde afdeling van de AWN, maar nu in samenwerking met de Vereniging Oud-Uitgeest de funderingen van minimaal vier gebouwen vrijgelegd langs de Zieldijk (afbeelding 10-20). Dit onderzoek werd door Arthur Groen in 1982 uitvoerig besproken en in samenhang met de kaart van Rollerus bekeken in een artikel in Westerheem.⁸ Behalve van resten van het historische Benes werden er ook enkele kuilen gevonden met inheems aardewerk uit de Romeinse tijd. Vondsten van middeleeuws aardewerk zoals

Pingsdorf-, Paffrath, kogelpotaardewerk en 14e-15e eeuwse steengoed uit Siegburg en Langerwehe zouden er op kunnen duiden dat Benes in de 12e eeuw als buurtschap is ontstaan. In 1982 werden in het noordoostelijk deel van de Zienpolder op een perceel genaamd "de witte hoofden" greppeltjes, sloten en afvalkuilen opgegraven met 12e-13e eeuwse aardewerk (afbeelding 10-6).⁹ Hier zou een oudere fase van Benes gelegen kunnen hebben. Vanwege wateroverlast zou de plek zijn opgegeven. Het latere Benes waarvan de stenenfunderingen zijn opgegraven lag immers in een gebied dat beschermd was door een ringdijk bestaande uit een noordwestelijk deel van Zieldijk en de Middenweg.¹⁰ De eerste stenen boerderijen waarvan de funderingen werden teruggevonden konden gedateerd worden in de 16e eeuw. De meeste funderingen zijn waarschijnlijk 17e eeuwse. Onder de vondsten uit deze periode zijn grappen, bakpannen, kommen en rijk versierde

Afbeelding 11. Archeologisch onderzoek van Benes door leden van de AWN Zaanstreek en Vereniging Oud Uitgeest in 1979 kijken naar het zuidoosten. We de oprukkende nieuwbouw van de huidige wijk "De Koog". De kerktoren markeert de ligging van de oude dorpskern. Bron:beeldbank stichting Oud-Uitgeest

7 Groen 1982, 262 verwijzend naar Helderman 1975, Noodopgraving Benes I en II in Grondspoor 43 en 44.
8 Groen 1982.

9 Groen 1983.
10 Groen 1983, 73.

Afbeelding 12. Onderzoek van Benes in 1979. Een oud straatje vlak onder het maaiveld behorend bij een van de 16e-17e eeuwse boerderijen uit de verdwenen buurtschap Benes. We kijken in noordelijke richting. Bron: beeldbank stichting Oud-Uitgeest

borden gevonden, maar ook tinnen lepels, baardmankruiken en een Spaanse olijfoliekruik. De teloorgang van Benes kon door Groen historisch bevestigd worden. Uit een overzicht van het aantal huizen te Benes tussen 1628 en 1727 gebaseerd op het haardstedengeldboek en de kohierboeken der 100e penning zien we het aantal huizen afnemen van 17 in 1629 naar 3 in 1720.¹¹ In 1727 zijn er helemaal geen huizen meer in Benes. Dit verklaart het geheel ontbreken van bebouwing op de 19e eeuwse minuutplannen. Het verklaart ten dele ook het aantreffen van veel middeleeuwse, maar ook 16e-17e eeuwse vondsten binnen het plangebied aan de Hendriksloot ([afbeelding 10-1](#)). Dit terrein kan als de noordelijke uitloper beschouwd worden van de buurtschap Benes. Intrigerend is het ontbreken van de 14e en 15e eeuw op enkele steengoedfragmenten na.

Hiervan zijn op het terrein Hendriksloot wel meer sporen en vondsten van aangetroffen, waarmee het aannemelijk is gemaakt dat de buurtschap Benes vanaf de 12e eeuw tot 1727 bewoond is geweest, zoals de historische informatie ook al suggereerd. Chronologisch daaraan voorafgaande vroegmiddeleeuwse vindplaatsen liggen echter ook niet ver weg en zijn aangetroffen bij Uitgeest-De Dog ([afbeelding 10-5](#)) en Dorregeest ([afbeelding 10-4](#)). Op beide vindplaatsen zijn ook aanwijzingen voor 10e-11e eeuwse bewoning.

11

Groen 1982, 274. Afbeelding 16.

Afbeelding 13. Onderzoek van het terrein van Dorregeest 1980, voor de ROB opgraving die hierop zou volgen. De amateurarcheologen van de vereniging Oud-Uitgeest en de AWN Zaanstreek groeven ieder een proefputje van 1 meter bij 1 meter op een lijn. Herkenbaar zijn van voor naar achter K van Calissendorf, twee jeugdleden van Oud- Uitgeest, F. Zonneveld en E. Helderman. Bron: G. Graas (AWN Zaanstreek).

Groot -Dorregeest

In dezelfde periode als het onderzoek van Benes aan de Ziendijk waren de ogen ook gericht op een ander terrein waar altijd al veel om te doen geweest was, namelijk een perceel langs de Geesterweg bij Dorregeest. Dit stond bekend onder verschillende namen zoals het "oude kerkhof" of "Russenkerkhof". Hier was al in 1941 een klein archeologisch onderzoek uitgevoerd onder leiding van de toenmalige directeur van het Rijksbureau voor Oudheden F.C. Bursch.¹² Tijdens een opgraving iets noordelijker richting Akersloot, waar tal van nederzettingssporen en waterputten werden aangetroffen uit de Romeinse tijd (afbeelding 10-3), heeft men ook een proefsleuf getrokken door een opvallende verhoging op dit kerkhof- terrein (afbeelding 10-4). Men trof enkele dooreen geworpen skeletten aan en vond dit niet voldoende voor verder onderzoek. Dat was erg jammer want in 1958 werd de verhoging waarop een tufstenen kerkje heeft gelegen gewoon afgegraven zonder enig structureel archeologisch onderzoek. Een korte inspectie van de ROB onder leiding van Halbertsma leverde een doorsnede op

van de fundering van een tufstenen kerkje.¹³ Pas in 1980 werd dit gebied weer bedreigd. Nu door de herinrichting van het gebied als bedrijventerrein. Dezelfde amateurarcheologen die betrokken waren bij het onderzoek van Benes gingen ook hier aan de slag met het graven van kleine handgegraven proefputjes. Daarbij werd bijzonder veel aangetroffen uiteenlopend van inheems-Romeins tot laatmiddeleeuws aardewerk, maar ook menselijke resten die behoorden tot het kerkhofje onder en bij de kerk. Een vondst was echter de directe aanleiding tot het grootschalige drie jaar lang durende onderzoek van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB, tegenwoordig Rijksdienst Cultureel Erfgoed -RCE). Het betrof een 18 cm lange maar omgebogen bronzen haarnaald met een brede knop uit de 5e eeuw. Alleen al deze datering in een periode waarvan in Noord-Holland nog nooit iets was gevonden was voldoende om een grootschalig onderzoek te rechtvaardigen. Uiteindelijk werd er 2,55 ha opgegraven, was er 29.000 m³ grond verzet en 80.000 m² oppervlak en 5100 m² profiel getekend.

12 De Koning 2016, 47-49.

13 De Koning 2016, 53-56. Verwijzend naar Halbertsma 1958 en Haalebos 1959.

Afbeelding 14. Profiel in werkput van de opgraving Groot-Dorreveest waarin de schuine gelaagdheid goed te zien is van de zijgeul. De foto is nagenoeg in dezelfde richting genomen als de foto in afbeelding 13. Foto: ROB

Afbeelding 15. De oudste begraving van Groot-Dorreveest. Het betreft een 8-jarige jongen die zitten met opgetrokken benen is neergezet. De datering is late ijzertijd, circa 100 v. Chr. Foto: ROB

Dat had ook bijzonder veel vondsten opgeleverd zoals enorme hoeveelheden inheems aardewerk uit de late ijzertijd en Romeinse tijd¹⁴, maar ook Romeins aardewerk en aardewerk uit de vroege en late middeleeuwen, heel veel dierlijk bot waaronder vele complete dierskeletten van runderen, paarden en een hond, meerdere mensenskeletten, glas, een houten panfluit en veel bijzondere metaalvondsten, waaronder een tafelpoot van een Romeins meubel, een bronzen flesje, een muntschat van meer dan 1300 denarii, mantelspelden en Romeinse militaria waaronder de wangklep van een helm. Een groot deel hiervan is inmiddels gepubliceerd in de *Hollandia*-reeks.¹⁵

De belangrijkste conclusies van dit onderzoek kunnen als volgt worden samengevat. De locatie in een binnenbocht van een zijgeul van het Oer-IJ was meer dan alleen nederzettingsterrein.

13 Een grove schatting van de hoeveelheid komt uit tussen 100.000 en 125.000 scherven (mededeling F. Diederik 2018). De Koning 2016.

15

Het had een bijzondere status, Deze zien we archeologisch terug in een ongekende en langlopende reeks van opmerkelijke dier- en mensbegravingen. Deze reeks begint in de late ijzertijd met de begraving van een 8-jarige jongen (afbeelding 15) bij een mogelijk nog oudere grafheuvel en eindigt met de bouw van een tufstenen zaalkerkje, dat later ook nog is herbouwd met kloostermoppen. De ligging langs een waterloop die het bewoonde gebied in het westen verbond met een onbewoonde wildernis in het oosten kan de reden zijn geweest dat uitgerekend hier deze opmerkelijke begravingen zijn gedaan. Naast de begravingen kunnen ook de meest opmerkelijke metaalvondsten beschouwd worden als bewuste deposities. Deze beginnen met onderdelen van de uitrusting van Romeinse legionairs (afbeelding 16), teruggaand op de tijd van Castellum Flevum, het vroeg-Romeinse havenfort bij Velsen in de eerste helft van de eerste eeuw na Christus en eindigend met een zesde eeuwse beugelfibula (afbeelding 17-onder). Deze objecten zijn gevonden in een tamelijk smalle zone op de oostelijke oever van de geul die op de kaart van Dou de opmerkelijke naam "Oude Rijn" heeft gekregen en die van de Rijn (nu Hendriksloot) in noordwaartse richting afbuigt naar de buurtschap Groot-Dorreegeest (afbeelding 6). Behalve dat een deel van dit terrein een rituele functie gehad zal hebben werd er op een groot deel van het terrein ook gewoon en/of geakkerd getuigen de vele waterputten, paalkuilen en greppelsystemen. Door de extreme dichtheid aan sporen konden er echter nauwelijks complete boerderijplattegronden gereconstrueerd worden, hooguit delen van plattegronden. Zeker tot in de 9e eeuw (Karolingische tijd) lag er een nederzetting op het terrein, maar daarna wordt het zuidelijk deel anders ingericht. Twee aan elkaar grenzende percelen worden gemarkeerd door een tamelijk brede greppel of sloot. Eén ervan is bestemd voor het tufstenen zaalkerkje. Van het andere omgreppelde erf is de functie onbekend en ook niet meer te achterhalen. De heuvel is immers in 1958 afgegraven. Gezien de naastgelegen kerk zou in dit perceel de voorganger kunnen zijn van een dominiaal hof dat door Groen midden in de Zienpolder en dus nu midden de wijk De Koog is gelokaliseerd.¹⁶ Ook de kerk is later verplaatst, een verschijnsel dat

Afbeelding 16. Gevonden langs de oostoeever van de waterloop bij de opgraving Groot-Dorreegeest. Boven een wangklep van een mogelijk eerste eeuwse Romeinse helm (schaal 2:1) daaronder een riemplaat (schaal 1:1). Deze waren bevestigd op de gordel van de Romeinse legionair.

tot nu slechts op enkele plaatsen is vastgesteld. We kennen dit wel uit de veengebieden zoals bij Assendelft¹⁷ en West-Friesland, waarbij door de veranderde waterhuishouding als gevolg van de maaiveldval door klink en oxidatie, de gehele

16 Groen 1981 en 1983.

17 Besteman en Guiran 1986 en 1987 en Besteman 1990.

Afbeelding 17. Enkele van de 29 mantelspelden die zijn gevonden bij de opgraving Groot-Dorreegeest. Boven: scharnierfibula uit de eerste eeuw (lengte 4,5 cm); midden: Knikfibula uit de eerste eeuw (lengte 3,75 cm); 3. beugelfibula uit de zesde eeuw (lengte 8 cm)

nederzetting inclusief de kerk verplaatst wordt. De kerken van Kennemerland op zandgrond lijken nu juist zeer plaatsvast, met uitzondering dus van Uitgeest-Dorreegeest. Bijna alle parochiekerken in de regio Kennemerland (meestal de Nederlands

Hervormde kerken) liggen op de plek waar ook de eerste kerk gelegen moet hebben. Het verplaatsen van de kerk had vermoedelijk verschillende redenen. Een samenhang met het verplaatsen van het bestuurlijke lokale machtscentrum is

zeer waarschijnlijk. Naamkundig zijn de namen Dorregeest en Uitgeest en vooral in relatie tot bovenstaande verplaatsingen ook veelzeggend,¹⁸ Hoewel de opgravingen bij Dorregeest zeer veel hebben opgeleverd, zoals zo vaak meer vragen dan antwoorden, zijn er juist door het intensieve gebruik van het terrein geen duidelijke huisplattegronden gevonden. Delen van plattegronden zijn herkend als drieschepige inheems-Romeinse boerderijen, maar van de vroege middeleeuwen zijn behalve waterputten, vondsten en enkele begravingen geen plattegronden herkend. Die werden enkele jaren later wel gevonden op het terrein bij molen de Dog (afbeelding 10-5), gelegen tussen de opgravingsterreinen van Dorregeest en "De Witte Hoofden".

Uitgeest-De Dog

In 1989 werd door het instituut voor pre-en protohistorie (IPP) van de Universiteit van Amsterdam 1,5 hectare van een vroegmiddeleeuwse nederzetting opgegraven in het terrein ten zuiden van molen De Dog (afbeelding 10-5). Aanleiding hiervoor was wederom, net zoals bij het onderzoek van

Dorregeest, het resultaat van een proefopgraving van de stichting Oud-Uitgeest en AWN-Zaanstreek in 1987 en 1988.¹⁹ Zij hadden besloten tot deze veldcampagnes naar aanleiding van het eerder door het IPP in 1983 uitgevoerde proefsleuvenonderzoek onder de naam Uitgeest-Benes. Twee van de in totaal zeven proefsleuven lagen binnen het terrein bij molen "De Dog". Dat er vroegmiddeleeuwse sporen lagen binnen dit terrein was dus al bekend. Men vond deze sporen echter niet duidelijk genoeg om een opgraving te rechtvaardigen. De proefputjes van de amateurarcheologen leverde echter wel voldoende bewijs bijvoorbeeld doordat zij een grote hoeveelheid Karolingische scherven verzamelden. Al eerder had Groen gewezen op het opmerkelijke verschil in verkaveling tussen het westelijk deel van de Zienpolder met een evenwijdig verkavelingspatroon, waar de buurtschap Benes moet hebben gelegen en het oostelijk deel met een onregelmatig patroon.²⁰ Het onderzoek van het perceel "De Witte Hoofden", waar de oudste (12e-13e eeuw) sporen van Benes waren gevonden, lag ook binnen dit onregelmatige verkavelingspatroon. Groen stelt dat dit patroon ouder is dan de het

Afbeelding 18. Proefsleuvenonderzoek van het IPP in 1983. Bron: UvA

18 De Koning 2016,

19 Grondspoor 92.
20 Groen 1983, 72-73.

Afbeelding 19. Opgraving Uitgeest-De Dog in 1989. We zien hier verschillende vroegmiddeleeuwse huisgreppels. Hieruit kwam het meeste aardewerk. Bron: UvA

evenwijdige verkavelingspatroon. Uitgerekend het terrein bij molen De Dog vertoont het meest grillige patroon, inclusief enkele grote onverkavelde blokken. Op dit terrein werden bij de opgraving in de zomer van 1989 duidelijke vroegmiddeleeuwse structuren opgegraven naast sporen uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse

tijd.²¹ Binnen de vroege middeleeuwen konden maar liefst vijf bewoningsfasen onderscheiden worden met binnen iedere fase vaak meerdere boerderijen, waterputten en bijgebouwen.²² De oudste vroegmiddeleeuwse structuren betreffen

21
22

Besteman 1990; De Koning 1992; Dijkstra 1992. Dijkstra 1992 en De Koning 2008.

een tweeschepige schuur en een eenschepig woonstalhuis. Deze konden gedateerd worden rond het midden van de 7e eeuw. De vijfde fase kon worden gedateerd rond het midden van de 9e eeuw. In totaal werden er 29 waterputten opgegraven, mogelijk 16 grote structuren en 53 kleine bijgebouwen. In totaal zijn er 3300 sporen gedocumenteerd en 5564 scherven verzameld waarvan het grootste deel vroegmiddeleeuws. De meest opmerkelijke vondsten zijn een complete set van maalstenen van tefriet die nog met de houten spil op elkaar in een sloot werden gevonden en onderdelen van een houten emmer uit een Karolingische waterput. In de noordwesthoek van het terrein, niet ver van "De Witte Hoofden" werden een pseudomuntfibula gevonden van een loodtin legering met een nog net zichtbaar randschrift "TOREX". Een vergelijkbaar loodtin exemplaar is in Tiel gevonden waarop nog TTOREX te lezen is en uit Middelburg is een exemplaar bekend eveneens van loodtin met een verbastering van de naam Chlotarius.²³ Hierop zijn nog wel een deel van het keizerportret te zien van de keizer of koning? Van belang is hier de vermoedelijk 10e eeuwse datering aangezien de drie keizers met deze naam regeerden tussen 962 en 1002. De toevoeging REX verwijst echter naar een koning. De munten binnen de fibulae en zijn vermoedelijk afgietsels van bestaande zilveren munten. Exemplaren met hetzelfde randschrift OTTOREX zijn bekend van zowel Otto I als Otto III, meestal is daarbinnen echter een Karolingisch kruis te zien met een punt in ieder veld (zoals ook op Karolingische denarii te zien zijn), maar exemplaren met een portret zijn ook bekend.²⁴

Overige archeologische waarnemingen

Binnen het gebied aan weerszijden van de Hendriksloot zijn nog tal van andere waarnemingen gedaan die aangeven dat hier nagenoeg overal wel archeologische sporen zijn te verwachten. Zo werd er in 1971 ten zuiden van Dorregeest en bij molen de Zien (nu molen De Kat- [afbeelding 10-7](#)) Romeins aardewerk en streepband-aardewerk gevonden. Inheems-Romeins aardewerk werd gevonden aan de noordzijde van de Hendriksloot, niet ver van het onderzoeksgebied ([afbeelding 10-8](#)), ten zuiden van de witte hoofden in de Zienpolder ([afbeelding 10-11](#)) en bij de A9 niet ver van Dorregeest ([afbeelding 10-9](#)). Verder noordwaarts werd ook nog ouder aardewerk gevonden dat vermoedelijk dateert in de vroege ijzertijd ([afbeelding 10-10](#)). Buiten de kaart, want maar niet onbelangrijk want op nog kilometer naar het (zuid)westen, lag een nederzetting en akkerbouwgebied bij de Groote Ven. Deze lag in een relatief laag deel van het estuarium, want hun afwateringsgreppels slibden dicht met klei.²⁵ Bij Klein-Dorregeest dat net langs de zuidkant van de strandwal van Akersloot ligt werd een van de oudste vindplaatsen van Kennemerland aangetroffen. Hier werden klokbekerscherven gevonden, een vuurstenen pijlpunt en een goed geconserveerde akkerlaag uit het laat-neolithicum.²⁶ Bij verder onderzoek werden hier ook nog aanwijzingen gevonden voor een nederzetting uit de midden ijzertijd.

Conclusie

De gehele strook aan weerszijden van de Hendriksloot, maar ook langs de Ziendijk is zeer rijk aan archeologische resten. Van het onderzoeksterrein zelf was tot nu toe weinig bekend, maar door karteringen wel bestempeld als monument. De vele vindplaatsen uit verschillende periodes in ogenschouw nemend, is het dan ook niet verwonderlijk dat er in het plangebied uiteindelijk zoveel is aangetroffen. De resultaten zullen in een volgend hoofdstuk worden gepresenteerd.

23 Zie Besteman 1990, 327 verwijzend naar A.N. Zadoks-Josephus Jitta in Trimpe Burger 1964, pp. 110-11 en Dijkstra 1998, 43, Fortuyn Drooglever 1980, 41.

25 De Koning & Salomons 2017. Zie ook Vos 2015, Müller e.a. 2008.

2.5. Onderzoeksdoel en -vraagstelling

Doelstelling

Het doel van het inventariserend veldonderzoek door middel van waarderende proefsleuven is het aanvullen en toetsen van de archeologische verwachting, teneinde een selectieadvies te formuleren naar de bevoegde overheid over eventuele archeologische vervolgstappen.

Vraagstelling

De algemene vraagstelling richt zich met name op het verkrijgen van (extra) informatie over de bekende en/of verwachte archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied. Daarvoor worden onderzoeksvragen geformuleerd die betrekking hebben op de aan- of aanwezigheid, de aard, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering, de inhoudelijke kwaliteit en archeologische vervolgstappen.

Hiertoe zijn in het programma van eisen²⁷ de volgende onderzoeksvragen geformuleerd (de antwoorden vinden we in [bijlage 5](#)):

Algemene vragen

-Wat is de aard, omvang en verspreiding van de archeologische sporen en/of sporenclusters uit de late ijzertijd/Romeinse tijd en middeleeuwen?

-Hoe dateren de archeologische sporen?

-Is er sprake van diachrone bewoning? En was er continue bewoning?

-Wat is de fysieke- en inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten?

-Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondst categorieën behoren zij?

-Zijn er in de oeverzones aanwijzingen voor ritueel gebruik van het aangrenzende water? Gedacht moet worden aan concentraties van bijvoorbeeld begravingen of bijzondere metaalvondsten (Zie Kok 2008 en De Koning 2003 en in voorbereiding).

Erf- of huisplaatsgerelateerde vragen, indien hiervan sporen worden aangetroffen.

-Kunnen archeologische sporen worden toegeschreven aan erven? Zo ja, welke archeologisch sporen zijn binnen een erf aangetroffen.

-Hoe zien huisplattegronden er uit? Is er verschil in grootte van de huizen?

-Zijn er binnen de nederzetting rituelen uitgevoerd? Zo ja, wat was de aard en plek?

-Is de richting van de huizen te koppelen aan die van nederzettingen in de omgeving?

Bestaansbasisgerelateerde vragen, indien hiervan resten worden aangetroffen.

-Zijn er aanwijzingen voor landbewerking (ploegsporen, greppelsystemen)?

-Zijn er aanwijzingen voor scheepvaart en visserij? Is er veel vis aanwezig? Zijn er steigers of beschoeiingen? Is er secundair gebruikt hout dat afkomstig is van schepen?

Menselijke begravinggerelateerde vragen, indien deze worden aangetroffen

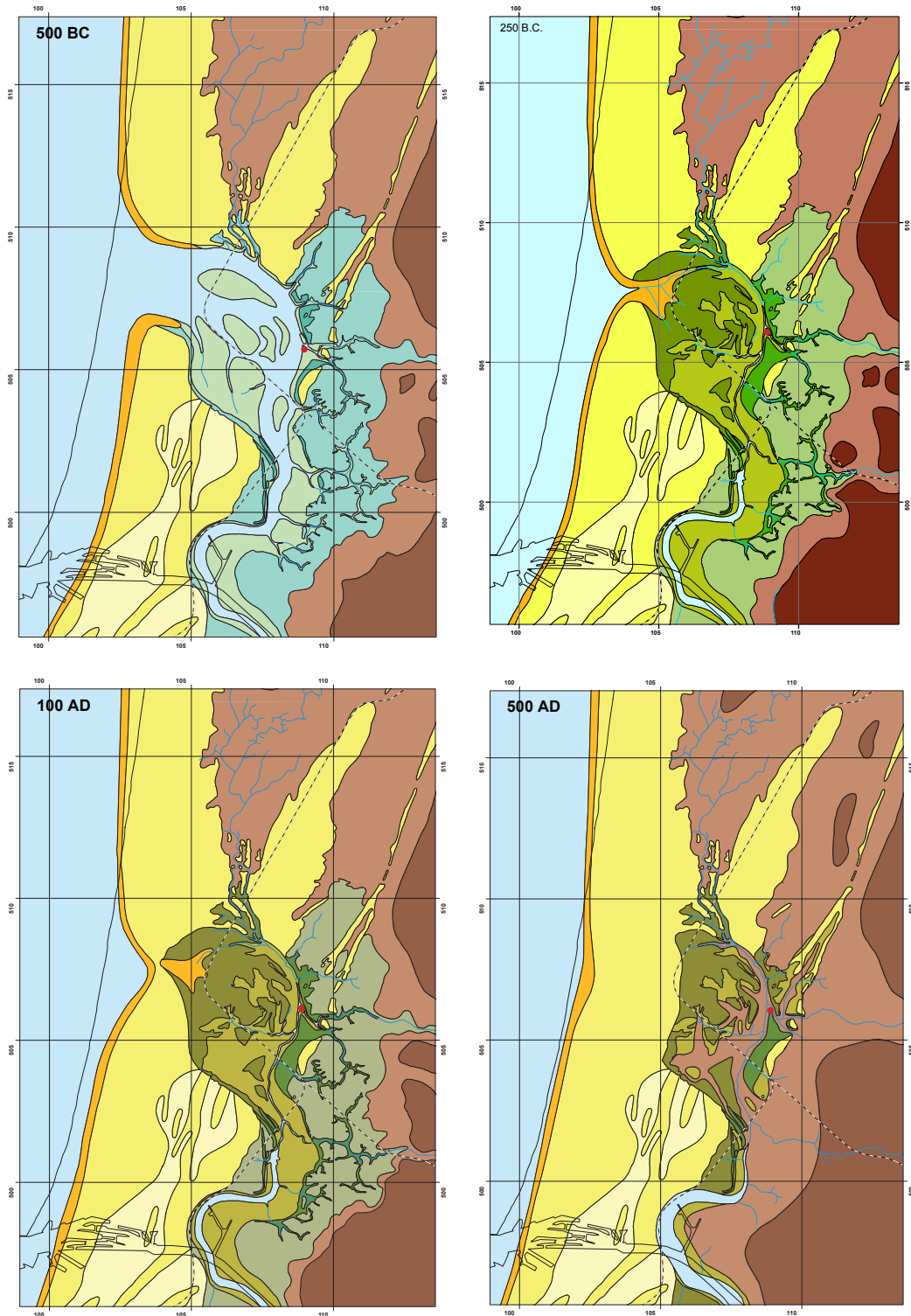
-Bevinden zich menselijke begravingen binnen het onderzoeksgebied? Zo ja, wat is de aard en plek?

Landschapsgelateerde vragen

-Zijn er in de archeologische werkputten fenomenen zichtbaar die iets kunnen toelichten op de geologie van het gebied?

Vragen ten aanzien van archeologische vervolgstappen

-Dienen archeologische vervolgstappen uitgevoerd te worden? Zo ja, welke gebieden komen op grond van de waardering van de fysieke- en inhoudelijke kwaliteit in aanmerking voor behoud.

Afbeelding 20. Paleogeografische reconstructies van het Oer-IJ gebied in vier periodes. De rode stip geeft het het onderzoeksgebied aan. We zien dit vervolgens liggen aan open zee (kaart 500 voor Chr.), in een veranderd getijdengebied (250 voor Chr.), in een voormalig getijdengebied (100 na Chr.) en in een veengebied (500 na Chr.). Kaarten zijn gemaakt door P.C. Vos (Deltares) en zijn, op de kaart van 250 v. Chr.na, gepubliceerd in Vos 2015.

3. Geologie

Het onderzoeksgebied bevindt zich langs de voormalige hoofd- en een belangrijke zijgeul van het voormalige Oer-IJ estuarium. Deze zijn nog deels blijven voortbestaan in de huidige waterlopen zoals de Dije (de IJ -e) en de Hendriksloot. Terwijl de Hendriksloot altijd bevaar is gebleven en een belangrijke oost-west verbinding vormde, is de Dije, hier ooit de hoofdgeul van het Oer-IJ op de meeste plaatsen niet meer dan een kavelsloot overgebleven. De term Oer-IJ is geïntroduceerd door de bodemkundige Güray bij een van de naoorlogse bodemkarteringen van het gebied.²⁸ Dit Oer-IJ was feitelijk een noordelijke aftakking van de Rijn die via de Vecht in een binnenmeer uitmondde, het Flevomeer in de Romeinse tijd en Almere in de vroege middeleeuwen, en vandaar zijn weg zocht via het huidige IJ en bij Castricum in zee uitmondde.

Door het afvloeiende zoete Rijnwater bleef er een brede zone open tussen een verder door strandwallen en duinen afgesloten kust. Dit gebied lag hierdoor ook open voor de getijdenwerking en de sedimentatie die hier het gevolg van was. De open zone werd daardoor opgevuld met wadplaten die uiteindelijk transformeerde tot permanent droge zandruggen. Uiteindelijk bleven er slechts geulen over die enerzijds nog zoet Rijnwater afvoerde, maar anderzijds ook nog zeewater met veel sediment aanvoerde. Uiteindelijk kon de kracht van het Rijnwater het zeegat niet meer open houden, omdat het getijdebekken nagenoeg geheel was opgevuld met zand. De circa 5 kilometer brede zone ter hoogte van Castricum bleef het langste open (afbeelding 20).

Afbeelding 21. Geoloog Peter Vos tijdens het uitpeuteren van een slijkgaper (*scrobicularia plana*-M111) in het profiel van werkput 21.

Op de begeleidende kaarten zien we dit proces van open zee tot het verzanden en het geheel dichtstuiven van de monding door duinzand duidelijk weergegeven (afbeelding 20). Ook is te zien dat de vindplaats gedurende deze periode van circa 500 voor Chr. tot 500 na Chr. op iedere kaart eigenlijk in een ander landschap ligt. Op de eerste kaart van circa 500 v. Chr. ligt de vindplaats nog aan een brede open geul die in directe verbinding staat met de open zee. Uit deze periode hebben we nog geen aanwijzingen voor bewoning op de vindplaats. Op de tweede kaart van 250 voor Chr. is het gebied al grotendeels verzand. De geulen zijn veel minder breed en juist de zandige oevers vormen een goede basis voor bewoning.

Vanaf deze periode, vanaf 200 of 150 voor Chr., is de vindplaats bewoond. Op de derde kaart van 100 na Chr. is er van getijdenwerking nauwelijks meer sprake. Het zeegat is geheel gesloten. Het veen begint het voormalige getijdengebied op te vullen, maar een groot deel hiervan is nog open. Op de vierde kaart van circa 500 na Chr. zien we in het westen een geheel gesloten duinenrij. Daarachter is alleen het hart van het voormalige getijdegebied nog niet overdekt door veen. De geulen, waarlangs ook het onderzoeksgebied ligt, worden wel smaller door veengroei, maar ze blijven deels open, omdat ze het veenwater afvoeren vanuit het oostelijk gelegen hoogveengebied naar de laagste delen in het westen.

Koert Salomons van Hollandia Archeologen spoelt inheems Romeins aardewerk af.

FOTO H.M. RIZEN VAN EIK

Proeven leiden mogelijk tot grootschalige opgraving in Uitgeest

Archeologisch onderzoek bij 'Benes'

Koen van Eijk
k.v.eijk@hollandia.nl

Uitgeest Met een graafmachine zijn archeologen gisteren begonnen met het graven van proefreusen langs de Uitgeesterweg. Hun onderzoek moet uitwijzen of een grootschalige opgraving in dit archeologische monument nodig is. Eind vorig jaar is het gebied in opdracht van het Hoogheemraadschap Holland Noorderkwartier afgeplagd voor de aanleg van een waterberging. Daarbij is een archeologisch monument deels vergraven, zo meldde deze krant vorige week. Het terrein ten noorden van woonwijk De Koog staat op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) en heeft daardoor een beschermde status. Niettemin gaf de gemeente Uitgeest

het waterschap toestemming aan het werk te gaan. Het feit dat er een schat aan archeologisch materiaal – Romeinse en middeleeuwse munten bijvoorbeeld – in de grond blijkt te zitten, is voor de provincie reden geweest. Hollandia Archeologen uit Zaandijk in te schakelen om nader onderzoek te doen. In de middeleeuwen lag op de plek waar nu De Koog staat het buurtschap Benes. Het gebied dat nu wordt onderzocht, lag buitendijks; de twaalfde-eeuwse Kroonlijk scheide het van Benes. Het gebiedje lag op een zandwal van een zijtak van het Oer-IJ, een circa twintig meter brede geul die stroomde tussen het huidige Castricum en het Uitgeestermeer. Archeoloog Jan de Koning van Hollandia die gisteren in Uitgeest aan het werk was: „Door de hoogte was het er goed wonen. Vanaf het moment dat in deze contrain mensen aanwezig waren, is dit gebied be-

woond geweest. Vandaar dat er zo ontzettend veel te vinden is. Even verderop, in Dorregeest, zijn zelfs sporen gevonden uit 1800 voor Christus. Hier vinden we spullen uit de Romeinse tijd.“

Overschies zijn dat inheems spullen van de Friezen die hier woonden, met name scherven van aardewerk. De Romeinen zagen hier niet. De Koning: „Die hadden een paar keer klop gekregen. In het moerasgebied konden ze met hun legioenen niet uit de voeten.“

Graven

Dat de Romeinen wel dichtbij waren, blijkt uit de aanwezigheid van Romeinse munten in de Uitgeester bodem. Op een andere plek zijn in het verleden uitrotingsstukken van een Romeinse soldaat gevonden. Of dergelijke vondsten ook gedaan worden langs de Uitgeesterweg, is de vraag. De Koning: „Voor bijvoor-

beeld een kano, zoals die bij het station van Uitgeest werd gevonden, gaan we niet diep genoeg. Maar we houden rekening met graven en resten van mensen en dieren.“

Maar voorlopig blijft het bij het graven van zestien sleuven van twee

meter breed. Het hoger gelegen deel laten de archeologen met rust. Dat is niet verstoord en de Europese afspraak is: wat niet wordt verstoord, blijft in de bodem zitten. Uitgeest geeft voorlopig niet al zijn geheimen prijs.

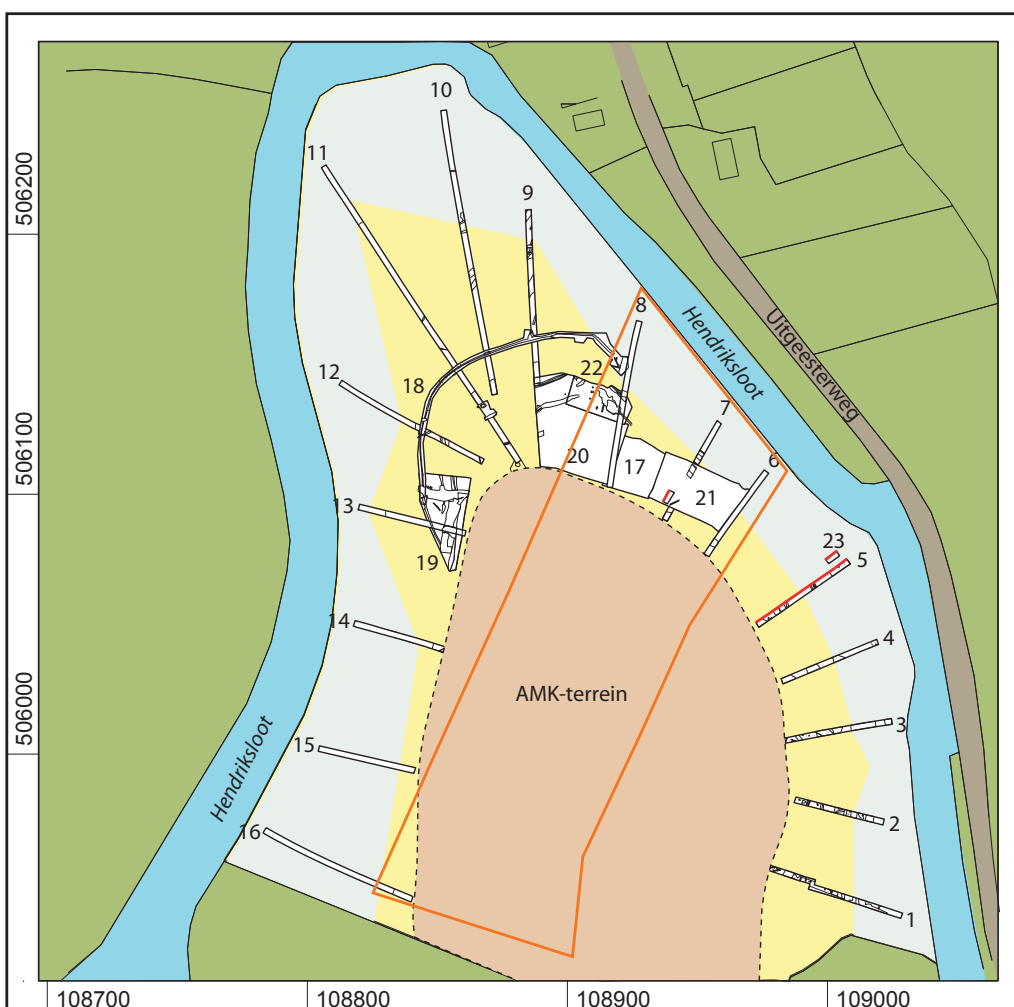
Begin van het onderzoek (Dagblad Kennemerland 26 maart 2014)

4. Werkwijze

In het lager gelegen deel van het terrein zijn haaks op de Hendriksloot 16 proefsleuven aangelegd in een waaivorm volgens het programma van eisen.²⁹ Deze beslaan een oppervlak van 2086,8 m² wat neerkomt op een dekkingsgraad van 7% voor het afgeplagde deel van circa 3 hectare. Aangezien de sporen in de proefsleuven niet toereikend waren voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is het onderzoek uitgebreid

met een aantal grotere tussen de proefsleuven liggende vlakdekkende werkputten met de werkputnummers 17 tot en met 22. Hierdoor is een aanzienlijk groter deel onderzocht met een uiteindelijk oppervlak van 5118,3 m². Bij de aanleg van werkput 18 is de Jan Albert Bakker methode gebruikt waarbij een archeologisch spoor is gevolgd.

Afbeelding 22. Putten- en sporenkaart van het onderzoeksterrein. Het oranje omkaderde deel betreft een AMK-terrein. Tot aan de stippellijn is het terrein in opdracht van het hoogheemraadschap afgeplagd. De grond die hierbij vrij kwam is op het overgebleven deel van het AMK-terrein geschoven. De gele kleur geeft de grens aan tussen geoxideerd zand en gereduceerd zand. Binnen de gele zone kunnen nog veel nederzettingssporen verwacht worden, binnen de grijze zone alleen nog diepere sporen. De rode lijnen geven de ligging aan van de profielen.

Het betrof hier, een vermoedelijk oude greppel die het nederzettingsterrein uit de late ijzertijd begrensd heeft en nagenoeg parallel heeft gelopen met de toenmalige oever (afbeelding 22).

De natuurlijke bodemopbouw is over het gehele terrein hetzelfde. Deze is samen met geoloog P. C. Vos van Deltares op drie plaatsen gedocumenteerd en bemonsterd voor aanvullend daterend onderzoek (afbeelding 22). Daarnaast is ter hoogte van werkput 5 de zijgeul onderzocht.³⁰ Deze blijkt in het verleden westelijker gelegen en de aanwezigheid van een houten paal uit de vroege middeleeuwen doet vermoeden dat die destijds is beschoeid of dat er een aanlegplaats heeft gelegen (tabel 1 V115). Dit werd bevestigd door later nog twee houten palen te laten dateren (V29 en 32).

Tijdens de aanleg en gedurende het archeologische onderzoek is gebruik gemaakt van metaaldetectie. Metalen voorwerpen zijn als puntvondst digitaal ingemeten door middel van een GPS-instrument. Met uitzondering van werkputten 17, 20 en 21 zijn alle archeologische sporen met behulp van een GPS-instrument digitaal in het RD-coördinatensysteem ingemeten en conform de kwaliteitsnorm Nederlandse archeologie versie 3.2 beschreven.

Bemonstering

In totaal zijn 18 monsters genomen ten behoeve van daterend en archeobotanisch en archeozoologisch onderzoek. Deze zijn in de onderstaande tabel nader gespecificeerd.

Vondstnummer	Aard	Type onderzoek	Geselecteerd
29	houten paal	14C-datering	V
32	houten paal	14C-datering	-
37	houten paal	14C-datering	V
38	houten paal	14C-datering	-
80	grondlaag	archo-botanie	-
81	grondlaag	archo-botanie	-
82	grondlaag	archo-botanie	-
105	grondlaag	archo-botanie	-
106	zandlaag	OSL-datering	V
107	schelpen	afzettingsmilieu	-
108	schelpen	afzettingsmilieu	-
109	schelpen	afzettingsmilieu	-
110	schelpen	14C-datering	V
111	schelpen	14C-datering	V
112	schelpen	14C-datering	V
113	schelpen	afzettingsmilieu	-
114	zandlaag	OSL-datering	V
115	houten paal	14C-datering	V
117	zandlagen	afzettingsmilieu	-

Tabel 1. Overzicht van de genomen monsters. Voor de resultaten van V110,111,112 en 115 (C14) en V106 en 114 (OSL) zie ook Vos 2015,169 Tabel A4.11a en b.

30 Het profiel is naast werkput 5 aangelegd
Is werkput 23.

5. De resultaten

5.1 Inleiding

Visuele inspectie van het terrein in januari 2014

Bij de eerste inspectie van het afgeplagde terrein in januari 2014 was al duidelijk dat er veel schade was aangericht aan de archeologische resten. Ondanks de slechte zichtbaarheid ([afbeelding 23](#)), archeologen willen graag strakke rechte vlakken, werden er veel scherven aangetroffen uit zowel de Romeinse tijd als de middeleeuwen (zie ook [afbeelding 5](#)) en ook enkele sporen. Het verwijderen van een bouwvoor op een dergelijk archeologisch rijk terrein heeft twee directe gevolgen. De vondsten uit de bouwvoor verdwijnen ongedocumenteerd of komen in dit geval geconcentreerd boven op het restant van het monument. Wat overblijft is een dun restant van deze bouwvoor wat ideaal is voor metaaldetectie. Een belangrijk deel van de vondsten is dan ook al gedaan voor de start van het reguliere archeologische onderzoek en dan alleen het deel dat door amateurarcheologen van de werkgroep Oud-Uitgeest en Oud-Castricum zoals Ron van Wezop, Willem Visser, Tom de Kleijn en Louis Oppenheimer is afgestaan of ter inzage is gegeven.

Reguliere archeologische onderzoek maart april 2014

Gedurende het reguliere archeologische onderzoek in maart en april 2014 zijn in totaal 259 nummers uitgedeeld aan archeologische sporen en 6 aan natuurlijke grondlagen ([bijlage 3](#) Sporenlijst). Er zijn 117 nummers uitgedeeld voor vondsten en bemonstering ([bijlage 4](#) Vondstenlijst).

De archeologische resten kunnen in vijf perioden worden gedateerd:

- late ijzertijd (200/100 voor Chr. tot 0)
- Romeinse tijd (0-300)
- vroege middeleeuwen (500-1000)
- late middeleeuwen (1000-1500)
- nieuwe tijd (1500-)

De onderzoeksresultaten geven aan dat het terrein geschikt werd voor bewoning toen een groot deel van de geulen al verzand was. Juist deze zandige oevers vormden een ideale basis voor bewoning. Dit beeld wordt bevestigd door het paleogeografische kaartbeeld van de situatie rond 250 v. Chr. ([afbeelding 20](#)). Vanaf de eerste eeuw v. Chr. zijn grote delen van het voormalige Oer-IJ estuarium geschikt voor bewoning. Vanaf dat moment was het terrein mogelijk continu in gebruik mogelijk zelfs tot in de 18e eeuw toen de laatste boerderijen van de buurtschap Benes waren verdwenen in 1727 ([afbeelding 8](#)).

[Afbeelding 23](#). Eerste inspectie van het terrein in januari 2014. Behalve oppervlaktevondsten waren er ook aanwijzingen dat oude archeologische sporen direct aan het oppervlak lagen (zie gele prikkers).

Toelichting op de periodisering van de archeologische sporen en structuren

De aangetroffen archeologische sporen, structuren en vondsten zullen per werkput worden behandeld. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de aard van het onderzoek. In tegenstelling tot een volledige opgraving levert een proefsleuvenonderzoek beperkte inzichten op. Hier is eerder doeltreffend om de aard, aanwezigheid en fysieke kwaliteit van de archeologische resten aan te tonen. Over de datering van de sporen valt niet altijd een uitspraak te doen. Van slechts enkele sporen zijn doorsneden gemaakt of volledig afgewerkt zodat ook periode specifiek materiaal verzameld is. Zelf als er vondsten uit een archeologisch spoor zijn verzameld, is er sprake van een terminus post quem. Met name in het hoger gelegen deel heeft er sinds het sluiten van het Oer-IJ estuarium weinig sedimentatie plaatsgevonden. In de randzone is in de late middeleeuwen nog klei afgezet. Archeologische resten daaronder bevinden zich dus in een oudere periode. Dit betekent dat in het hoger gelegen deel sporen uit een jongere periode enkel vondsten bevatten uit een oudere periode. Het spoor is tenslotte door een oudere bewoningslaag heen gegraven. Toch zijn voor een datering van een spoor de vondsten echter niet altijd noodzakelijk. Vaak kan op basis van de omvang, de oriëntatie en de vulling (kleur) een uitspraak gedaan worden over de ouderdom. In het geval van houten palen langs de oeverzone kan op basis van extrapolatie van een radiokoolstofdatering van een ander paalspoor een waarschijnlijke ouderdom bepaald worden. Dit geldt voor de houten palen die langs de oostelijke rand zijn gevonden en die allemaal mogelijk in de vroege middeleeuwen gedateerd kunnen worden.

Op basis hiervan zijn de aangetroffen archeologische resten ingedeeld in perioden. De mogelijkheid bestaat echter dat sommige archeologische resten hier niet uit dateren. Om dat te kunnen bepalen zal een volledige opgraving uitgevoerd moeten worden, waarbij alle sporen systematisch worden onderzocht. Eventueel kan met toekomstig onderzoek de hierbij behandelde resultaten nog worden aangescherpt.

Opbouw hoofdstuk

Dit hoofdstuk behandelt de resultaten van het onderzoek. Dit zijn dus nieuwe gegevens. Na een inleiding (5.1) wordt de bodemopbouw van het terrein besproken aan de hand van enkele profielopnames en het onderzoek van Peter Vos, geoloog bij TNO (5.2).

Vervolgens worden de vondsten behandeld die zijn gedaan door amateur-archeologen vaak met behulp van de metaaldetector voorafgaand aan ons gravend onderzoek (5.3).

Daarna worden per werkput de sporen en structuren (5.4), gevolgd door de behandeling van de vondsten (5.5).

Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese/samenvatting (5.6), conclusie (5.7) en een advies (5.8).

5.2 Bodemopbouw

De ligging van het onderzoeksterrein langs respectievelijk de hoofdgeul, nu de Dije (westzijde) en een belangrijke zijgeul, nu de Hendriksloot (noordoever) maakt de locatie belangrijk voor de geologische ontwikkeling. Het onderzoeksterrein is dan ook een van geologische sleutelsites in het proefschrift van Peter Vos, die hier ook enkele belangrijke geologische waarnemingen heeft gedaan.³¹ Op twee locaties zijn voor dit doeleinde profielen aangelegd, een in werkput 21 en een in werkput 23 (afbeelding 24 en 25- zie voor locaties afbeelding 22).

Onderstaande beschrijving is grotendeels overgenomen uit de publicatie van Vos.³² De onder getijdewerking gevormde ondergrond bestaat uit wadafzettingen met daarop oeverafzettingen. Als het Oer-IJ gesloten raakt, ontstaat hierop een laag duin. De grens tussen de wad- en oeverafzettingen ligt op ca. 1,20 m -NAP. In de wadafzettingen bevinden zich slijkgapers (*Scrobicularia plana*) in leefstand. Drie radiokoolstofdateringen van de slijkgapers levert een ouderdom op tussen 390-285 v. Chr. (richtgetallen- zie tabel 2).³³ In die periode verlaagt de mariene activiteit in het systeem, na een toename omstreeks 550 v. Chr. De oeverafzettingen (afbeelding 24) bevatten secundair getransporteerde (eenkleppige)

halfgeknotte strandschelpen (*Spisula subtruncata*). Deze zijn tijdens stormvloeden landinwaards verplaatst. Twee OSL-dateringen van de oeverafzettingen en het duinzand daarop leveren beide een datering op omstreeks 220 v. Chr. (richtgetallen). Dit betekent dat reeds voor 100 v. Chr. nauwelijks meer getijdewerking was in het Oer-IJ estuarium.³⁴ Dit verklaard ook de geschiktheid voor bewoning rond die zelfde periode.

Een verlande zijgeul aan de noordoostelijke rand ter hoogte van werkput 5 en ten westen van de huidige Hendriksloot is over een lengte van 8,2 m een geul aanwezig, met daarin een fragment steepbandaardewerk (V35). Dit handgevormde aardewerk kan in de late ijzertijd, begin Romeinse tijd (150 v.-50 n. Chr) worden gedateerd. De natuurlijke geul (S1020) doorsnijdt de eerder benoemde wadafzettingen (afbeelding 25). De onderkant ligt op 1,62 m -NAP en wordt afgedekt door een humeuse sterk zandige kleilaag, een oeverzone die juist richting de huidige Hendriksloot afloopt en die waarschijnlijk in de middeleeuwen is gevormd.

Onder deze humeuse laag zijn namelijk in werkput 4, 5 en 23 aan weerskanten en aan de bovenkant van de geulopvulling rechtopstaande en deels liggende houten palen (S53-61, S66-87

Vnr.	materiaal	Labcode	-NAP (m)	Type datering	BP/foutenmarge (OSL)	Ouderdom 2σ	Richtgetal
29	houten paal	Poz-105976		14C	1190 ±30	766-899 (89%)	832
37	houten paal	Poz-105461		14C	1235 ±30	686-880	783
106	sediment	NCL 6114036	0,82	OSL	330-102 v. Chr.	216±114	220 v. Chr.
110	scrobicularia plana -tweekleppig	Poz-64212	1,47	14C	2715 ±35	414-235 v. Chr.	390 v. Chr.
111	idem	Poz-64213	1,02	14C	2680 ±35	404-209 v. Chr.	360 v. Chr.
112	idem	Poz-64214	1,12	14C	2655 ±30	396-208 v. Chr.	285 v. Chr.
114	sediment	NCL 6114037	0,84	OSL	355-220 v. Chr.	236±114	220 v. Chr.
115	houten paal	Poz-64008		14C	1195 ±30	720-941	830

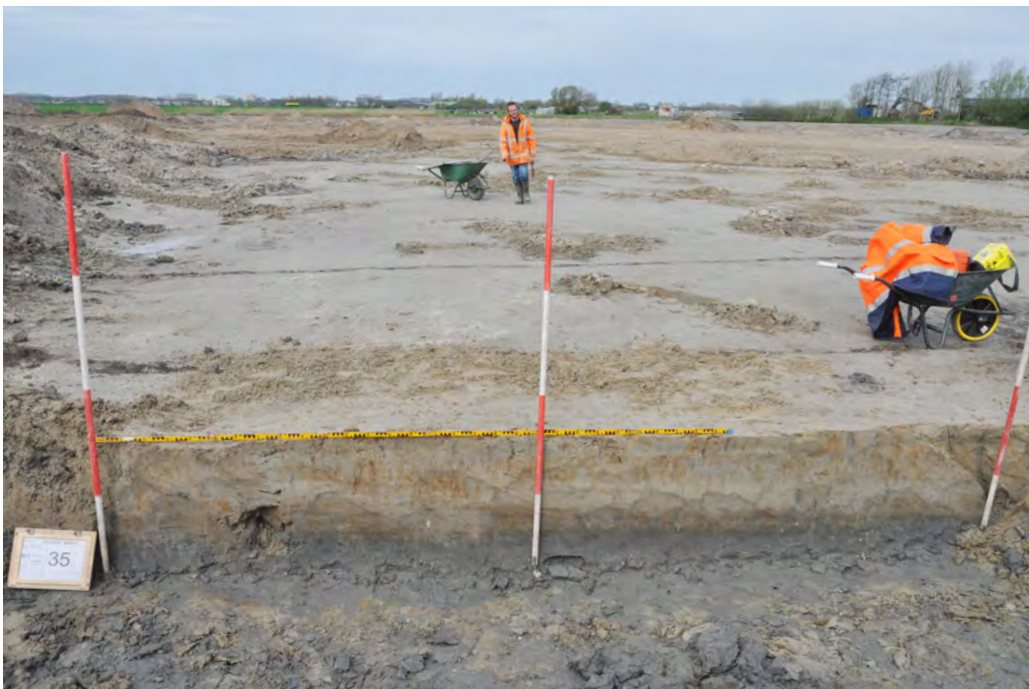
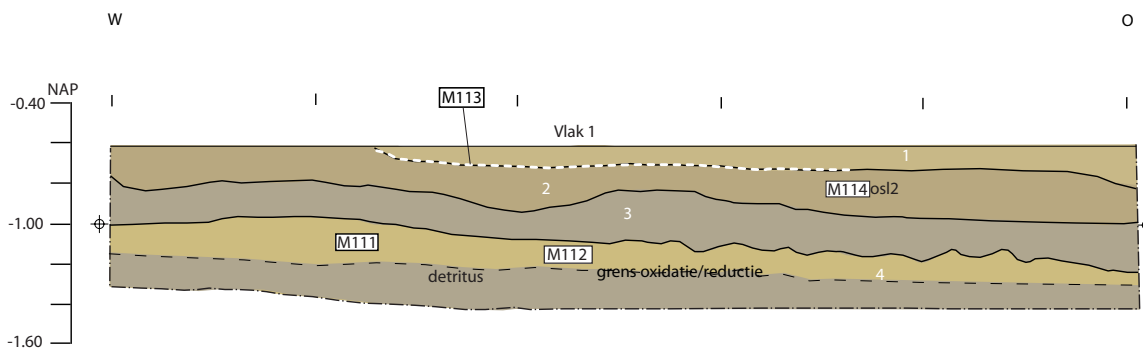
Tabel 2. Overzicht van dateringen . Met name de schelpdateringen en OSL dateringen zijn relevant voor de begindatering van de nederzetting.

31 Vos 2015, 169.en 188-189.

32 idem

33 Vos 2015, 169.

34 Ibid., 188.

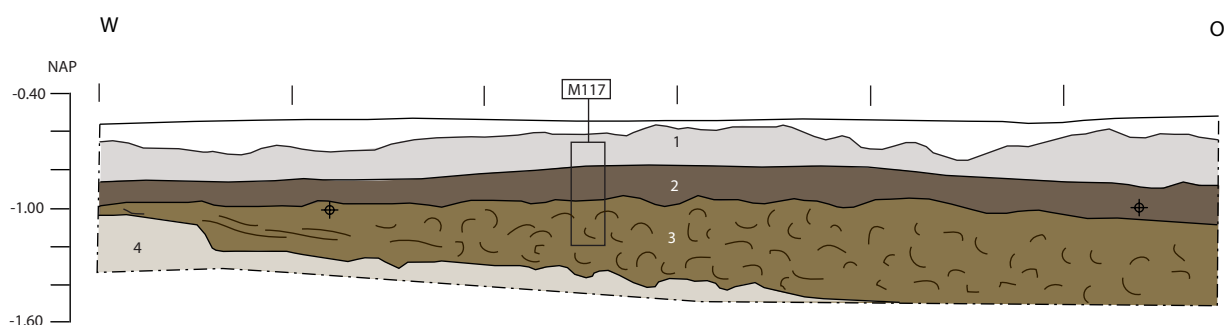
Afbeelding 24. Noord-profiel aangelegd voor de geologische opbouw vanuit het archeologische vlak in werkput 21. Boven: tekening schaal 1:40 met daarin vier relevante lagen:

1. Zand slecht gesorteerd, korrelgrootte matig-fijn (180-200 μ) vrij grof geelgrijs, roest (overbank). Schelpen: spisula (juv), gruis, enkelkleppig, cerestaderma edule (wulk, alikruik), macoma baltica, geen scrobicularia, mogelijk gruis (marien); **Oeverwal**
2. zand matig fijn (150-160 μ), geoxideerd, geelgrijs, roestvlekken, soms wat grover. Veel schelpgruis in wisselende intensiteit, in pakket, ook hele schelpen. Gelaagd, ook kleibandje (2x), erg lokaal; **Oeverwal**
3. klei, slap, grijs 20% lutum, in klei fijne zandbandjes, naar onder zandig. **Kwelder**;
4. zeer fijn zand 120-130 μ , kleilig, lutum 6-8%, bovenkant fijne detritus, oxidatie-reductiegrens, doorworteling. Dikkere zandbanken, detritus, rommelig, betreding? midden ijzertijd?. Sterk gebioturbeerd wadzand, top roestvlekken. **Wad**.

Onder: foto van het profiel in noordelijke richting. Voor locatie zie [afbeelding 22](#).

en S259) aangetroffen. Een paal (S259-V115) daarvan is tussen 720-941 n. Chr. (2 sigma) gedateerd. Hieruit kan opgemaakt worden dat de prehistorische geul in de vroege middeleeuwen verland is en de oever in die tijd al bij de Hendriksloot ligt.

De humeuze laag wordt afgedekt met een 15 cm dikke grijze kleilaag. Blijkbaar voerde het water nog een tijd voldoende sediment aan, omdat het nog in open verbinding stond met de zee, waarschijnlijk via een omweg vanuit het oosten, via de Zuiderzee en het IJ. De Zieldijk gaat terug

Afbeelding 25. Noord-profiel van werkput 23. We zien afzettingen van een geul waarvan de Hendriksloot (foto onder op de achtergrond) het overblijfsel is.

Boven; tekening 1:40 met daarin de volgende lagen:

1. klei, grijs, 30-35% lutum zwaar, plastisch, roestvlekken. Middeleeuws;
2. Uiterst humeuze klei, gyttja-achtig, fijn verslagen materiaal (zaden), bevat zand;
3. zand, vetzig, veel humeus materiaal, vertrapte zone, humeuziteit en klei. Zand, fijn zand, 130-140 µm, en grover, omgewerkt, verslagen veen donker bruin, brokken tot 1 cm, aardewerk(V116), bewerkt hout (V115), zand grijs humeus vuil bruingrijs, **oeverwal**;
4. **wadzand**;

Onder: foto van het profiel in noordelijke richting met de Hendriksloot op de achtergrond. Voor locatie zie [afbeelding 22](#).

tot de late 12e eeuw.³⁵ In die periode werden relatief kleine ringdijken aangelegd om het bouwland te beschermen. Zo omsloot de Zierendijk het gehele gebied ten westen van de strandwal, de Zienpolder, tegenwoordig woonwijk De Koog. De noordgrens lag bij de Hendriksloot, maar het

onderzoeksterrein lag toen net buitendijks. Direct ten noorden van de Hendriksloot lag een ander bedijkt gebied, de Limmerkoog. De Cock vermeldt dat er in Uitgeest cijns (tijns) werd betaald aan de graaf "tuscen 2 damme 11 sc".³⁶ Dit is precies het door de Zierendijk omgeven gebied. Hier is door

35 Westenberg 1974, 110-111.

36 De Cock, 1965, 176.

Groen in 1981 ook daadwerkelijk een omgracht terrein gelokaliseerd midden in de Zienpolder ten zuiden van het onderzoeksgebied.³⁷ De tussen deze ringdijken ingeklemde Hendriksloot werd vermoedelijk ook opengehouden vanwege het belang voor de scheepvaart. Pas aan het einde van de 13e eeuw werd de Aagtendijk voltooid die alle oude landen van Kennemerland beschermde. Hierbij werden de ringdijkje met elkaar verbonden, in dit geval de Koogdijk met de Limmerkoog. Deze hadden dus geen waterkerende functie meer, maar werden vooral gebruikt als weg en als bewoningsas. De middeleeuwse kleiige afzettingen langs de Hendriksloot moeten dus voor het einde van de 13e eeuw zijn afgezet.

5.3. Vondsten van het terrein voor het proefsleuvenonderzoek

Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek en nadat het terrein was afgeplagd waren de omstandigheden voor metaaldetectie zo gunstig dat het terrein al snel werd gevonden en vermoedelijk vaak is afgezocht. Het terrein werd zelfs afgezocht met een grondradar, aldus Tom de Kleijn van de vereniging Oud-Uitgeest. Toen ze hij verzocht te vertrekken werd hij zelfs met de dood bedreigd en moest de politie er aan te pas komen, aldus het verslag in Noord-Hollands Dagblad van 18 maart 2014 ([afbeelding 5](#)). Vermoedelijk is er dus veel verloren gegaan en we kunnen de welwillende amateur-archeologen zoals Tom de Kleijn, Ron van Wezop, Willem Visser en Louis Oppenheimer, die hun vondsten wel hebben afgestaan of hun informatie hebben gedeeld, dankbaar zijn. De genoemde amateur-archeologen waren ook betrokken bij het proefsleuvenonderzoek. Behalve de vele gespen, nagels, en munten uit de nieuwe tijd, vermoedelijk vooral daterend in de 16e, 17e en begin 18e eeuw, zijn er ook oudere vondsten gedaan, waaronder een aantal uitzonderlijke metaalvondsten die hieronder beschreven zullen worden aangezien ze geen duidelijker context hebben dan dat ze van het onderzoeksterrein afkomstig zijn.

37

Groen, 1981 en Groen en Zonneveld, 1983. Zie ook De Koning 2016, 125.

5.3.1. Enkele bijzondere munten

Munttype	Datering	Metaal
Keltisch-AVAVCIA	tot 14 na Chr.	koper/brons
Keltisch-AVAVCIA	tot 14 na Chr.	koper/brons
Romeins - klop CAESAR	14-16 na Chr.	koper
Romeins -denarius Marcus Aurelius	169-170	zilver
Romeins- Sestertius Postumus	259	zilver
Romeins- halve As		koper/brons
Vroegmiddeleeuws Angelsaksisch-sceatta	700-720	zilver?
Vroegmiddeleeuws Angelsaksisch-styca	837-849	koper
Middeleeuws-Holland penning Willem II	1234-1252	zilver
Middeleeuws-Holland obool	13e eeuw	zilver
Middeleeuws-Engeland halve groot Henry VI	1427-1430	zilver
Middeleeuws-Engeland halve groot Henry VI	1430-1434	zilver
Middeleeuws-Engeland groot Henry VI	1424-1427	zilver
Middeleeuws-Engeland kwart groot Henry IV-V	1350-1425	zilver
Middeleeuws-witpenning Frederik III	1452-1493	zilver
Middeleeuws-Dubbele Groot Deventer	1466	zilver
Gelderland-Spanje 1/10 daalder Philips II	1562	zilver
Nederlanden-republiek penning turfschip van Breda	1590	brons

Tabel 3. Selectie van munten gevonden voorafgaand aan het onderzoek.

AVAVCIA munten?

Het betreft twee dunne waarschijnlijk bronzen afgeronde en platte plaatjes met de grootste

Afbeelding 25a. Een mogelijk vroeg-Romeinse of Keltische munt (grootste lengte 22,6 mm). Mogelijk een AVAVCIA munt. Datering: vroege 1e eeuw.

diameter rond 2,3 cm waarop slechts met moeite nog iets van een afbeelding te zien is.

Een exemplaar weegt 5,46 gram (afbeelding 23). Hierop is op een zijde (foto rechts) nauwelijks iets te zien. Op de andere zijde (rechts) is een kruis ingekrast.

Afbeelding 25b. Nog een mogelijk vroeg-Romeinse of Keltische munt (grootste lengte 23,6 mm). Mogelijk een AVAVCIA munt. Datering: vroege 1e eeuw.

Op een tweede vergelijkbaar exemplaar van 9,68 gram is met veel moeite een swastika te zien (afbeelding 25b), maar de andere zijde is geheel glad op twee puntjes na.

Dergelijke munten zijn geslagen op vooraf gegoten bronsplaatjes en worden veelvuldig in vroegste Augusteïsche legerkampen aan de Rijn gevonden.³⁸ Binnen de Oer-IJ regio is er een in het havenfort bij Velsen gevonden.³⁹ Het werd daar gezien als een aanwijzing dat deze munten ten tijde van Tiberius al uit de roulatie raakten. Dezelfde vinder als die van de mogelijk AVAVCIA munten van Benes/Hendriksloot heeft een vergelijkbaar muntje gevonden aan de Limmerweg in Bakkum-Noord.

Vermoedelijk worden dergelijke bronsplaatjes door de meesten gemakkelijk over het hoofd gezien en blijven dus onopgemerkt. De staat van de munten is bovendien erbarmelijk en er is nauwelijks iets op te lezen. Toch moet er gezien de duidelijke sporen en vondsten uit de late ijzertijd en eerste eeuw na Chr. die zijn aangetroffen tijdens het proefsleuvenonderzoek, rekening mee worden gehouden dat dit inderdaad AVAVCIA munten zijn. Een samenhang met de kortstondige Romeinse aanwezigheid in de eerste helft van de eerste eeuw ligt voor de hand. Bij Dorregeest (zie vorige hoofdstuk) zijn immers veel meer vondsten gedaan die hiermee geassocieerd kunnen worden.

38 Prof N. Roymans (Vrije Universiteit van Amsterdam) mailwisseling 13 maart 2018. Zie ook Roymans & Aarts 2009, 17.

39 Bosman 1997, 250.

De vroege datering van de AVAVCIA munten wordt bevestigd door de vondst van een klop met een Caesar monogram. Helaas is de vondst gestolen

Afbeelding 25c. Voorbeeld van een klop met Caesarmonogram. Afmeting 2,5 cm. Een vergelijkbare munt is gevonden op het onderzoeks terrein maar is helaas gestolen tijdens een expositie.

tijdens een korte expositie in het dorphuis. In Velsen 1 zijn 70 Kloppen gevonden waarvan 23 met een Caesar monogram. Deze worden in verband gebracht met de campagnes van Germanicus van 14 tot 16 na Chr.⁴⁰ Deze munt samen met de AVAVCIA munten wijzen op een duidelijk verband met de Romeinse aanwezigheid bij Velsen in de vroege eerste eeuw. Vondsten gedaan bij Dorregeest wezen hier ook al op. Een andere Romeinse munt betreft een denarius van Marcus Aurelius uit 169-170. Het betreft een exemplaar met de met lauwerkrans gekroonde en

Afbeelding 26. Denarius van Marcus Aurelius (169-170). Afmeting 18,6 mm. Gewicht: 2,16 gram

bebaarde keizer die naar rechts kijkt met aan de andere zijde de godin Minerva met bliksemstraal en schild. In de muntschat van Dorregeest werden 1302 denarii gevonden van vijf opeenvolgende keizer waaronder Marcus Aurelius.⁴¹ In deze muntschat waren 287 munten van deze keizer. In de late 2e eeuw zijn opmerkelijk muntschatten in de bodem begraven. Dit oppotten van zilver

heeft enerzijds te maken met het relatief hoge zilvergehalte van deze munten in deze periode en anderzijds met een politiek instabiele periode waarin de keizer een moeilijke strijd leverde met groepen aan de Donaugrens in de Markomannenoerlog. In heel noord-west Europa zien we dan een piek in het aantal zilverschatten.⁴² Een andere Romeinse munt, die helaas samen met de klop is gestolen, betreft een 3e eeuwse sestertius van Postumus. Tijdens de opgraving werd een vergelijkbare munt gevonden (V64). Er is ook nog een halve geknipte As gevonden die niet nader is gedetermineerd.⁴³ Een munt betreft een sceatta, maar is sterk versleten. Een zijde laat een identificatie toe waarop een klein kruis tegen de rand

Afbeelding 27. Sterk versleten Angelsaksische sceatta (circa 695-740). Afmeting 15 mm. Gewicht: 1,51 gram.

(afbeelding 27-rechts) en aan de randen nog enkele kruis en hoekige patronen te zien zijn. Dit komt overeen met een Angelsaksische sceatta uit de D serie, type 8, omschreven als een type met "Angular symbols".⁴⁴ Deze wordt gedateerd in de eerste helft van de 8e eeuw. Het betreft een exemplaar met een hoog tingehalte, waardoor het mogelijk een "Friese" imitatie betreft. Opmerkelijk is een eveneens zwaar aangetaste munt, een zogenaamde Styca van de Engelse aartsbisschop Wigmund (837-849). Deze munten zijn een soort opvolger van de Angelsaksische sceatta's, maar komen aanzienlijk minder vaak voor in onze streken. Een vindplaats in Bakkum-Noord waar er minimaal vijf zijn gevonden is zeer uitzonderlijk.⁴⁵ Op dezelfde vindplaats zijn ook meerdere Angelsaksische sceatta's gevonden en

40 Bosman 1997, 2448-249.

41 Vons 1987 en De Koning 2015, 363.

42 Zie bijvoorbeeld Erdrich 2000, 318. Erdrich noemt 36 qua samenstelling vergelijkbare schatten in Noord-west Duitsland.

43 Mededeling T. de Kleijn (Vereniging Oud-Uitgeest).

44 Metcalf & Op den Velde 2003, 183-6.

45 De Koning 2018, 36 en in voorb.

Afbeelding 28. Sterk versleten Angelsaksische Styca van aartsbisschop Wigmund (837-849). Afmeting 12, 37 mm. Gewicht: 0,76 gram.

Karolingische munten. De combinatie van een sceatta en een styca in Uitgeest-Hendriksloot is dan ook vergelijkbaar, nog rekening houden dat hier veel meer is gevonden maar niet is aangemeld. De munt is gemaakt van een koperlegering en de leesbaarheid is zeer slecht. Met een beetje moeite zijn er letters zichtbaar van een randschrift op de ene zijde (**afbeelding 28-links**) en een niet centraal geplaatst klein kruis aan de linker zijde (**afbeelding 28-rechts**).

Afbeelding 29. Hollandse penning Willem II (1234-1252). Afmeting 15 mm. Gewicht: 1,51 gram.

Een zilveren Hollandse penning van graaf Willem II is minder bijzonder maar wel zeer relevant voor de vindplaats. In tegenstelling tot de vroege middeleeuwen, waarvan nauwelijks scherven gevonden zijn is deze periode wel aangetroffen tijdens het proefsleuvenonderzoek. Het betreft een emissie van Willem II die nog op naam van zijn vader, Floris IV, stond (Florens).⁴⁶ Deze dateren tussen 1234 en 1252.

Er is nog een 13e eeuwse munt gevonden. Het betreft een moeilijk exact te determineren obool uit Luik of Brugge. Met enige moeite is op de ene zijde een parelrand te zien en een aantal verticale lijnen en een mogelijk (lelie)kruis of staf (**afbeelding 30a-links**). De andere zijde is nog slechter leesbaar. Hier zijn twee parallele

zigzaglijnen die als twee 3-en of twee M-en te lezen zijn (**afbeelding 30-rechts**).

Afbeelding 30. Obool, zilver. Mogelijk uit Luik of Brugge. Datering 13e eeuw. Afmeting: 9 mm?

Vanaf 1452 dateert een zilveren witpenning van Frederik III, de eerste Habsburgse keizer. Hij was keizer tussen 1452 tot zijn dood in 1493. Het betreft een penning met aan een zijde de Heilige Andreas onder een gotisch dak. Het randschrift leest FRED C D MOIRS Z SVB, alleen is een deel van dit randschrift niet meer te lezen. De andere zijde toon een puntige driepas met in het midden

Afbeelding 30b. Witpenning Frederik III, keizer van het heilige Roomse Rijk tussen 1452 en 1493. Diameter 26 mm

een wapenschild dat uit vier delen bestaat. Op de hoeken van de het schild staan twee kleinere wapenschilden (4mm) met links het wapen van Mörs en rechts dat van Saarwerden. Onder de punt van het grote schild staat een drieblad. Tussen kruyzen staat het volgende randschrift MORET AROVA MOIRS. Graafschap Mörs -Saarwerden op de linker Rijnsoever bij Duisburg, in het Boven-Rijnse Kreits behoorde tot de bezittingen van Frederik III.

Vier 15e eeuwse zilveren munten zouden kunnen wijzen op een muntschat. Het betreft twee halve, een hele en een kwart groat. Twee zijn geslagen in Londen (afbeelding 31a, c en d - civi-tas-lon-don). Een andere in Calais (afbeelding 31b-vil-la-cali-sie).

Afbeelding 31a. Engelse halve groat van Henry VI (1427-1430). Afmeting: 20,8 mm. Gewicht: 1,87 gram.

Afbeelding 31b. Engelse halve groat van Henry VI (1430-1434) uit Calais. Afmeting: 27,8 mm. Gewicht: 3,66 gram. Numis: 1125379

Afbeelding 31c. Engelse groat van Henry VI (1422-1427) uit Londen. Afmeting: 27 mm. Gewicht: 3,42 gram.

Afbeelding 31d. Engelse kwart groat van Henry IV of V (1350-1425) uit Londen. Afmeting: 18,6 mm. Gewicht: 0,86 gram.

Er is nog een 15e eeuwse munt gevonden. Het betreft een dubbele Groot van David van Bourgondië, bisschop van Utrecht tussen 1455 en 1496 en zoon van hertog Philips van Bourgondië. David van Bourgondië, heeft lang geregeerd en onder zijn bewind zijn vele munten uitgegeven.⁴⁷ De betreffende munt is buiten zijn weten om in Deventer is geslagen.⁴⁸ Dit vond plaats tussen 1466 en 1474.

We zien een groot gevoet kruis met een dubbel, doorbrekend randschrift (afbeelding 32-links) met het Bourgondische wapenschild in het midden. Op het buitenste randschrift staat vanaf 12 uur het begin van het gezang der engelen te lezen: GLORIA IN EXCELSIS DEO ET (Ere zij God die in de hemel zijt en). Op het binnenste randschrift staat ANNO DN (Domini) MCCCCLXVI, oftewel het jaar 1466.

Op het randschrift rondom de adelaar (wapen van Deventer) met de wapenschildjes van Deventer en het Oversticht aan zijn poten met een roosje daartussen staat vanaf 12 uur: MONETA NOVA DE DAVENTRI (afbeelding 32-rechts)

De 15e eeuwse datering sluit aan op de vondst van 15e eeuwse sporen en vondsten die in werkput 1 zijn gevonden.

Afbeelding 32. Dubbele Groot van David van Bourgondië, geslagen in Deventer in 1466. Afmeting: 25 mm. .

Er zijn ook vele jongere munten gevonden waaronder talrijke duiten uit Holland, Utrecht, Zeeland en Overijssel. Een 16e eeuwse munt en een penning is het vermelden waard. Het betreft een tiende Philipsdaalder (van Philips II) uit 1562 en een herdenkings- of geuzenpenning met het turfschip van Breda uit 1590. In een notendop zien we hier relictten van de 80-jarige oorlog. De tiende Philipsdaalder (afbeelding 33) toont het borstbeeld van Philips met het randschrift PHILIPPUS.D.G.HISP.REX. DUX.GEL.. Philips bij

47
48

Van Gelder 1971/1972.
Idem, 18. Van de Chijs 1859, 208 en plaat XVII, 11-12.

de gratie Gods koning van Spanje, hertog van van Gelre. De andere zijde toont een gekroonde vuurstaal geplaatst op een kruis van knoestige stokken dragende het kleinood van de orde van het gulden vlies. Daaromheen staat de spreuk DOMINUS. MIHI. ADIVTOR oftewel de Heer is mijn helper.⁴⁹

Afbeelding 33. Tiende Philipsdaalder (Philips II -1562). Het betreft een dubbele klopp aan de kopzijde. Afmeting 26,5 mm. Gewicht: 2,86 gram

Op de voorzijde van de penning (afbeelding 34) staat het opschrift 'INVICTI ANIMI PR PARATI VINCERE AVT MORI 4 MARTII' (De beloning van een onoverwinnelijk gemoed dat bereid is te overwinnen of te sterven, 4 maart.). De andere kant vermeldt: 'BREDA A SERVITVTE HISPANA VINDICATA DVCTV PRINCIPIS MA VRITII A NASS Ao MDXC' (Breda van de Spaanse slavernij bevrijd onder leiding van prins Maurits van Nassau in het jaar 1590).⁵⁰ Dergelijke penningen werden uitgereikt aan de overwinnaars van de stad Breda.

Afbeelding 34. Geuzenpenning met turfschip van Breda (1590). Afmeting 29,6,5 mm. Gewicht: 3,6 gram

5.3.2. Laatmiddeleeuwse insignes

Een bijzondere vondstcategorie vormen de insignes van loodtin. Dergelijke insignes konden een bewijs zijn voor een gemaakte pelgrimage en maakten als zodanig deel uit van de christelijke religieuze traditie van de late middeleeuwen.⁵¹ Er waren echter ook insignes die stoelden op andere tradities zoals de volkscultuur waarbij geloof en bijgeloof hand in hand gingen. De insignes maakten deel uit van de laatmiddeleeuwse beeldtaal die we tegenwoordig niet of moeilijk kunnen begrijpen. De insignes die immers op de kleding werd gedragen zullen iets gezegd hebben over het individu of misschien de groep waartoe men behoorde. Vele insignes waren niet per definitie religieus maar wel geworteld in een klassiek profane wereld. Tot deze groep lijken ook de meeste insignes behoort te hebben die hieronder kort besproken zullen worden. Bij de werkgroep Oud-Castricum zijn er zes pelgrimsinsignes die afkomstig zijn van Uitgeest-Benes en zijn gevonden voor de opgraving. Het betreft loodtinnen insignes van verschillende typen met slechts een enkele religieus zoals die met Maria met kind in een bloemvormige omlijsting (afbeelding 35a). Hiervan zijn andere exemplaren bekend uit Vlaanderen onder Brugge en Westerschouwen.⁵² Zeer goed vergelijkbaar door eenzelfde omlijsting zijn twee exemplaren uit leper die gedateerd worden in de eerste helft van de 14e eeuw.⁵³

Afbeelding 35a. Maria met kind. Loodtin. Datering 1300-1450.

49 Van der Wis en Passon, 2009, 227.
50 bron: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/NG-VG-1-482>

51 Koldewey 199, 11.
52 Van Beuningen e..a. 2001, 349.

Afbeelding 35b. Insigne met relief afbeelding en hangoogje. Loodtin. Datering 1450-1500. Diameter: 1,6 cm

Een tweede insigne is door de slechte foto niet goed te duiden. Het betreft een klein rond insigne met een hangoogje. Het werd dus om de hals gedragen. Op de afbeelding staan vermoedelijk twee figuren zoals Maria met kind. Dergelijke insignes zijn zeer gangbaar in de tweede helft van de 15e eeuw.⁵⁴

Afbeelding 35d. Ring of gespbroche met dubbele zesster. Loodtin. Datering 1375-1425. Diameter: ca 2,2 cm

Een vierde insigne betreft een ring- of gespbroche of feitelijk een imitatie van een dergelijk object. Deze zijn zeer gangbaar aan het einde van de 14e en begin van de 15e eeuw.⁵⁶ Een min of meer vergelijkbaar exemplaar is gevonden in Den Bosch.⁵⁷

Afbeelding 35c. Buste-insigne. Loodtin. Datering 1300-1400. Diameter: 1,6 cm

Een derde insigne betreft een zogenaamde buste-insigne met daaromheen een tekstband. De buste-insignes zouden zijn afgeleid van zilveren munten met name die van Graaf Floris V en Jan II (1290-1304). Door vondsten uit archeologische context in Amsterdam en Dordrecht wordt een datering in de eerste helft van de 14e eeuw aangenomen.⁵⁵

Afbeelding 35e. Gespbroche. Loodtin. Datering 1375-1425. Diameter: ca. 2,2 cm

Een tweede gespbroche bestaat uit een rond open basisvorm met op vier punten een parel en op de daar tussen liggende punten een ster of bloemmotief. Een goed vergelijkbaar exemplaar is bekend uit Dordrecht. Deze wordt gedateerd in de eerste helft van de 14e eeuw.⁵⁸

53 Van Beuningen e.a 2012, 211. Nummers 2633 en 2634.

54 Idem, 218-219. Diverse voorbeelden uit Amsterdam, Hoorn en Groningen.

55 Van Beuningen e., a. 2001, 420-421.

56 Van Beuningen e.a. 1993, 295.

57 Idem, 303.

58 Van Beuningen e., a. 2001, 465.

Afbeelding 35f. Letter S in spiegelbeeld. Lood-tin. Datering 1375-1425. Afmeting: ca. 2 cm

Van een zesde insigne met de letter S is een exacte parallel bekend uit Den Bosch.⁵⁹ De S van Benes is echter in spiegelbeeld gegoten.⁶⁰ De meest gangbare letters blijken vooral onderdeel van het woord AMOURS, refererend aan de liefde.⁶¹ Het zou de drager of draagster geluk brengen. Daarbij werden meerdere letters dus naast elkaar gedragen mogelijk aangevuld met een mannen- en vrouwenbuste. Het woord amours treffen we ook aan op een gangbaar insigne van een gekroond doorboord hart dat tijdens de opgraving werd gevonden.

Er waren ook nog enkele andere loodtin objecten gevonden op het terrein.⁶² Het betrof een ampul met schelpmotief, mogelijk verwijzend naar Santiago de Compostella, een van de bekendste bedevaartplaatsen uit de middeleeuwen. In andere plaatsen werden echter vergelijkbare ampullen gemaakt, zoals in Canterbury.

Afbeelding 35g. Ampul in de vorm van Sint Jacobsschelp, lood-tin. Datering 1300-1400. Hoogte: 40 mm. Grootste breedte: 30 mm. Gewicht: 28,2 gram

Ampullen met schelpmotief zijn gevonden in Valkenisse, Rotterdam, Den Haag en Ieper. Ze werden vermoedelijk aan een koordje gedragen en dateren vooral in de 14e eeuw.⁶³

Er is ook nog een zakheilige op het terrein gevonden, maar deze is zwaar verveerd. Van de heilige is maar weinig te zien behalve de algemene vorm. Het hoofd is iets naar voren verbogen en details zijn slecht te zien. Wel min of meer herkenbaar zijn lijnen die de habijt of het kledingstuk aangeven. Deze houden precies een eind voor de onderzijde op. De grens daartussen is aangegeven met een duidelijke lijn. Met een beetje fantasie zijn de handen te zien die samegevouwen voor het lijf bij elkaar komen. Aan de zijkant is een radiaal motief (een bloem, een zon?) te zien waarvan de betekenis onbekend is.

Afbeelding 35h. Zakheilige van lood. Voorzijde, zijkant en onderzijde. Datering 1300-1500. Hoogte: 33 mm. Breedte (ter plekke van de schouders) 18 mm. Gewicht: 48,3 gram

59 Van Beuningen e.a. 2012, 369.
60 Willemsen en Ernst 2012, 125.
61 Van Beuningen e.a. 2018, 243.
62 Met dank aan Tom de Kleijn (stichting Oud-Uitgeest).

63 Van Beuningen e.a. 2001, 373-375 en 2012, 259..

5.3.3. Een bijzondere Vogel-fibula

Eveneens gevonden op het afgeplagde terrein is een opmerkelijke fibula met een duidelijk herkenbare vogel.⁶⁴ Het betreft een voor Nederland tamelijk bijzonder exemplaar omdat er door verschillende kenners lange tijd geen parallel gevonden kon worden. Achteraf kon dit verklaard worden doordat vergelijkbare fibulae vooralsnog niet goed bekend zijn in het Frankische gebied (zuidelijk deel van Nederland, België, Duitse Rijnland, Noord-Frankrijk), maar wel in het noorden met name in Denemarken. De vogelfibula is 3,2 cm breed, maar is incompleet (afbeelding 36). Aan verschillende zijden is mogelijk iets afgebroken. Een goed vergelijkbaar exemplaar is gevonden bij Toftegård op Fyn ten oosten van Odense in Denemarken (afbeelding 39).⁶⁵ Deze draagt echter een kruis waarvan de aanzet al

Afbeelding 36. Vogelfibula. Reconstructie op grond van een vergelijkbaar exemplaar uit Toftegård (zie afbeelding 32). Schaal 1:1

begint binnen het lijf van de vogel. Deze aanzet is niet te zien op het exemplaar van Uitgeest. Deze heeft dus waarschijnlijk geen kruis gedragen. De vogelfibula van Uitgeest heeft een opmerkelijke versiering op het lijf. We zien geen vleugels maar eigenlijk twee S-vormen. We zien het S-vormige versieringsmotief terug in de vroegmiddeleeuwse dierstijl, waarbij op de oudste varianten duidelijk dierkoppen te zien zijn aan beide uiteinden.

Uit Frankische graven komen kleine S-vormige fibulae die feitelijk te herleiden zijn op een dier dat zichzelf in de staart bijt.⁶⁶ In de loop van de middeleeuwen wordt dit steeds abstracter uitgebeeld. Enkele Deense vogelfibula in de Urnes-stijl tonen een vogel in een S-vorm.⁶⁷ Het betreft een fibula met een ijzeren kern met daaromheen een gelood brons (Cu-Sn-Pb) of gunmetal (Cu-Sn-Pb, Zn) legering. De S-vormige groeven waren ingelegd met goud en zilver, vermoedelijk gedreven, dus er met de hand ingedruwd. Daarom is dit ook grotendeels verdwenen (afbeelding 37).⁶⁸ Hierdoor is het aannemelijk dat het toch een kostbaar stuk is geweest. Zo was een exemplaar uit een graf bij de dom van Osnabrück van verguld zilver.

Afbeelding 37. Detail van de vogelfibula met sporen van goudinleg (zie pijltjes).

Rondom Odense zijn meerdere vogelfibulae gevonden.⁶⁹ Uit een overzichtsartikel over vogelfibulae, waarbij vooral de Christelijke symboliek ervan benadert wordt, blijken veel gevonden te zijn in Denemarken en Zuid-Zweden (afbeelding 38).⁷⁰

64 Met dank aan Willem Visser, Egmond aan Zee.
65 Abramsson 2014, 48. Nummer 358 en Henriksen 2000, 44.

66 Zie bijvoorbeeld Heidinga & Offenbergh 1992, 105 en Wagner 2011, 432. Graf 608.
67 Pedersen 2001.
68 Mededeling en XRF-onderzoek door Bertil van Os, Specialist Conservering & Restauratie bij de RCE.
69 Idem, 49. Nummers 361-366.
70 Pedersen 2001, 30.

Afbeelding 38. Verspreiding van de vogelfibula en gelijkende varianten. De grote rondjes betreffen Uitgeest en de meest gelijkende fibula in Toftegård. De dichte rode rondjes zijn vindplaatsen met vergelijkbare varianten. Naar: Pedersen 2001, 30 (fig. 15). De Engelse exemplaren komen uit Essex, Oxforshire, Norfolk en Cambridshire (Hammond 2013, 36 en Peddersen 2001, 32).

Het exemplaar van Toftegård, waar die van Uitgeest het meest op lijkt, wordt binnen de Zuid-Scandinavische vogelfibula beschouwd als a-typisch (afbeelding 39). De andere exemplaren zijn gemaakt in de zogenaamde Urnes-stijl, waarbij de ornamentiek helemaal opengewerkt is. De vogelfibula van Toftegård draagt bovendien een kruis, iets dat bij het exemplaar van Uitgeest ontbreekt. We zien dit kruis ook bij Engelse voorbeelden, waar ze in de 11e eeuw uit de mode raken.⁷¹ Uit Duitsland zijn twee exemplaren bekend. Een uit een kistgraf ten noorden van de Dom in Osnabrück en een uit een vrouwengraf niet ver van de keizerpalts in Paderborn. Beide vertonen enige overeenkomst met het exemplaar van Uitgeest en worden gedateerd vanaf het begin van de 9e eeuw.⁷²

71 Peddersen 2001, 32 en Hammond 2013, 36. Het merendeel van de afgebeelde fibulae betreft ook hier vogels met een kruis. Ook op andere objecten zoals schijffibulae vinden we vogels, zoals een adelaar die een draak aanvalt (p. 31) en een vogel met een tak in de mond (p. 34). Ook is er op een hanger een edelman te zien te paard met een roofvogel op de hand (p. 48).

72 Pedersen 2001, 33.

Opmerkelijk zijn ook twee 9e eeuwse exemplaren uit Rouen, Normandië, waarvan een afkomstig uit de binnenplaats van een klooster ten zuiden van de Notre Dame.⁷³ Deze vogels dragen een kruis net als de Deense en Engelse exemplaren. De verspreiding in Denemarken en Engeland en de 10e-11e eeuwse datering lijkt daardoor duidelijk samen te hangen met de verspreiding en vooral het uitdragen van het Christelijk geloof. Dit proces heeft op het vasteland zoals bij ons en in Duitsland, waarschijnlijk al eerder plaatsgevonden. In Noord-Duitsland vanaf de 9e eeuw. Door dit verband met de kerstening kan een vergelijkbare of zelfs vroegere 8e eeuwse datering voor het Uitgeester exemplaar aangenomen worden. De verspreiding in Engeland van dergelijke fibulae lijkt eerder samen te hangen met de komst van de Denen. Mogelijk geldt dat ook voor de "Normandische" exemplaren.

73 idem.

Het a-typische van het Uitgeester exemplaar zou deels verklaard kunnen worden door de mogelijke oudere datering, maar vooral ook omdat zowel in Duitsland, Frankrijk en Nederland geen goede registratiesystemen zijn van detectorvondsten, waardoor het aantal exemplaren te gering is en er ook geen typologie opgebouwd kan worden. In Nederland is er gelukkig sinds 2016 de PAN.⁷⁴ De eerste grote publicatie, een naslagwerk voor alle fibulae verscheen in 2017, maar ook hierin ontbreekt de Karolingische vogelfibula.⁷⁵

Afbeelding 39. Vergelijkbare vogel fibula uit Toftegård (Pedersen 2001,). Schaal 1:1

De vogel als motief komt veelvuldig voor maar de betekenis en symbolische waarde hangt af van de periode en de plaats waar het wordt aangetroffen.⁷⁶ In de 5e en 6e eeuw komt het vogelmotief veelvuldig voor op mantelspelden. Vaak gaat het om twee vogelkoppen die met de snavel naar elkaar toe staan. Dit motief wordt later steeds abstracter weergegeven tot er alleen maar een soort niervorm is overgebleven zoals bij de Domburgfibulae.⁷⁷ Deze vogelkoppen worden geïnterpreteerd als de raven van Odin. Uit Frankische grafvelden kennen we ook vele mantelspelden met vogelmotief.⁷⁸ Hiervan zijn ook voorbeelden bekend uit Friesland en Texel. Het betreft een vogel met een meestal scherpe snavel en een markant oog, vaak geaccentueerd door almandijn. De vleugel ligt boven op het lijf. Aan de onderzijde zijn vaak pootjes te zien. De staart is trapeziumvormig. Varianten van dit type worden in heel Europa gevonden en behoren tot de beeldtaal van de vele Germaanse groepen die zich in delen van het voormalige Romeinse rijk hebben gevestigd.

74 Portable Antiquities of the Netherlands. Zie ook website: <https://www.portable-antiquities.nl/pan/#/public/about>
 75 Heeren & Van der Feijst 2017.
 76 Zie de verschillende Engelse voorbeelden bij Hammond 2013 (voetnoot 48).
 77 Zie Van Eerden & Nicolay in voorb.
 78 Heeren & Van der Feijst 2017, 402. Fig.8.33

Van de Alamannen in Zuid-Duitsland, de Visigothen in Spanje, de Longobarden in Noord-Italië tot de Vandalen in Noord-Afrika. In ons gebied betreft het de Franken.

Er zijn dus overeenkomsten tussen deze 5e-6e eeuwse fibulae uit de Frankische grafvelden en de jongere vogelfibulae uit Zuid-Scandinavië, maar vermoedelijk ligt er een geheel andere gedachtenwereld aan ten grondslag. Terwijl in de Frankische wereld een verband wordt gelegd met de Valkenjacht of de jacht met andere roofvogels (adelaar), een tijdbesteding die voorbehouden was aan de elite, is bij de veel jongere Zuid-Scandinavische voorbeelden de vogel een symbool voor het christelijk geloof. De voorbeelden van vogels die een kruis dragen zijn natuurlijk duidelijk genoeg, maar bij talloze voorbeelden waaronder die uit "Christelijke" context zoals het exemplaar uit Osnabrück en Rouen, zijn hierdoor ook duidelijk met het Christendom verbonden.

Qua vorm zijn deze laatste echter in veel opzichten minder abstract dan de Frankische adelaars. Deze vertonen bovendien veel meer overeenkomst met een werkelijke vogel en hebben ook een minder scherpe snavel. Ze lijken eerder op een duif dan een adelaar. Dit geldt ook voor het exemplaar van Uitgeest.

Afbeelding 40. Vogel fibula uit Wijnaldum-Tjitsma (V10792). Schaal 1:1

Er zijn enkele min of meer vergelijkbare en vermoedelijk Karolingische vogelfibulae in Nederland bekend. Een enkele is geregistreerd in de PAN. Het betreft een exemplaar uit Waadhoeke in Friesland en een uit Eemsmond in Groningen.⁷⁹ Een andere is gevonden tijdens de opgraving Wijnaldum-Tjitsma in 1993. Het is een exemplaar dat meer op een duif lijkt dan een roofvogel (afbeelding 40). Het oog is een punt-cirkel en ook op het lijf staan twee puntcirkel versieringen. De vogel heeft de vleugels ingetrokken en de staart is trapeziumvormig en versierd met lijnen. Twee poten onder het lijf zijn nog zichtbaar, maar de

79 PAN type 01-01-14-02-03-01-01 <https://portable-antiquities.nl/pan/#/object/public/52860> en 56232.

voeten zijn afgebroken. De naald ontbreekt, maar de aanzet van de naaldhouder en het haakje zijn nog aanwezig.

Er bleek naderhand ook nog een fragment van een versierd plaatje gevonden te zijn (afbeelding 41). Dit werd aanvankelijk gezien als de vleugel van de vogelfibula. Het stuk, dat aan meerdere zijden afgebroken is, vertoont ook wel enige overeenkomst met een vleugel door de parallelle lijnen en de lobben aan de boven- (of onder-)zijde. Het stuk bleek niet te passen. De versiering is ook wezenlijk anders. Er ontbreken net karakteristieke onderdelen om het stuk te kunnen determineren. De algemene indruk van het object, de donkere kleur komt wel enigszins overeen met de vogelfibula. Een vroegmiddeleeuwse datering is niet uitgesloten.

Afbeelding 41. Fragment van een dierfibula? Schaal 1:1

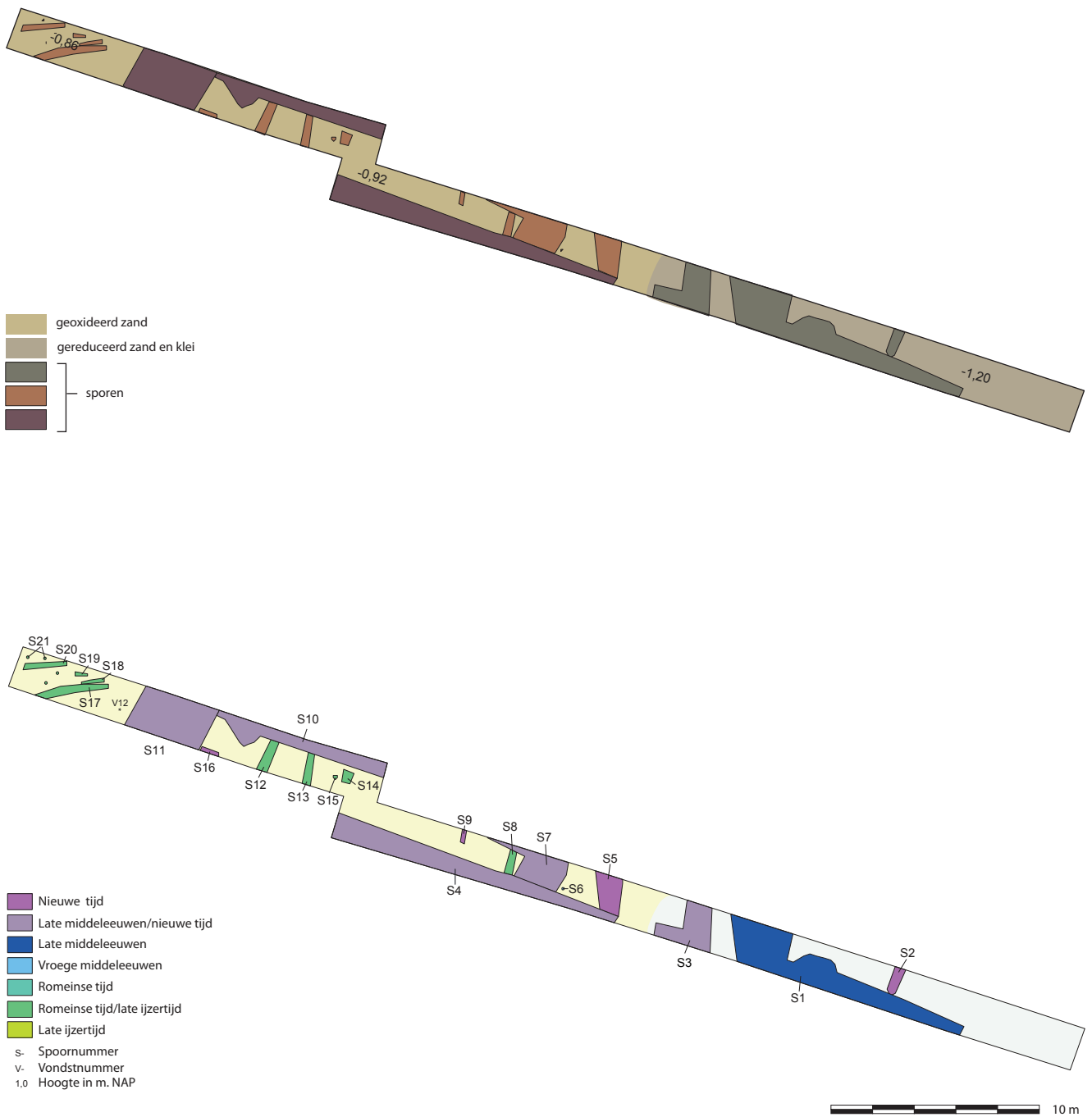
5.3.4. Tinnen lepels

Er werden voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek vele lepels gevonden waaronder vijf tinnen lepels van een specifiek type.⁸⁰ Het betreft lepels met een ronde bak en een naald op de achterzijde van de bak (afbeelding 42-nr 3). De stelen zijn zeshoekig in doorsnede. Een hamermerk van een gekroonde roos bevindt zich in de bak bij het begin van de steel (afbeelding 42-nr 1). Vergelijkbare lepels zijn in Amsterdam gevonden waar ze worden gedateerd in de tweede helft of laatste kwart van de 16e eeuw.⁸¹ Tinnen lepels zouden voornamelijk te vinden zijn bij de gegoede burgerij, maar dit is een historische drogrede.⁸² Lepels komen dan voornamelijk voor in boedelinventarissen. Alleen bij de gegoede burgerij werden dergelijke inventarissen opgesteld. Tinnen lepels zijn binnen het archeologisch onderzoek zowel binnen als buiten de stad tamelijk gangbare objecten. Op schilderijen zien we ze vaak afgebeeld in pet of muts bij de boerenbevolking. Ook bij pelgrims zie je vaak een lepel afgebeeld.

80 Met dank aan Tom de Kleijn (stichting Oud-Uitgeest).
81 Baart e.a. 1977, 297-299.
82 Klijn 1987, 37.

Afbeelding 42. Tinnen lepels uit de tweede helft van de 16e eeuw. De gemiddelde lengte is 17 cm. Van lepel 1, 2 en 5 zien we de binnenzijde, van lepel 3 en 4 de achterzijde (

Afbeelding 43a. Werkput 1. Boven: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Onder: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers. Het noorden is exact boven. Voor de ligging van de werkputten zie afbeelding 22.

5.4 Sporen en structuren

Inleiding

Deze paragraaf bespreekt kort de aanwezige sporen en structuren per werkput. Het sporenvlak wordt getoond zonder met en interpretatie. Bij de laatste wordt de mogelijke datering van de sporen weergegeven gebaseerd op de daarin aangetroffen vondsten. In een volgende paragraaf worden de vondsten gepresenteerd.

Werkput 1

In werkput 1 zijn zijn voornamelijk greppels uit de late ijzertijd of Romeinse tijd en sloten uit de

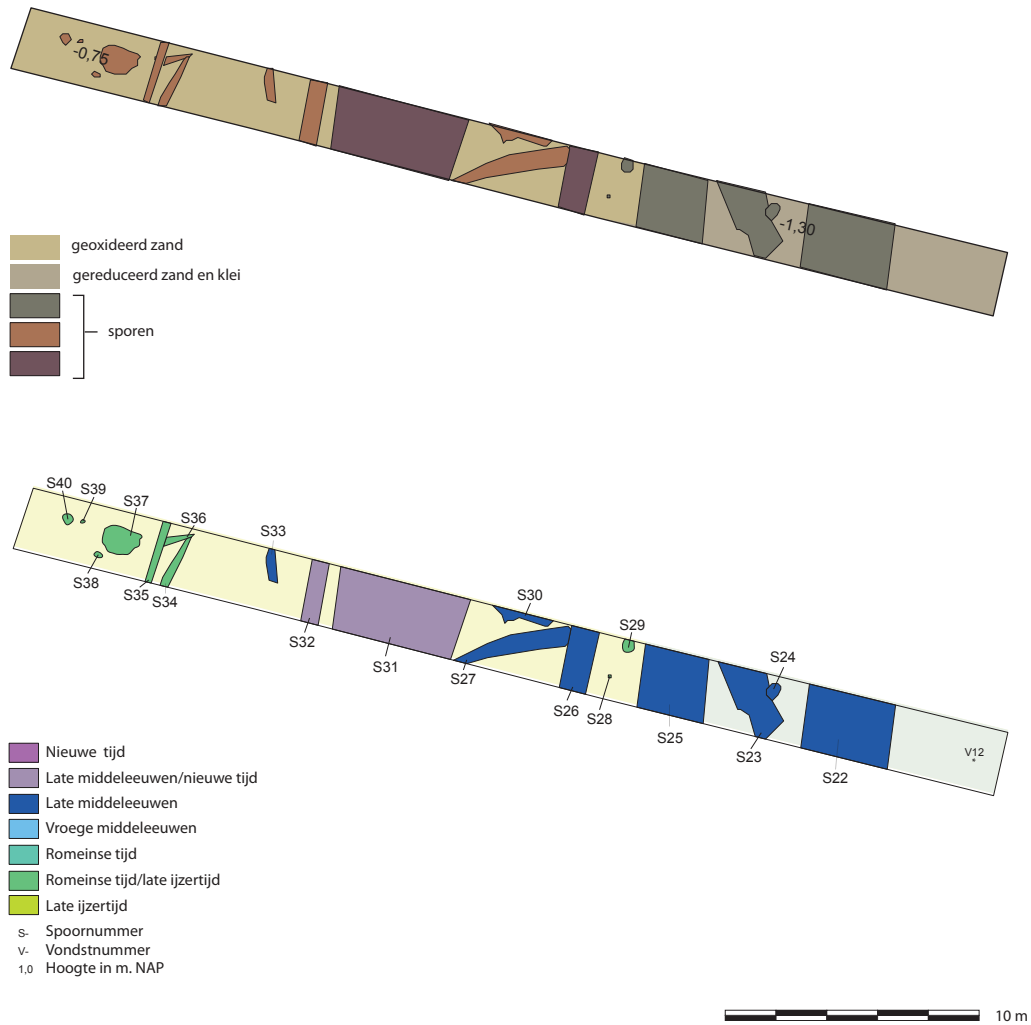
late middeleeuwen en/of nieuwe tijd aangetroffen (afbeelding 43). De afwatering blijkt over tijd niet te veranderen. Deze vindt plaats haaks op of parallel aan de tegenwoordige Hendriksloot. Behalve de greppels en sloten zijn enkele paalsporen aangetroffen. Vier daarvan kunnen in de late ijzertijd/Romeinse tijd worden geplaatst. Een enkele houten paal langs de rand van het hoger gelegen deel dateert mogelijk in de vroege middeleeuwen. Tot slot is er een afvalkuil uit de nieuwe tijd aanwezig en de onderkant van twee ploegvoren.

Periode	Type sporen	Spoornummers	Opmerking
Late ijzertijd/Romeinse tijd	greppels en paalsporen	8, 12-15, 17-21	
Vroege middeleeuwen	houten palen (beschoeiing)		niet gedateerd
Late middeleeuwen/nieuwe tijd	sloten, greppels	1-7, 9-11, 16	vondstrijke greppels

Tabel 4. Overzicht van sporen per periode in werkput 1.

Afbeelding 43b. Aanleg van de eerste werkput onder het toezien van ervaren archeologen.

Afbeelding 44. Werkput 2. Boven: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Onder: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

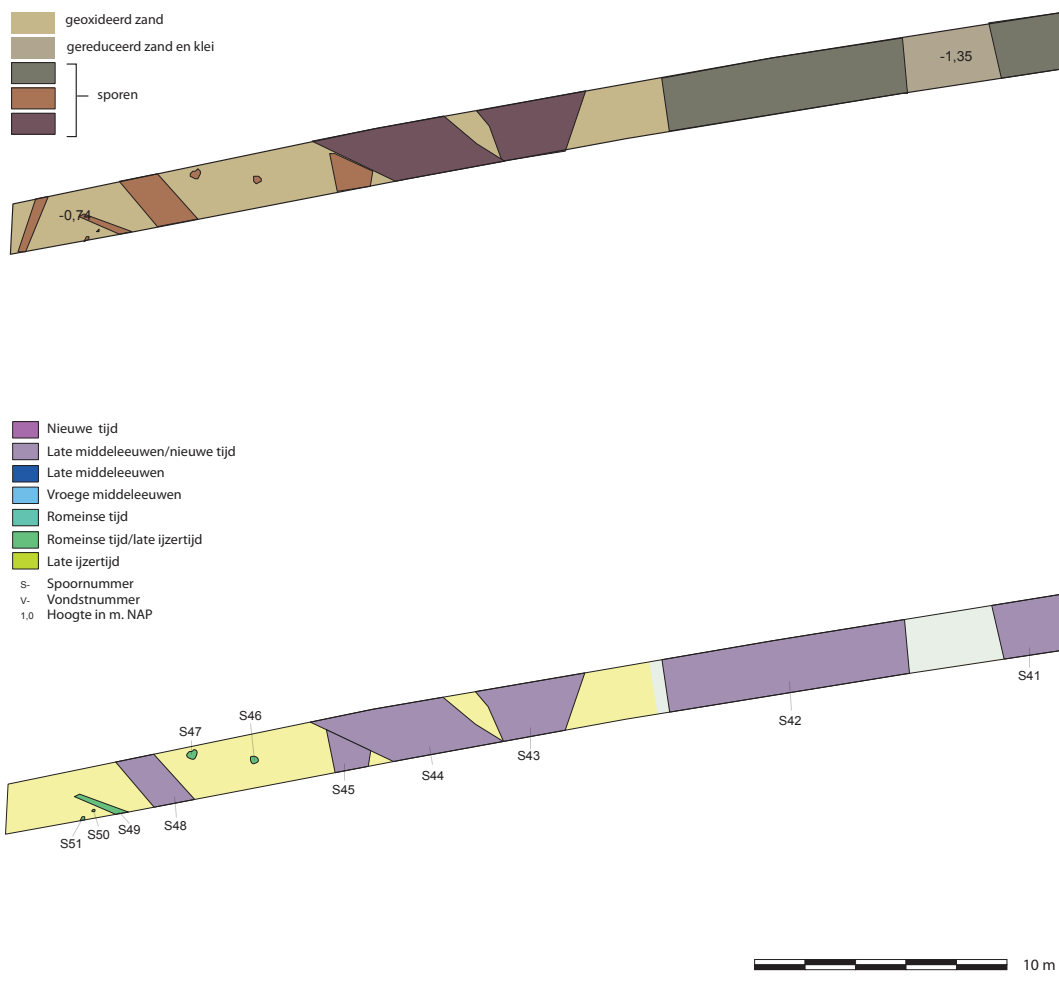
Werkput 2

In werkput 2 zijn greppels uit de late ijzertijd of Romeinse tijd en sloten uit de late middeleeuwen en/of nieuwe tijd aangetroffen (afbeelding 44). De afwatering vindt voornamelijk plaats parallel aan de tegenwoordige Hendriksloot.

Behalve de greppels en sloten zijn enkele paalsporen en een kuil uit de late ijzertijd/Romeinse tijd aangetroffen. Deze bevinden zich op het hoger gelegen deel van het terrein. In de late middeleeuwen is een kuil in de lager gelegen oeverzone gegraven.

Periode	Type sporen	Spoornummers	Opmerking
Late ijzertijd/Romeinse tijd	greppels en paalsporen	46, 47, 49-51	
Late middeleeuwen/nieuwe tijd	sloten	41-45, 48	

Tabel 5. Overzicht van sporen per periode in werkput 2.

Afbeelding 45. Werkput 3. Boven: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Onder: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

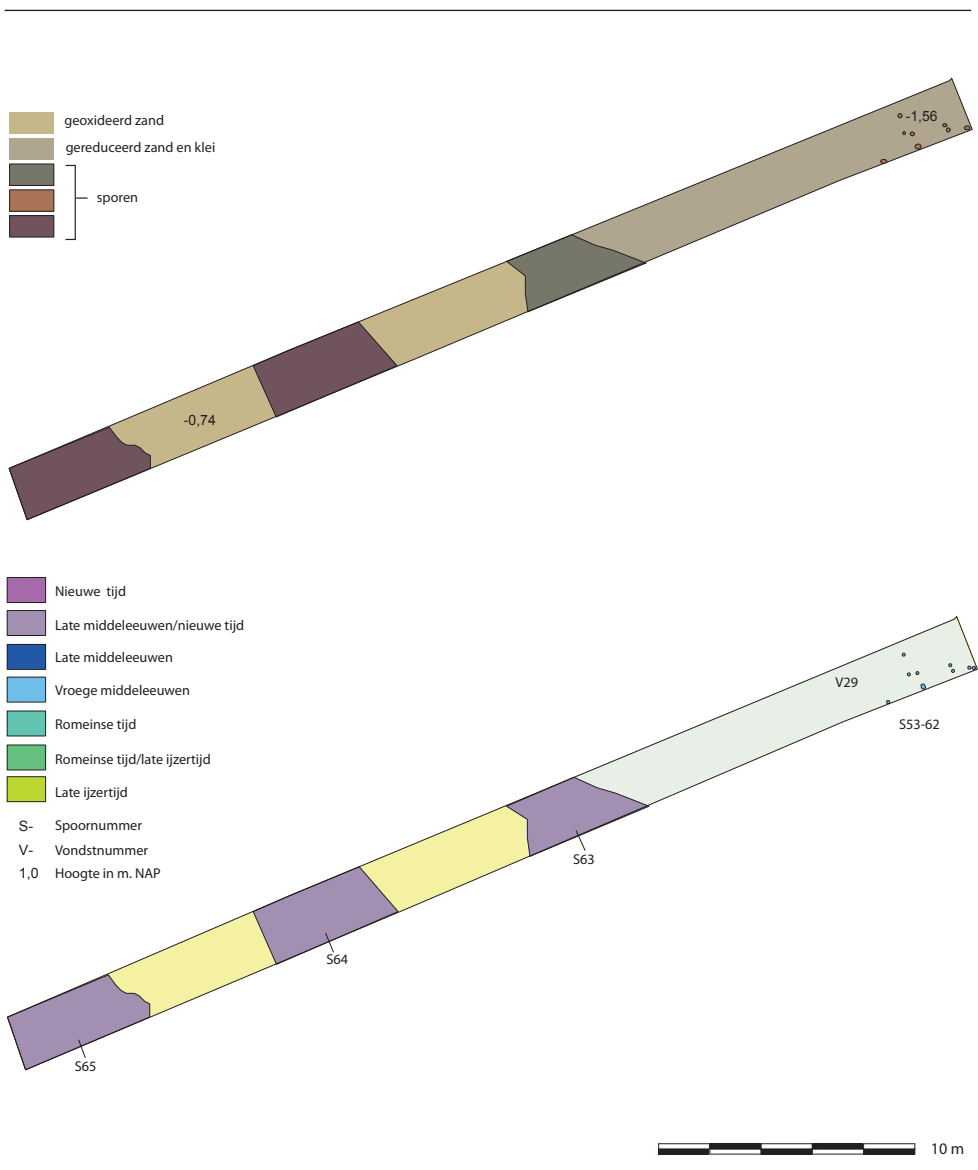
Werkput 3

In werkput 3 zijn greppels uit de late ijzertijd of Romeinse tijd en sloten uit de late middeleeuwen en/of nieuwe tijd aangetroffen (afbeelding 45). De afwatering vindt voornamelijk plaats parallel aan de tegenwoordige Hendriksloot.

Behalve de greppels en sloten zijn enkele paalsporen uit de late ijzertijd/Romeinse tijd aangetroffen. Deze bevinden zich op het hoger gelegen deel van het terrein.

Periode	Type sporen	Spoornummers	Opmerking
Late ijzertijd/Romeinse tijd	greppels en paalsporen	46, 47, 49-51	
Late middeleeuwen/nieuwe tijd	sloten	41-45, 48	

Tabel 6. Overzicht van sporen per periode in werkput 3.

Afbeelding 46. Werkput 4. Boven: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Onder: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers. V29 is een houten paaltje dat gedateerd wordt rond 830 (richtgetal AMS-datering - zie tabel 2).

Werkput 4

In werkput 4 aangetroffen zijn voornamelijk sloten uit de late middeleeuwen en/of nieuwe tijd aangetroffen. Deze liggen parallel aan de tegenwoordige Hendriksloot.

De overige sporen bevinden zich in de oeverzone langs de Hendriksloot. Hierin werden houten palen aangetroffen (afbeelding 46 - S53-62). De meeste houten palen stonden nog rechtop. Een enkele ligt platgedrukt, waarschijnlijk door het kleidek dat er in de late middeleeuwen,

vermoedelijk in de twaalfde eeuw, over is afgezet. Twee palen, beide van essenhout, zijn gedateerd, V29 en V115 in de naastgelegen werkput 23 (tabel 2). Het richtgetal van de datering van beide palen ligt rond 830, wat impliceert dat ze tot een zelfde bouwfase of gelijktijdig gebouwde structuur behoorde. In werkput 5 is ook nog een paal aangetroffen langs de oever en eveneens gedateerd (tabel 2-V37). Ook deze wordt gedateerd in de vroege middeleeuwen, maar

Periode	Type sporen	Spoornummers	Opmerking
Vroege middeleeuwen	houten palen	53-62	behorende mogelijk tot oeverstructuur (aanlegplaats)-AMS zie tabel 8
Late middeleeuwen/nieuwe tijd	sloten	63-65	

Tabel 7. Overzicht van sporen per periode in werkput 4.

lijkt significant ouder. Het richtgetal hiervan ligt rond 783. Mogelijk dat in dit deel van werkput 5, minimaal 30 meter noordelijk van werkput 4, nog een oudere beschoeiingsfase ligt. De datering in de Karolingische periode is opmerkelijk aangezien er geen aardewerk is gevonden uit deze periode binnen het plangebied. In de directe omgeving, op steenworpafstand, zijn natuurlijk wel vindplaatsen bekend uit deze periode.

Zowel bij molen De Dog als bij Dorregeest lagen nederzettingen uit deze periode. Nu, zo blijkt achteraf, was er toch in deze periode al iets van een aanlegsteiger, of iets dergelijks. Het deel langs de Hendriksloot met de hypothetische beschoeiingspalen, dus langs de koppen van werkput 4 en 5, steekt uitgerekend hier iets uit (zie afbeelding 22).

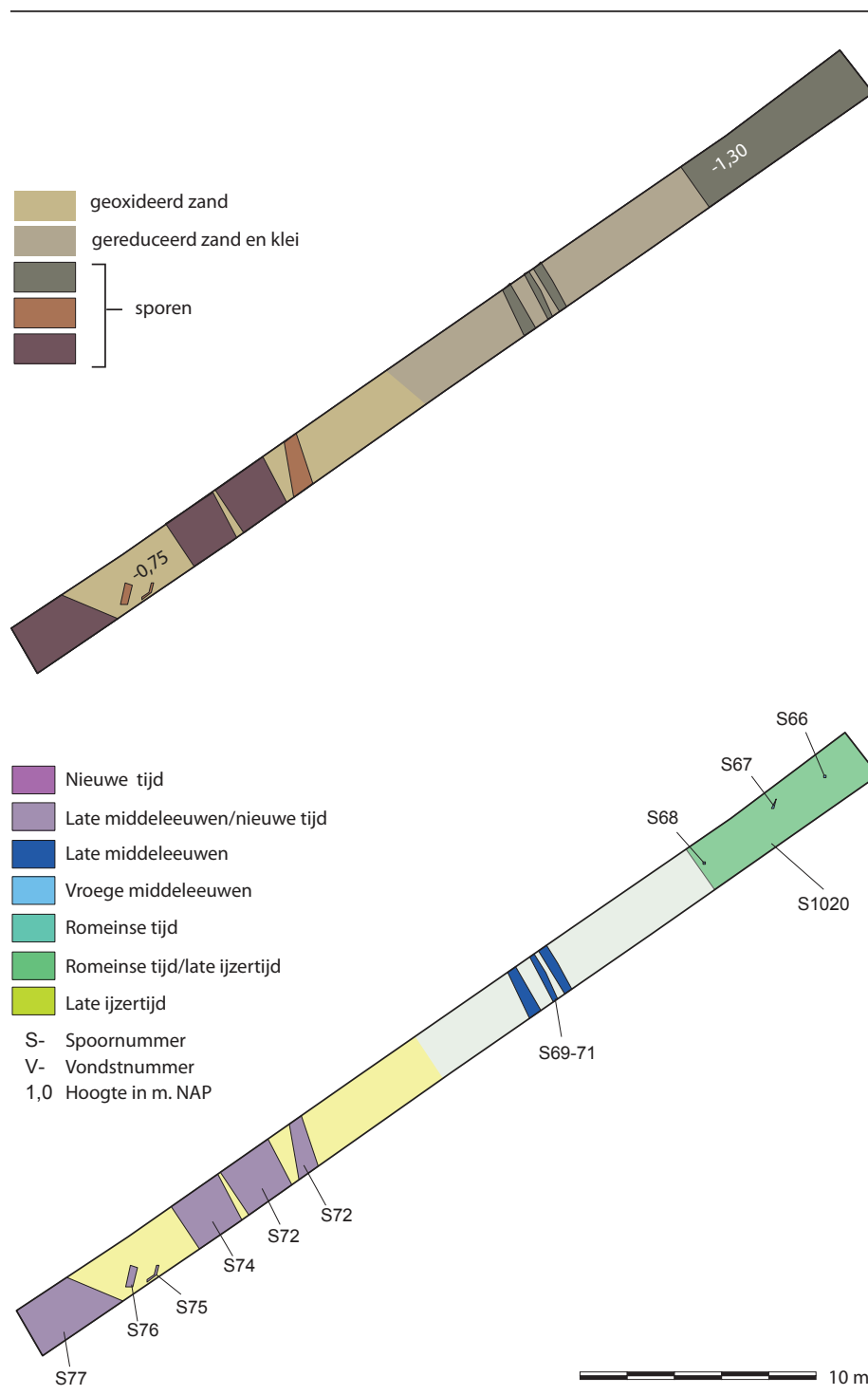
Afbeelding 46b. Aanleg van werkput 2. Vooraan grijze lagen die nog dicht langs de over van de Hendriksloot hebben gelegen. Achteraan zien we dat het vervolg van het vlak hoger is aangelegd. Daar liggen de sporen dicht onder het oppervlak. We kijken in westelijke richting. Linksboven zien we de nieuwbouw van de wijk "De Koog".

Afbeelding 45b. Links: aanleg van werkput 3 beginnend in de laagte en kijkend in westelijke richting. Rechts: Duidelijke nederzettingssporen in het hoger gelegen deel (lichtbruin zand) kijkend in oostelijke richting.

Afbeelding 47b. Links: aanleg van werkput 4 beginnend in de laagte en kijkend in westelijke richting. Rechts: koppen van houten paaltjes uit de Karolingische tijd (553-).

Afbeelding 48. Werkput 5. Boven: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Onder: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers. Spoor 66 (V37) is een houten paaltje gedateerd rond 783 (richtgetal AMS-datering zie tabel 2).

Werkput 5

Ook in werkput 5 zijn voornamelijk greppels uit de late middeleeuwen en sloten uit de late middeleeuwen en/of nieuwe tijd aangetroffen

(afbeelding 47). Deze liggen allemaal parallel aan de tegenwoordige Hendriksloot. Behalve de greppels en sloten zijn ook hier enkele houten

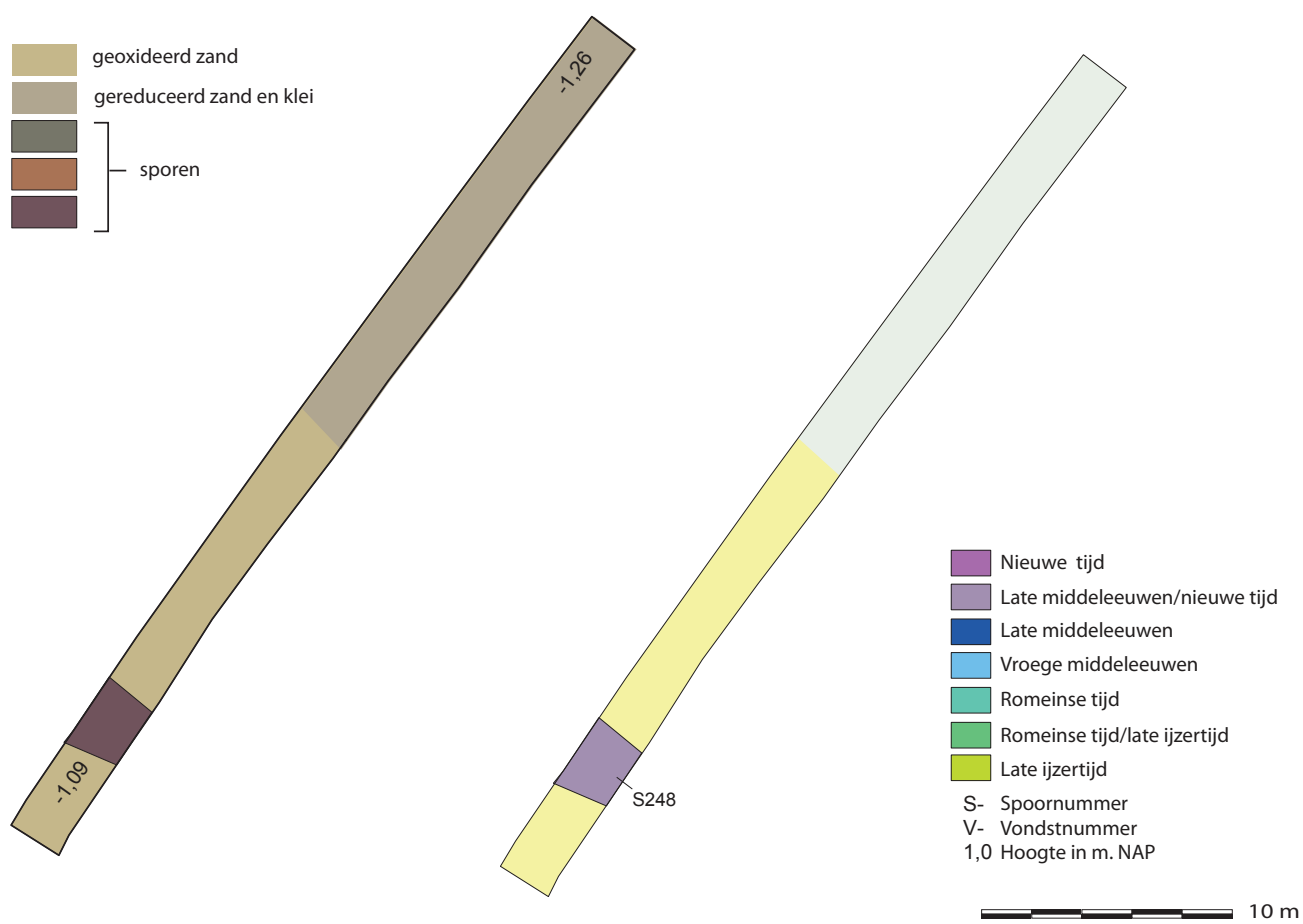
Periode	Type sporen	Spoornummers	Opmerking
Late ijzertijd	natuurlijke geul	1020	
Vroege middeleeuwen	houten palen	66-68	V66 is gedateerd rond 783 (richtgetal AMS-zie tabel 2)
Late middeleeuwen	greppels	69-71	
Late middeleeuwen/nieuwe tijd	sloten en kuilen	72-77	

Tabel 8. Overzicht van sporen per periode in werkput 5.

palen aangetroffen. Een van de paaltjes is gedateerd (zie tabel 2- V37 S66). Het richtgetal binnen de 2 sigma kallibratie van de AMS-datering ligt iets vroeger dan bij de andere gedateerde paaltjes, namelijk rond 783. Hoewel onduidelijk door de geringe hoeveelheid gedateerde paaltjes en de aard van het proefsleuvenonderzoek, kan gesteld worden dat hier mogelijk een ouder beschoeiingsfase ligt of oudere aanlegsteigers of plaatsen. Dit is iets dat een eventueel vervolonderzoek rechtvaardigd. Verder zijn er twee kuilen uit de late middeleeuwen of nieuwe tijd aangetroffen. Sporen van bewoning uit de late ijzertijd en/of Romeinse tijd zijn hier afwezig. Zoals eerder bij de behandeling van de bodemopbouw is vermeld, bevindt zich geheel ten oosten een verlande zijgeul uit de late ijzertijd.

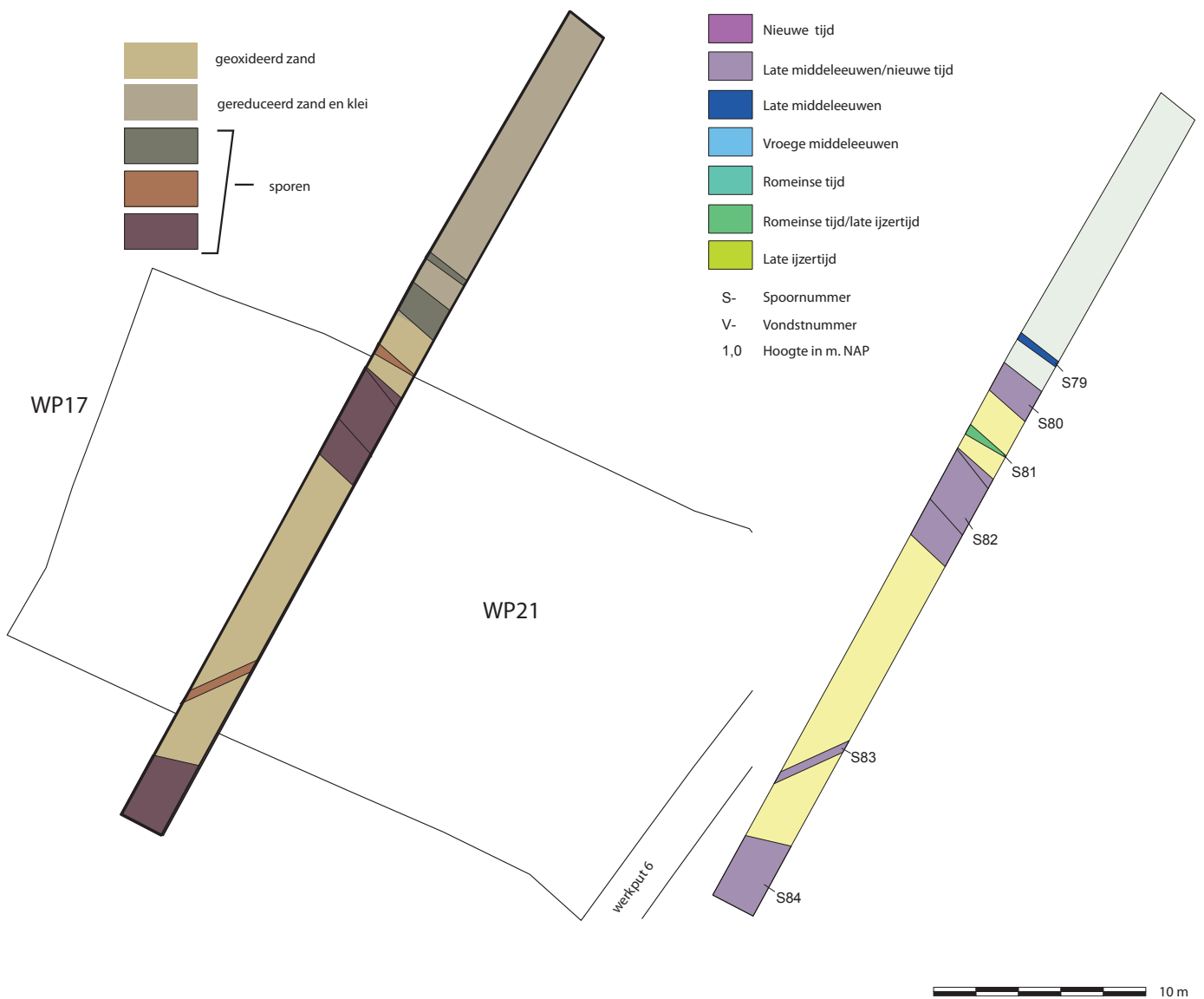
Afbeelding 48b. Houten paaltje in werkput 5 (V37-S66) uit circa 783.

Afbeelding 49. Werkput 6. Links: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Rechts: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

Werkput 6

In werkput 6 was slechts een laatmiddeleeuwse greppel zichtbaar (afbeelding 49 S248). Toen naderhand echter de aansluitende werkput 21 was aangelegd bleken in het grootste deel van deze put wel vondsten aanwezig in de bovenste laag van het vlak. Dit zijn vermoedelijk drassige oeverafzettingen uit de middeleeuwen.

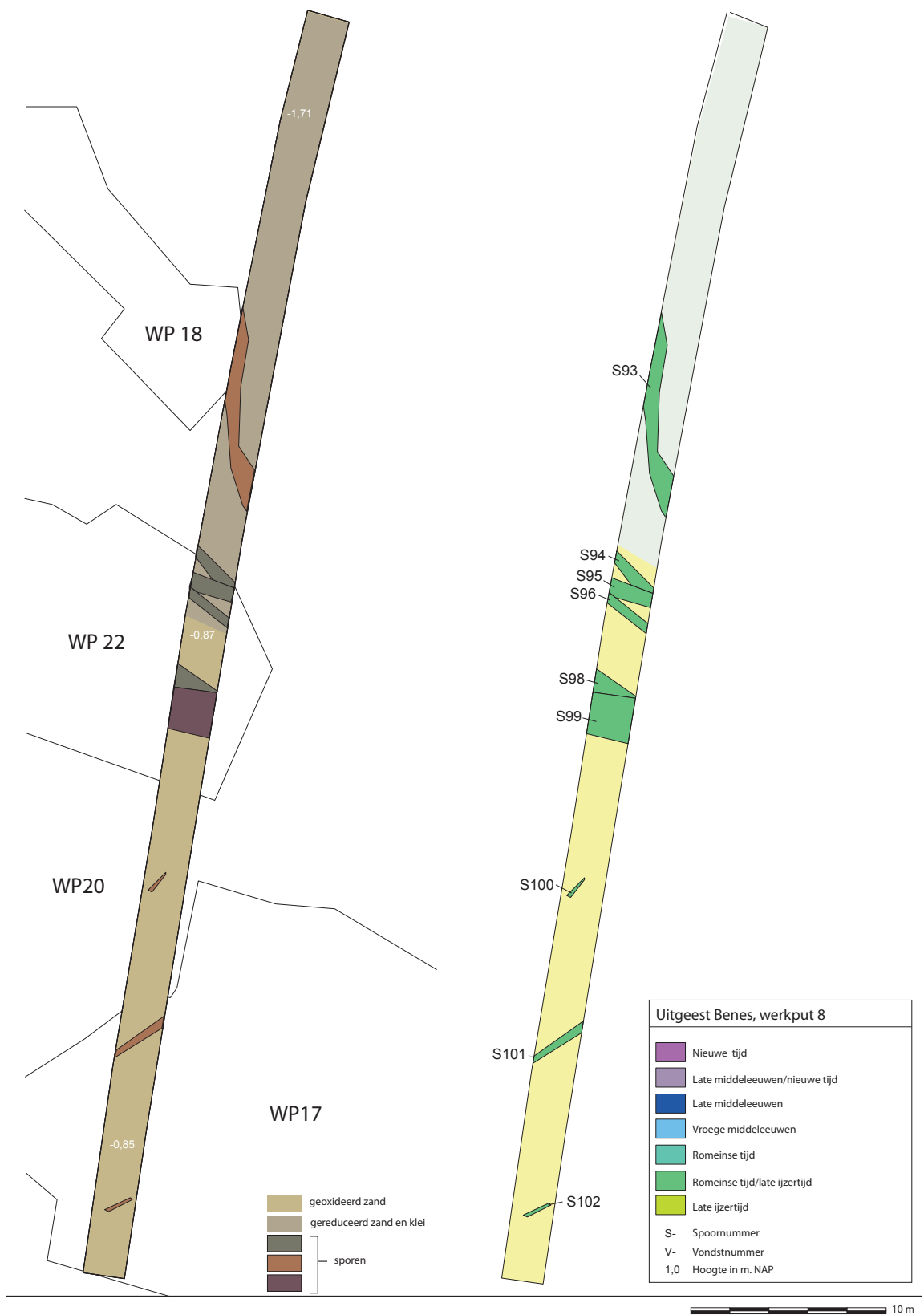
Afbeelding 50. Werkput 7. Links: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Rechts: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

Werkput 7

In werkput 7 werden meerdere greppels aangesneden uit de late middeleeuwen of nieuwe tijd, maar mogelijk ook een enkele oudere greppel uit de late middeleeuwen en Romeinse tijd (afbeelding 50). De greppels lopen nagenoeg allemaal parallel aan elkaar. Ook in deze put is de natte oeverzone duidelijk te onderscheiden van de hoge en droge oeverwalafzetting waarop bewoning mogelijk was (afbeelding 54).

Werkput 8

In werkput 8 werden nagenoeg alleen maar greppels aangesneden uit de ijzertijd/Romeinse tijd (afbeelding 51). Het betrof bovendien vooral smalle greppels, die naderhand bij de interne verkaveling van erven bleek te behoren. In werkput 8 werden in een baan of strook in het lager gelegen oever gedeelte vele afdrukken van koeienpoten waargenomen (afbeelding 55). Deze zouden we later op andere plaatsen binnen het plangebied ook nog aantreffen.

Afbeelding 51. Werkput 8. Links: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Rechts: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

Afbeelding 52. Werkput 9. Links: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Rechts: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

Afbeelding 53. Werkput 10. Links: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Rechts: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

Werkput 9 en 10

In werkput 9 en 10 (afbeelding 52 en 53) zien we het vervolg van mogelijk dezelfde greppels als in werkput 8. Hoewel het verbinden van sporen tussen de diverse werkputten erg moeilijk bleek. Toen de tussenliggende vlakken werden opgegraven werd pas duidelijk wat voor verkavelingstructuur er werkelijk heeft gelegen. In het zuidelijk deel, het droge deel, van werkput 9 werden sporen aangesneden met vondsten die aanleiding gaven om een groter deel van de puzzel vrij te leggen, wat uiteindelijk leidde tot de vlakdekkende deel van werkput 17 tot en

met 22. De motivatie om dit te doen was het feit dat de sporen hier nagenoeg aan het oppervlak lagen. Dit is in overleg met de opdrachtgever gebeurd. De graafmachine hoefde hier met de bak slechts enkele centimeters af te halen om het sporenvlak vrij te leggen (afbeelding 56). De sporen waren bovendien dusdanig verbleekt dat ze soms nauwelijks meer zichtbaar waren. Hiermee is aangetoond dat het afplaggen grote schade heeft aangericht aan het bodemarchief. Als dit niet direct bij dit onderzoek was vastgesteld waren deze sporen vermoedelijk heel snel verdwenen.

Afbeelding 54. Aanleg werkput 7. We kijken in zuidwestelijke richting. De grens tussen oever afzettingen en het hoger gelegen duinzand aan het einde, op het hogere deel is hier duidelijk te zien.

Afbeelding 55. Door vee (runderen) vertrapte zone in het lager gelegen deel van werkput 8.

Periode	Type sporen	Spoornummers	Opmerking
Late ijzertijd	greppel	81	
Late middeleeuwen	greppel	79	
Late middeleeuwen/nieuwe tijd	sloten en greppel	80, 82-84	82=252; 83=257

Tabel 9 .Overzicht van sporen per periode in werkput 7.

Periode	Type sporen	Spoornummers	Opmerking
Late ijzertijd/Romeinse tijd	greppels	93,94. 95.96. 98. 99, 100, 101, 102	

Tabel 10 .Overzicht van sporen per periode in werkput 8.

Periode	Type sporen	Spoornummers	Opmerking
Late ijzertijd/Romeinse tijd	greppels, betreding en paalsporen	128, 129, 131, 133 en 134-137	betreding is mogelijk uit de late middeleeuwen.
Late middeleeuwen/nieuwe tijd	sloten	130, 132 en 138	

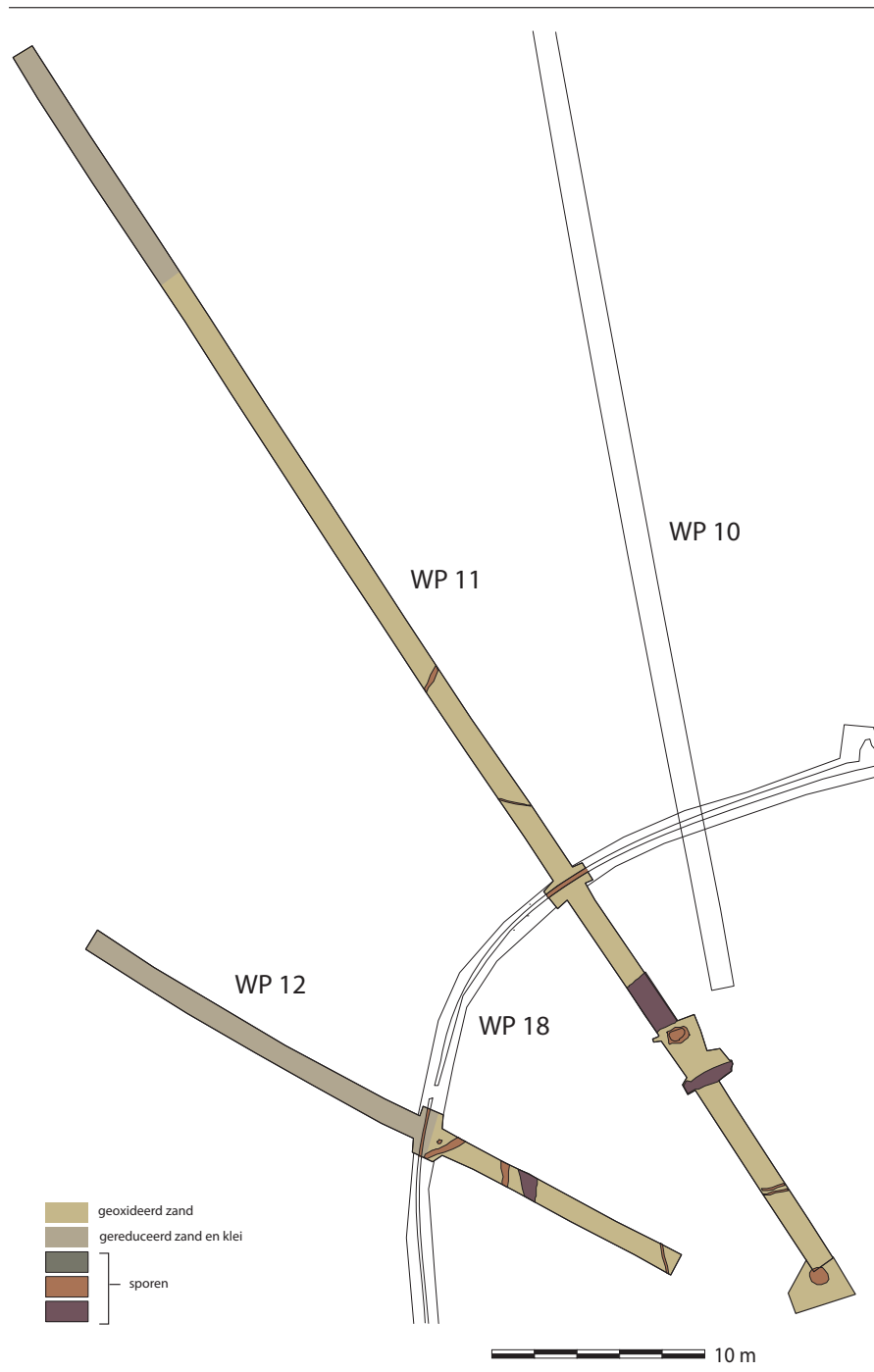
Tabel 11 .Overzicht van sporen per periode in werkput 9.

Periode	Type sporen	Spoornummers	Opmerking
Late ijzertijd/Romeinse tijd	greppels en een kuil	85-91	
Late middeleeuwen/nieuwe tijd	sloot	92	

Tabel 12 .Overzicht van sporen per periode in werkput 10.

Afbeelding 56. Sporen op enkele centimeters onder het oppervlak in werkput 9, greppel S137 (zie ook afbeelding 52). Aanleiding om een groter deel vlakdekkend vrij te leggen (werkput 17-22).

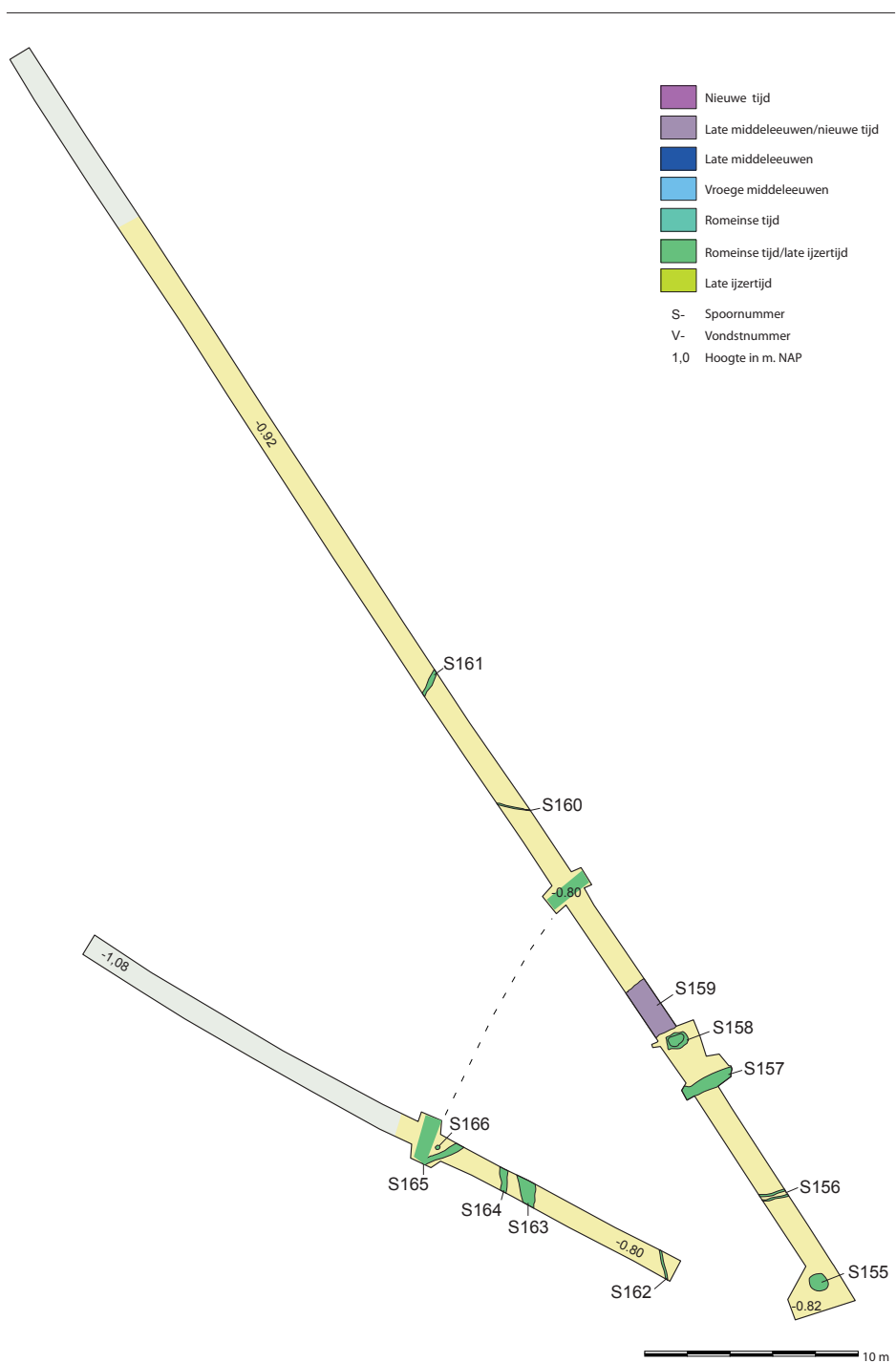

Afbeelding 57. Werkput 11 en 12 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand.

Werkput 11 en 12

In deze werkputten in de noordpunt van het plangebied, ingesloten tussen Dije en Hendriksloot, liggen greppels die het natuurlijk reliëf lijken te volgen en een groot

nederzettingsterrein hebben omsloten (afbeelding57-60). Dit is vooral te zien aan het verloop van werkput 18 en de daarin gevolgde greppel. Daarbinnen lijken nog andere gebogen greppels te hebben gelegen. Dit kunnen dubbele

Afbeelding 58. Werkput 11 en 12. Vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

omgreppelingen zijn geweest, maar ze kunnen ook tot verschillende bewoningsfasen hebben behoord. Aan het einde van werkput 13 is nog een punt opgegraven die net binnen het omgreppelde terrein ligt (wp 19). Hier werden

vooral door vee vertrapte banen aangetroffen, zodat het aannemelijk is, dat in deze hoek van het omgreppelde terrein, vee heeft gestaan.

Afbeelding 59. Werkput 11 richting Hendriksloot. Dit is de langste proefsleuf die loopt vanaf het monument restant in het zuiden tot aan de Hendriksloot in het noorden.

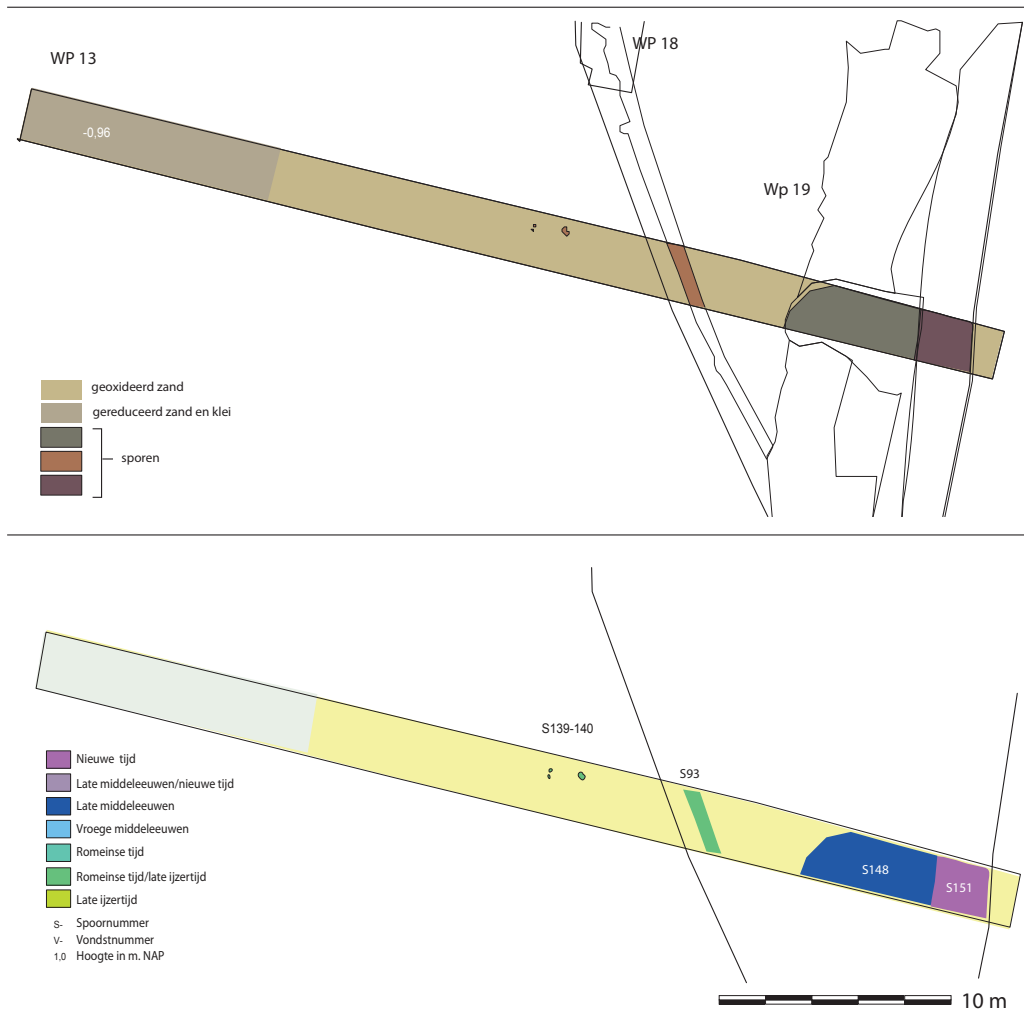
Afbeelding 60. Werkput 12 richting Hendriksloot.

Afbeelding 61. Werkput 13 is de proefsleuf op de achtergrond, gezien vanuit het vlak van werkput 19. Op deze foto is tevens goed te zien dat een ruime zone van het afgeplagde deel om het verhoogde monument heen nog vol archeologische sporen is.

Afbeelding 62. Werkput 14 met een serie sloten en kuilen met een zeer humeuze vulling.

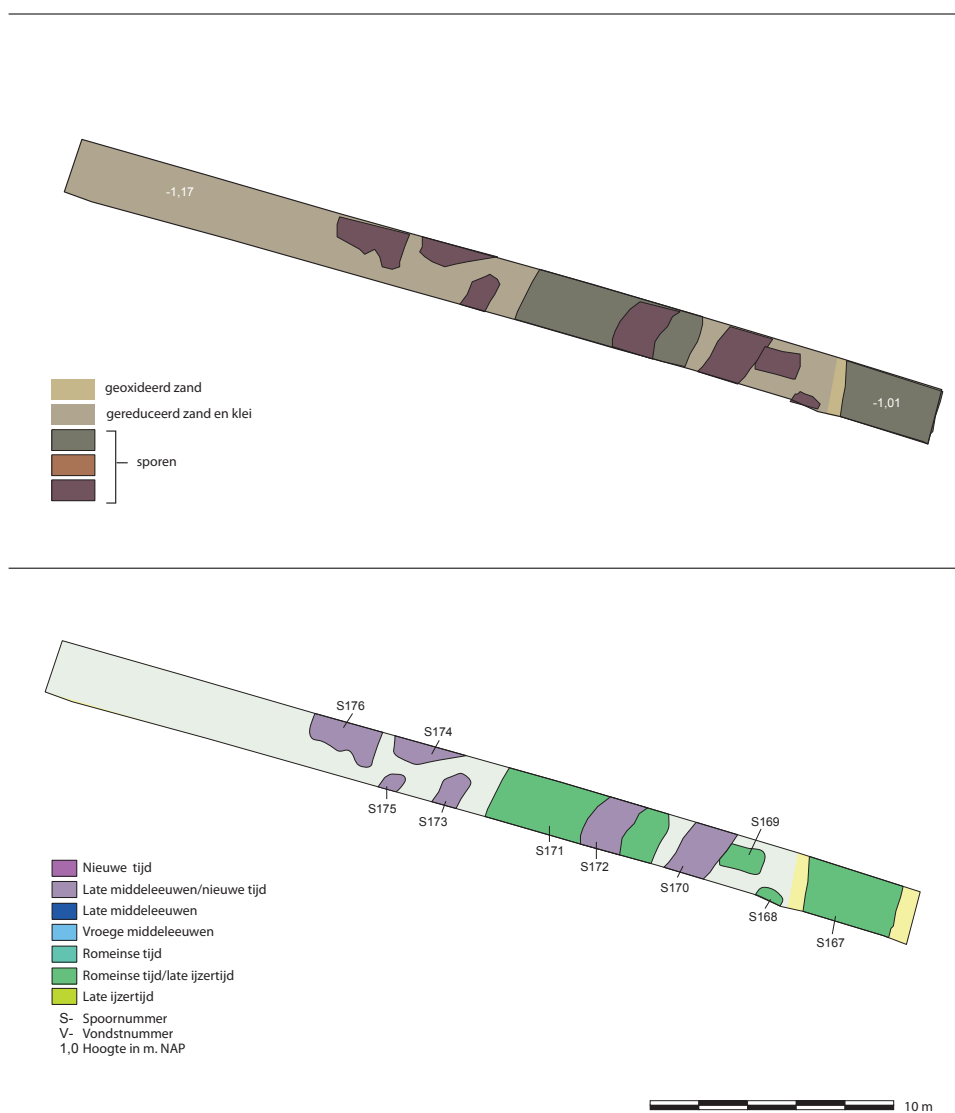
Afbeelding 63. Werkput 13. Boven: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Onder: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

Werkput 13

In werkput 13 is de laatste proefsleuf waar de lange smalle greppel (S93) is aangesneden (afbeelding 61 en 63). Deze greppel buigt steeds verder af naar het zuidoosten en is tot aan het monumentrestant te volgen. Om deze reden is ook hier een groter aansluitend deel als werkput 19 vrijgelegd.

Het grootste deel van het vlak van werkput 13 is potentieel interessant omdat het nog bestaat uit hoger gelegen oeverwalafzettingen (geoxideerd zand). Aan de oostzijde van de put zijn twee delen van greppels aangesneden die we in werkput 19 als spoor 148 en 151 hebben gedocumenteerd.

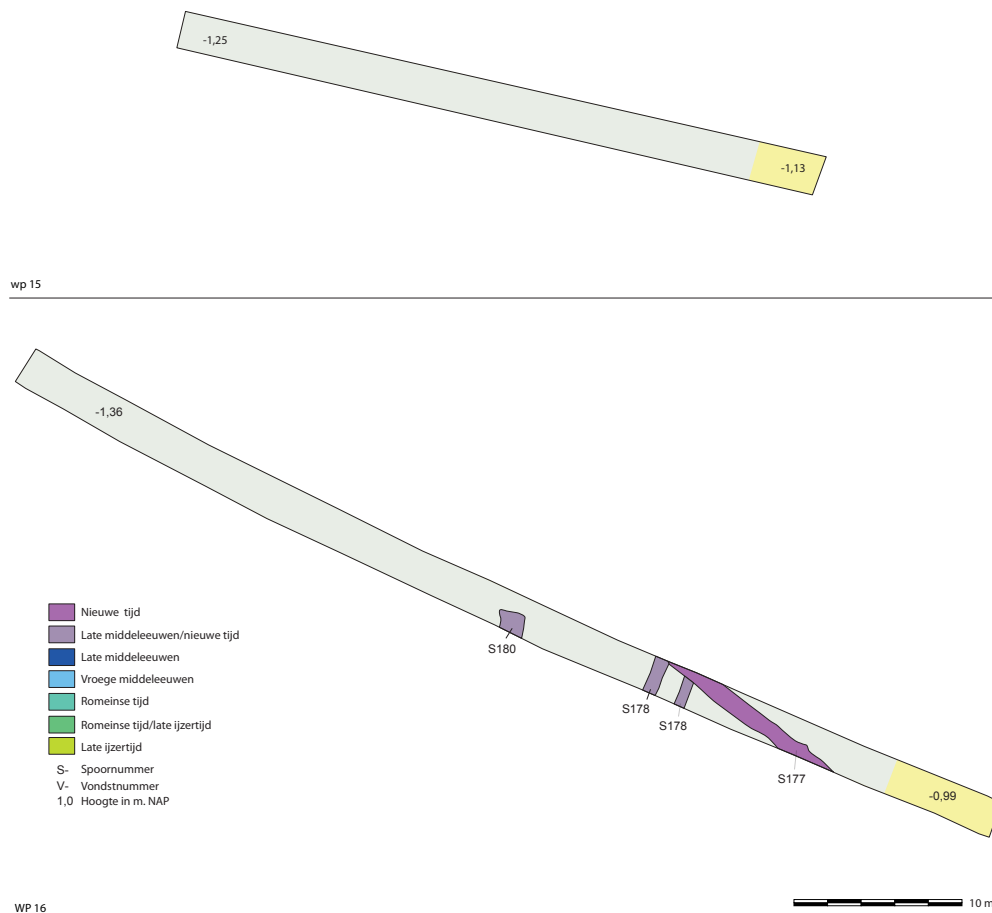

Afbeelding 64. Werkput 14. Boven: vlak 1 met sporen in naturalistische kleuren en de grens tussen geoxideerd en gereduceerd zand. Onder: vlak 1 met gedateerde sporen met spoornummers.

Werkput 14

In werkput 14 zijn nog enkele sloten of greppels aangesneden die langs het monumentrestant lopen en mogelijk dateren in de late ijzertijd of Romeinse tijd (S167, S171). Deze lijken deels oversneden te worden door enkele greppels (S170 en S172) en geflankeerd te worden door een serie kuilen met een nagenoeg identieke vulling van humeus zand met kleibrokken (S173-176).

Het betreft rechthoekige vergravingen uit de late middeleeuwen of nieuwe tijd (afbeelding 62 en 64).

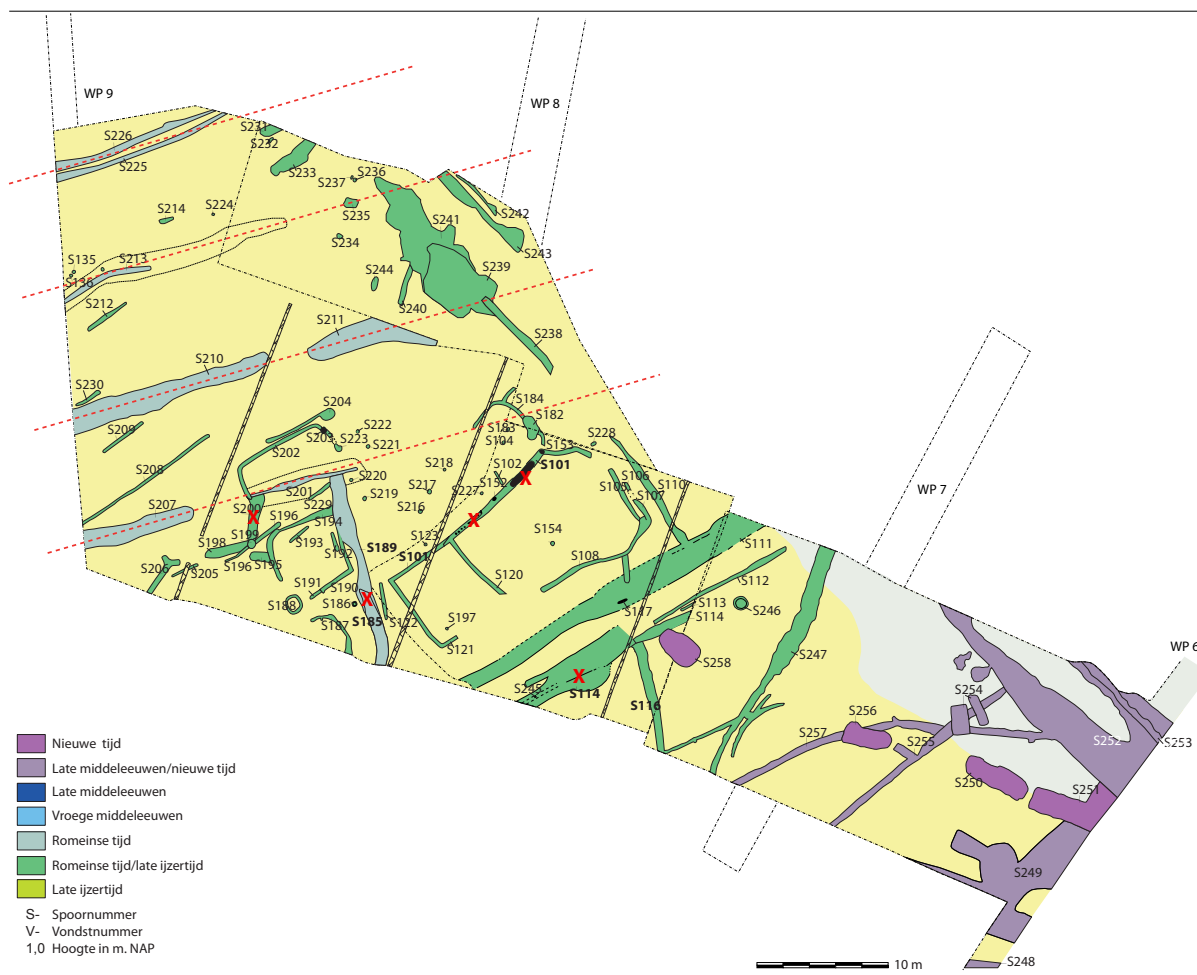

Afbeelding 65. Werkput 15 en 16 vormden de laatste in de waaier van proefsleuven die over het afgeplagde plangebied zijn getrokken. Op basis hiervan zijn enkele aanvullende werkputten aangelegd.

Werkput 15 en 16

Werkput 15 en 16 vormen de laatste in de waaier die over het plangebied is uitgelegd. Werkput 15 de enige werkput waar geen sporen zijn aangetroffen. In werkput 16 zijn nog wel wat greppels aangetroffen uit de late middeleeuwen of nieuwe tijd. In beide werkputten bestaat het vlak voor het grootste deel uit lager gelegen afzettingen (gereduceerd zand), waardoor de kans op sporen ook minimaal is.

Aanvullende werkputten 17 tot en met 22

Afbeelding 66. Werkput 17, 20, 21 en 22 zijn aangelegd langs het met oude bouwvoor van het afgeplagde terrein afgedekte restant van het AMK terrein. De sporen die hier getoond worden lagen nagenoeg aan het huidige oppervlak. Dikke spoornummers worden verder in de tekst besproken de rode X geeft aan dat daar streepbandaardewerk is gevonden.

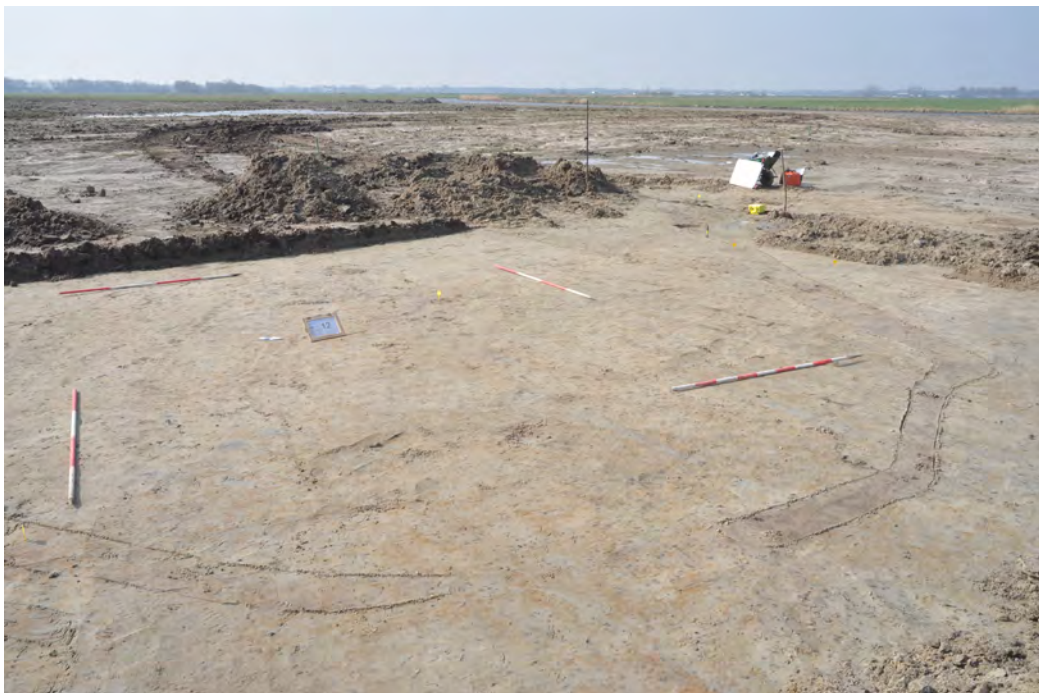
Op grond van de waaier aan proefsleuven kon tamelijk goed vastgesteld worden waar de potentieel archeologisch sporenrijke delen lagen binnen de afgeplagde zone. Deze grensde vooral aan het nog aanwezige en deels door oude bouwvoor van het afgeplagde deel opgehoogde restant van het AMK-terrein of monument. Zo werd besloten om langs het monumentrestant en tussen de werkputten 6 en 9 een brede strook op te graven. De belangrijkste motivatie hiervoor lag in de ondiepte van de sporen. Deze lagen nu nagenoeg direct aan het afgeplagde oppervlak. En deze sporen stonden hierdoor ook direct bloot aan directe erosie door wind, water of mensen (al dan niet met metaaldetector).

In werkput 9 werden enkele lichtgrijze greppels direct aan het oppervlak gevonden (Afbeelding 56). Van hier uit is werkput 17 aangelegd dat ongeveer een vlak besloeg van 25 bij 30 meter, en daarna de twee aansluitende werkputten 20 en 21. Zo is bij elkaar tussen werkput 9 en 6 een aaneengesloten vlak aangelegd van 78 bij 20 bij 38 meter (Afbeelding 66). Binnen dit vlak zijn vooral smalle greppels aangetroffen, waarvan een aantal door hun vorm om een gebouw of structuur heengegegraven moeten zijn, zoals spoor 101. Deze greppel omvat een rechthoekige ruimte van circa 20 meter lang en nog geen 7 meter breed aan de zuidzijde en iets breder aan de noordzijde. Ook de meeste andere greppels binnen dit vlak hangen vermoedelijk samen een of meerdere al dan

Afbeelding 67. Het begin van werkput 17 vanuit de proefsleuf (werkput 9). Hierbij kwamen aan het oppervlak direct sporen uit de late ijzertijd of Romeinse tijd tevoorschijn waaronder vooral smalle maar diepe greppels.

Afbeelding 68. Greppel (S101), mogelijk een standgreppel van een gebouw. In de greppel werd inheems aardewerk aangetroffen uit de late ijzertijd of Romeinse tijd.

Afbeelding 69. Noordelijk deel van de omgreppeling (spoor 101, 105 en 108). Deze structuren lagen door het afplaggen nagenoeg aan het huidige oppervlak.

niet gelijktijdige erven. De doorsnede van deze greppel (S101) toont diep ingegraven paalkuilen, waardoor hij vrij zeker is dat de rechthoekige greppel direct samenvalt met een structuur. Dergelijke structuren, standgreppelstructuren of wall-ditch structures zijn bekend van andere

vindplaatsen in de regio zoals Assendelft sites B, D, G en F, Uitgeest-De Dog, Uitgeest-Dorregest, Heemskerk-Broekpolder en Uitgeest-Waldijk.⁸³

⁸³ Respectievelijk Therkorn 1987, 201-; De Koning 2008, 11; De Koning 2016, 78; Therkorn 2009, 134 en De Koning 2012, 95.

Afbeelding 70. Boven: zuidelijk deel van de omgreppeling S101 en 121). Onder: parallel lopende sloten in het oostelijk deel van werkput 17 (S111 en 114).

Op sommige vindplaatsen zoals Dorregeest zie je een patroon van vele elkaar overlappende omgreppelingen, waarbij ook telkens tamelijk kleine ruimtes worden omsloten.⁸⁴ Vaak betreft het deel afgeronde omgreppelingen en vaak is

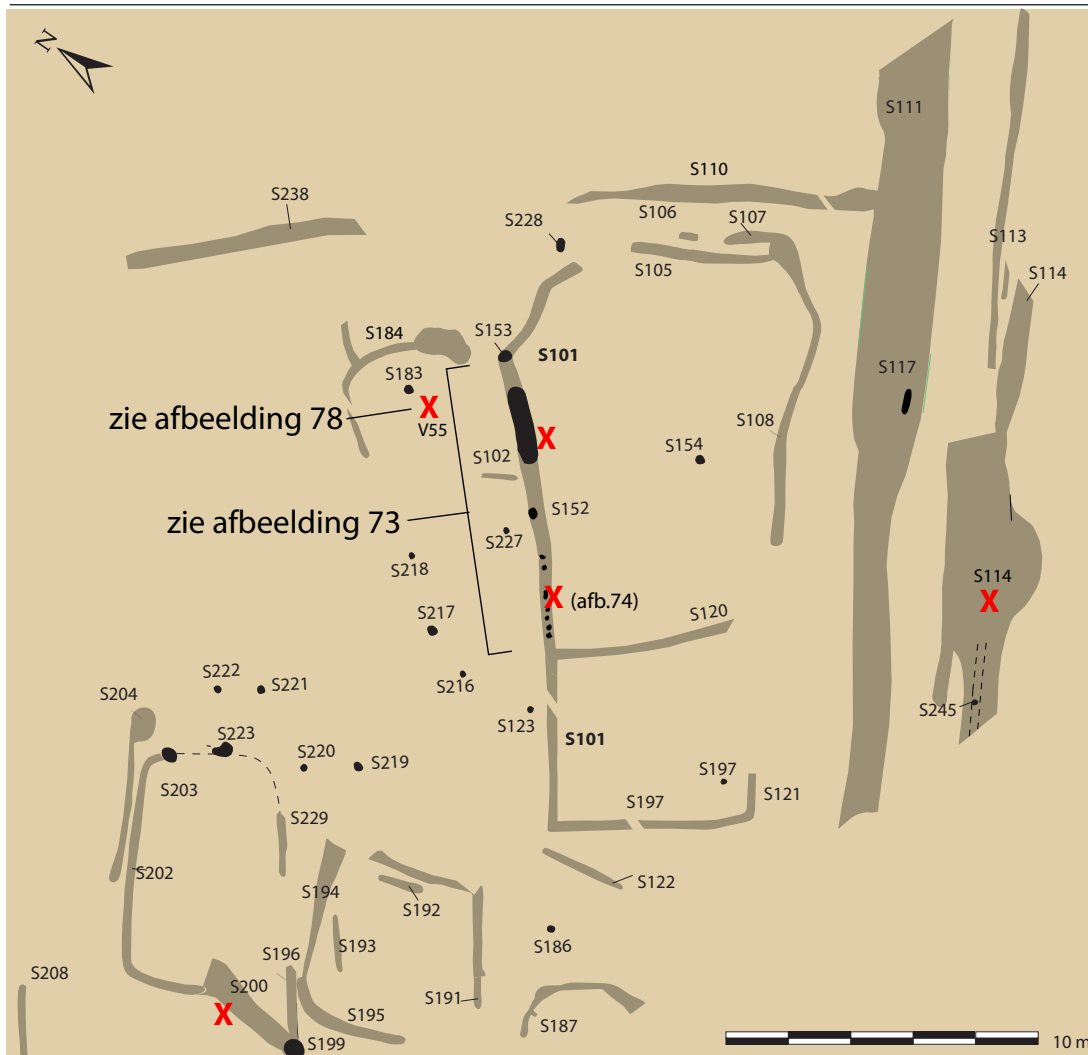
sprake van dubbele omgreppelingen waarbij twee kleinere greppelstructuren weer worden omgeven door een grotere. De greppels, de cirkels zijn hier buiten beschouwing gelaten, zijn meestal . Over de functie van dit soort structuren valt weinig concreets te zeggen. Ze zijn blijkbaar binnen deze regio een normaal onderdeel van

Afbeelding 71. Doorsnede van greppel (S101). Hierop is te zien dat de binnenzijde geheel vertikaal is. Hier hebben mogelijk ingegraven palen in de wand gestaan. Deze zijn tegen de binnenwand van de greppel gezet, waarna de greppel is opgevuld. De palen zijn geheel vergaan maar het profiel (hierboven) geeft aan dat deze er waarschijnlijk uitgetrokken zijn waarbij hooguit een paalstomp in het diepste deel achterbleef.

de nederzetting waarbij ze in een specifieke behoefte voorzagen. Voor het maken van kleine afgesloten ruimtes zijn al tal van voor de hand liggende verklaringen geopperd zoals opslag of het stallen van dieren. Niet altijd is duidelijk of de omgreppelde ruimte ook daadwerkelijk was afgezet door middel van een hek of wand. In het geval van spoor 101 is het duidelijk dat daar diepe palen in de greppel hebben gestaan (afbeelding 71). Deze zijn duidelijk tegen de binnenwand aangezet, waarna de greppel is opgevuld. De palen zijn geheel vergaan, maar het profiel geeft aan dat de palen er waarschijnlijk uitgetrokken zijn. Hierbij bleef hooguit een paalstomp in het diepste deel achter. Het greppelrestant zoals hierboven in doorsnede is te zien bleef deels open liggen waardoor het dicht kon stuiven. Het kan dus ook zijn dat op plekken, waar we geen duidelijke donkere afdrucken in de greppel hebben aangetroffen, wel palen gestaan kunnen hebben. Dit verklaart

mogelijk de onregelmatige paalzetten in de greppel (afbeelding 72). Alleen in een deel van greppels S101 werd een serie aaneengesloten paalkuilen aangetroffen (afbeelding 73). Andere delen bleken leeg of toonden een grotere afdruk van een plank of gespleten stam. Uit de greppel kwamen relatief weinig vondsten, maar de vondsten die we aantreffen waren direct goed te dateren. Uit de greppelsstructuur kwamen meerdere fragmenten inheems aardewerk met streepbandversiering. Deze waren ook al eerder op het terrein gevonden op verschillende plaatsen. Een duidelijk contrast met een greppel die duidelijk in de vroeg-Romeinse periode (1e eeuw) is te dateren (zie afbeelding 66 en 102-3 -spoor 185 en 189) en waaruit een grote hoeveelheid aardewerkfragmenten komt, zijn deze relatief vondstarmsporen met slechts een enkel fragment. Dat dit ook vaak versierde stukken zijn met streepband of kamstreek versiering pleit voor een duidelijk vroegere datering in de late

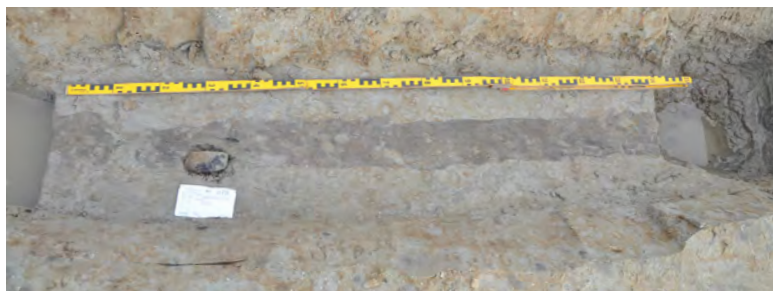

Afbeelding 72. Greppelstructuren in het vlak. Alleen in spoor 101 werden afzonderlijke paalkuilen herkend (zie afbeelding 73). Hieruit kwam streepbandaardewerk (afbeelding 74).

ijzertijd. De chronologische ondergrens hiervan wordt geleverd door de geologie waarbij tot tweemaal toe het richtgetal van een OSL-datering van sediment op 220 v. Chr. uitkomt (tabel 2-V106 en 114). Daaraan kan nog een duidelijker ondergrensdatering toegevoegd worden, namelijk die van een tweekleppige slijkgaper (*scrobicularia plana*) waarvan het richtgetal van de AMS-datering uitkomt op 285 v. Chr. Voor streepbandaardewerk in deze regio is een datering van 200 v. Chr. nogal aan de vroege kant. Met potten met dergelijke versiering kunnen wel in de tweede eeuw voor Chr. gedateerd worden.⁸⁵

De min of meer rechthoekige vorm die de greppel spoor 101 heeft omsloten, wordt nog door een dwarsgreppel (S120) in twee ruimtes verdeeld, die zich ongeveer verhouden als tweederde tot eenderde van de rechthoek. De oostelijke hoek van de rechthoekige ruimte wordt ook nog gedeeltelijk omgreppeld (S 105, 107 en 108). Deze greppels zijn veel minder recht dan de andere zijde (S101), en liggen veel ruimer om de ruimte heen, mogelijk omdat hier alle paalrestanten zijn uitgewrikt. Het geheel van deze greppels wordt nog aan de zuidzijde geflankeerd door een bredere greppel (S111), dat vermoedelijk het erf begrensd. Parallel daaraan ligt nog een tweede greppel (S114). Ook de korte oostelijke zijde van

Afbeelding 73. Spoor 101 in twee vlakken met onderin de vondst van een met streepband versierde scherf (V70). In het tweede vlak zien we paal of plankafdrukken.

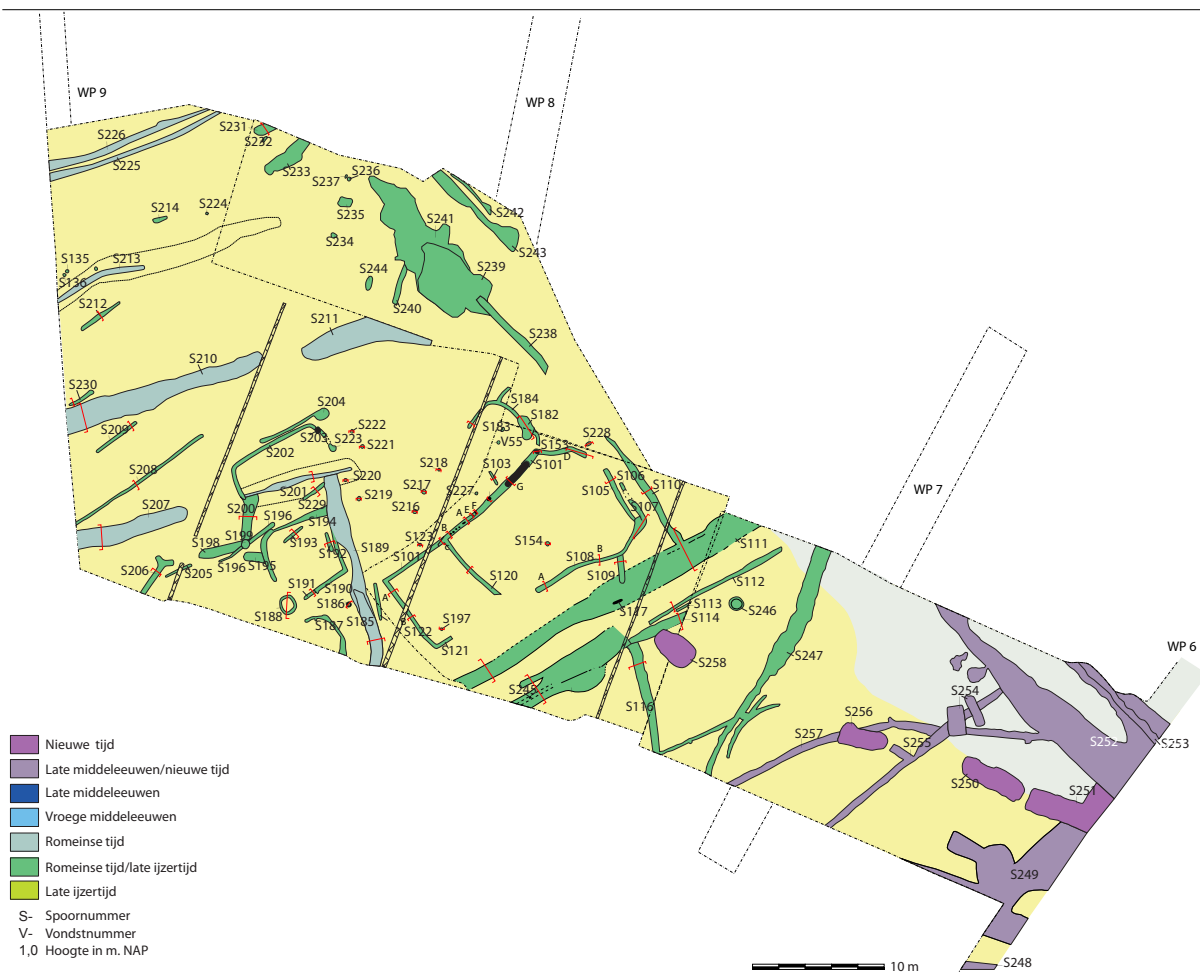
Afbeelding 74. Fragmenten van streepbandaardewerk uit spoor 101. Links V46, rechts, V70.

de rechthoekige structuur wordt geflankeerd door een greppel (S110). Deze wordt weliswaar onderbroken, maar loopt met een kleine afbuiging door naar het westen (S238). De meeste kleine greppels lijken zich geschikt te hebben in deze verkaveling. Ook hier valt op hoe klein de omgreppelde ruimtes zijn. In het geval van spoor 202 gaat het om een greppel die een ruimte van minimaal 1 meter breed en 2,75 lang omsluit. In het geval van spoor 191, 192, 194 en 195 gaat het om een greppel die een ruimte omsluit van 2 bij 2 meter. Ook de kleinste ruimte binnen spoor 101 en 120 is de ruimte slechts 2,5 bij 2,5 meter. De meeste van de greppels hebben vermoedelijk dezelfde datering als spoor 101, aangezien er slechts een greppel qua oriëntatie en oversnijding afwijkt. Dat is spoor 189 waaruit veel aardewerk komt (afbeelding 66) en daardoor goed te dateren

is in de eerste eeuw na Christus. Haaks op deze greppel staat een andere greppel (S201) en in het verlengde daarvan een andere greppel (S207). Deze lijken samen met nog drie parallel lopende en op gelijke afstand van elkaar staande greppels (S210/211, S213 en S225 /226) een kavelsysteem te vormen of een afwateringssysteem voor bouwland (zie afbeelding 66). De onderlinge afstand tussen deze greppels ligt op een vaste maat van rond de 10 meter. De richting van de verschillende verkavelingssysteem lijkt ongeveer (20 graden) in noordwestelijke richting gedraaid. De ijzertijd oriëntatie is noordoost-zuidwest, terwijl het vroeg-Romeinse greppelsysteem oost/noord-oost en west/zuid-west. Voor zover het aardewerk het toelaat, wordt het verschil in datering tussen de sporen met een verschillende oriëntatie, bevestigd. Uit de noordoost-zuidwest

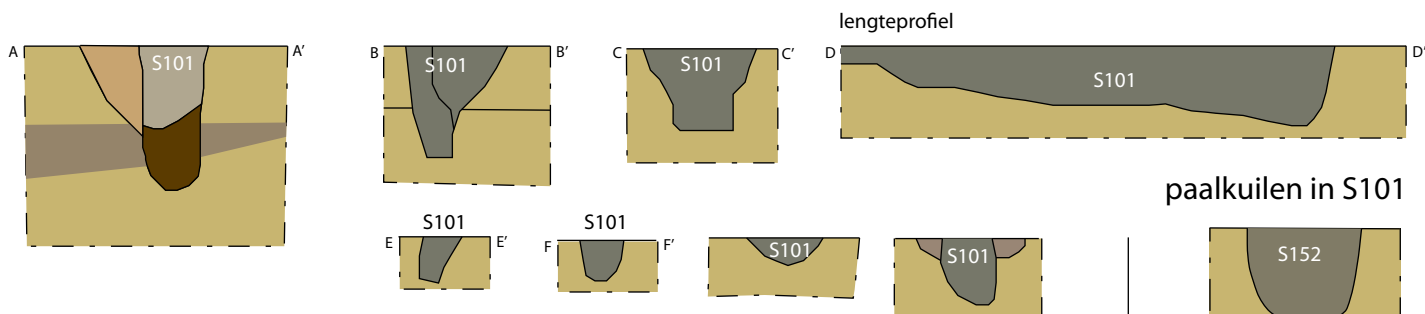
gerichte sporen komen enkele fragmenten van streepbandaardewerk (afbeelding 74 S101, S114). In veel sporen zijn vooral onversierde aardewerkfragmenten gevonden die op grond van het baksel (kleur, dikte en magering) niet nader te dateren zijn dan late ijzertijd of Romeinse tijd. Uit spoor 101 komen echter veel meer fragmenten dan alleen van streepbandaardewerk. Het betreft 114 fragmenten van handgevormd organisch gemagerd aardewerk van minimaal vijf potten (waarvan een streepbandpot). Uit spoor 185-189 dat op grond van het aardewerk mogelijk iets jonger is (eerste eeuw na Chr.) komt een fragment van een streepband pot, maar ook veel fragmenten die mogelijk net iets jonger zijn. De bij de standgreppel S101 aansluitende greppels zijn aanzienlijk minder diep (afbeelding 76). Dwarsgreppel S120 is slecht 15 cm diep gemeten vanaf het vlak. S121, die de smalle

westzijde afsluit, is op een plaats net iets dieper dan 20 cm. Beide dwarsgreppels hebben wel een vlakke onderzijde, zodat het waarschijnlijk wel standgreppels betreft waarvan echter minder bewaard is gebleven. Van de greppels aan de korte oostzijde en de zuidzijde, S105 en S108 is nog minder bewaard gebleven. Van S107 die als extra greppel langs S105 loopt is nog 15 cm overgebleven. Het is ook opvallend dat alleen uit S101 zoveel scherven komen en alle andere zijden van de omgreppelde ruimte vondstloos zijn. Dit is een verschijnsel dat al eerder is waargenomen, bijvoorbeeld in Uitgeest-Waldijk, waar maar liefst 1600 fragmenten die bij elkaar 28 kilo wogen van inheems-Romeins aardewerk, uit een greppel kwam.⁸⁶ Deze greppel was ook onderdeel van een erfbe grenzing, maar de overige greppels waren tamelijk vondstarm. Dit contrast tussen zeer vondstrijke en nagenoeg lege sporen zal

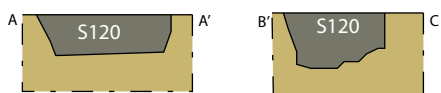

Afbeelding 75. Sporenkaart werkput 17-22 met coupehaken.

S101 standgreppel

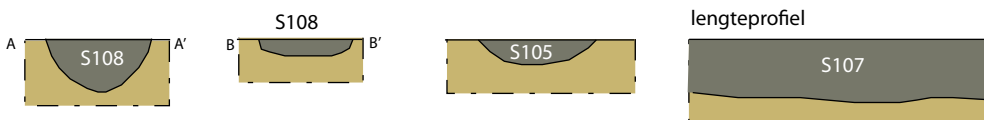
S120 dwarsgreppel

S121 dwarsgreppel

greppels noordoost en zuidoostzijde

20 cm

Afbeelding 76. Doorsnedes of coupes van de omgreppelde structuur S101, 105, 106, 108, 120, 121 en 122. Schaal 1:20

vermoedelijk te maken hebben met de ligging van de greppel ten opzichte van het gebouw, waarbij gebruiksafval zichtbaar aan een kant van het erf terecht komt.

De greppels die de structuur van S101-105-106-107-108-120-121-122 hebben geflankeerd zijn heel anders van aard (afbeelding 77). Hier zien we geen steil rechte kant of vlakke onderzijde, maar een ondiep en aan de onderzijde afgerond spoor, zoals bij S103, 112, 113, 184, 193 het geval is. De greppels Spoor 109 en 110 hebben vermoedelijk een tijd open gelegen. Dunne zandbandjes geven aan dat deze geleidelijk zijn dichtgeraakt.

De langs de structuurlopende brede greppel S111 heeft een geheel spitse vorm en is 65 cm diep (afbeelding 77). Een dergelijk profiel met een steile kant heeft een duidelijk werende functie zoals we kennen uit de Romeinse legerkampen. Met een paard komt je hier niet langs, maar vermoedelijk was het vooral bedoeld om runderen tegen te houden. Een grote kuil, spoor 182, heeft een vergelijkbaar spits profiel (afbeelding 77).

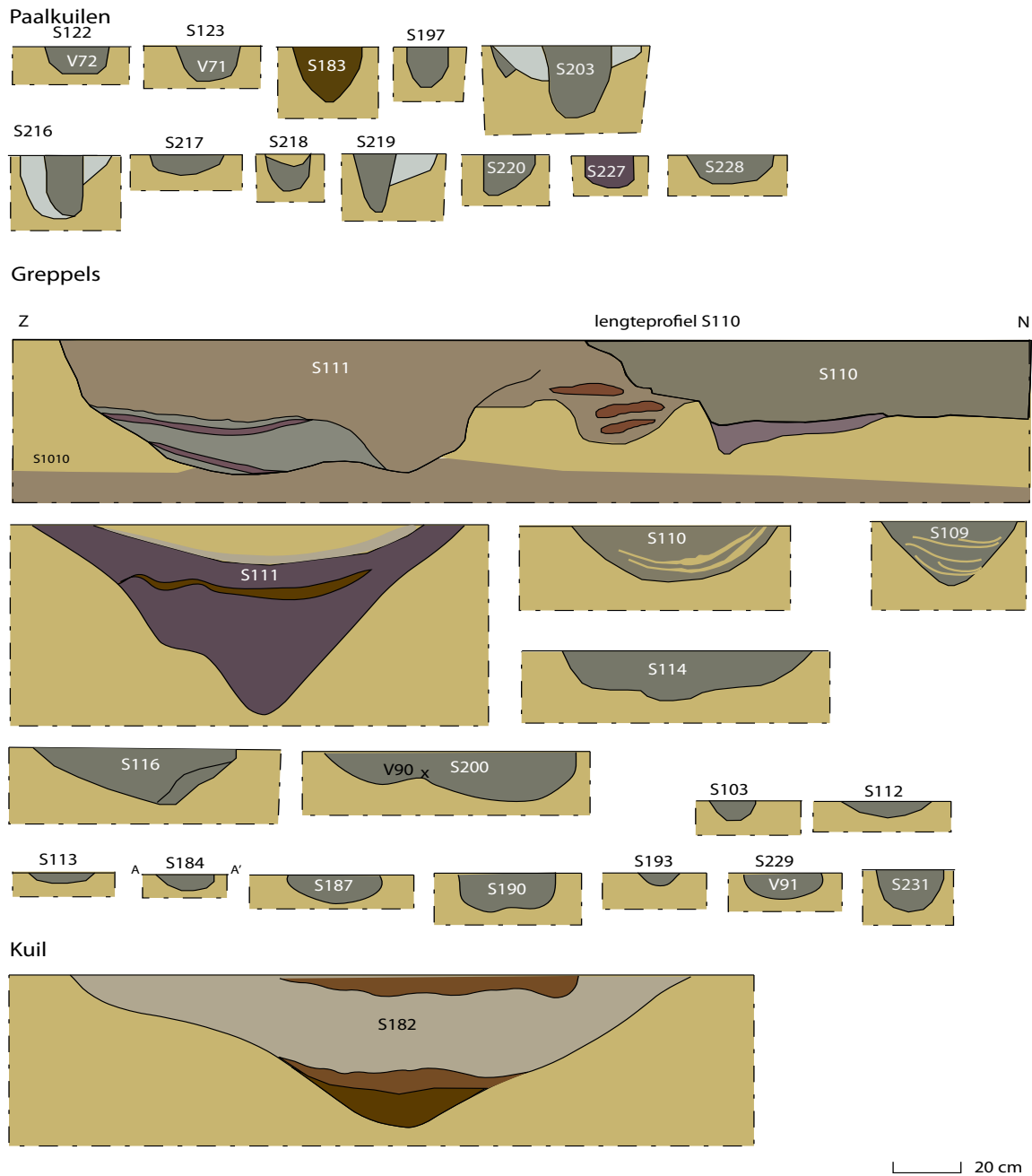
Paalkuilen

In en in de directe nabijheid van de vele greppels en standgreppels zijn meerdere paalkuilen herkend. Hiervan bleken de meeste na het couperen ook inderdaad paalkuilen te zijn. Slechts enkele paalkuilen (afbeelding 76-S197 en 154) liggen in de greppelstructuur van spoor 101. De meeste liggen erbuiten aan de noordwestzijde.

Spoor 104 Een ingegraven pot met een greppel er omheen.

Een spoor gelijkend op een paalkuil, bleek een in verre staat van verval zijnde ingegraven inheemse pot. In een ruime boog daaromheen vinden we spoor 184, dat mogelijk het restant is van een gehele omgreppeling met een diameter van bijna vijf meter (afbeelding 78). Kleine omgreppelingen vaak rond of vierkant (met afgeronde hoeken) worden veel aangetroffen in de regio van het Oer-IJ gebied. Bij het onderzoek van de Broekpolder bij Heemskerk zijn negentien vergelijkbare ringvormige greppels (ring gullies) gevonden.⁸⁷

87 Therkorn e.a. 2009, 56-57.

Afbeelding 77. Doorsnedes of coupes van de paalkuilen, greppels en een kuil. Schaal 1:20

Deze lagen vooral bij het bouwland, een situatie die we ook kennen uit de oudere nederzettingen in West-Friesland.⁸⁸ Zowel de kringgreppels uit West-Friesland als de Broekpolder hebben vergelijkbare doorsnedes met een gemiddelde rond de 4 meter, maar ook uitschieters naar 5,60

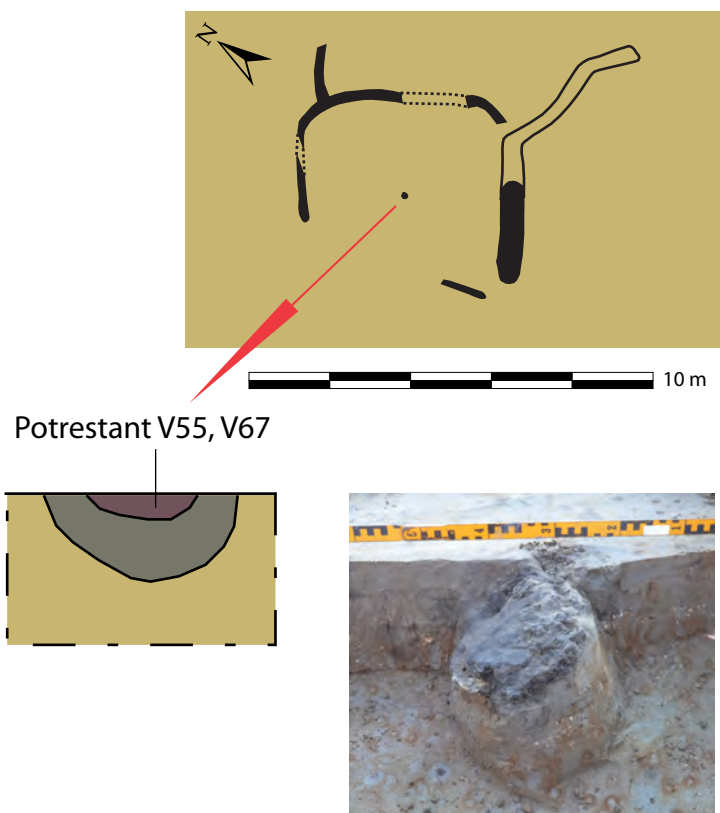
88

Zie bijvoorbeeld Roessingh 2018, 52.

m. Buurman gaf voor deze omgreppelingen of kringgreppels vooral een functionele verklaring die naderhand veel is gevolgd.⁸⁹ Het zouden omgreppelingen zijn met een afwaterende functie waarbij de daarbinnen opgestapelde korenschoven tijdelijk werden opgeslagen. Het

89

Buurman 1979.

Potrestant V55, V67

Afbeelding 78. Locatie en context en coupe van de ingegraven pot (S104-V67) en de omgreppeling (S184) die daarmee mogelijk verband houdt.

verklaard daarmee de vaak grote concentratie van kringgreppels en hun ligging bij het bouwland. Therkorn ziet in de kringgreppels een meer symbolische functie, ook omdat de vulling van de meeste greppels geheel schoon was en het pollenspectrum geen aanwijzing gaf voor de opslag van een specifiek gewas (graan of hooi). De meer vierkante kringgreppels vinden we vooral in het Oer-IJ gebied en dateren uit de ijzertijd en Romeinse tijd. De aanwezigheid van een ingegraven pot precies in het midden van de omgreppelde ruimte kan toeval geweest zijn, maar de combinatie van en het verband tussen een ingegraven pot en een vierkante omgreppeling is niet geheel uit de lucht gegrepen. Op Texel zijn bij de opgraving Den Burg-Beatrixlaan zeventien min of meer vierkante omgreppelingen aangetroffen die door Woltering zijn geïnterpreteerd als omgreppelde cultusplaatsen.⁹⁰

Deze omgreppelde ruimtes zijn vaak veel groter, vaak meer dan tien bij tien meter, en daarbinnen zijn in enkele gevallen, complete ingegraven potten aangetroffen. Vierkante omgreppelingen zoals op Texel zijn tot nu toe niet in het Oer-IJ gebied gevonden, maar omgreppelingen en kuilen met potten of losse ingegraven potten zijn wel bekend. Hoewel de vindplaats Uitgeest Benes-Hendriksloot niet het meest duidelijke voorbeeld is van een nederzetting met resten van rituelen, passen deze omgreppelingen en de ingegraven pot duidelijk in een patroon. Zo kennen we een losse ingegraven pot uit Uitgeest-Assumervaart.⁹¹

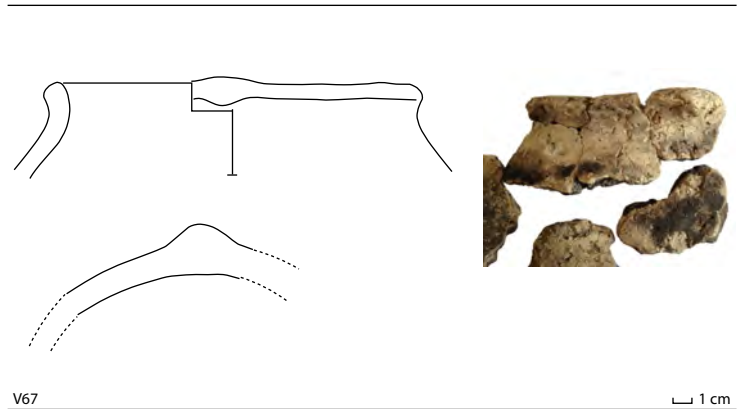
90 Woltering 2017, 112-.

91 De Koning 2008, 188.

De pot ligt opvallend centraal binnen deze ruimte. Hoewel de potrestanten 'en bloc' zijn geborgen was er weinig aan te redden. Het zachte baksel en de conservering was zo slecht dat de potrestanten letterlijk in je handen verkrumelden. Slechts enkele grotere fragmenten konden gelijmd worden en vormde de basis van een gedeeltelijke potreconstructie. Het betreft een grote pot met een nauwelijks verdikte en weinig geprofileerde rand die slechts weinig is uitgevouwen. Opvallend en kenmerkend is dat een deel van de rand tot een driehoek is uitgevouwen. Hiervan kennen we voorbeelden uit onder andere Castricum Oosterbuurt,⁹² Schagen⁹³, maar ook Den Burg-Beatrixlaan.⁹⁴

Over het potprofiel valt weinig te zeggen. De hoogte en vorm is niet meer te achterhalen. Het randfragment (afbeelding 79) toont een iets naar binnen gevouwen rand en een hoge schouder. De driehoekig uitgetrokken rand moet beschouwd worden als een soort handvat. Diverse voorbeelden laten zien dat dit er twee, drie of vier geweest kunnen zijn. Gezien de hoeveelheid fragmenten betreft het waarschijnlijk een middelgrote pot.

Over rituele deposities is veel geschreven. In het gehele kustgebied zijn bij opgravingen resten gevonden die wijzen op rituele ceremonies. Hierbij moet ritueel niet verward worden met religieus, want zoals Nieuwhof schrijft rituelen zijn belangrijk in religie, maar niet alle rituelen zijn religieus.⁹⁵ Ook in het dagelijks leven kennen we tal van rituelen die geheel zonder religieuze betekenis zijn, met als veel genoemd voorbeeld de verjaardagstaart met kaarsjes. In dergelijke rituelen wordt een bepaald aspect in het leven, in dit geval het ouder worden, benadrukt. Er is geen praktisch nut voor een dergelijk ritueel, het leven gaat zonder de verjaardagstaart ook wel door, maar toch worden ze uitgevoerd. Hoewel vooral de uitvoering van het ritueel van belang is, vinden we als archeoloog slechts de fysieke restanten van rituelen terug. De ingegraven pot is daar een voorbeeld van.

Afbeelding 79. Tekening en reconstructie van de "complete" pot (V67). Schaal 1:4. Daaronder alle 'en bloc' geborgen scherven.

92 Hagers & Sier 1999, 64. Afb. 27d.

93 Diederik 2002. Voorbeelden op pagina 72, 73 en 102.

94 Woltering 2017, 160, afb. 3.3.3.10-nr. 14;196, afb. 3.8-nr.9.

95 Nieuwhof 2015. 76.

Overige greppels

Aan de oostzijde van de bredere greppel S111 lijkt zich het patroon dat we zien in de rechthoekige structuur van S101 te herhalen. De smalle greppels S112, S114 en S116 lijken ook een rechthoekige ruimte te omvatten. Het gaat echter hier om nog minder goed bewaard gebleven laatste resten. De foto's tonen nauwelijks contrast tussen de spoorvulling en de natuurlijke ondergrond (afbeelding 80). De sporen zijn iets grijzer en geheel vondstloos. In een aantal gevallen kan het ontbreken van

Afbeelding 80. Doorsnedes van verschillende greppels. Van boven naar beneden: spoor 112, 114 en 116.

vondsten verklaard worden uit het feit dat er slechts de onderkant of nog minder, een afdruk van de onderkant overgebleven is. Dit lijkt het geval met spoor 112 en 113. In een ander geval zoals bij spoor 114 en 116 is er in de greppels geen aardewerk terechtgekomen, mogelijk omdat dit deel niet intensief bewoond of gebruikt werd.

Enkele greppels uit de vroeg-Romeinse tijd

Een greppel bleek opvallend vondstrijk. Het betreft een noord/noordoost gerichte greppel, spoor 185 en 189, met een net iets andere richting. Hieruit komen 324 aardewerkfragmenten van minimaal 37 potten (afbeelding 102-103) en een fragment van een wetsteen (afbeelding 141), verbrande mest en 121 botfragmenten van rund, schaap of geit en paard. Enkele kenmerkende typen aardewerk laten een datering toe in de vroeg-Romeinse tijd, maar het is ook de hoeveelheid zelf dat in schril contrast staat met de overige sporen, waaruit slechts enkele scherven komen. Dergelijke vondstrijke sporen kennen we vooral van nederzettingen in de Romeinse tijd. Hiervan zijn talloze voorbeelden bekend zoals Uitgeest-Waldijk, Uitgeest-De Dog, Uitgeest-Dorregest, Uitgeesterbroekpolder 18 en Castricum-Oosterbuurt om alleen maar enkele voorbeelden in de directe omgeving te noemen.⁹⁶ Dit en de iets gedraaide oriëntatie van het spoor geven aan dat er sprake is van meerdere bewoningsfasen. Het grootste deel van deze vroeg-Romeinse bewoningsfase ligt vermoedelijk onder het inmiddels, door opgeschoven bouwvoor, extra afgedekte monumentrestant. Vanwege de specifieke richting van dit spoor zijn de daaraan gelijklopende sporen ook in deze fase geplaatst (zie afbeelding 66).

96

De Koning 2007, 2008, 2016, Therkorn 2004 en Hagers & Sier 199 en Diederik 2018.

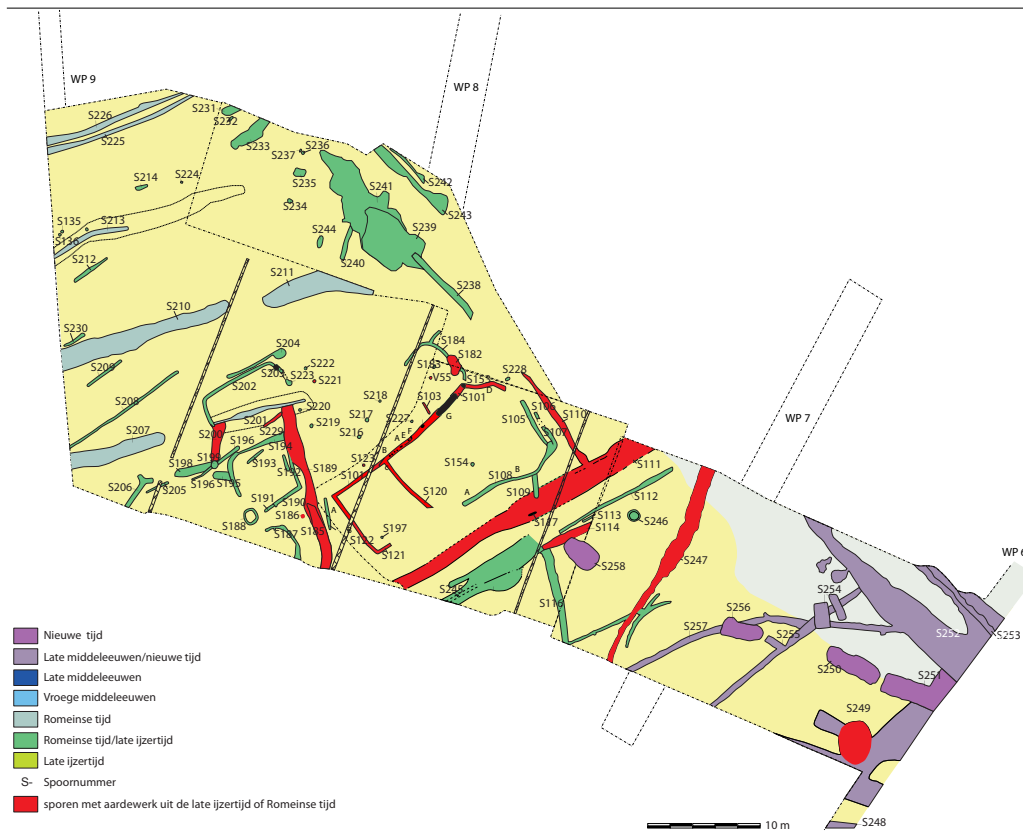

Afbeelding 81. Het sporenvlak met vooraan de donker en vondstrijke greppel S181/185. De greppel is ook verderop nog zichtbaar (S189) maar vermoedelijk is het donkere en vondstrijke deel daar net verdwenen. De rest van de greppel ligt nog onder het monumentrestant.

Verspreiding van het aardewerk

De verspreiding van aardewerk over de sporen blijkt vrij geconcentreerd te liggen in het middendeel van het opgegraven vlak, rondom

greppelstructuur S101. Des te opvallender is het ontbreken van vondsten in de andere greppels. De vondstconcentratie rondom de greppelstructuur wijst hiermee op bewoning, terwijl de sporen

Afbeelding 82. Sporen met inheems aardewerk.

Afbeelding 83. Blik op het vlak met op de voorgrond de donkere sporen in werkput 21. Linksonder ligt de dagzomende donkere laag (S253) waarin de protosteengoed pot is gevonden ([afbeelding 84](#))

daaromheen meer gezien moeten worden als onderdeel van de buitenbegrenzing van het grotere erf of als onderdeel van het afwateringssysteem. Het ontbreken van vondsten in de naastgelegen greppelstructuur (S112, 114 en 116) is daarmee ook tamelijk opvallend. Zoals gezegd, kan dit verklaard worden doordat van deze greppels minder bewaard is gebleven.

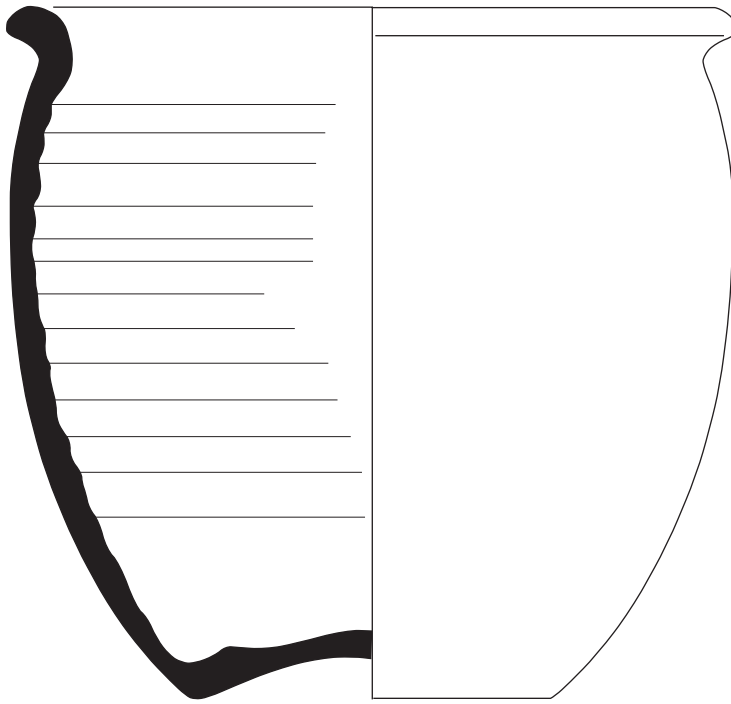
Sporen uit de middeleeuwen en nieuwe tijd

In het oostelijk deel van het vlak liggen een aantal greppels en sloten die op grond van hun donkere vulling en enkele vondsten duidelijk jonger zijn dan de Romeinse tijd (zie [afbeelding 66](#), [75](#) en [82](#)- paarse sporen en [afbeelding 83](#)). Het betreft de sporen S248 tot en met S257. De richting van deze sporen hangt samen met het aflopen van het oorspronkelijke maaiveld richting de Hendriksloot. Deze richting zien we ook in de grens tussen het geoxideerde en gereduceerde zand.

Er komen weinig vondsten uit de sporen. De enige uitzonderingen zijn een randfragment van een kogelpot uit S248 (V97) en een uitzonderlijke, archeologisch complete, pot met een baksel dat nog het meest op protosteengoed lijkt. De roodbruine pot is zeer hard gebakken en heeft een profiel dat sterk doet denken aan een Merovingische wölbwandpot, maar is dat beslist niet. Behalve het baksel is het name de holle bodem of de ziel, een kenmerk dat niet voorkomt bij Merovingisch aardewerk, dat een aanzienlijk later datering doet vermoeden. Holle bodems komen echter ook niet voor bij protosteengoed of ander daarmee gelijktijdig aardewerk. We kennen het, behalve bij flessen, ook vooral van pispotten in roodbakend aardewerk. De eenvoudige ronde rand zien we in het opzoekschema van het Deventersysteem terug bij een protosteengoedkruik uit Nijmegen (s5-kru-3).⁹⁷ Inmiddels zijn er in dit classificatie systeem wel enkele protosteengoedpotten opgenomen, waarvan een met een lensbodem uit Amsterdam.⁹⁸

97
98

Deventersysteem opzoekschema 2019, p. 21.
idem p. 22. s5-pot-2

V98 S253

└─┬─┘ 1 cm

Afbeelding 84. Opmerkelijke, archeologisch complete, pot van protosteengoed afkomstig uit een laag die afloopt richting de oever van de Hendriksloot (S253).

Werkput 18

In werkput 9 werd een spoor aangesneden waarin een met kamstreek versierde handgevormde scherf werd gevonden (vergelijkbaar met een fragment uit S229- (zie [afbeelding 85](#)). Vervolgens is hier de Jan-Albert Bakker methode toegepast. De greppel (S91) is machinaal verder gevolgd en op meerdere plaatsen gecoupeerd. De greppel bleek in een ruime bocht het gehele binnenterrein op de landtong tussen Hendriksloot en Dije te omsluiten (zie [afbeelding 66](#)). Het verloop van de greppel heeft daarmee tegelijk de eigenaardige vorm van werkput 18 bepaald. Vanuit werkput 10 is de greppel gevolgd tot deze eindigt in een donkere vertrapte laag in werkput 19. Buiten deze greppel zijn nauwelijks sporen aangetroffen. Langs het midden deel in de noordwesthoek liggen wat kleine (paal)kuiltjes, die na het couperen weinig bleken voor te stellen, mogelijk betreft het spitsporen. In het zuidwestelijke deel wordt de greppel doorgraven door een jongere kuil. Aan de noordzijde zie we de greppel vertakken, eenmaal naar het noorden (S125-126)

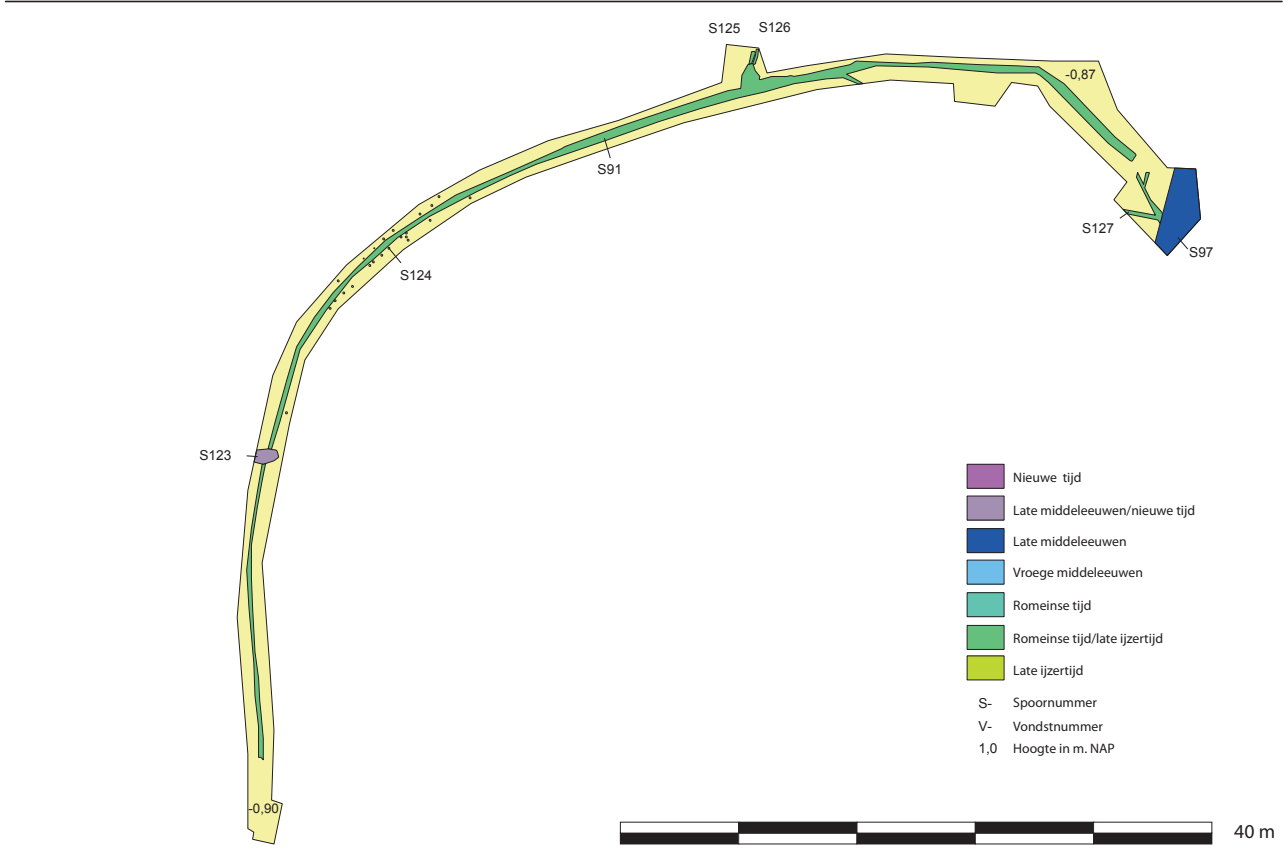
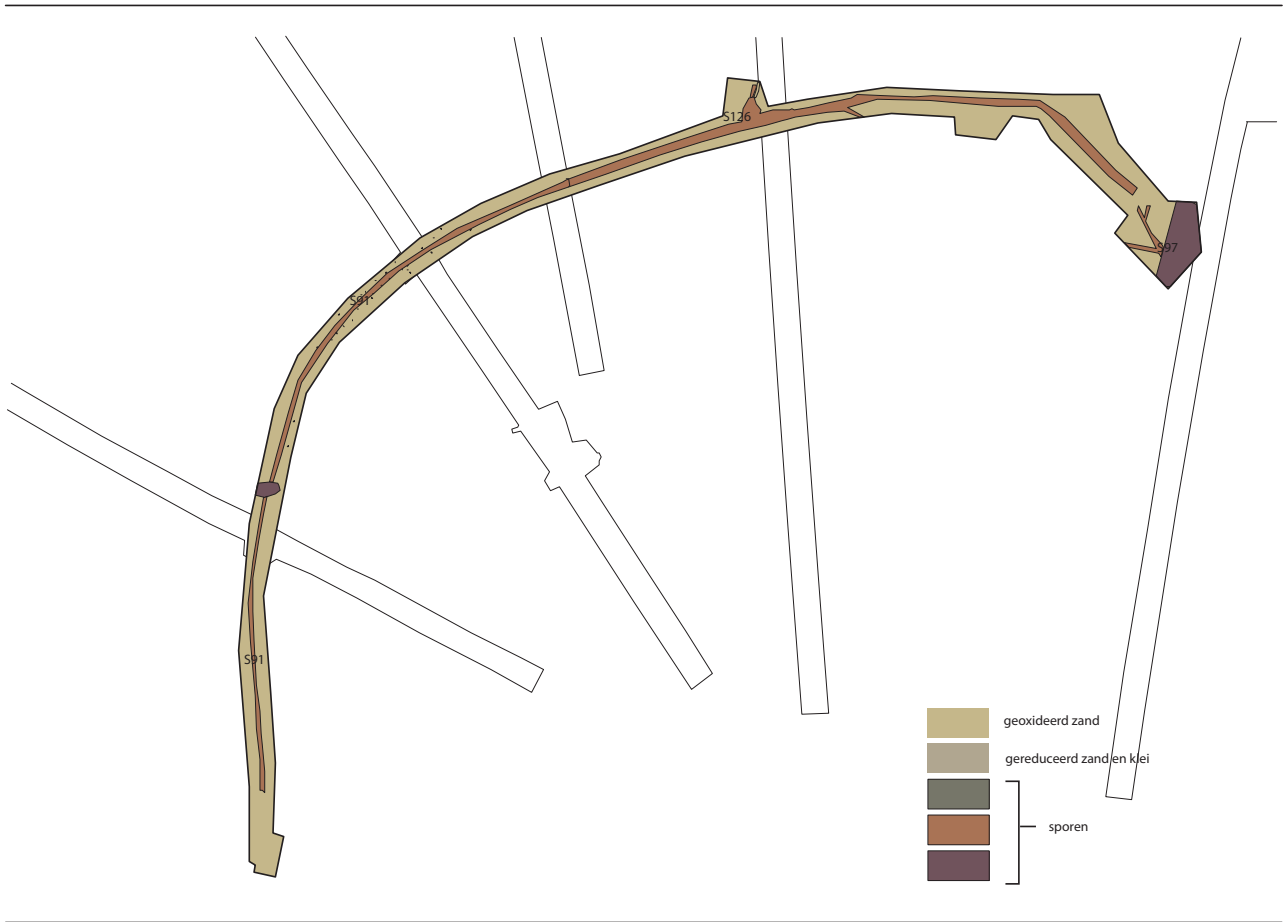

Afbeelding 85. Inheems aardewerk met lijnversiering, vermoedelijk late ijzertijd. Links boven: V91 uit greppel S229 (zie [afbeelding 82](#)); rechtsboven: V59 uit greppel S91 en onder: V44 uit greppel S91. Schaal 1:2

en eenmaal binnen de omgreppeling, waar een greppel (S127) verder oostwaarts weer lijkt aan te sluiten op S91.

Afbeelding 86. Deel van werkput 18, spoor 91 (greppel) volgend. We kijken in westelijke richting.

Linker pagina: [Afbeelding 87](#). Overzicht van de sporen in werkput 18.

[Afbeelding 88](#). Links: De greppel (S91) volgend in noordelijke richting; onder: een scherpe bocht in zuidelijke richting.

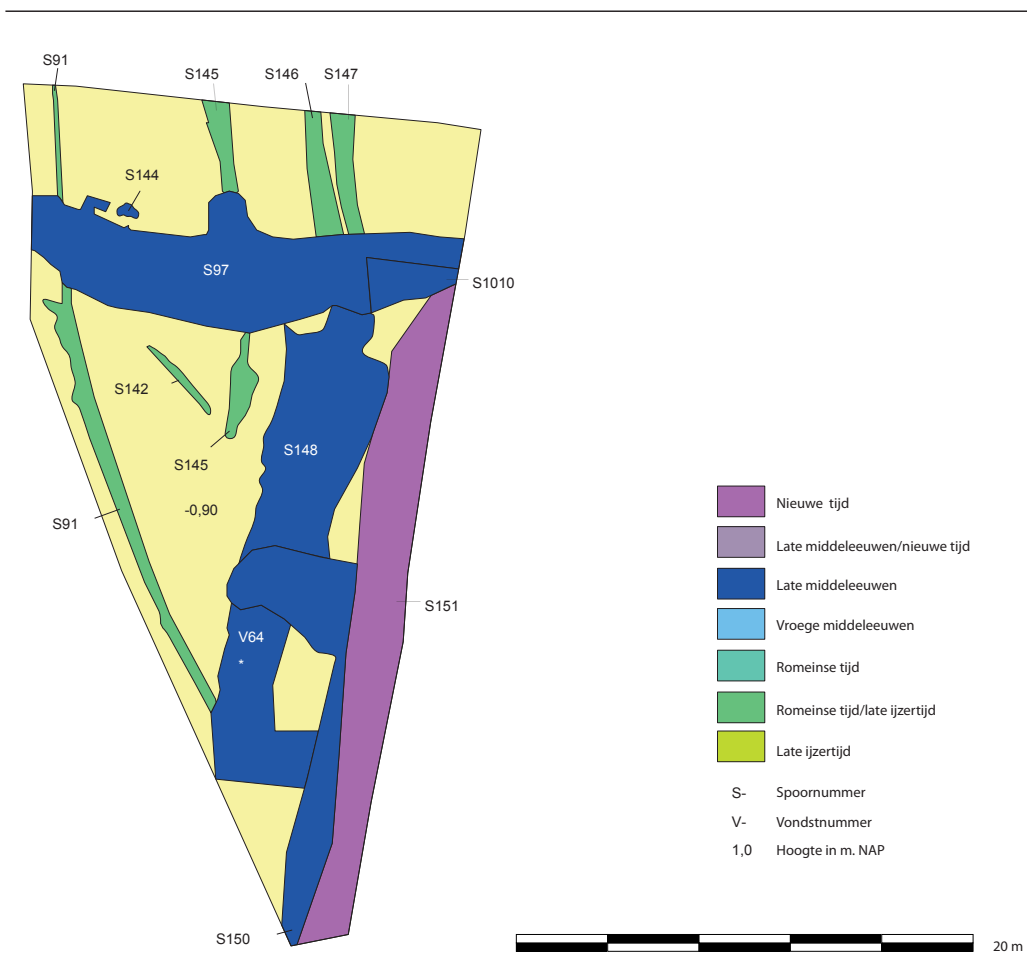

Afbeelding 89. Hier eindigt de greppel (s91) en de werkput in een gelijkgekleurde vertrapte zone, reden om hier een extra vlakdekkende werkput aan te leggen, werkput 19.

Over de aard van de greppel valt het volgende op te merken:

1. De vorm hangt samen met de landschappelijke ligging in de bocht van de hoofdgeul (nu deel Dije) en de vertakking van de zijgeul (nu deel Hendriksloot).
2. Er is zeer waarschijnlijk een samenhang met de nederzetting waarvan we slechts een klein, bedreigd, deel hebben onderzocht in de werkputten 17 tot en met 22.
3. Mogelijk behoort de omgreppeling zelfs tot de beginfase van de nederzetting vanwege de kamstreek versierde scherven ([afbeelding 85](#))
4. Het is onduidelijk of er een palissade of hekwerk in de greppel heeft gestaan. De vulling van de greppel is vrij homogeen.
5. Grote omgreppelde nederzettingsterreinen uit de late ijzertijd of vroeg-Romeinse tijd zijn in Noord-Holland zeer zeldzaam. We kennen deze vooral uit Drenthe (o.a. Zeijen), Noord-Brabant (o.a. Oss) en Noord-Limburg (o.a. Weert).⁹⁹

Afbeelding 90. De sporen in werkput 19. De contouren van deze put zijn enerzijds bepaald door het verloop van greppel S91 (westzijde) en anderzijds door het afgedekte monumentrestant (oostzijde).

Werkput 19

Het volgen van de greppel (S91) eindigde in werkput 19. Daar werd de greppel op twee plaatsen doorbroken door een donkere humusrijke vertrapte laag (afbeelding 90: S97 en 148), waarna de laag opgaat in S148, dat eindigt onder het opgehoogde monumentrestant in het middendeel van het terrein. We zien in deze werkput dat de omgreppeling van het gebied niet alleen spoor 91 betreft maar dat er nog minstens drie greppels parallel lopen (S145, 146 en 147). Alleen van greppel S145 is het einde vastgesteld. Er komen relatief weinig vondsten uit de donkere sporen, maar uit spoor 150 komen twee kogelpotfragmenten. Het betreft hier echter de overgangszone van het afgegraven deel en het nog intacte monumentrestant, zodat het nog

Afbeelding 91. Zilveren Antoninianus van Tetricus I (274 AD) uit spoor 148 (V64). Diameter 1,3/1,5 cm.

te betwijfelen is of deze sporen inderdaad echt middeleeuws zijn of dat de fragmenten net onder de bouwvoor vandaan komen. Uit spoor 148 komt immers een zilveren antoninianus van Tetricus die gedateerd kan worden rond 274 AD (afbeelding 91).

Afbeelding 92. Boven zien we het noordelijk deel van werkput 19 met spoor 91 op de voorgrond. Onder zien we het zuidelijk deel waar nog net te zien is dat de greppel (spoor 91) overgaat in een donkere laag (spoor 64) en de amateurarcheologen Ron van Wezop en Willem Visser, die zich bezighouden met metaaldetectie. Hierdoor is de zilveren Romeinse munt gevonden ([afbeelding 91](#)).

5.5 Vondsten

Voorafgaand aan het onderzoek en tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn er vondsten verzameld. Het betreft de gebruikelijke groepen aardewerk, bot, metaal, natuursteen en bouwmetaal (voornamelijk baksteen). Een aantal vondsten zijn al besproken zoals enkele bijzondere metaalvondsten die voorafgaand aan het onderzoek zijn gedaan door amateurarcheologen. De meeste van deze vondsten of informatie daarover zijn pas na het onderzoek geïnventariseerd, waardoor het belang en de bijzonderheid hiervan vooral pas achteraf duidelijk werd. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld ook voor de houten palen die pas naderhand vroegmiddeleeuws bleken te zijn. Andere vondsten die al getoond zijn in het voorafgaande, zijn enkele voor de datering relevante aardewerkfragmenten zoals het streepbandaardewerk uit spoor 101 en de kamstreekversierde scherven uit spoor 91. Ook de Romeinse munt uit een mogelijk middeleeuws spoor is al getoond.

Het totale vondstcomplex

In totaal zijn er 1261 vondsten gedocumenteerd die bij elkaar bijna 32 kilo wegen. Veruit de grootste groep is het aardewerk zowel in aantal als gewicht. Hiervan is weer een groot deel inheems aardewerk uit de late ijzertijd of vroeg Romeinse tijd. De verdeling van de vondsten ziet er als volgt uit.

	aantal	%	gewicht	%
aardewerk me-nt	221	17,5	12637	39,6
aardewerk lijz-rom	872	69,2	12363	38,7
aardewerk totaal	1093	86,7	25000	78,3
metaal ijzer	15	1,2	196	0,6
metaal objecten	21	1,7	50	0,2
bouwmetaal	5	0,4	3584	11,2
natuursteen	6	0,5	1881	5,9
dierlijk bot	121	9,6	1210	3,8
totaal	1261		31921	

Bovenstaande aantallen zijn specifiek het resultaat van het verkennend onderzoek op 15 januari en het daaropvolgende proefsleuvenonderzoek en de opgraving. Vondsten van amateurs, waarvan er slechts een aantal zijn besproken, tonen aan dat dit slechts het topje van

de ijsberg is. In de periode tussen het afgraven en het proefsleuvenonderzoek zijn wij en de amateurarcheologen helaas niet de enigen geweest die vondsten van het terrein hebben verzameld.

5.5.1 Het aardewerk

Binnen het aardewerk kan er een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen handgevormd aardewerk uit de late ijzertijd en Romeinse tijd en het veel jongere middeleeuwse en nieuwe tijdse aardewerk. Hoewel een enkel fragment mogelijk vroegmiddeleeuws zou kunnen zijn, ligt er dus een chronologisch gat van meer dan duizend jaar tussen beide groepen. Beide groepen zijn ook grotendeels geheel gescheiden van elkaar gevonden.

132 inheemse scherven

Voorafgaand aan het onderzoek werden er door ons eigen team op een aantal plaatsen grote fragmenten van inheems aardewerk aangetroffen. Het betrof fragmenten van onversierde, vooral grote potten die geconcentreerd bij elkaar lagen, vermoedelijk uit een spoor. Deze zal niet ver verwijderd liggen van de vondstrijke greppel S185 (afbeelding 81). Het betreft 132 fragmenten van minimaal 22 potten (afbeelding 93). Hieronder bevinden zich een aantal zeer grote fragmenten die in een enkel geval ook nog afkomstig zijn van een enkele pot (afbeelding 93-nr 9). Aangenomen mag worden dat er voor het afgraven nog meer fragmenten zijn geweest en dat deze ook minder gefragmenteerd waren. Dat wat we toen hebben geborgen was slechts een restant. De potprofielen, allemaal onversierd zijn of aan bovenzijde en buiten afgeplat en slechts weinig verdikt (afbeelding 93-nr 9, 16, 35, 47) of nog minder uitvouwen en iets puntig (afbeelding 93-nr 37-41). Hierdoor is het ook aannemelijk dat het aardewerk allemaal min of meer gelijktijdig is. Door het ontbreken van karakteristieke versieringen andere goed dateerbare elementen zoals oren is de exacte ouderdom moeilijk te bepalen. Het hoekige randprofiel komt sterk overeen met enkele fragmenten uit de opgraving die met streepbanden versierd zijn, zodat een vergelijkbare datering verondersteld kan worden. Hoewel er geen compleet potprofiel gereconstrueerd kan worden kunnen we wel enkele rand- en bodemfragmenten aan elkaar koppelen door overeenkomst in baksel, kleur en dikte. Een type pot dat hier een aantal malen voorkomt betreft

een tamelijk grote pot met hoge schouder, hier ligt ook de grootste diameter en een relatief kleine vlakke bodem (afbeelding 93-nr 9). Dergelijke potten hebben een wijde opening van rond de 30 cm en kunnen gemakkelijk 35 tot 40 cm hoog zijn. De onderzijde is vaak besmeten en de bovenzijde is juist weer mooi glad afgewerkt. Dit laatste is alleen goed te zien wanneer het aardewerk goed bewaard is gebleven. De smalle voet doet vermoeden dat de pot gemakkelijk zou omvallen, maar je moet bedenken dat dergelijke voorraadpotten voornamelijk op de zachte grond stonden. Er zijn ook voorbeelden bekend van vergelijkbare potten die tot de schouder waren ingegraven. Behalve dit type pot en de variant met een iets minder uitgevouwen rand zijn er ook enkele fragmenten gevonden van potten met een ingesnoerde hals en een kleine mondopening (afbeelding 93-nr 44). Deze vorm doet sterk denken aan type Westergo-Ge4 waarvan de Friese exemplaren vaak met streepband zijn versierd.¹⁰⁰ Deze worden gedateerd tussen 150 voor tot het midden van de eerste eeuw na Chr. Een ander randfragment is afkomstig van fijnere en kleinere waar (afbeelding 93-nr48). Het een nauwkeurig afgewerkt grijs gepolijst randfragment. Veel randfragmenten vertonen overeenkomst met elkaar. Het is niet uitgesloten dat sommige fragmenten tot dezelfde pot hebben behoord, maar niet passen. Van de grote pot (afbeelding 93-nr 9) is waarschijnlijk driekwart van de rand bewaard gebleven. Naast potfragmenten zijn er ook andere aardewerkvormen aangetroffen, zoals een standring (afbeelding 93-nr 56), twee brokjes van een haardplaat, waarschijnlijk gebakken door het gebruik en met een duidelijke vlakke bovenzijde en een onregelmatige onderzijde (afbeelding 93-nr 57 en 58). Tot slot is ook nog een tweemaal doorboorde scherf gevonden (afbeelding 93-nr 59). Voor de functie van dit laatste object zou je kunnen denken aan het vastzetten van of een rem voor een touw.

De datering van dit complex hangt samen met de specifieke kenmerken van het aardewerk, waarbij vooral ook allerlei elementen ontbreken. We zien geen orenpotten, geen streepbandversiering en geen vingertopindrukken op de rand. Hierdoor werd aanvankelijk aan een datering in de Romeinse tijd gedacht. We zien echter ook geen

kenmerken die we goed uit de Romeinse tijd kennen, zoals dikke meervoudig bewerkte randen. Het betreft dan echter vooral vondstcomplexen die gedateerd worden in de 2e en 3e eeuw. Voorbeelden hiervan zijn talrijk, maar we kunnen Uitgeest-Waldijk, Castricum-Oosterbuurt, vele complexen in Schagen en Den Burg Beatrixlaan noemen.¹⁰¹ Bij Den Burg Beatrixlaan zien we echter ook vondstcomplexen zoals die van woonplaats I, waaronder vele met dit complex van Uitgeest-Benes vergelijkbare potten.¹⁰² We zien hier, met name uit de woonlagen, potten met vergelijkbare afgeplatte, maar ook wat meer puntige randen. Binnen de sporen van woonplaats I, zoals een waterput, greppels, woonlagen en kuilen zien we echter ook nog streepbandaardewerk. Dit sluit echter een eerste eeuwse datering voor dit Texelse complex niet uit. Woltering suggereert dan ook, dat dit aardewerk afkomstig is van meerdere op elkaar aansluitende woonfasen met het streepbandaardewerk als vroegste groep.¹⁰³ Het geheel ontbreken van streepband-aardewerk in dit complex (afbeelding 93) is een aanwijzing dat de potten vermoedelijk pas vanaf het midden van de eerste eeuw dateren. Het ontbreken van situlae (of stengelbekers), orenpotten en grote potten met dikke meervoudige geprofileerde randen geeft aan dat het aardewerk niet in de 2e eeuw doorloopt. Een datering in de eerste eeuw en mogelijk de tweede helft van de eerste eeuw is daardoor aannemelijk.

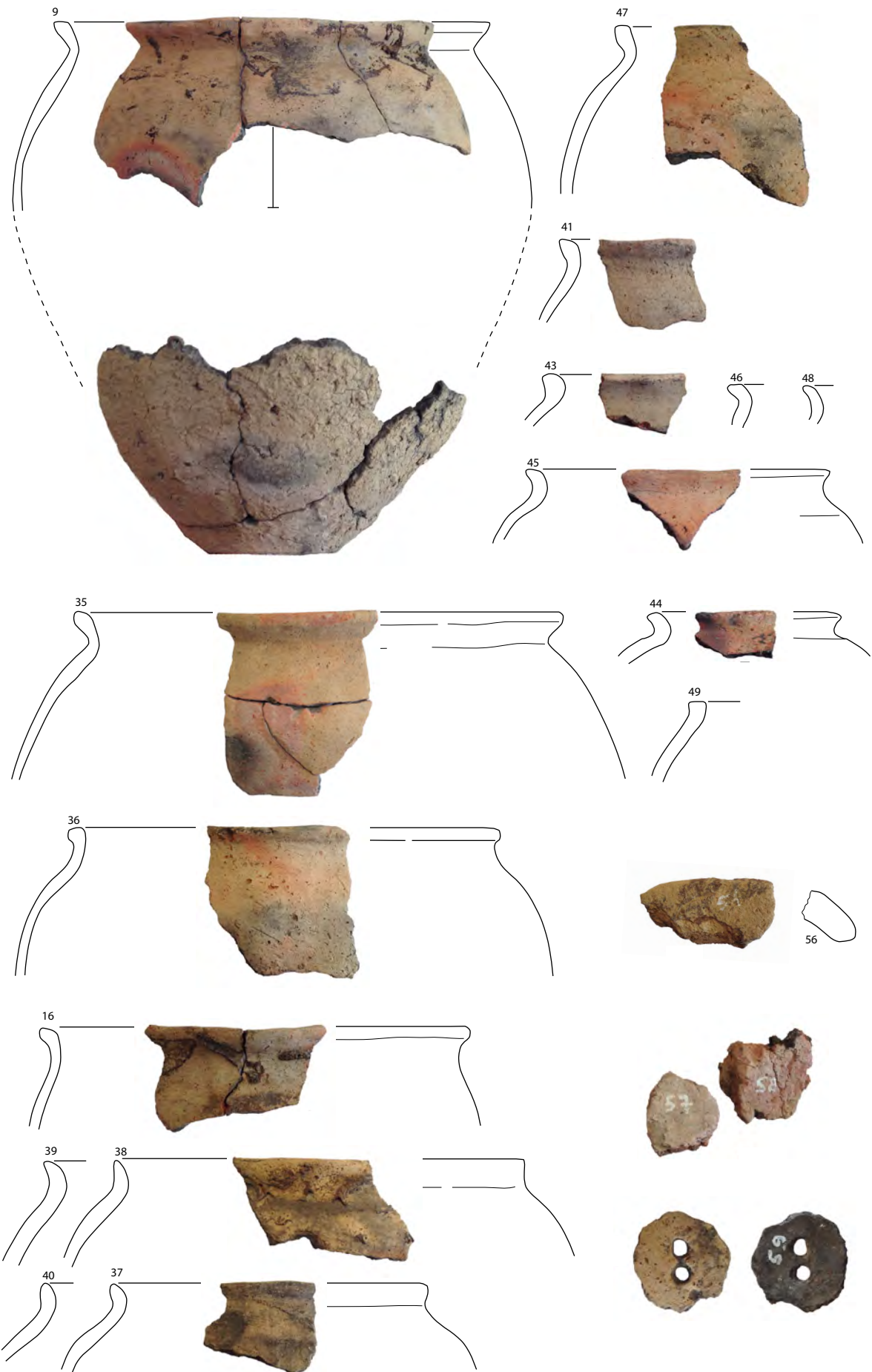
Inheems aardewerk uit het proefsleuvenonderzoek

Tijdens het reguliere onderzoek zijn er, verspreid over de proefsleuven, tal van fragmenten gevonden van handgevormd inheems aardewerk. Meestal gaat het om enkele scherven, maar enkele sporen bevatten iets meer dan een scherf. Een aantal sporen zoals de greppelstructuur S110 en enkele vondsten daaruit zijn al

Afbeelding 93. Selectie van het handgevormde aardewerk gevonden voorafgaand aan het onderzoek. Datering: vroeg-Romeinse tijd, eerste eeuw na Chr. Schaal 1:4

100 Taayke 1990, 132-133. Voor de datering zie Taayke 1996, 182.

101 Resp. De Koning 2007, Hagers & Sier 1999, Diederik 2002 en Woltering 2017.
102 Woltering 2017, 165-170.
103 idem, 170.

besproken. Diagnostische stukken zoals de met streepband of kamstreek versierde fragmenten zijn hierin niet talrijk maar wel belangrijk door hun verspreiding en context. Zo is het zeer veelzeggend dat uit de grote greppel (S91) die het gehele nederzettingsterrein op deze landtong omsluit, alleen maar kamstreekversierde aardewerkfragmentjes komen (afbeelding 85 en 95). Dit is chronologisch de oudste groep en voor zover er goede dateringen voorhanden zijn moeten we kijken naar vindplaatsen met vergelijkbare aardewerkfragmenten met tamelijk willekeurig aangebrachte lijnversieringen. Goede voorbeelden hiervan vinden we bij van Heeringen waarbij vooral Assendelft 32 in aanmerking komt.¹⁰⁴ Hier vinden we talrijke voorbeelden van kleine met kraslijnen versierde fragmenten (afbeelding 96). Kamstreek is feitelijk niet de goede omschrijving aangezien de lijnen afzonderlijk lijken aangebracht. Enkele houtfragmenten van deze nederzetting zijn gedateerd.¹⁰⁵ Na kallibratie met het programma Oxcal 4.3 (2 sigma) komen de dateringen van Assendelft 32-1 uit tussen 232 v. en 2 n. Chr., met een waarschijnlijkheid van 84,7% en dat van Assendelft 32-2 zelfs tussen 205 en 86 v. Chr. met een waarschijnlijkheid van 85,3%. We kunnen dit aardewerk dus met enige zekerheid in de late ijzertijd dateren, waarbij we in dit geval nog een chronologische en geologische ondergrens hebben door de OSL-datering van het sediment waarop men gewoond heeft. Houden we daarbij voor het gemak, het richtgetal van M106 (tabel 2) aan, dan ligt die ondergrens op 220 v. Chr. Ten opzichte van de paar fragmenten met lijnversiering lijkt het met streepband versierde aardewerk op zijn minst een generatie jonger. In Noord-Holland wordt streepband- en aanverwant aardewerk gedateerd tussen circa 150 voor tot hooguit 50 na Chr. Houtskool uit een kuil die met met dergelijk aardewerk geassocieerd kan worden en ligt binnen woonplaats I van de opgraving Den Burg Beatrixlaan, leverde een datering op tussen 170 v. en 4 na Chr. met een waarschijnlijkheid van 95,4%, na 2 sigma kallibratie met het programma Oxcal 4.3.¹⁰⁶ Het lijkt erop te wijzen dat streepband aardewerk hier in de eerste eeuw na Chr. eigenlijk nauwelijks meer voor komt.

Beschrijving van het inheemse aardewerk

Twee oude fragmenten

Hoewel het duidelijk is dat de met lijnen versierde scherven waarschijnlijk de oudste zijn binnen de opgraving, zijn er twee fragmenten die op grond van het baksel en de versiering mogelijk nog relictten zijn van nog ouder aardewerk (afbeelding 94 en 95). Het betreft een twee centimeter groot fragment van donkergrijs aardewerk dat overduidelijk gemagerd is met schelpgruis en een fragment van een gepolijste pot met geometrische

Afbeelding 94. Fragment van inheems aardewerk met duidelijk zichtbare schelpgruisinmenging, een kenmerk voor aardewerk uit de midden ijzertijd. De grootste lengte van de scherf is 2 cm.

Afbeelding 95. Fragment van fijn inheems aardewerk met geometrische versiering uit greppel S181 (V77/14). De grootste lengte van de scherf is 5 cm.

104 Van Heeringen 1989, 138. Plate CVII -25 West-38 Assendelft 32.

105 Idem, 185. Table 51.

106 Woltering 2017, 170.

lijnversiering. Deze is afkomstig uit een deel van de greppel waarin vooral jonger eerste eeuws aardewerk is aangetroffen. Het is de vraag of het hier echt veel ouder aardewerk betreft, aardewerk dat misschien al een paar honderd jaar oud was voordat het met de andere fragmenten in de greppel terecht kwam, of dat het een uitzonderlijk versierd fragment betreft waarvan de versiering toevallig lijkt op het oudere geometrisch versierde aardewerk. Behalve de versiering is echter ook het baksel afwijkend en veel fijner afgewerkt (gepolijst) dan de andere fragmenten. Op een andere vindplaats zoals Uitgeest-Waldijk is iets vergelijkbaars waargenomen. Hier werden eveneens slechts enkele geometrisch versierde fragmenten aangetroffen temidden van veel jonger aardewerk dat vooral in de Romeinse tijd dateert.¹⁰⁷ Ook hier betrof het fijne gepolijste waar met een zeer strakke geometrische versiering. Van het fragment, een deel van de schouder van de pot was echter een spinklos gemaakt, een ronde schijf van 5,5 cm in het midden doorboord. Bij Uitgeest-Waldijk kon in de nabijheid echter een nederzetting aangewezen worden uit deze periode (ongeveer tussen 400 en 200 v. Chr.) waarvan men de scherf geraapt kan hebben in de Romeinse tijd. Misschien is dat voor Uitgeest-Benes ook wel het geval alleen kennen we deze nederzettingen nog niet. De dichtsbijzijnde nederzetting uit de midden ijzertijd

is aangetoond bij Klein-Dorreveest.¹⁰⁸ Geologisch gezien is bewoning uit deze periode binnen het plangebied nagenoeg onmogelijk.

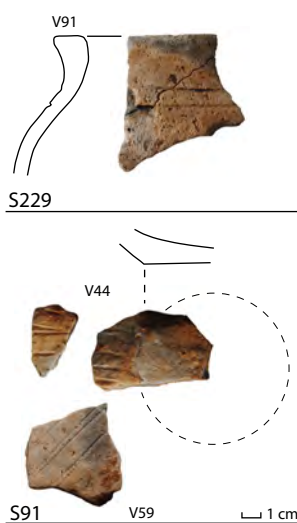
Lijnversierd aardewerk uit de late ijzertijd

Al eerder kwamen de fragmenten ter sprake van inheems aardewerk met kamstreek- of eigenlijk beter gezegd versiering met ingekraste lijnen (afbeelding 96). Dit lijkt chronologisch net voor het streepbandaardewerk te dateren zoals de C-14 dateringen van Assendelft 32, waar vergelijkbaar versierde fragmenten zijn gevonden, aantoonde.¹⁰⁹ Het is dan ook opmerkelijk dat drie van de vier fragmenten afkomstig zijn uit de grote kringgreppel S91 die het gehele nederzettingsterrein in de ruimste zin heeft omsloten (afbeelding 87). Dit wijst op de mogelijkheid dat deze greppel een van de oudste sporen binnen het onderzoeksterrein is. Met deze greppel werd het nederzettingsterrein begrensd en gemarkeerd.

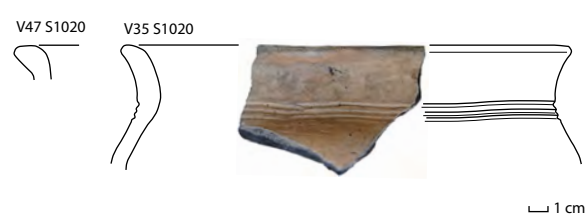
Streepband en aanverwant aardewerk

Hoewel er relatief weinig vondstrijke sporen zijn aangetroffen wijzen de meeste hiervan door de aanwezigheid van een enkel fragment van streepbandaardewerk op een begindatering tussen 150 v. en 50 n. Chr. (voor ligging van de sporen zie afbeelding 82).

Zonder duidelijke context zijn twee fragmenten,

Afbeelding 96. Fragmenten van lijnversierd aardewerk uit de late ijzertijd. Schaal 1:4.

Afbeelding 97. Fragmenten van streepband aardewerk in een verspoelde laag langs de oever van de oude waterloop, de Rijn of Hendriksloot (S1020) in respectievelijk werkput 5 (V35) en werkput 8 (V47). Schaal 1:4.

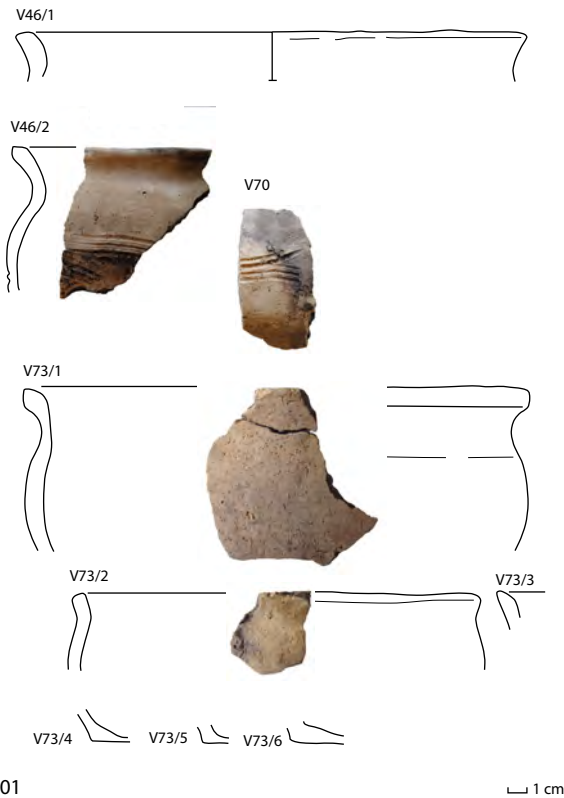
waaronder een zeer duidelijk fragment van een streepbandpot (afbeelding 97). Beide zijn afkomstig uit een verspoelde oeverafzetting, S1020, langs de Hendriksloot, in de 17e eeuw nog Rijn genoemd en in de ijzertijd een zijgeul van het Oer IJ. De vondsten in deze afzettingen zijn mogelijk een aanwijzing dat er een deel van de ijzertijd nederzetting in latere tijden is verspoeld.

107 De Koning 2012, 174-175.

108 Müller e.a. 2008.
109 Zie noot 99.

S101, een huisgreppel?

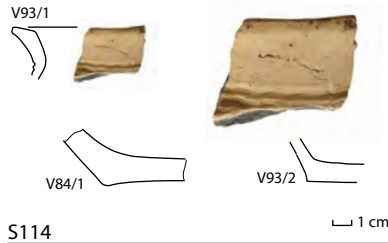
Uit deze huisgreppel komen meer dan enkele fragmenten. Naast de twee streepbandfragmenten (afbeelding 82 en 98-V46/2 en V70) zijn de overige diagnostische fragmenten waarschijnlijk gelijktijdig. Het betreft onverdikte aan de bovenzijde afgeplatte onversierde randen, die we goed kunnen vergelijken met andere vindplaatsen met streepband-aardewerk, zoals Den Burg-Beatrixlaan-woonplaats I.¹¹⁰

Afbeelding 98. Fragmenten van streepband en aanverwant aardewerk uit huisgreppel S101. Schaal 1:4.

S114, een erfgreppel

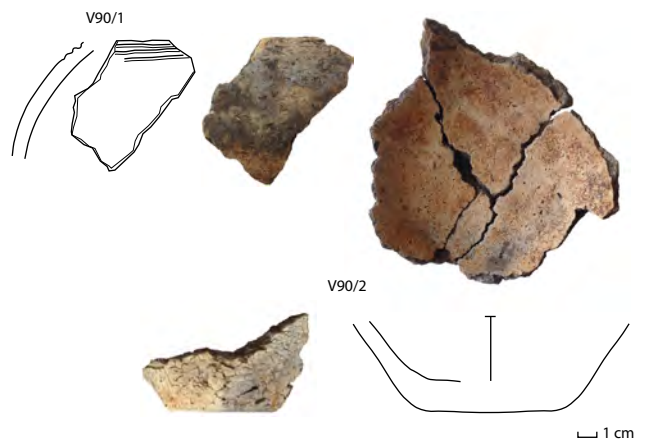
Uit de brede erfgreppel komen meerdere determineerbare fragmenten waaronder een randfragment van een streepbandpot (afbeelding 82 en 99-V93/1).

Afbeelding 99. Fragmenten van streepband aardewerk en twee bodemfragmenten uit erfgreppel S114. Schaal 1:4.

Kuil S200

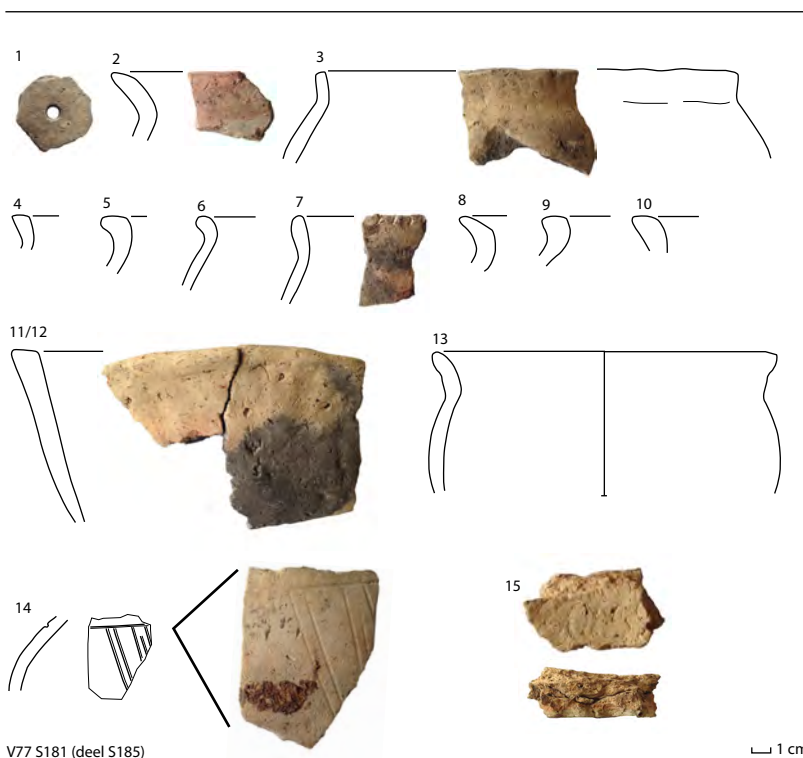
Uit een kuil komt waarschijnlijk een pot waarvan vooral de complete bodem en besmeten wandfragmenten zijn teruggevonden. Een schouderfragment toont nog net een streepbandversiering (afbeelding 82 en 100). Het is niet uitgesloten dat het een en dezelfde pot betreft.

Afbeelding 100. Fragmenten van streepband aardewerk en een mogelijk bijbehorende bodem uit kuil S200. Schaal 1:4.

Greppel S181/185/189)

Een greppel was opvallend vondstrijk. Het betreft een greppel die op grond van de richting tot een jongere fase lijkt te behoren en die op grond van het aardewerk in de vroeg-Romeinse tijd, de eerste eeuw lijkt te dateren (afbeelding 81). Aangezien de greppel in meerdere fases of op verschillende plaatsen is dichtgeraakt heeft deze meerdere spoor- en vondstnummers gekregen. Uit een deel kwamen weinig goed dateerbare fragmenten (afbeelding 101), maar een fragment heeft geometrische versiering (afbeelding 101-nr 14). Deze pot had een fijn afgewerkt oppervlak en

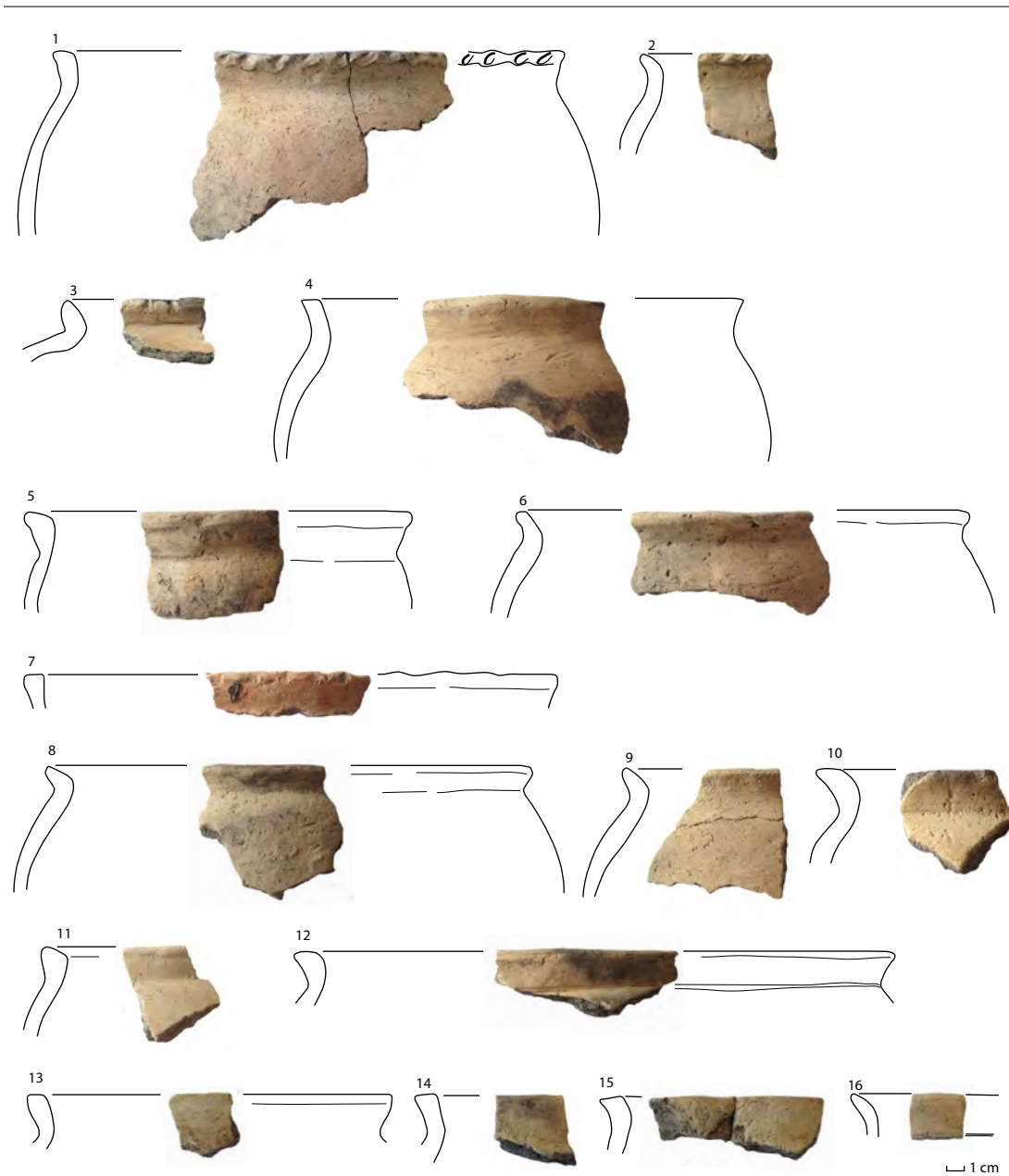
Afbeelding 101.
Aardewerk uit greppel
S181. Schaal 1:4.

op de breuk is nauwelijks magering herkenbaar. Dergelijk versierd aardewerk wordt meestal in de midden-ijzertijd gedateerd en ingedeeld als Ruinen-Wommels II aardewerk (400-200 v. Chr.). Dat is hier niet uit te sluiten, maar dan moet het een relict zijn geweest, een oudere pot (of scherf) die pas veel later hier in de bodem belandde. Van de opgraving Uitgeest-Assumervaart is een vergelijkbaar voorbeeld bekend. Ook hier werd temidden van overwegend in de Romeinse tijd gedateerde sporen een spinklos gevonden die van een vergelijkbare mooi afgewerkte en geometrisch versierde pot afkomstig was.¹¹¹ Daar was de nabijgelegen nederzetting uit de periode van dit soort aardewerk echter niet ver te zoeken. Die nederzetting lag bij de Waldijk, bij de Groene Driehoek of bij UB18. In dit geval moeten we de midden-ijzertijd nederzetting zoeken bij Klein-Dorreegest.¹¹² Strict genomen zou dit geometrisch versierde fragment ook nog uit de eerste bewoningsfase van het terrein kunnen stammen.

Dat zou dan aan het begin moeten zijn van de 2e eeuw voor Chr. of zelfs nog iets eerder vanaf 200 v. Chr. Naast gewone potfragmenten werd er ook een doorboorde scherf aangetroffen dat waarschijnlijk heeft gediend als spinklos (afbeelding 101-nr 1) en een brok van een platte dikke plaat (afbeelding 101-nr 15). Uit een ander deel van de greppel (S185- V92) werd een aanzienlijke hoeveelheid aardewerk verzameld (afbeelding 102 en 103). We vinden hieronder wederom weinig verdikte randen, wel afgeplatte randen en enkele met vingertop versierde randen (afbeelding 102 nr 1) die we kunnen vergelijken met Westergo-type V4(a), die Taayke dateert tussen 50 en 200 na Chr.¹¹³ Een randfragment is nog met streepbanden in de hals versierd (afbeelding 102 nr 14), waarmee het gehele complex mogelijk net iets ouder is dan het eerder besproken grote vondstcomplex (afbeelding 93). Een eerste eeuwse datering, ook gezien het nog ronde oor in tegenstelling tot de omhooggetrokken knobbeloren (afbeelding 103 nr 23) is zeer waarschijnlijk.

111 De Koning 2012, 174-175. Afb. 5.2.A.
112 Müller e.a. 2008.

113 Taayke 1996, 182

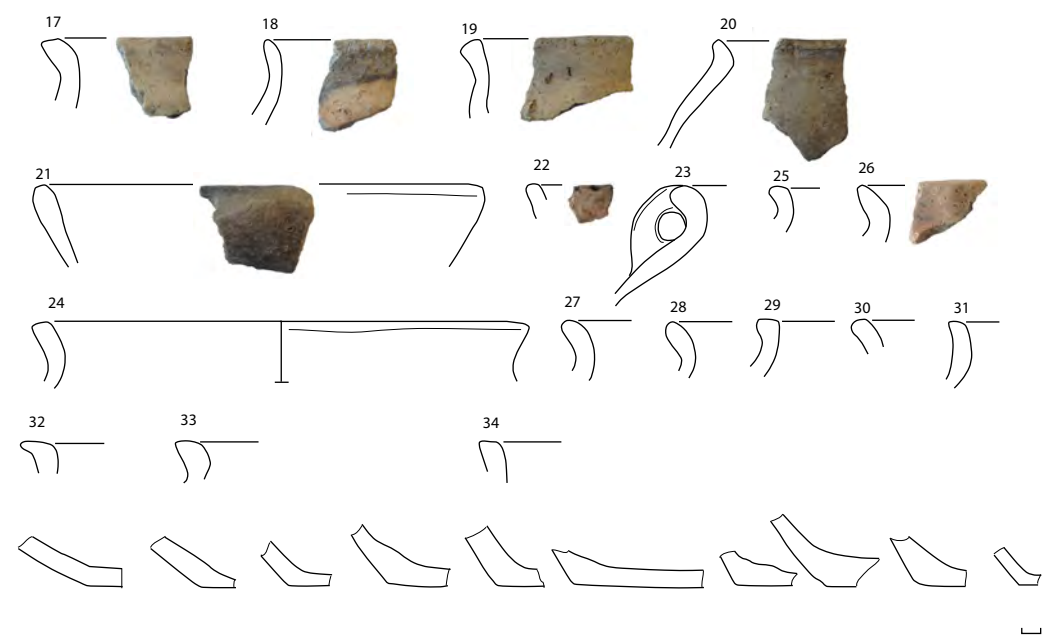

Afbeelding 102. Aardewerkfragmenten uit greppel S185. Schaal 1:4.

Samenvattend kan gesteld worden dat het handgevormde inheemse aardewerk een chronologisch aansluitende groep vormt met een enkele vroege component, zoals de kam- of lijnversierde fragmenten uit de grote kringgreppel, (S91) en een geometrisch versierd fragment als oudste relict hooguit teruggaand tot 200 v. Chr, uitgaande van de geologische ondergrens van de OSL datering die ligt rond 220 v. Chr. Het jongste aardewerk binnen deze groep dateert hooguit tot

het einde van de eerste eeuw. Jongere fragmenten zijn niet aangetroffen. Wel wijzen de aanzienlijk jongere Romeinse munten zoals de denarius van Marcus Aurelius (169-170 AD) en de Antoninianus van Tetricus uit 274 op de tweede en zelfs late 3e eeuw. Romeinse periode, maar we weten inmiddels dat de aanwezigheid van Romeinse munten niet direct hoeft te betekenen dat er ook sprake is van bewoning uit die periode. Lang na de Romeinse tijd is er nog veel met Romeins

Afbeelding 103. Aardewerkfragmenten uit greppel S185. Vervolg. Schaal 1:4.

materiaal zoals metaal (vooral brons), glas en bouw materiaal geslept.¹¹⁴ Met zoiets gewoon als inheems gebruiksaardewerk zal dat niet snel gebeurd zijn, waardoor scherven een meer betrouwbare weerspiegeling zijn van bewoning uit die periode. Aangezien er nog een groot deel van het monument, nu bedolven onder een restant van het andere verplaatste deel van het monument, ligt, kunnen we natuurlijk altijd nog hiernaar wijzen voor een eventuele nederzetting uit de 2e of 3e eeuw.

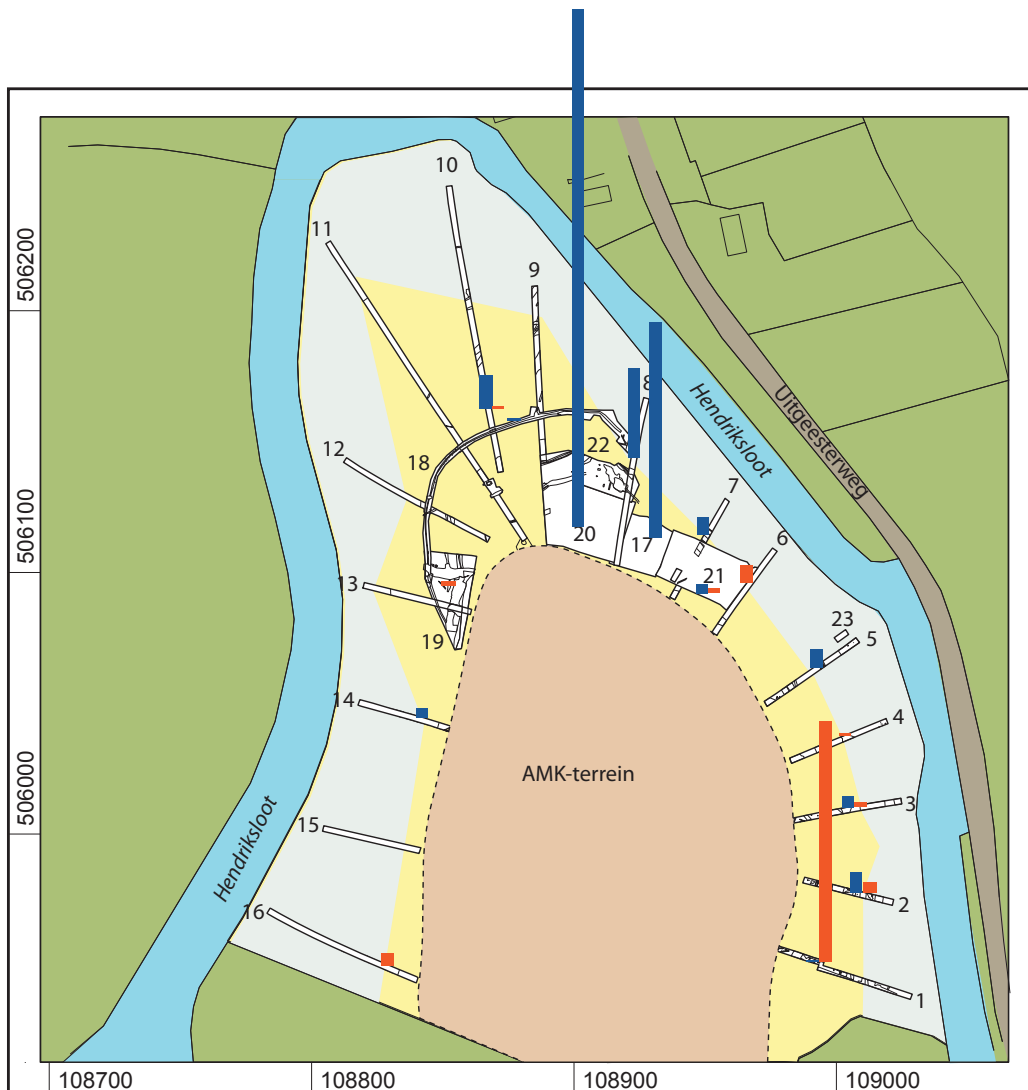
Het vroegmiddeleeuwse aardewerk

Aansluitend op het bovenstaande is het ook opmerkelijk dat er nagenoeg geen vroegmiddeleeuws aardewerk is gevonden. Er blijken door diverse amateur-archeologen wel enkele fragmenten gevonden te zijn, maar bij het reguliere onderzoek betreft het slechts enkele Karolingische scherven. Het betreft een mogelijke Badorf-scherf uit werkput 1 (V9) en een vergelijkbaar fragment uit werkput 3 (V26). Beide zijn onversierd en alleen op baksel, kleur en wanddikte gedetermineerd. Andere mogelijk Karolingische scherven betreffen drie fragmenten met steengruis gemagerde kogelpotfragmenten afkomstig uit werkput 1, 2 en 4.

Deze kunnen echter ook nog in de 10e of 11e eeuw dateren. Opvallend is natuurlijk dat deze wel in de zone liggen, de oostzijde van het plangebied, waar ook de Karolingische beschoeiingspalen zijn gevonden (afbeelding 105). Twee munten en drie AMS-dateringen van bekapte palen wijzen op een vroegmiddeleeuwse bewoningsfase. De palen zijn gevonden in deels verspoelde context langs de oever. Hier is verder ook niet uitgebreid gezocht. Het is waarschijnlijk dat sporen uit de vroegmiddeleeuwse fase deels verdwenen, deels verstoord en deels buiten het opgegraven deel hebben gelegen en dus nauwelijks in het vondstmateriaal naar voren komt. Dat het inheems Romeinse aardewerk wel overal in grote en kleine aantallen is gevonden komt doordat dit aardewerk aanzienlijk talrijker is dan vroegmiddeleeuws aardewerk. Daar waar nederzettingen uit deze periode hebben gelegen zien we meestal een grote verspreiding van kleine fragmenten tot buiten het bekende nederzettingsgebied. Dit kan verklaard worden door latere akkerbouw, waarbij grote fragmenten verploegd worden en in kleinere fragmenten verplaatst worden over een grote afstand.

114

Zie bijvoorbeeld Wijnaldum-Tjitsma (Besteman e.a. 1999), Bloemendaal-Groot Olmen (De Koning 2015) en Den Burg-Beatrixlaan (Woltering 2017).

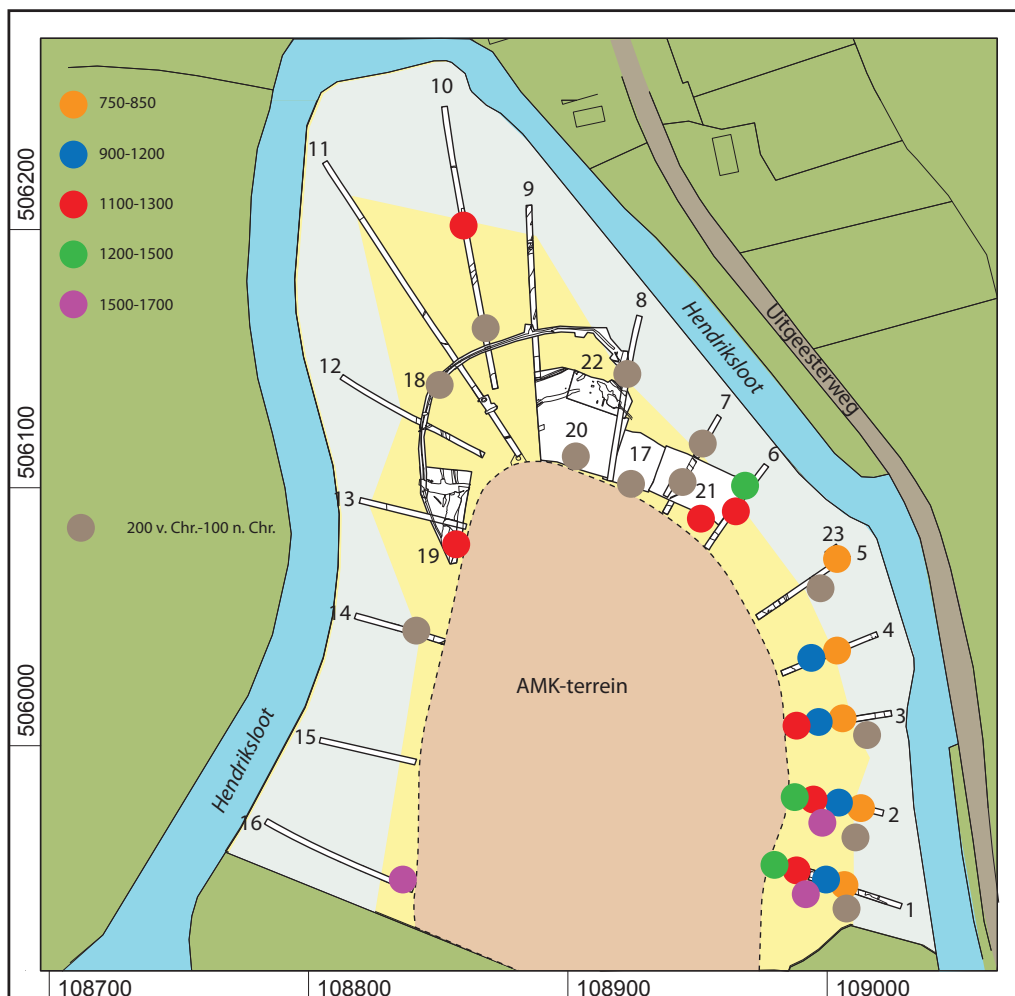
Afbeelding 104. Verspreiding en hoeveelheid van inheems aardewerk uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd (blauw) en middeleeuws aardewerk.

Het middeleeuwse aardewerk

Het middeleeuwse aardewerk en het inheemse aardewerk uit de late ijzertijd en Romeinse tijd liggen binnen het plangebied niet op dezelfde plaats. Dat is nog het beste te illustreren aan de hand van de verspreiding en de hoeveelheid scherven per periode (afbeelding 104). Hieruit valt op te maken dat de vroegste bewoningsfase vooral aan de noordzijde van het terrein gezocht moet worden en de middeleeuwse vooral in de zuidoost hoek. Er zit natuurlijk wel een groot chronologisch verschil tussen beide periodes. Door het nagenoeg ontbreken van vroegmiddeleeuws aardewerk is er een chronologisch gat tussen het inheemse aardewerk dat dateert tot circa 100 na Chr. en de volgende groep middeleeuws aardewerk

dat op zijn vroegst vanaf 900 is te dateren. Ook hier betreft het slechts twee fragmenten van Pingsdorf-aardewerk uit werkput 3 en 4 (V31 en V49) en twee fragmenten van Paffrath-aardewerk (V95 en V19) uit werkput 1 en 2. We zien in de verspreiding dus eenzelfde patroon als bij de vroegmiddeleeuwse fragmenten. Het betreft weinig materiaal en ze liggen allemaal in de eerste werkputten aan de oostzijde van het terrein. De datering van zowel het Pingsdorf- als het Paffrath-aardewerk is in Noord-Holland eerder 11e-12e eeuws dan 10e eeuws.

Een volgende groep aardewerk betreft kogelpotfragmenten, die op grond van kleur, baksel en versiering met bezemstreken, jonger zijn.

Afbeelding 105. Verspreiding van aardewerk uit verschillende periodes.

Dit aardewerk dateert vanaf de tweede helft van de 12e eeuw tot in de 13e eeuw. Deze fragmenten liggen wat meer verspreid over het terrein in werkput 2, 3, 10, 19 en 21. Vanaf 1200 dateren een fragment van een protosteengoed kan (s5-kan) en de opmerkelijke protosteengoed wölbwandpot uit werkput 6 (afbeelding 84). Nagenoeg al het jongere materiaal is afkomstig uit werkput 1. Veel van de vondsten komen uit een met donkere grond gevulde greppels (S10 en S11). Hieruit komen ook alle loodtin insignes.

Het jongere aardewerk, het feit dat dit nagenoeg allemaal uit één werkput en enkele sporen afkomstig is en dat vondsten uit deze periode niet in andere werkputten zijn gevonden geeft aan dat hier in de 14e en 15e eeuw een belangrijke boerderij heeft gelegen van de buurtschap Benes. Dit is ook de plek waar de meeste 16e en 17e eeuwse vondsten vandaan komen, zodat de plek zeer waarschijnlijk deze gehele periode bewoond bleef en mogelijk pas in het begin van de 18e eeuw verlaten werd (afbeelding 105).

Het aardewerk uit werkput 1

In werkput 1 waren een paar sporen aangesneden met een zeer donkere vulling. Een brede greppel (S11) was dwars aangesneden en langs de putwand liep een dwarsgreppel (S10), maar deze lag niet geheel in de werkput.

Door metaaldetectie werden hier een aantal laatmiddeleeuwse loodtin insignes gevonden, waardoor we besloten om het resterende deel van deze greppel langs werkput 1 ook vrij te leggen ([afbeelding 106](#)).

De metaalvondsten die de aanleiding van deze actie waren, worden verder op besproken, maar behalve deze kwam er ook veel ander vondstmateriaal naar boven.

Uit werkput 1 komen 177 aardewerkfragmenten van minimaal 108 potten die bij elkaar meer dan 12 kilo wegen ([bijlage aardewerk determinaties](#)). Bijna 9,5 kilo hiervan is afkomstig uit spoor 10 of 11. Dit zijn 121 fragmenten van minimaal 60 potten (zie [bijlage aardewerk determinaties-MAI](#)).

	n	%	gram	%	mai
paffrath	1	0,8	13	0,1	
grijs	11	9,1	311	3,3	2
rood	74	61,2	6726	71,1	44
kogelpot	8	6,6	110	1,2	2
pijp	2	1,7	11	1	2
protosteengoed	1	0,8	58	0,6	1
steengoed	10	3,3	80	0,8	
steengoed zoutglazuur	11	14,0	2009	21,2	7
wit	2	1,7	127	1,3	2
inheems-Romeins	1	0,8	14	0,2	
	121		9459		60

Tabel 4. Overzicht van de aardewerkgroepen uit spoor 10 of 11 in werkput 1.

Het grootste deel, meer dan 71%, bestaat uit roodbakend aardewerk. Hieronder bevinden zich minimaal zeven borden, waaronder een r-bor-1, dat vanaf de 15e tot in de eerste helft van de 16e eeuw wordt gedateerd (V95-24). De spiegel is geheel geelgeglazuurd. De andere borden hebben een slibversierde rand (V95/20, 25 en 33) waarvan een nog met sgraffito is versierd (V95/20). Zie ook [afbeelding 109](#).

Afbeelding 106. Een strook langs werkput 1 wordt vrijgegraven met de graafmachine om spoor 10 verder te kunnen uitzoeken op metaalvondsten. We kijken in westelijke richting en van links naar rechts zien we Tom de Kleijn, Ron van Wezop en Peter Buis, allen met een metaaldetector.

Afbeelding 107. Doorsnede van spoor 10.

De datering van dit soort fragmenten is waarschijnlijk vooral 16e eeuws. Ander aardewerk uit deze periode betreft een aantal fragmenten van met steengoed met zoutglazuur, waarvan enkele versierd met radstempel. In deze sloot of greppel zit echter ook een groep aanzienlijk ouder aardewerk waaronder een fragmenten van Paffrath, kogelpotten en grijs aardewerk. Ook binnen het roodbakkend zitten zeker veertiende eeuwse stukken, vermoedelijk vooral een aantal bakpannen met platte steel. Naast aardewerk en metaalvondsten werd er ook grote dierlijke botfragmenten geborgen en bouwmetaal waaronder brokken kloostermop en plavuus. De slootvulling wijst op huisraad dat in de omliggende sloot terecht kwam. Dit wijst op bewoning ter plaatse tussen de 14e en 17e eeuw.

Afbeelding 108. Een van de drie kratten met vondsten uit spoor 10.

Afbeelding 109. Overzichtsfoto van het aardewerk uit spoor 10/11. Hier op zijn de volgende aardewerkgroepen te zien: 1. inheems-Romeins handgevormd aardewerk; 2. Paffrath aardewerk (900-1200); 3. grijze kogelpot met bezemstreekversiering (1150-); 4. protosteengoed (1200-125); 5. grijs aardewerk (1250-1450); 6. steengoed uit Siegburg (1300-); 7. steengoed met zoutglazuur uit het Rinland (1350-); 8. Noord-Hollands slijbversierd roodbakkerd aardewerk; 9. roodbakkerd borden met sgraffito versiering; 10. witbakkerd aardewerk; 11. plavuis; 12. pijpestelen; 13. rand- en bodemfragmenten van roodbakkerd grappen; 14. randbodem en steelfragmenten van roodbakkerd bakpannen; 15. randfragmenten van roodbakkerd borden; 16. roompot of grape van roodbakkerd aardewerk met mangaanglazuur (rond 1500).

Korte beschrijving van het aardewerk uit spoor 10/11 (zie [tabel 4](#) en [afbeelding 109](#))

Van oud naar jong zijn in spoor 10/11 de volgende aardewerkgroepen gevonden ([afbeelding 109](#)).

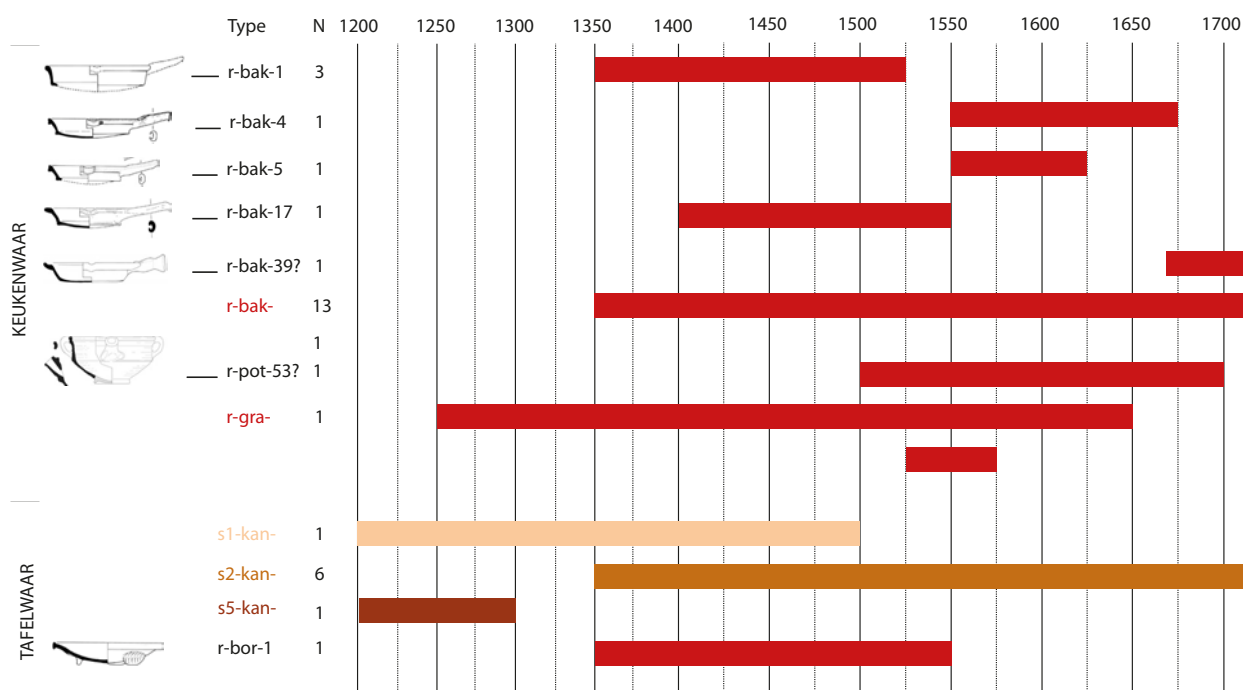
Het oudste fragment is een dik wandfragment van zacht organisch gemagerd inheems-Romeins aardewerk ([afbeelding 109](#)-nr. 1). Dat kan beschouwd worden als opspit. Over dit deel van het terrein zijn her en der meer van dit soort fragmenten gevonden.

Hetzelfde geldt voor een fragment van een Paffrath kogelpot (bg-kog; [afbeelding 109](#)-nr. 2). Hoewel dit aardewerk al vanaf de 10e eeuw wordt geproduceerd komt dit vermoedelijk vooral in de late 11e en 12e eeuw veelvuldiger voor in deze streken. Een 12e eeuwse datering, gelijktijdig met het kogelpotaardewerk en voorafgaand aan de andere aardewerkgroepen zoals protosteengoed is aannemelijk.

Er is slechts een bodemfragment gevonden van een protosteengoed kan (s5-kan [afbeelding 109](#)-nr. 3). Dit kan gedateerd worden in de eerste helft van de 13e eeuw.

Van kogelpotaardewerk zijn meerdere rand- en wandfragmenten gevonden ([afbeelding 109](#)-nr. 4). Het gaat om minimaal twee kogelpotten, een met een kraag- of manchtrand min of meer lijkend op kp-kog-5 en fragmenten van een kp-kog 1. Voor beide typen zijn voorbeelden uit Haarlem afgebeeld in het opzoekschema van het Deventer Systeem, versie 2019.¹¹⁵ Beide worden gedateerd vanaf 1100/1150 tot in de 14e eeuw. Beide zijn ook van het relatief harde grijze baksel, dunwandig en versierd met bezemstreken, eveneens allemaal kenmerken van laat 12e en 13e eeuwse kogelpotten.

Binnen het grijsbakkerd aardewerk zijn twee vormen te onderscheiden, een pot met een rand lijkend op type g-pot-30 en een kom, met een rand lijkend op g-kom-18 ([afbeelding 109](#)-nr. 5). Specifieke dateringen hiervan zijn niet voor handen, maar in Noord-Holland is grijs aardewerk vooral veelvuldig te vinden in 14e eeuwse vindplaatsen.

Afbeelding 110. Telling van de in spoor 10/11 voorkomende typen volgens het Deventer Systeem.

Steengoed is goed vertegenwoordigd (afbeelding 109-nr. 6). Behalve de kenmerkende bodemfragmenten met geknepen standvoet zijn er enkele wand-, maar geen randfragmenten teruggevonden. Het betreft kannetjes uit Siegburg, maar ook een geheel in ijzerengobe gedoopte kan uit Langerwehe uit het midden van de 14e eeuw.

Net iets jonger zijn de steengoedfragmenten met zoutglazuur (afbeelding 109-nr. 7). De enige rand betreft die van een kruik met flessehals waarvan de rand overeen komt met type s2-kan-16, die dateert vanaf het tweede kwart van de 16e eeuw. De slibversierde bordes van Noordhollandse slibwaar dateren in de late 16e en 17e eeuw (afbeelding 109-nr. 8). De twee bordes met sgraffito (afbeelding 109-nr. 9) zijn mogelijk net iets ouder. Zeventiende eeuws zijn ook de twee pijpestelen (afbeelding 109-nr. 10) en het witbakken aardewerk (afbeelding 109-nr. 11). Het plavuisfragment is feitelijk niet goed te dateren maar zal ook 16e of 17e eeuws zijn. Het stuk is 3 cm dik. De bakpanfragmenten zijn het meest talrijk. Een overzicht van de vertegenwoordigde typen zien we in afbeelding 110). Twee typen kunnen nog vanaf de tweede helft van de 14e

eeuw gedateerd worden (r-bak 1 en 13). Andere dateren in de tweede helft van de 16e eeuw (r-bak 4 en 5). De roodbakken rand, oor- en pootfragmenten kunnen behoord hebben tot grappen, maar zijn niet nader te dateren (afbeelding 109-nr. 13). Voor de bordes geldt een zelfde algemene datering.

Van belang is dat veel jongere groepen die pas beginnen in de 17e eeuw of 18e eeuw geheel ontbreken. Puur op grond van deze vondsten zou gesteld kunnen worden dat de bewoning hier ter plaatse hooguit doorloopt tot in de eerste helft van de 17e eeuw. Dit erf was dus vermoedelijk al verlaten voor het historische einde van de buurtschap Benes in het begin van de 18e eeuw.

5.5.2 Metaalvondsten

De metalen objecten die op dit terrein zijn gevonden zijn zeer talrijk. Behalve de al besproken munten, de vogelfibula, de loodtininsignes en de tinnen lepels zijn er nog veel meer vondstcategorieën vertegenwoordigd. Hieronder zijn ook tamelijk recente vondsten zoals kogels, patroonhulzen, ijzeren lepels, visloodjes, ringen, netverzwaringen en spinklosjes, maar sommige objecten die hiertussen zitten kunnen net zo goed laatmiddeleeuws of zelfs nog Romeins zijn zoals de spinklosjes (afbeelding 111-117).

Afbeelding 111. Kogels gevonden voorafgaand aan de opgraving. Foto: T. de Kleijn

Afbeelding 112. Patroonhulzen gevonden voorafgaand aan de opgraving. Foto: T. de Kleijn

Afbeelding 113. lepels, waaronder ook nog een tinnen lepel (linksboven) gevonden voorafgaand aan de opgraving. Foto: T. de Kleijn

Afbeelding 114. Geknipte platte vingerringen. Foto: T. de Kleijn

Door de opgraving weten we inmiddels dat de verschillende bewoningsfasen niet overal op dezelfde plaats liggen. Hierdoor kunnen we ervan uitgaan dat veel van de laatmiddeleeuwse vondsten vooral in het oostelijk terreindeel zullen zijn gevonden, meer precies in de buurt van werkput 1 en 2.

Bij het regulier onderzoek zijn nagenoeg alle metaalvondsten, de Romeinse munt uit werkput 19 uitgezonderd (afbeelding 91) afkomstig uit de donkere greppels spoor 10 en 11 in werkput 1.

Afbeelding 115. Visloodjes gevonden voorafgaand aan de opgraving. Foto: T. de Kleijn

Afbeelding 116. Loden netverzwaringen. Foto: T. de Kleijn

Afbeelding 117. Loden konische en bolle spinklosjes. Foto: T. de Kleijn

De metaalfondsten uit spoor 10 en 11

Uit de donkere greppel of sloot spoor 10 en 11 komen een relatief groot aantal loodtin-insignes en aanverwante objecten, zoals een reliekdoosje en een zeer opmerkelijke vingerring eveneens van loodtin. De

Profane en religieuze loodtininsignes

In totaal zijn er tijdens het reguliere onderzoek zestien loodtin insignes/objecten gevonden. Zeer waarschijnlijk zijn ook de eerder gevonden insignes afkomstig uit deze hoek van het terrein (afbeelding 35a-h). Het betreft de volgende insignes.

Afbeelding 118. Twee loodtin insignes van een gekroond hart met, moeilijk zichtbaar, een pijl doorboord. De tekstband toont het woord AMOVRS. Foto: Restaura

Twee insignes tonen een gekroond hart dat met een pijl is doorboord. Een tekstband dat diagonaal over het hart loopt toont de tekst AMOVRS. Vergelijkbare insignes die beter bewaard zijn gebleven vinden we in "Heilig en Profaan" deel 2.¹¹⁶ Beide voorbeelden, een uit 's Hertogenbosch en een uit Amsterdam worden iets anders gedateerd, respectievelijk tussen 1400 en 1450 en 1375 en

116 Van Beuningen e.a., 2001, 433. Inventarisnummers 1901 en 1902.

1425. Een laat 14e, vroeg 15e eeuwse datering is aannemelijk. Dergelijke profane insignes hadden vermoedelijk te maken met de hoop van de drager van een dergelijk insigne op het verkrijgen van de liefde van een bepaald persoon. Je droeg hiermee, als het ware, het hart op je mouw, vergelijkbaar met het spreekwoord "het hart op de tong

Afbeelding 119. Insigne met de afbeelding van een kaproen, oftewel een hoofd- en schouderkap, een typisch middeleeuws kledingstuk. Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

hebben.¹¹⁷ Een insigne toont een kaproen- of hoofd- en schouderkap, een typerend middeleeuws kledingstuk. Een zeer goed gelijkende parallel is in Den Haag gevonden (1375-1425).¹¹⁸ De betekenis van een kaproen als insigne zou ook een sexuele kunnen zijn. Dit zou dan verklaard kunnen worden uit de opening aan de ene zijde en de afhangende staart aan de andere zijde. Verschillende meer expliciete kaproens bevestigen dit, zoals een kaproen met een ontbloot achterwerk als gezicht.¹¹⁹

Afbeelding 120. Insigne met een ruiter te paard. Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

Op bovenstaande insigne zien we een (deel van) een ridder of ruiter te paard. Dit is een tamelijk veel voorkomend insigne dat in talloze variaties bekend is.¹²⁰

117 idem, 433.
 118 Van Beuningen e.a., 2001, 436. Inventarisnummers 1926
 119 idem, 435.
 120 Van Beuningen & Koldewij 1993, 245-; Van Beuningen e.a. 2001, 394-395; Van Beuningen e.a. 2012, 282-283; Van Beuningen e.a. 2018, 203-205.

Doordat een groot deel van de ruiter zelf ontbreekt aangezien deze is afgebroken bij de middel kunnen we alleen maar veronderstellen dat deze gewapend geweest moet zijn aangezien dat bij nagenoeg alle andere exemplaren het geval is. Het paard is in galop gezien de gestrekte voorpoten en een ingetrokken achterpoot. Dit zien we vaak bij ruiters die met getrokken zwaard een charge uitvoeren. Dergelijke ruiters te paard worden vooral geassocieerd met voor het toernooi uitgeruste ridderfiguren, gezien de versieringen die in veel gevallen op zowel ridder als paard te zien zijn. Ook is er gesuggereerd dat dergelijke insignes gedragen zouden zijn door aanhangers van een bepaalde landheer tijdens een toernooi. De meest exemplaren worden gedateerd tussen 1375 en 1425, hoewel er ook veel 50 jaar vroeger worden gedateerd. Een algemene datering in de 14e eeuw is aannemelijk. Er is geen exact vergelijkbaar exemplaar teruggevonden tussen de 49 ruitersinsignes in de vier delen van Heilig en Profaan.

Afbeelding 121. Insignes met Adelaar. Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

Twee insignes tonen een vogel met uitgeslagen vleugels en een V-vormige staart. Op het bovenste exemplaar zijn nog de klauwen te zien van een roofvogel. Vermoedelijk betreft het dus een adelaar, waarvan meerdere voorbeelden bekend zijn. Voor het onderste exemplaar is een nagenoeg

exacte parallel gevonden in Amsterdam. Hierdoor weten we dat het een dubbelkoppige adelaar is geweest.¹²¹ Dit exemplaar wordt gedateerd tussen 1375 en 1425. Van het bovenste exemplaar met een gevorkte (of vissen?) staart is geen exacte parallel gevonden. De adelaar is insigne wordt gezien als een heraldisch insigne waarmee de drager zich spiegelde aan de adellijke elite.¹²² Naast adelaars zien we bijvoorbeeld ook leeuwen, maar ook andere elementen zoals de "fleur de lis" (lelie). De dubbelkoppige adelaar was bekend van de Bourgondische hertogen (zie ook [afbeelding 32](#)).

Afbeelding 122. Insignes met Jezus aan het kruis met boven en onder een lelie (fleur de lis). Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

Ondanks een overvloed aan kruisafbeeldingen in Heilig en Profaan, kon er voor bovenstaande crucifix geen exacte parallel gevonden worden.¹²³ Het betreft een tamelijk naturalistisch afgebeelde Christus op een kruis dat aan boven en onderkant een lelie toont. Dateringen van de best vergelijkbare voorbeelden, dat wil zeggen echte crucifixen en geen kruizen gevat in een omlijsting, zitten vooral in de 14e eeuw. Het leliemotief kan gezien worden als een heraldische verwijzing. Deze vinden we vaker terug als decoratief element.¹²⁴ De lelie verwijst naar de Franse koningen.

121 Van Beuningen & Koldeweij 1993, 279. Inventarisnummer 766.
 122 idem, 278.
 123 Van Beuningen e.a. 2001, 359; Van Beuningen e.a. 2012, 235 en Van Beuningen e.a. 2018, 178.
 124 Van Beuningen e.a. 2018, 266. Hanger met verticale band met omgekeerde fleur-de-lis.

Afbeelding 123. Insignes van een hanger met een verticale band. Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

Aanvankelijk werd gedacht dat bovenstaand insigne fragment onderdeel was van een crucifix, maar een goed gelijkende parallel van een vergelijkbare hanger met oogje en verticale band uit Dordrecht geeft aan dat dit een waarschijnlijker optie is.¹²⁵ Deze wordt gedateerd in de eerste helft van de 14e eeuw.

Afbeelding 124. Insignes met een Sint Jacob's schelp. Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

Bovenstaand insignes toont een Sint Jacobs schelp. Santiago de Compostella was een van de bekendste middeleeuwse bedevaartsoorden. In de dertiende eeuw was de handel in memorabilia van dit bedevaartsoord al zo omvangrijk dat er 100 geregistreerde verkoopstalletjes waren. De schelp werd het symbool voor bedevaartsgangers in zijn algemeenheid waardoor niet iedere schelp per definitie naar Santiago verwijst. Dit geldt zeker ook voor dit loodtin insigne. Schelp insignes zijn ook in loodtin zeer divers en talrijk. Vele dateren vooral in de 15e eeuw.¹²⁶ De best gelijkende parallel betreft echter een insigne uit Kampen die gedateerd wordt rond het midden van de 14e eeuw.¹²⁷

125
126
127

Van Beuningen e.a. 2018, Afb. 4203.
Van Beuningen & Koldewey 1993, 163-166; Van Beuningen e.a. 2001, 266-267; Van Beuningen e.a. 2012, 127-132 en Van Beuningen e.a. 2018, 115-116.
Van Beuningen e.a. 2018, 116. Afb. 3601.

Afbeelding 125. Driehoekige broche met bloemmotief. Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

Bovenstaande driehoekige broche met bloemmotief lijkt op een krans van gevlochten materiaal die met drie nageltjes is vastgezet. In het midden zien we een bloem. De onderzijde suggereert dat het geheel op een stok heeft gestaan. Dergelijke broches zijn afgeleid van oudere en duurder uitgevoerde broches waarmee de adel zich vertoonde. Met dergelijke loodtin broches spiegelde de drager zich dus aan de adel. In Heilig en profaan kon geen directe parallel gevonden worden. Een driehoekige broche uit Ieper met bloem in het midden komt nog het meest in de buurt, maar hier ontbreken de drie cirkelvormige elementen.¹²⁸ Deze wordt gedateerd tussen 1325 en 1375.

Afbeelding 126. Zesstervormige broche met Alpha (A) en Omega (O) en leliemotief naast de punten. Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

Bovenstaande zesster wordt versierd met letters die mogelijk verwijzen naar Alpha en Omega. Dit is een in de late middeleeuwen wijd verbreide uitdrukking die we op tal van objecten, waaronder ringen en insignes, tegenkomen. Alfa en Omega is een uitdrukking uit het christendom die Gods almacht symboliseert. Alfa en Omega zijn de eerste en de laatste letter van het klassieke Griekse alfabet. In Openbaring 1:8 en 21:6 en

128 Beuningen e.a. 2001, 461. afb. 2096.

22:13 zegt God: "Ik ben de Alfa en de Omega." We zien op de insigne zowel de O afgewisseld met de Ω en een A zonder streepje. Dergelijke letters of lettercombinaties hoeven lang niet altijd iets te betekenen. In een nagenoeg ongeletterde maatschappij hebben letters een soort magische betekenis gehad, alleen begrijpelijk voor diegenen die konden lezen en zij behoorde altijd tot de elite. We vinden op tal van insignes vaak combinaties van twee letters die ook als pure decoratie gezien kunnen worden zoals de combinatie OV of VI.¹²⁹ De sterpunten zijn aan weerszijde versierd met dunne driehoekige punten met aan de uiteinden een lelie. Insignes met zessterren zijn zeer talrijk en gevarieerd. Een zester met een kroon boven en onder en aan de andere punten lelies dateert in de tweede helft van de 14e eeuw,¹³⁰ maar een algemene datering in de 14e en vroeg 15e eeuw is net zo aannemelijk.

Afbeelding 127. Insigne met een omlijsting. Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

Bovenstaande insigne is maar gedeeltelijk bewaard gebleven. Het betreft een omlijsting waarvan het midden gedeelte leeg is. Aan de lijst hebben echter op meerdere plekken aan alle vier de zijden stroken gehangen. Alleen aan de onderzijde ligt dit echter helemaal om de omlijsting. De andere verdwenen elementen lijken aan de achterzijde te zijn aangebracht, hoewel de twee diagonale stukken aan de achterzijde van de speld zijn geweest. Een van de hangende elementen in de rechter bovenhoek is aan de achterzijde omgeslagen en lijkt op het afhangende element onderaan de voorzijde. De lijst zelf is versierd met dunne lijntjes. Enkele insignes met rechthoekige, maar veel sierlijker omlijstingen worden gedateerd in de late 14e

en zelfs nog in de tweede helft van de 15e eeuw. Gezien de grove stijl van dit insigne kiezen we voor een algemene datering vanaf het einde van de 14e eeuw tot in de 15e eeuw.

Afbeelding 128. Onderdelen van insignes. Boven: ringetje; midden: Drie ringen met boven drie kruizen; onder: broche. Schaal is dezelfde als in afbeelding 118. Foto: Restaura.

Meerdere fragmenten van andere insignes zijn nog gevonden. Deze zijn moeilijk precies te duiden. De onderste betreft een eenvoudige broche. Dit kan een onderdeel zijn geweest van een groter geheel, maar ook een zeer eenvoudige broche. Vergelijkbare ornamenten vinden we bij twee ronde broches uit Ieper, die wordt gedateerd tussen 1300 en 1383.¹³¹ Het is waarschijnlijker dat het een ring is geweest die aan een riem was bevestigd. Uit een ophogingslaag uit de eerste helft van de 14e eeuw op het Statenplein in Dordrecht is een riem gevonden met beslag waaraan dergelijke ringetjes hebben gehangen.¹³²

129 Zie bijvoorbeeld Van Beuningen e.a. 2012, 392 afb. 3418 (IVIVIVIV) of p. 403. afb. 3497 (VTVTVTV)
130 Idem, 390. Afb. 3407.

131 Van Beuningen e.a. 2012, 387-8. Afb. 3381 en 3382.
132 Willemsen & Ernst 2012, 90.

Een Thebal-ring van loodtin

Tussen alle insignes werd ook een vingerring gevonden van loodtin waarop een opmerkelijke tekst stond die af en toe werd onderbroken door drie boven elkaar staande stippen en het

Afbeelding 129. Bovenaanzicht en twee zijaanzichten van de vingerring van loodtin. Diameter is 2 cm. Foto: Restaura.

wafelpatroon van het loodtin. De tekst was in het begin een raadsel, omdat de combinatie van de T en de H over het hoofd werd gezien. Door toeval stuitte we op een vergelijkbare ring uit Geldermalsen.¹³³ Het betrof een 12e eeuwse bronzen vingerring met de tekst TCT/BL GU TG UT AN +. Deze tekst is een verbastering van Thebal gut gutan, een soort magische spreuk afkomstig uit het midden oosten. De tekst zou de drager beschermen tegen ziekte. Vergelijkbare amuletringen zijn vooral bekend uit Slavische gebieden, maar hebben zich verspreid over heel Europa.

De ring van Uitgeest-Hendriksloot heeft een opschrift dat eveneens een verbastering is van de basistekst en als volgt leest: THEB -----ALL U TA A. Voor de eerste twee letters zijn de T en de H samengevoegd. De originele tekst was door herhaaldelijk kopiëren door ongeletterde stempelen malsnijders niet meer precies bekend. Ook de 12e eeuwse bronzen ring van Geldermalsen toonde een verbastering van het origineel. De combinatie van deze letters is in beide gevallen wel duidelijk terug te voeren op de originele basistekst.

De oorsprong van de Thebalring gaat terug op een 11e eeuwse manuscript, waarbij het een spreuk betreft die helpt tegen buikkrampen.¹³⁴ In een manuscript van het bisdom Glasgow (Registrum Vetus Episcopatus Glasguensis) van rond 1200 worden meerdere spreuken vermeld tegen ziektes, maar deze zouden alleen helpen als ze op een gouden ring gegraveerd zouden worden. Tegen kramp en stuiptrekkingen moest men een gouden ring dragen met de tekst: Thebal Guth Guthani. De tekst wordt door de anonieme auteur vertaald als:

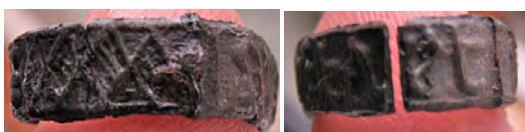
The= theos=god, bal = princeps = vorst, Guth= conditor, Guthani=conditorium

133 Van Renswoude 2015, 104.
134 Antoine 2005.

Afbeelding 130. Tekening en Transcriptie van de tekst op de ring.

De spreuk betreft aanvankelijk dus de verering van God die op zijn beurt bescherming biedt aan de ringdrager. Echter ook deze betekenis blijkt in de 14e eeuw te zijn veranderd doordat men Guth associeert met het Latijnse "gutta" dat weer "gout" is in het Engels en vooral betrekking heeft op jicht en epilepsie (Antoine 2005). Dit "gutta" staat voor een reeks van ziektes en aandoeningen. Er was in de middeleeuwen geen grotere angst dan voor de plotselinge dood of "mal caduc". Als je hieraan zou sterven zou je zeker in de hel belanden. Een beschermende ring was dan ook een groot goed. Aanvankelijk waren dergelijke ringen van goud en in het bezit van de zeer hoge adel, zoals Bischoep Ulgerius van Angers (1125-1148) en keizer Lotharius III (1075-1137). In de 13e eeuw komen met name bij kruisvaarders zegelringen voor met eigen initialen en met bezweringsformules. Nog in de 15e eeuw zijn dergelijke ringen gedragen, maar dan niet meer van edelmetaal en ook niet meer versierd met kostbare stenen. De loodtin variant van een Thebalring van Uitgeest lijkt het eindpunt van de vulgarisatie van dergelijke amuletringen. Deze vulgarisatie vinden we terug bij talloze loodtin insignes zoals het gebruik van heraldische

Afbeelding 131. De ring voor conservering en om een vinger. Aanzichten zijn zo gemaakt dat de gehele tekst te lezen is.

Afbeelding 132. Oorspronkelijke (nog ongebroken) vorm waarin de ring gevonden is.

symbolen en het namaken van luxe broches.

Overige metalen objecten

Diverse andere objecten uit spoor 10 of 11, zijn nog geborgen. Hieronder is een opmerkelijk ovaal voorwerp van 2,2 bij 1,8 cm dat mogelijk een relik, zoals een botsplinter van een Heilige bevat kan hebben (afbeelding 133). Het is feitelijk een ovaal plaatje van koper of een koperlegering dat met T-vormige elementen aan een doosje bevestigd lijkt te zijn geweest. Aan de rand zien we nog net een smal opgaand deel, zodat dit waarschijnlijk een deksel moet zijn geweest dat over een gelijkvormig doosje was gezet en door middel van een T-stuk open en dicht gemaakt kon

Afbeelding 133. Koperen relikdoosje. Afmetingen 2,2 bij 1,8 cm.

Afbeelding 134. Dubbele schoengesp van loodtin, vermoedelijke datering 1400-1550. Afm. 1,5 bij 2 cm.

worden.

Een andere vondst betreft een dubbele ovale schoengesp met een om de middenas gebogen doorn. Het betreft een tamelijk algemene en langgebruikte vorm die daardoor moeilijk te dateren is. In de database van de PAN vinden we het terug onder referentietype 07-01-02 met een terecht gehanteerde ruime datering tussen 1400 en 1550.¹³⁵ Dat is geheel in lijn met de overige

Afbeelding 135. Opengewerkt riemuiteinde. Hoogte 1,5 cm.

vondsten uit deze greppel.

Bovenstaande opengewerkt ornament lijkt een eindstuk van een riem of riemuiteinde. Aan de bovenzijde zal het aan een smalle riem bevestigd zijn geweest. Een min of meer vergelijkbaar maar beter bewaard exemplaar is in York gevonden bij opgravingen aan de Coppergate.¹³⁶

Daar wordt een min of meer vergelijkbaar opengewerkt sierelement geïnterpreteerd als een afhangende wijnrank. De wijnrank zou onder Karolingische invloed langzaam vervangen worden door ornamenten met Acanthus bladeren, dat weer was afgeleid van de klassieke bouwstijl. De datering zou tamelijk vroeg kunnen zijn, mogelijk nog in de 10e eeuw. Vanwege de aanwezigheid van een nog oudere vogelfibula en enkele Kroloingische scherven en beschoeiingspalen is een dergelijke vroege datering niet onmogelijk.

Afbeelding 136. Loden muntgewichtje. Afm. 85 bij 85 mm.

Bovenstaand gewichtje is aan de bovenstaande bestempeld met een zeer eenvoudig motief. De randen staan iets op en afdruk is mogelijk versleten waardoor slechts een open cirkel te zien is. Vierkante gewichtjes komen voor maar veel minder dan de konische ronde gewichtjes. In de PAN vinden we een iets groter vierkant en eveneens tamelijk plat gewichtje tegen uit Bergen op Zoom.¹³⁷ De meeste gewichten hebben duidelijke jaarstempels en ijkmerken. Doordat deze hier ontbreken wordt een iets oudere datering verondersteld in de 14e of 15e eeuw.

135 PAN staat voor Portable Antiquities of the Netherlands. Zie <https://www.portable-antiquities.nl/pan/#/public/reference-type/07-01-02#07-01-02>
136 Mainman & Rogers 2000, 2569. Fig.1265 nr. 10421.

137 <https://www.portable-antiquities.nl/pan/#/object/public/48456>

Afbeelding 137. Mogelijk een stuk daklood met vierkante nagelgaten. Afm. 4 x 2,8 cm?

Het stuk lood betreft waarschijnlijk een verbindingsstuk of daklood. Kenmerkend zijn de vierkante nagelgaten. In daklood zien we vaker vierkante gaten, aangezien deze nagels beter bleven vastzitten. Vergelijkbaar daklood is gevonden bij de Fishergate in York.¹³⁸

Afbeelding 138. Textielloden. Links met wapen van Haarlem. Rechts een drapenierslood. Hoogte. 2,1 cm

Er zijn twee textielloden gevonden. Het betreft een lood met het wapen van Haarlem, een zwaard met daarboven een kruis en op iedere hoek een zespuntige ster. Verder is alleen nog een deel van de rand te zien. Op het andere lood lijkt een zwaard te zien met een X-vormig kruis.

Een vergelijkbaar lood is gevonden bij de aanleg van de Noord-Zuidlijn in Amsterdam.¹³⁹ Het zwaard in het wapen van Haarlem vinden we op zijn vroegst pas terug in 1390, op een ouder stadszegel uit 1345 is het zwaard nog niet aanwezig.¹⁴⁰ Een datering na 1400 ligt voor de hand. De 15e eeuw was de bloeitijd van de Haarlemse lakenhandel, maar bijvoorbeeld ook voor die van Leiden. De lakenhal dateert bijvoorbeeld rond 1400.¹⁴¹ Het andere eenvoudiger loodzegel toont ook een soort zwaard, een element dat alleen in de wapens van Londen, Haarlem en Leiden voorkomt. Het is interessant dat uitgerekend in de 15e eeuw de wol en lakenindustrie zo van belang was. Hierin speelde behalve Haarlem en Leiden vooral Londen en Calais een cruciale rol. Via Calais dat toen Engels was werd de Engelse wol, ook wel

Afbeelding 139. Konisch loden spinklos. Diameter 1,5 cm.

Calaiswol naar Hollandse steden verhandeld en daar tot laken verwerkt. In deze context zijn de Engelse munten uit Londen en Calais ook erg interessant (zie [afbeelding 31a-d](#)).

138 Ottoway & Rogers 2002. 2833.

139 Gawronski & Kranendonk 2018, 468.
NZR2.00520MTL112
140 Koorn 1984, 8
141 Van Oostveen, 2017, 43

In de context van textielhandel, lakenhandel en huisvlijt is bovenstaande spinklos interessant. Vier vergelijkbare spinklosjes waren al op het terrein gevonden (afbeelding 117). Dergelijke spinklosjes en ook de varianten van aardewerk wijst op voortdurende huisvlijt, waarbij vermoedelijk van eigen wol draad werd gesponnen. Hoewel dergelijke klosjes tamelijk universeel zijn, komen in de late middeleeuwen en nieuwe tijd vaker voor in deze specifieke vorm. Ze zijn moeilijk te dateren, maar vergelijkbare loden spinklosjes worden vaak in de 15e, 16e of 17e eeuw gedateerd.

vermoedelijk een ketellap, waarmee een koperen ketel werd gerepareerd. Het geeft aan dat een koperen ketel een kostbaar bezit was. De moeite waard om te repareren zodat het langer gebruikt kon worden.¹⁴²

Restauratie en conservatie

De hierboven besproken metalen objecten zijn ter stabilisatie en conservering behandeld door Restaura. Hiervan is een afzonderlijk rapport gemaakt waarin de behandeling van deze objecten wordt beschreven.¹⁴³

Afbeelding 140. Ketellap met vijf geklonken nagels. Boven: buitenkant; onder: binnenkant. Afm. 5,1 bij 5,3 cm.

Tenslotte werd er in de greppels ook nog een plat stuk koper gevonden met daarin vijf hoekige nagels die aan beide zijden geheel platgeslagen zijn. De vorm geeft aan dat het mogelijk om een rond object heeft gezeten. Aan de buitenzijde zijn twee lange vouwen te zien. Het betreft

142
143

Met dank aan Restaura, Niels Stoffels. Conserverings- en restauratierapporten van diverse voorwerpen afkomstig uit Uitgeest-Benes. In opdracht van Hollandia archeologen (HAZ-2018-2 t/m 22).

5.5.3. Natuursteen

Uit enkele sporen binnen de nederzetting uit de late ijzertijd of vroeg-Romeinse tijd komen enkele fragmenten van natuursteen. Het betreft zonder uitzondering stukken of brokken van gebruiksvoorwerpen.

Uit spoor 185 komt behalve zeer veel aardewerk ook een langwerpige wetsteen. Deze is in de lengte gespleten, slechts een zijde lijkt gebruikt. Het stuk is 11 bij 4,8 cm en op een plek 1 cm dik. Het betreft een wetsteen van kwartsiet die vermoedelijk van een lange platte kei is gemaakt.

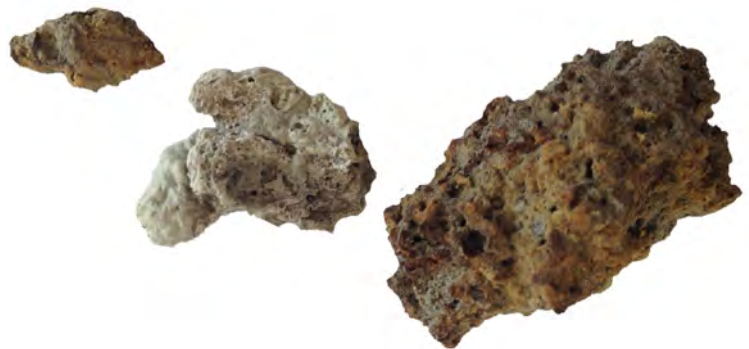
Afbeelding 141. Wetsteen van kwartsiet, gebroken en gespleten. Boven: binnenkant. Onder: gebruikte kant. Datering: 1e eeuw na Chr. Afm. 11 bij 4,8 cm.

Afbeelding 142. Stukje afgeslagen vuursteen met cortex uit greppel S101. Datering: 1e eeuw voor Chr. Grootste lengte 3 cm.

Uit greppel S101 komt naast fragmenten van streepbendaardewerk ook een klein afgeslagen stuk bruin vuursteen met spierwitte cortex. Vermoedelijk is dit ter plekke van een groter brok afgeslagen.

Uit werkput 8 komt uit een verspoelde laag een klein brokje tefriet of basaltlava (V47 S1020). Dit is vermoedelijk een brok van een maalsteen. Maalstenen van tefriet komen al gedurende de

Afbeelding 144. Brokjes verbrande en gemineraliseerde mest uit spoor 185. Grootste lengte 5 cm.

gehele periode dat het terrein aan de Hendriksloot bewoond was, voor. Het is dus niet nader te dateren dan vanaf de late ijzertijd.

Uit spoor 185 komen een aantal brokken, gesinterde of verbrande grond. Vaak worden dit soort gesmolten en weer gestolde brokken geassocieerd met metaalbewerking, waarbij de hoge temperatuur zorgde voor dit eindresultaat. Recent onderzoek van vergelijkbare brokken uit een Romeinse waterput in Heiloo leverde een hele concentratie op van dergelijke brokken.¹⁴⁴ Enkele daarvan zijn onderzocht met een XRF scanner door Bertil van Os, specialist conservering en restauratie bij de RCE. Hieruit blijkt dat het gaat om verbrande en daardoor gemineraliseerde mest. Vergelijkbare brokken zijn waarschijnlijk op vele vindplaatsen aangetroffen in het gehele noordwestelijke kustgebied, maar lang niet altijd herkend of meegenomen. Voorbeelden waar wel dergelijke brokken zijn meegenomen en soms ook geanalyseerd zijn Uitgeest-Waldijk en Englum.¹⁴⁵ In het boomloze Oer-IJ landschap was gedroogde koeienmest vermoedelijk een belangrijke brandstof.

144

Tuinman & De Koning in voorb.

145

De Koning 2012, 127. Afb. 4.53- nr.4 en Nieuwhof en Woldring 2007, 173.

5-5.4. Dierlijk bot

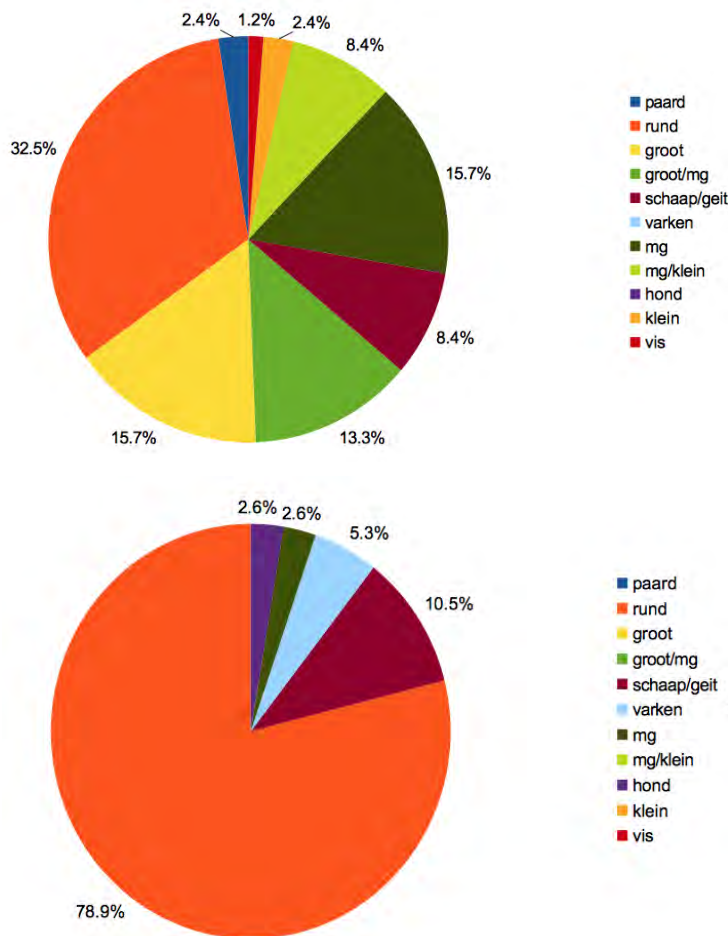
Het totale botspectrum is bekeken door G. Graas. Alles is daarbij ingevoerd in enkele tabellen. Het gaat om relatief weinig materiaal, 121 bot- of fragmenten. Naderhand is een opsplitsing gemaakt per periode. Het grootste deel van het bot uit de late ijzertijd en vroeg Romeinse tijd komt uit het vlakdekkende opgegraven deel in de werkputten 17, 20, 21 en 22 en ander groot deel van het dierlijk bot komt uit spoor 10 en 11 in werkput 1, greppels die op grond van de vondsten dateren tussen circa 1300 en 1650. De hoeveelheid botmateriaal is feitelijk te gering om een echt representatief beeld te geven. De factor toeval speelt daardoor een te grote rol bij het vergelijken van het soortenspectrum. Onderstaande schijfdiagrammen zeggen dus alleen dat er toevallig hond en varken is gevonden in de late middeleeuwen en toevallig niet in de

Romeinse tijd. Paard is wel vertegenwoordigd in de eerste periode en toevallig afwezig in de laatste. We zien aan deze verdeling wel de gebruikelijke soorten zoals rund en schaap of geit, in beide periodes de best vertegenwoordigde soorten.

De determinaties zijn als bijlage toegevoegd. Het betreft een tabel met botten per diersoort waarvan de hier afgebeelde diagrammen zijn afgeleid en een tabel op volgorde van vondstnummer. Een derde tabel is gesorteerd op context/spoornummer.

In beide periodes zien we op veel botten hak- of snijsporen. Dit kan beschouwd worden als slachtafval. Veel botten zijn gebroken en een aantal vertonen vraatsporen. Enkele botfragmenten uit spoor 185 (1e eeuw na Chr.) vertonen brandsporen.

Behalve een met lood verzwaard kootje van een rund uit spoor 10 (late middeleeuwen) zijn er geen benen objecten gevonden.

Afbeelding 145. Diagrammen met het aantal botten per diersoort. Boven: late ijzertijd/Romeinse tijd. Onder: late middeleeuwen

5.6 Periodisering en reconstructie

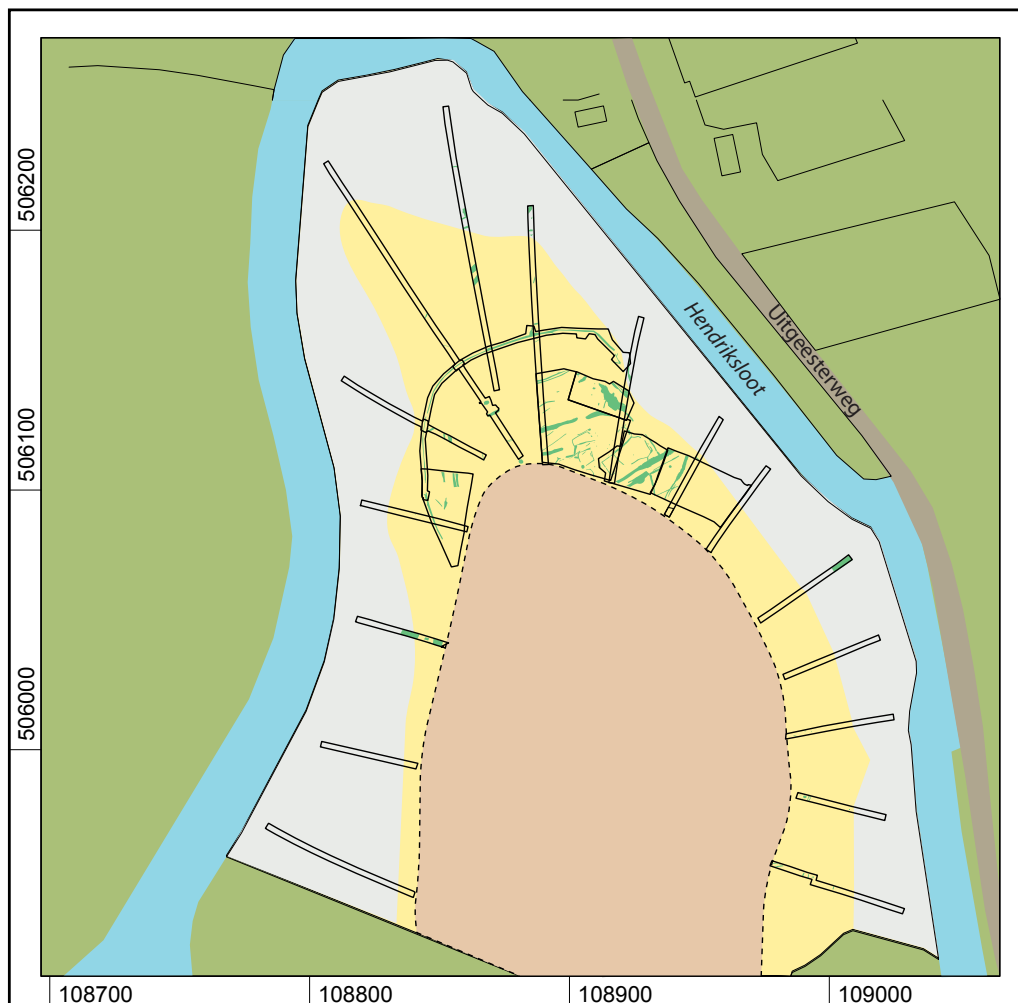
Het archeologisch onderzoek heeft sporen en vondsten opgeleverd uit vier periodes:

1. late ijzertijd/vroeg-Romeinse tijd
2. Karolingische tijd (vroeg-middeleeuwen)
3. Late middeleeuwen
4. Late middeleeuwen/nieuwe tijd

5.6.1 Periode 1. Late ijzertijd/ vroeg-Romeinse tijd

Het beeld dat uit de verspreiding van de vondsten komt (afbeelding 105), zien we terug in de sporenkaarten per periode (afbeelding 146-149). De meeste sporen zijn te herleiden op de periode uit

de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd. Gezien de geologische ontwikkeling kunnen we stellen dat deze landtong in een meander van de geul direct in gebruik is genomen toen deze hoog genoeg was opgeslibd. Op zijn vroegst zal dit rond 200 voor Christus kunnen zijn. Dit is gebaseerd op de OSL-datering van de onderliggende afzettingen en enkele aardewerkfragmenten die op typologische gronden nog uit die periode kunnen komen. De sporenconcentratie vinden we rondom het vlakdekkend opgegraven deel van werkput 17, 20, 21 en 22. De omgreppeling (werkput 18) die deze sporenconcentratie omringd geeft aan dat hierbinnen ook in de niet opgegraven delen nog nederzettingssporen verwacht kunnen worden. Buiten deze omgreppeling zien we aan alle zijden ook nog sporen die op grond van het

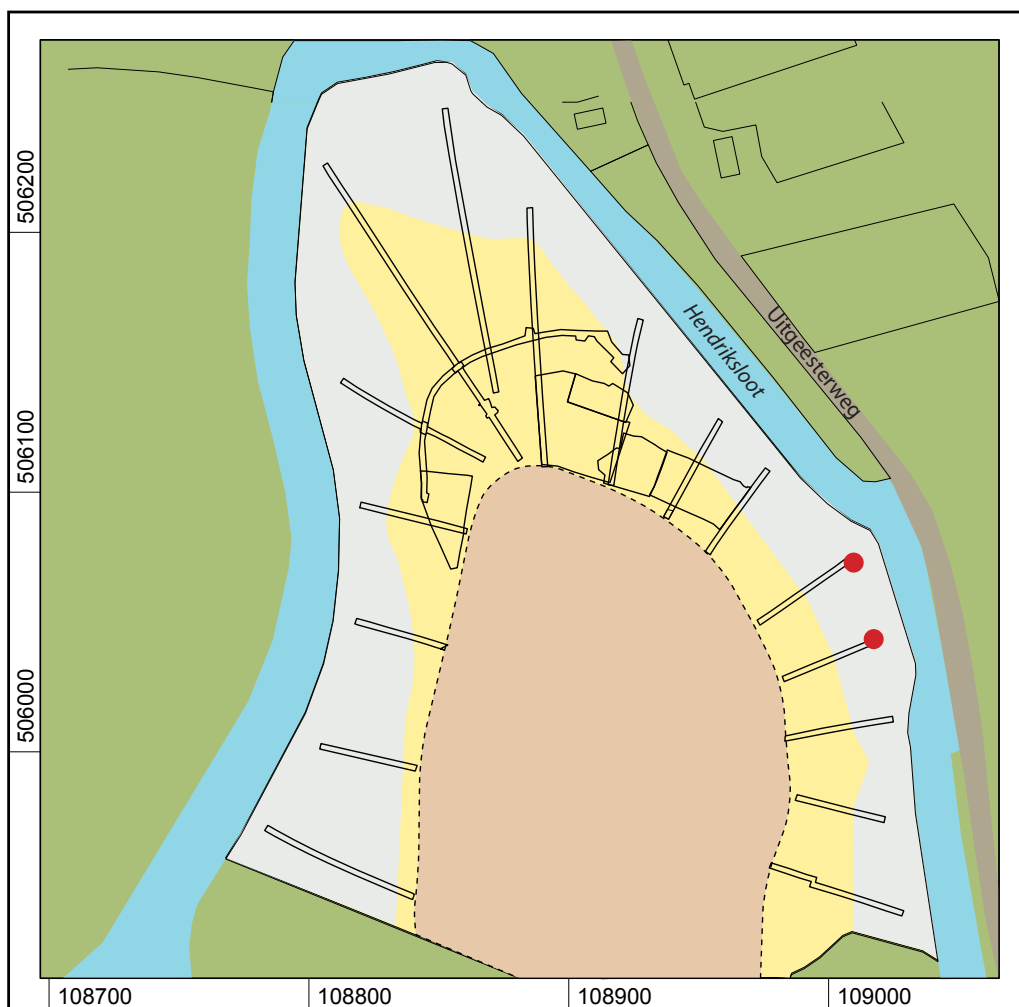

Afbeelding 146. Sporen uit de late ijzertijd/vroeg-Romeinse tijd, circa 200 v. tot 100 n. Chr.

aardewerk tot deze periode behoord kunnen hebben. Een deel hiervan zal verstoord zijn door het afplaggen. Alleen aan de zuidzijde ligt onder het opgehoogde monumentrestant nog een beter bewaard gedeelte. Langs de oever kunnen nog wel vondsten maar geen sporen verwacht worden met uitzondering van beschoeiingen of steigers. Dit verklaard mogelijk ook de losse vondsten die in deze oeverzone zijn gevonden. Hoewel er een enkele laat 3e eeuwse munt is gevonden, wijzen de aardewerkfragmenten en de sporen vooralsnog niet op bewoning uit deze periode. Gezien het geringe deel dat op het terrein is onderzocht kan dit op een andere plek hebben gelegen, bijvoorbeeld onder het monumentrestant. Op grond van de aangetroffen sporen en vondsten houdt deze bewoningsfase op voor het begin van de 2e eeuw.

5.6.2 Periode 2. Karolingische tijd

De Karolingische periode was tijdens het veldonderzoek nagenoeg onzichtbaar. Vondsten waaronder de vogelfibula, enkele zwaar versleten munten en enkele scherven, en vooral drie AMS-dateringen van aangepunte en bewerkte houten paaltjes wijzen op een bewoningsfase in deze periode. Vermoedelijk is veel hiervan door later landgebruik verdwenen. Ook sporen uit deze periode kunnen natuurlijk onder het opgehoogde monumentrestant liggen, maar vooral de oeverzone is in dit geval interessant. In Noord-Holland zijn tot nu nog nergens vroegmiddeleeuwse beschoeiingen aangetroffen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Oude Rijnmond (Valkenburg, Oegstgeest, Leiderdorp) en het Kromme Rijngebied (Dorestad). Alleen al dit gegeven rechtvaardigt een gericht

Afbeelding 147. Sporen uit de Karolingische periode, 750-900. Het betreft hier AMS-gedateerde bekapte beschoeiingspalen.

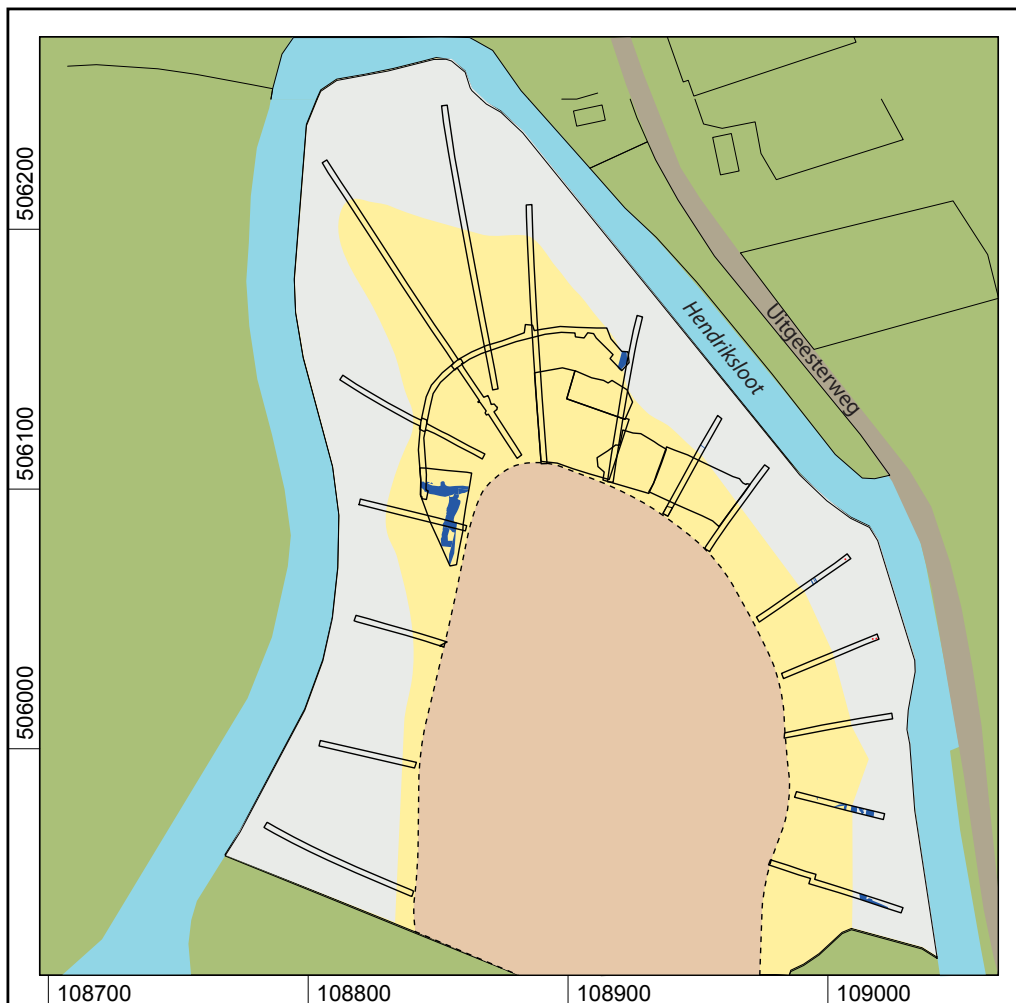
vervolgonderzoek. Het is ook opvallend dat we uitgerekend hier een verspringing zien in de oever. Deze is niet op de 19e eeuwse minuutplannen te zien, maar wel op een luchtfoto uit de tweede wereldoorlog.

5.6.3 Periode 3. Late middeleeuwen

Sporen uit deze periode zijn moeilijk te scheiden van de volgende waarin ook nog 16e en 17e eeuwse vondsten zijn gevonden. Vermoedelijk betreft het hier de bewoning van een deel van het buurtschap Benes waarbij men op hetzelfde erf blijft wonen vanaf de 14e eeuw tot aan het midden van de 17e eeuw.

Een van de bewoningsconcentraties is mogelijk te herleiden op de kaart van Rollerus uit 1737. Toen bestond de buurtschap feitelijk niet meer, maar

blijkbaar geeft de kaart een oudere situatie weer. We zien de meest noordelijke boerderij liggen (afbeelding 8) tussen de Hendriksloot en Zieldijk ter hoogte van werkput 1. Hier lagen donkere greppels met vondsten vanaf de 13e tot in de 17e eeuw. Van de andere twee locaties met sporen uit deze periode weten we veel minder. De middelste locatie betreft een laag met verspoeld aardewerk uit de 13e eeuw, zoals de protosteengoed pot (afbeelding 84). De westelijke vindplaats geeft door de trappelzone vooral aan dat hier beesten hebben gelopen. De enkele vondsten uit deze hoek zijn middeleeuws.

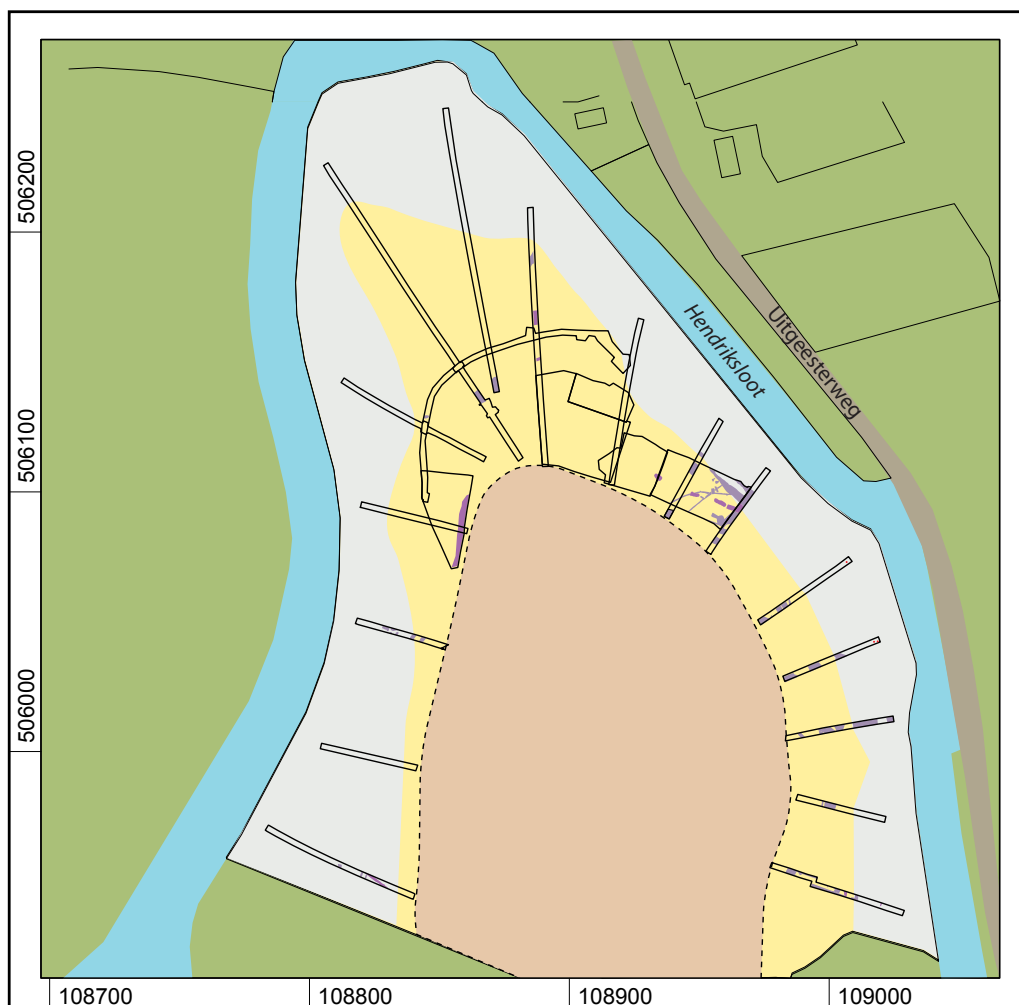

Afbeelding 148. Sporen uit de late middeleeuwen, circa 1200 tot 1500.

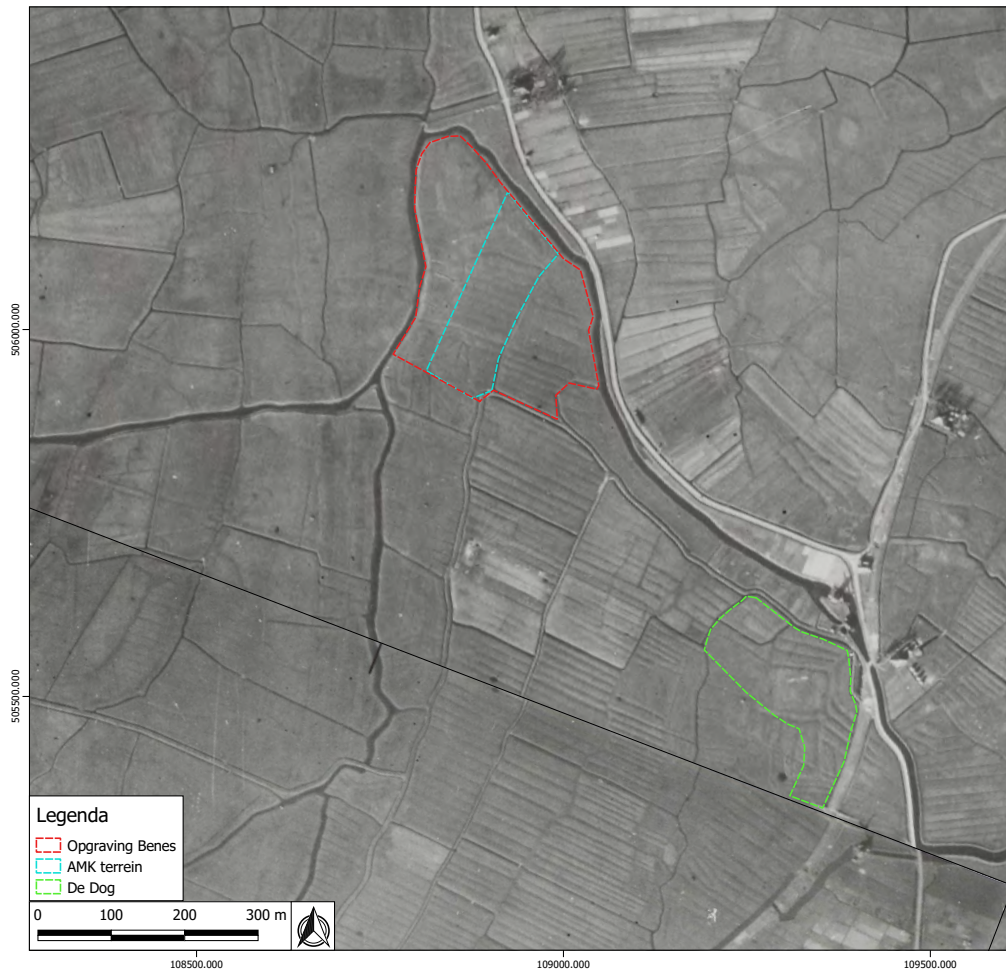
5.6.4 Periode 4. Late middeleeuwen/nieuwe tijd

De verspreiding van sporen uit deze periode komt grotendeels overeen met de vorige periode. Uit sporen met 16e en 17e eeuwse aardewerk komt meestal ook nog laatmiddeleeuws aardewerk. Het beste voorbeeld zijn de greppels in werkput 1, spoor 10 en 11 waar behalve aardewerk en bot, zeer veel metaalvondsten uit zijn gekomen. De zone met greppels uit deze periode is veel groter en beslaat feitelijk de gehele oostkant. Een groot deel van de greppels binnen het vlakdekkend opgegraven deel van werkput 17, 20, 21 en 22 zijn aan deze periode toegeschreven.

Greppels uit deze periode in nagenoeg alle proefsleuven geven aan dat het gebied in deze periode geheel in gebruik was. Het grootste deel van de sporen betreft afwateringssloten, die we nog zien op oude luchtfoto's. Daarop is ook de landtong te zien die grotendeels samenvalt met het monumentrestant (afbeelding 150). Uit deze luchtfoto blijkt ook dat het meest noordelijke deel, het uiterste deel van de landtong anders en nauwelijks zichtbaar verkaveld was, waarschijnlijk omdat dit gedeelte al lange tijd te laag was. Het centrale hoge deel is ook al op deze foto zichtbaar omsloten door een hoekige greppel. Door en naast dit hoge deel zien we parallel lopende sloten in noordwestelijke richting en haakse sloten daarop.

Afbeelding 149. Sporen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd (1200-1650)

Afbeelding 150. Luchtfoto, georefereneerd, met het onderzoeksgebied Benes, AMK terrein en Uitgeest-De Dog.

5.6.5 Een omgreppelde nederzetting uit de late ijzertijd, strategisch gelegen op een landtong.

De kringgreppel die in werkput 18 is opgraven omsluit een ruimte van bijna 100 meter breed. Daarmee kan worden uitgesloten dat de greppel een andere functie heeft gehad dan het begrenzen van een nederzetting, waarvan we een deel hebben opgegraven. Met zicht op en toegang tot de goed bevaarbare restgeul kon met vanuit deze plek gemakkelijk iedere genode of ongenode gast zien naderen over water. Een andere manier om hier te komen was er niet. Door de vondst van enkele met kamstreek versierde scherven is het waarschijnlijk dat het graven van deze greppel gedaan is door de eerste bewoners van deze plek. Dit stuk land zou niet meer overstromen. Deze periode valt ook samen met het verzanden van

het mondingsgebied van het Oer-IJ. Steeds meer droogevallen zand-, stroom- of inversieruggen waren geschikt voor bewoning. Al voor de komst van de Romeinen was het grootste deel van dit voormalig estuarium al bewoond. De bewoonde en omgreppelde nederzetting maakte vermoedelijk deel uit van een concentratie aan boerderijen langs deze waterloop, de latere Hendriksloot. De omgreppelde nederzetting vormde mogelijk de voorpost van dit nederzittingsgebied. Het is goed mogelijk dat deze plek in de Karolingische periode dezelfde rol vervulde. De plek waar men aanmerde en vervolgens te voet bij hun bestemming kon komen. Het is ook mogelijk dat nederzettingen uit deze periode, zoals bij molen De Dog of Dorregeest, hun eigen aanlegplaats hadden, maar deze zijn nooit gevonden.

Afbeelding 151. Uitsnede van de luchtfoto Inks met daarop de greppels uit periode 1 (200 voor-100 na Chr.).

Op de luchtfoto (afbeelding 151) is te zien dat de uitgeschoven omgreppelde nederzetting net buiten het centrale omgreppelde kavel ligt, dat nu samenvalt met het monumentrestant. Een aantal binnen de kringgreppel liggende greppels vallen samen met een nog op de luchtfoto zichtbare greppel, zodat niet uitgesloten kan worden dat dit een jonger fenomeen is. De kavelrichting van de greppels binnen de kringgreppel wijkt echter af van de (latere) dominante kavelrichting waarvan vele parallel lopende sloten te zien zijn.

In de zuidwest hoek van het terrein wijzen enkele opmerkelijk afwijkende greppels ook op een oud perceel, mogelijk van de buurtschap Benes. Dit zou verklaren waarom we ook hier in deze hoek vondstmateriaal uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd hebben gevonden.

5.7 Samenvatting van de onderzoeksresultaten

Het onderzoek waarvan de resultaten in de voorgaande paragrafen uitgebreid besproken en gepresenteerd zijn heeft veel informatie opgeleverd over uiteenlopende aspecten zoals de bewoningsgeschiedenis in late ijzertijd, Romeinse tijd, vroege en late middeleeuwen en nieuwe tijd, maar ook geheel andere andere zoals de bescherming en de begrenzing van archeologische monumenten.

Begin van de bewoning . Een omgreppelde nederzetting(200 voor tot 100 na Chr.)

Inhoudelijk heeft het onderzoek ondanks het feit dat het slechts een proefsleuvenonderzoek betrof weliswaar uitgebreid met een beperkte vlakdekkende opgraving, veel opgeleverd. Een aantal zeer uitzonderlijke verschijnselen zoals een geheel omgreppelde nederzetting uit de late ijzertijd, maar ook beschoeiings- of steigerpalen uit de Karolingische tijd zullen samenhangen met de uitzonderlijke landschappelijke ligging. Deze kan als volgt worden omschreven. Het terrein ligt op een landtong in de binnenbocht van een meanderende maar goed bevaarbare geul. Deze geul of waterloop heeft een geheel eigen ontwikkeling doorgemaakt. Het is ontstaan als een rivier, die we later het Oer-IJ zijn gaan noemen. Dit is feitelijk een noordelijke aftakking van de Rijn die via de Vecht, en het Flevomeer, later het Almere via het huidige IJ bij Castricum in Zee uitmondde. Het vormde daarmee een onderbreking in de verder gesloten kustlijn van strandwallen en duinen. Het Oer-IJ stroomde vanaf Amsterdam in westelijke richting en botste op het duingebied bij Velsen, waardoor de stroom afboog in noordelijke richting waarbij het meanderend bij Castricum in zee uit kwam. Hierdoor lag dit gebied open voor de getijdenwerking van zee en ontstond er een estuarium, een getijdengebied, met zandbanken, geulen en prielen. In het mondingsgebied bij Castricum, dat aanvankelijk nog geheel open lag, ontstonden rond 500 voor Chr. brede zandplaten die steeds langer droog kwamen te liggen (afbeelding 20). Dit noemen geologen de binnendelta van Castricum. Rond 250 voor Chr. was het mondingsgebied bijna geheel

dichtgeslibd en voerde het Oer-IJ al veel minder water af. De vindplaats Uitgeest-Hendriksloot lag op een permanent droog staande zandrug langs de hoofdgeul. Deze werd vanaf 200 voor Chr. bewoond. De nieuwe nederzetting lag landschappelijk op een heel strategisch punt gelegen langs de hoofdgeul die aan de westelijke kant lag en in noordelijke richting stroomde richting Limmen en aan de oostelijke zijde lag de zijgeul die aansloot op andere nederzettingen waarvan we resten hebben aangetroffen bij molen De Dog en Dorregeest, waar een graf uit deze periode is gevonden van een achtjarige jongen, die we nu in het Huis van Hilde kennen als Aak de ijzertijd-jongen. Vermoedelijk lagen aan de overkant van deze zijgeul, nu de Hendriksloot, ook al nederzettingen in de late ijzertijd. Het gebied ten westen van het onderzoeksgebied lag vermoedelijk net iets te laag voor bewoning, maar was wel geschikt om bijvoorbeeld vee te laten weiden. De nederzetting werd omsloten door een greppel vermoedelijk om de begrenzing te markeren. Mogelijk had deze ook nog een werkelijk verdedigende functie. We weten niet of er een palissade in heeft gestaan, maar waarschijnlijk was een brede greppel, deze zal oorspronkelijk breder zijn geweest dan het aangetroffene, voldoende om bijvoorbeeld te voorkomen dat iemand er gemakkelijk met een paard overheen kon. De nederzetting vormde waarschijnlijk de meest westelijke van een heel nederzettingsgebied dat zeker tot aan Dorregeest heeft doorgelopen en aan beide oevers lag van de huidige Hendriksloot. Binnen de omheining bleef de plek bewoond tot ver in de eerste eeuw na Chr. Enkele vondsten wijzen ook nog op bewoning na 100, maar hiervoor zijn binnen het onderzoeksgebied geen andere aanwijzingen aangetroffen. In de directe omgeving zijn er wel aanwijzingen voor nederzettingen uit de 2e-3e eeuw.

Een aanlegplaats uit de Karolingische periode? (750-900)

Voor een bewoningsfase uit de vroege middeleeuwen zijn erg weinig, maar wel voldoende aanwijzingen. Drie AMS-gedateerde bekapte palen die in een verspoelde laag dicht bij de huidige oever van de Hendriksloot zijn gevonden, vormen de belangrijkste aanwijzing voor een bewoningsperiode. Waarschijnlijk

doordat deze dicht bij de oever heeft gelegen en grotendeels is verspoeld, zijn er weinig vondsten aangetroffen uit deze periode. Een gericht vervolgonderzoek op deze plek zou gezien de uitzonderlijkheid van beschoeiingen of steigers uit deze periode, gerechtvaardigd zijn.

Buurtschap Benes (1100-1675)

Enkele greppels of sloten in werkput 1 waren bijzonder vondstrijk. De vondsten konden in ruimste zin gedateerd worden tussen 1200 en 1650, maar het merendeel van de vondsten is 14e en 15e eeuws. De 15e eeuwse munten gevonden voorafgaand aan het onderzoek komen waarschijnlijk ook uit deze hoek van het terrein. De vondsten zijn dusdanig interessant en van de feitelijke context, behalve dat het greppels zijn, weten we zo weinig dat ook hier een vervolgonderzoek gerechtvaardigd is. De lokatie valt samen met een op de kaart van Rollerus nog in de 18e eeuw afgebeelde boerderij, precies gelegen tussen Zierendijk en Hendriksloot. Vanaf 1727 kwamen er geen inkomsten meer van Benes, zodat we weten dat er toen geen boerenbedrijf meer was. Mogelijk stonden er nog enkele verlaten boerderijen. Historisch gezien weten we dat Benes in de 16e en 17e eeuw een bloeiende buurtschap was. Voor 1398 werd Benes nog vertegenwoordigd door een eigen schepen. Na 1398 valt de vermoedelijk al kleiner geworden buurtschap vermoedelijk onder Dorregeest.¹⁴⁶ Vermoedelijk is er sprake van een op en neergaande beweging waarin periodes van groei werden afgewisseld met periodes van krimp.

De metaalvondsten, waaronder 14e-15e eeuwse insignes zeker zes 15e eeuwse munten wijzen op bewoning in deze periode, dat zich precies bevindt op dit omslagpunt waarin de buurtschap Benes zijn eigen schepen verloor. Dat lijkt de boerderij, die binnen het onderzoek moet hebben gelegen, niet gedeerd te hebben. Mogelijk dat men in de moeilijke 14e eeuw, waarin zich op Europese schaal een crisis van ongekende schaal aftekende, meer behoefte aan pelgrimage en het afwenden van onheil. Over de context van dergelijke insignes en de voor één plek toch wel grote hoeveelheid, valt weinig meer te concluderen dan dat dergelijke vondsten, net als op andere locaties, zoals het verdronken dorp Nieuwlande in Zeeland waar 600 insignes zijn gevonden¹⁴⁷, maar ook in Dordrecht op het Statenplein¹⁴⁸, als afval in de greppel of sloot zijn terechtgekomen, terwijl je zou verwachten dat men voor kostbaar lood-tin gemakkelijk nog een andere bestemming zou kunnen vinden. Hetzelfde geldt voor de zilveren 15e eeuwse munten, die alleen als schatvondst verklaard kunnen worden.

146 De Cock 1965, 175.

147 Van Heeringen 1988, 32.
148 Hendriks 2001, 49.

5.8. Advies

Het afplaggen van een monument. Een goed of een slecht idee?

Op de voorgeschiedenis van het onderzoek is al diverse keren ingegaan. Zo is het nog steeds niet duidelijk waarom op het laatste moment

besloten is om het afplaggen archeologisch te begeleiden in plaats van er proefsleuven te laten aanleggen, waaruit een veel duidelijker vervolgadvisie had kunnen volgen. Het aanwijzen van een dergelijke locatie voor waterberging had beter al in een eerder stadium van besluitvorming afgeraden kunnen worden. In dit geval is er pas actie ondernomen toen het in feite al te laat

Afbeelding 152. Toestand van het terrein in juli 2019, zes jaar na het afplaggen. Foto is genomen vanaf de Uitgeesterweg in noordwestelijke (boven) en zuidwestelijke (onder) richting. Foto: R. van Wezop (Oud-Castricum)

was. Archeologisch onderzoek op een afgeplagd terrein is tamelijk lastig. Daar waar normaal een bouwvoor verwijderd wordt waardoor alles wat daaronder zit een betrouwbare archeologische context vormt, kijken we nu naar een onregelmatig, vertrap, verregend vlak waar soms wat vlekken in te zien zijn, soms concentraties van vondsten waarvan we de exacte context niet direct meer kunnen vaststellen. We moeten maar hopen dat deze zich nog op hun oorspronkelijke plaats bevinden. Alleen wat dieper gelegen sporen zullen bewaard zijn gebleven en deze zijn dan ook tijdens het onderzoek gedocumenteerd, net als de vondsten die daar uitkomen.

In het geval van het stuk dat vlakdekkend is opgegraven, waren de sporen nauwelijks meer zichtbaar. Het is mogelijk dat dit ook al het geval is geweest voor het afplaggen, maar het punt is, dat we dat zelf niet meer hebben kunnen vaststellen.

Het toont aan dat het afplaggen van dergelijke terreinen zeer schadelijk is voor het bodemarchief. Het maakt het terrein bovendien tot een paradijs voor metaaldetectie. Aangezien de meeste metaalvondsten ooit aan het oude oppervlak lagen, dat de afgelopen 1500 tot 2000 jaar niet wezenlijk hoger of lager ligt dan het huidige, zijn de meeste objecten opgenomen in de bovenste 30-tot 50 cm, de bouwvoor.

Afbeelding 153. Onderzoeksgebied met opgegraven deel en advies voor vervolgonderzoek. Rood omkaderd: resterend gebied binnen omgreppeling; blauw omkaderd: Karolingische aanlegplaats; groen omkaderd: erf buurtschap Benes (1100-1675)

Door deze af te graven, te roeren en te verschuiven worden de kansen tot het vinden van objecten met een metaaldetector vele malen vergroot. Hoewel in de meeste gemeentelijke beleidsnota altijd een bepaalde ontgravingsdiepte wordt aangehouden als grens tot wel of niet verplicht onderzoek, zou de bouwvoor vanwege deze vondsten op bekende archeologische terreinen eigenlijk ook beschermd moeten worden. Wat er uiteindelijk voor schade is aangericht aan het monument, kunnen we nu de rapportage is afgerond pas inschatten. Daarbij is het lastig om een onderscheid te maken tussen de schade die is aangericht door het afplaggen en de staat van het terrein voor het afplaggen.

Wat we nu wel kunnen vaststellen is de staat waarin het afgeplagde vlak zich bevond ten tijde van de opgraving en de staat waarin het nu verkeerd ([afbeelding 152](#)). Vegetatie van bijvoorbeeld riet in de oeverzone heeft desastreuze gevolgen voor de onderliggende lagen aangezien de diepe rietstengels zuurstof tot diep in de bodem laat doordringen met algehele oxidatie tot gevolg van zowel sporen als vondsten. Ook de huidige zodelaag die geworteld is in het sporenniveau zal zorgen voor degradatie van sporen en vondsten.

Aangezien deze degradatie nu zeker zes jaar voort heeft geduurd is een reddingsactie op zijn plaats. Inhoudelijk gezien zijn de gedocumenteerde restanten te belangrijk om het resterende deel, maar te vergeten en langzaam te laten verdwijnen. Daarom zijn er drie gebieden aangewezen waar archeologisch vervolgonderzoek gerechtvaardigd is ([afbeelding 153](#)). Dit is niet alleen gebaseerd op het archeologische belang en de archeologische verwachtingen, maar juist ook op de toestand waarin het afgeplagde bodemarchief zich nu bevindt.

6. Archeologische monumentenzorg

6.1 Algemeen

Een belangrijk doel van het archeologische onderzoek is om de aanwezige archeologische vindplaats te waarderen. Om een vindplaats te waarderen is in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (versie 4,1) een richtlijn opgesteld, die zich ook voor het onderhavige onderzoek kan lenen. In deze richtlijn worden bepaalde aspecten onderscheiden die moeten worden gescoord met hoog (3) midden (2) en laag (1). Die aspecten zijn:

- Beleving;
- Fysieke kwaliteit;
- Inhoudelijke kwaliteit.

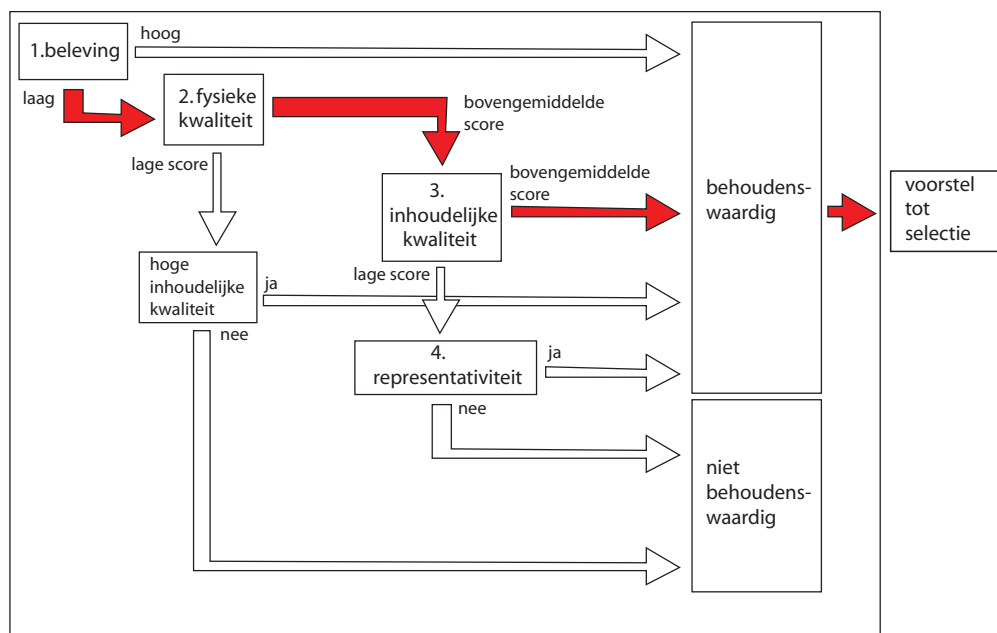
Bij beleving wordt gekeken of een vindplaats op basis van de schoonheid of herinneringswaarde behouden moet worden. Dit is nu niet van toepassing. De fysieke kwaliteit is van belang bij het bepalen of de vindplaats behoudenswaardig is. De fysieke kwaliteit wordt onderverdeeld in zowel de gaafheid als de conservering

van de aangetroffen sporen. De fysieke kwaliteit kan bepalend zijn of een vindplaats behoudenswaardig bevonden wordt. Indien de scores voor inhoudelijke kwaliteit ook hoog zijn is de vindplaats in principe behoudenswaardig.

6.2 Waardering late ijzertijd-Romeinse tijd

Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van de archeologische resten uit de late ijzertijd-Romeinse tijd is bovengemiddeld (4 uit maximaal 6 punten). De archeologische resten, voornamelijk greppels, zijn weliswaar afgetopt met de aanleg van de waterberging maar gaaf. De conservering van de archeologische sporen is gemiddeld. De meeste vullingen van de archeologische sporen bevatten geen humeus materiaal. Een uitzondering hierop zijn waterputten die vanwege de diepteligging tot onder het grondwaterpeil een goede conservering zullen hebben. Ook zijn er dierlijke botten gevonden die aangeven dat organisch materiaal in de zandige ondergrond bewaard gebleven is.

Afbeelding 154. Waarderingscriteria voor het selectievoorstel van de vindplaats.

waarden	criteria	scores		
		<i>hoog</i>	<i>midden</i>	<i>laag</i>
beleving	schoonheid	n.v.t.		
	herinneringswaarde	n.v.t.		
fysieke kwaliteit	gaafheid		2	
	conservering		2	
inhoudelijke kwaliteit	zeldzaamheid		2	
	informatiewaarde		2	
	ensemblewaarde		2	
	representativiteit	n.v.t.		

Afbeelding 155. Waarderingstabel voor de late ijzertijd-vroeg-Romeinse tijd.

Inhoudelijke kwaliteit

De inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten uit de late ijzertijd-Romeinse tijd is gemiddeld (6 uit maximaal 12). Binnen de archeo-regio (Oer-IJ gebied) zijn meerdere vindplaatsen bekend uit deze tijd.¹⁴⁹ Zeldzaam zijn nederzettingen uit de late ijzertijd-Romeinse tijd niet. Toch levert (grootschalig) onderzoek van dergelijke vindplaatsen meer en bovenal verdieping van de huidige kennis op.¹⁵⁰ Zo is de ontwikkeling over tijd van de nederzetting bij Uitgeest Dorregeest nooit goed vastgesteld.¹⁵¹

De vindplaats bevindt zich in het Oer-IJ estuarium. In dit gebied zijn veel vindplaatsen bekend. Vergelijkbare vindplaatsen zijn Uitgeest-Dorregeest¹⁵², Uitgeest-De Dog¹⁵³ en Uitgeest-Waldijk.¹⁵⁴ De representativiteit is niet van toepassing.

149 Lange e.a., 2004.

150 Heeringen & Van der Velde 2017.

151 De Koning 2016.

152

Idem.

153 Dijkstra 1992, De Koning 1992 en De Koning 2008.

154

De Koning 2007; Williams 2014.

waarden	criteria	scores		
		<i>hoog</i>	<i>midden</i>	<i>laag</i>
beleving	schoonheid	n.v.t.		
	herinneringswaarde	n.v.t.		
fysieke kwaliteit	gaafheid	3		
	conservering	3		
inhoudelijke kwaliteit	zeldzaamheid		2	
	informatiewaarde		2	
	ensemblewaarde		2	
	representativiteit	n.v.t.		

Afbeelding 156. Waarderingstabel voor de vroege middeleeuwen.

waarden	criteria	scores		
		<i>hoog</i>	<i>midden</i>	<i>laag</i>
beleving	schoonheid	n.v.t.		
	herinneringswaarde	n.v.t.		
fysieke kwaliteit	gaafheid	3		
	conservering	3		
inhoudelijke kwaliteit	zeldzaamheid		2	
	informatiewaarde		2	
	ensemblewaarde		2	
	representativiteit	n.v.t.		

Afbeelding 157. Waarderingstabel voor de late middeleeuwen.

6.3 Waardering vroege middeleeuwen

Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van de archeologische resten uit de vroege middeleeuwen is hoog (6 uit maximaal 6 punten). In het noordoostelijk deel van het terrein zijn houten palen aangetroffen. Bovendien zijn op het terrein fragmenten aardewerk en metalen voorwerpen met een goede conservering gevonden.

Inhoudelijke kwaliteit

De inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten uit de vroege middeleeuwen is gemiddeld (6 uit maximaal 12). Binnen de archeo-regio (Oer-IJ gebied) zijn slechts enkele vindplaatsen bekend uit deze tijd (Van Heeringen et al., 2017). Hoewel in de directe omgeving een nederzettingsterrein is onderzocht (Uitgeest Dorregeest en De Dog) en daarmee veel kenniswinst is geboekt, levert onderzoek van dergelijke vindplaatsen vooral verdieping van de huidige kennis op.¹⁵⁵ De vindplaats bevindt zich op een oeverafzetting binnen het Oer-IJ estuarium. In dit gebied zijn twee vindplaatsen bekend Uitgeest-Dorregeest¹⁵⁶ en Uitgeest-De Dog¹⁵⁷. De respresentativiteit is niet van toepassing.

155 Heeringen & Van der Velde 2017.
 156 De Koning 2016.
 157 Dijkstra 1992, De Koning 1992 en De Koning 2008.

6.4 Waardering late middeleeuwen

Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van de archeologische resten uit de late middeleeuwen is hoog (6 uit maximaal 6 punten). De aangetroffen sporen zijn gaaf en de conservering is goed. Onder andere zijn dierlijke botten verzameld en een slootvulling bevatte nog enkele loden of tinnen pelgrimsinsignes.

Inhoudelijke kwaliteit

De inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten uit de vroege middeleeuwen is gemiddeld (6 uit maximaal 12). Binnen de archeo-regio (Oer-IJ gebied) zijn slechts enkele vindplaatsen bekend uit deze tijd.¹⁵⁸ Hoewel in de directe omgeving een nederzettingen zijn onderzocht zoals Uitgeest-Dorregeest¹⁵⁹ en Uitgeest-De Dog¹⁶⁰ en daarmee veel kenniswinst is geboekt, levert onderzoek van dergelijke vindplaatsen vooral verdieping van de huidige kennis op.¹⁶¹ Dat geldt ook voor het onderhavige onderzoeksterrein. Er is nog veel onduidelijk over de omvang en aard van het erf de relatie tot de betredingszones van vee. De hierboven benoemde vindplaatsen bevinden zich in dezelfde microregio als Uitgeest Benes. De respresentativiteit is niet van toepassing.

158 Heeringen & Van der Velde 2017.
 159 De Koning 2016.
 160 Dijkstra 1992, De Koning 1992 en De Koning 2008.
 161 Heeringen & Van der Velde 2017.

waarden	criteria	scores		
		<i>hoog</i>	<i>midden</i>	<i>laag</i>
beleving	schoonheid	n.v.t.		
	herinneringswaarde	n.v.t.		
fysieke kwaliteit	gaafheid	3		
	conservering	3		
inhoudelijke kwaliteit	zeldzaamheid		2	
	informatiewaarde		2	
	ensemblewaarde		2	
	representativiteit	n.v.t.		

Afbeelding 158. Waarderingstabel voor de nieuwe tijd.

6.5 Waardering nieuwe tijd

Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van de archeologische resten uit de nieuwe tijd is hoog (6 uit maximaal 6 punten). De resten uit de nieuwe tijd zijn gaaf en bovendien is de conservering goed. Onder andere de dierlijke botten onderschrijven de goede conservering van de archeologische resten uit deze periode.

Inhoudelijke kwaliteit

De inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten uit de nieuwe tijd is gemiddeld 6 uit maximaal 12 punten). Dit heeft voornamelijk te maken met de aard van de archeologische resten. Het betreffen voornamelijk greppels die onderdeel zijn van erven of percelingen.

Er zijn geen archeologische resten aangetroffen van gebouwen, zoals dat veelvuldig is vastgesteld meer ten zuiden van het onderhavige onderzoeksterrein.¹⁶² Toch zou meer informatie over de inrichting van het gebied in deze periode de huidige kennis aanvullen. Destijds was er meer aandacht voor de gebouwen dan voor het omliggende gebied. De representativiteit is niet van toepassing.

7. Synthese

Het archeologisch onderzoek van Uitgeest-Hendriksloot heeft bijzonder veel informatie opgeleverd ondanks de slechte start. Het aanleggen van archeologische vlakken op een terrein dat geheel is afgeplagd maakte het onderzoek niet gemakkelijker. Diepere sporen uit verschillende perioden, vooral sloten en greppels, zijn in de meeste proefsleuven die we in waaiervorm hebben aangelegd over het terrein, aangetroffen. Een kleine noodzakelijke en aanvullende vlakdekkende opgraving leverde nog een tamelijk sporenrijkvlak op met resten van de verkaveling en nederzetting uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd. Veel van deze sporen waren moeilijk zichtbaar het waarschijnlijk al geraakt tijdens het afplaggen, waardoor er archeologische relevante informatie is verdwenen.

Hiermee is aangetoond dat het afplaggen grote schade heeft aangericht aan het bodemarchief. Als dit niet direct bij dit onderzoek was vastgesteld waren deze sporen vermoedelijk heel snel verdwenen. Het afplaggen en het schuiven met grond maakt een terrein bovendien tot een paradijs voor metaaldetectie. Aangezien de meeste metaalvondsten ooit aan het oude oppervlak lagen, dat de afgelopen 1500 tot 2000 jaar niet wezenlijk hoger of lager ligt dan het huidige, zijn de meeste objecten opgenomen in de bovenste 30-tot 50 cm, de bouwvoor. Door deze af te graven, te roeren en te verschuiven worden de kansen tot het vinden van objecten met een metaaldetector vele malen vergroot. Als dit nog onder archeologische begeleiding was afgezocht was veel informatie niet verloren gegaan. Nu is er door schatgravers veel gezocht en veel vondsten zijn ongezien verdwenen. De amateurarcheologen van de werkgroep Oud-Castricum en Oud-Uitgeest hebben hun vondsten of informatie daarover wel afgestaan en die kon gelukkig verwerkt worden in dit rapport. Hierdoor kon er een betrouwbaar beeld geschetst worden van de archeologische rijkdom van dit archeologisch monument. Hoewel in de meeste gemeentelijke beleidsnota's altijd een bepaalde ontgravingsdiepte wordt aangehouden als grens tot wel of niet verplicht onderzoek, zou de bouwvoor vanwege deze vondsten op bekende archeologische terreinen eigenlijk ook beschermd moeten worden.

'Jongetje Uitgeest'

CASTRICUM - Archeologen hebben in Uitgeest sporen aangetroffen uit onder meer de Late IJzertijd (250v Chr. - 12 v. Chr.). Bijzonder is dat de scherven, delen van potten, resten van akkers, greppels en mogelijk delen van gebouwen zijn gevonden vlakbij de plek waar begin jaren 80 de resten werden aangetroffen van een 9-jarig jongetje.

Het skelet van dit jongetje, dat leefde in de periode van ca. 200 jaar v. Chr., is destijds ontdekt op een locatie aan de Geesterweg. Op basis van de schedel wordt een levensechte gezichtsreconstructie gemaakt. Deze reconstructie is begin 2015 te zien in het Huis van Hilde, het nieuwe archeologiecentrum van de provincie Noord-Holland, in Castricum.

De reconstructie van dit jongetje is, naast onder andere Hilde en de Steentijdman, straks te zien in de vaste tentoonstelling in het nieuwe archeologiecentrum in Castricum. Delen van de vondsten die nu gedaan zijn zullen straks rondom het jongetje opgesteld worden en daarmee wordt hij min of meer herenigd met zijn leefomgeving. (foto: Ronald Goedheer)

Hoewel de sporen uit de late ijzertijd vooral vanwege de gelijktijdigheid met Aak, de jongen uit de ijzertijd, onder de aandacht stonden van de media (afbeelding 159 tot en met 162) en de betrokken instanties, zoals de Provincie Noord-Holland, is vooral na de uitwerking van de gegevens gebleken, dat het terrein waardevolle informatie bevat over de vroege en late middeleeuwen, meer specifiek de Karolingische periode (750-900) en de 14e-15e eeuw. Met name de laatste periode is interessant omdat er buiten de steden maar weinig goed gedateerde 14e-15e eeuwse vindplaatsen bekend zijn. Deze periode kan bovendien gekoppeld worden aan de historische ontwikkeling van de buurtschap Benes, een buurtschap die in 1727 geheel verdwenen was.

Binnen de regio van het Oer-IJ gebied zijn meerdere vindplaatsen bekend uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd. Nederzettingen uit deze periode lagen bij Assendelft en Krommenie en op de oude duingronden zoals in het duingebied bij Velsen. De periode is interessant, omdat er sprake is van een opvallende toename van het aantal nederzettingen en dus ook van bevolkingsgroei. Dit werd mogelijk gemaakt door de landschappelijke ontwikkeling in het Oer-IJ gebied. Doordat het zeegat verzandde werd de invloed van de getijden steeds kleiner. Het zeewater (met sediment of juist erosieve kracht) kwam steeds minder vaak en minder ver het estuarium binnen. Met iedere overstroming werd de zandbank in het mondingsgebied, nu onder de duinen bij Castricum, hoger en de kans op een volgende overstroming kleiner. Hoge kwelderruggen en stroomruggen zoals in het plangebied werden geschikt voor permanente bewoning. Deze ontwikkeling, het in gebruik nemen van nieuwe gebieden voor bewoning is op de onderzoekslocatie precies te volgen. Juist omdat we meerdere vindplaatsen kennen uit deze periode is de enorme omgripping die bijna een hectare grond omsluit opvallend. Redenen voor een dergelijke omheining (begrenzing, bescherming) kunnen we wel raden, maar de vraag is vooral ook waarom men uitgerekend hier een omgrippede nederzetting heeft gesticht. De meest voor de hand liggende verklaring moet gezocht worden in de uitzonderlijke landschappelijke ligging, op een landtong tussen twee geulen, het Oer-IJ zelf aan de westzijde en

een zijgeul aan de oostzijde. Vanuit deze positie kon men over het open land uitkijken en iedere genode of ongenode gast over het water zien aankomen. Vermoedelijk was de omgrippede nederzetting de eerste van een hele reeks nederzettingen, die mogelijk doorliep tot aan Dorregeest. Vermoedelijk was ook de overzijde van de Hendriksloot al bewoond.

Over de Karolingische nederzetting die op het terrein moet hebben gelegen weten we bijna niets. Wel dat er mogelijk een aanlegplaats heeft gelegen. Hierop wijzen de verspoelde bekapte houten paaltjes waarvan er drie in deze periode gedateerd zijn. Het verklaard tegelijk de spaarzame scherven, twee munten en de vogelfibula. Zelfs een riemuiteinde in de vorm van een geabstraheerde druiventros zou nog in deze periode kunnen dateren.

Uit de 11e-13e eeuw zijn slechts enkele scherven gevonden op het terrein. Deze liggen in het oostelijk deel van het onderzoeksgebied waar ook sporen en vondsten zijn aangetroffen uit de daaropvolgende periode. Een aantal met donkere grond gevulde sloten en greppels kunnen basis van een grote hoeveelheid vondsten, bestaande uit scherven en opmerkelijke metalen objecten, vooral gedateerd worden in de 14e en 15e eeuw. Deze locatie dient nader onderzocht te worden aangezien vindplaatsen uit deze periode op het platteland zeer zeldzaam zijn. Vermoedelijk stond hier een van de boerderijen van de buurtschap Benes.

Vondsten uit de nieuwe tijd met name de 16e en 17e eeuw liggen verspreid in sloten in greppels. Waarschijnlijk was dezelfde plek bewoond die ook al in de 14e en 15e eeuw bewoond was. De verspreiding van vondsten uit deze periode geeft aan dat dit materiaal ruim voor handen was, maar het zal vermoedelijk door landgebruik en het graven van afwateringsgreppels over het gehele terrein zijn verplaatst.

Vondsten van na 1650 zijn nauwelijks gevonden. In 1727 waren alle boerderijen van de buurtschap Benes, die zeker al bestond in de 13e eeuw, verlaten.

Rob van Eerden: 'Er is een duidelijke relatie met jongen uit Uitgeest'

'Hij heeft hier rond gelopen'

Han Lieshout
h.lieshout@hdcm.nl

Uitgeest * Er is een duidelijke relatie met de jongen van Uitgeest, zegt Rob van Eerden als hij over het terrein langs de Uitgeesterweg loopt. Hij wijst naar het verderop gelegen bedrijventerrein, richting Dorregeest. „Het skelet van de jongen is daar opgegraven, hij moet hier hebben rondgelopen. Er stond hier op het hoger gelegen gedeelte ook een boerderij, hij moet de mensen die in deze nederzetting leefden hebben gekend”, aldus de beleidsadviseur archeologie van de provincie.

Het maakt het verhaal van de jongen van Uitgeest, volgend jaar een van de iconen op de vaste tentoonstelling in het Huis van Hilde in Castricum, alleen maar mooier, benadrukt Van Eerden. Hij was gistermorgen druk met het rondleiden van mensen van de gemeente Uitgeest en het hoogheemraadschap, dat een waterbezetting in het gebied aan het realiseren is. En daarbij met de gemeente bij aanvang van de werkzaamheden even was vergeten hoe belangrijk het gebied rond Uitgeest is als het om geschiedenis gaat.

Van Eerden benadrukte tijdens de rondleiding nog eens het archeologische belang van het gebied, waar vroeger de middeleeuwse nederzetting Benes heeft gelegen op een oeverwal van het voormalige Oer-IJ, een voormalige uitloper van de Rijn. Het terrein maakte deel uit van een wal aan een zijtak van het Oer-IJ. Dat ruim 2000 jaar geleden via de loop van de huidige Vecht en het IJ bij Amsterdam in noordelijke richting stroomde tussen Zaanstad en Beverwijk door. En met een bocht bij Uitgeest en Castricum in de Noordzee uitmondde. Het mondingsgebied was een voedselrijke binnendelta. Toen de monding circa 200 jaar voor Christus dicht zandde

Rob van Eerden bekijkt de scherven uit een ver verleden die zijn opgegraven.

FOTO HAN LIESHOUT

vestigde de mens zich massaal in dit gebied. Zij hebben hun sporen in dit gebied achtergelaten.

Het verhaal van het jongetje van 9 jaar uit Uitgeest gaat terug naar 200 jaar voor Christus. Hij leefde toentertijd in wat we nu Dorregeest noemen, waar hij begin jaren tachtig is gevonden. „Het was een losse vondst, er zijn op en rond de vindplaats geen sporen aangetroffen van

het landschap waar hij moet hebben geleefd. Op dit terrein dus wel, dat maakt deze opgraving zo waardevol. Het verhaal dat we straks aan de kinderen vertellen is hierdoor nog interessanter.”

Er komen, zo zegt Van Eerden, in het Huis van Hilde twee reconstructies van de jongen uit Uitgeest. Een van de jongen hoe hij er in de ijzertijd moet hebben uitgezien, en een

hoe hij er tegenwoordig zou hebben uitgezien. Van Eerden is ervan overtuigd, dat de twee poppen veel indruk zullen maken op de bezoekers van de tentoonstelling. De reconstructie uit de ijzertijd komt er wel iets anders uit te zien. „Er komen denk ik wel wat vegen klei op zijn gezicht en kleren. En hij krijgt sowieso langer haar. Er waren in zijn tijd geen douches, winkels of

ziekenhuizen. Ze moesten alles zelf doen. De kinderen die straks naar de tentoonstelling komen moeten zich dat wel realiseren. En kunnen terugzien.” De opgravingen langs de Uitgeesterweg duren nog een paar dagen. Of ze een vervolg krijgen, de kern van de nederzetting ligt nog onder de grond, wordt in een later stadium beslist.

Streepbandpot, waar scherven van zijn gevonden.

FOTO'S MAAJA D'HOLLOST

Eerste fase van reconstructie

Wat haalt Hilde in huis: deel 2

Archeoloog Jan de Koning toont de sporen aan de betrokkenen van Provincie, Gemeente en Hoogheemraadschap. IJzertijdgreppel waar een zogenaamde coupe in is gezet om de diepte te onderzoeken.

CASTRICUM - Provincie Noord-Holland bouwt een uniek huis, een plek waar 10.000 dozen met archeologische vondsten komen te staan en waar iedereen de archeologie van Noord-Holland kan ontdekken. Een team van specialisten werkt aan de realisatie, door een architectonisch gebouw te maken, een interactieve presentatie te ontwerpen, vondsten klaar te maken voor tentoonstelling en door kleding te maken voor de mensfiguren die je er kunt gaan zien. In aanloop naar de realisatie van het Huis van Hilde passeren in deze rubriek alvast enkele vondsten de revue. Een voorproefje dus van alle schatten die het Huis van Hilde straks zal bewaren. Dit keer staat Uitgeest centraal, een gemeente die bijzonder rijk is aan archeologie. De spectaculaire vindplaatsen die in het verleden zijn opgegraven, zijn talrijk.

Grijze scherven steken af tegen de zandige, afgeplagde bodem van het plangebied Benes aan de Uitgeesterweg te Uitgeest. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier realiseert hier een waterberging. Het is een landtong waarvan een deel door het rijk is opgenomen op de archeologische monumentenkaart. De archeologische vindplaats die daar enkele decennia geleden werd ontdekt, bleek echter groter te zijn dan op de kaart. En om de precieze begrenzing op de te zoeken en de waarde van de archeologische resten te bepalen, laat de provincie Noord-Holland het terrein door archeologen onderzoeken.

De graafwerkzaamheden om de waterhuishouding te regelen, voerde het Hoogheemraadschap eind vorig jaar uit. Jan de Koning van Hollandia Archeologen legt uit dat dat hier 2000 jaar geleden ook al gebeurde. Hij wijst de sporen van verdwenen greppels aan die de mensen toen groeven om het natte gebied bewoonbaar te maken. Opvallend is een grote gebogen cirkel die vermoedelijk de nederzetting omsloot. Het was een periode waarin het zeegat bij Castricum, waar het Oer-IJ in uitmondde, aan het verlanden was. Archeologen en geologen zijn naarstig op zoek naar het antwoord op de vraag wanneer het zeegat écht dicht was.

IJzertijdgreppel waar een zogenaamde coupe in is gezet om de diepte te onderzoeken.

Een cruciaal moment voor het landschap en haar bewoners, want het gebied kreeg zoet water in plaats van het zoute zeewater en veen kreeg de kans er te gaan groeien. Deze onderzoeksvraag staat dan ook centraal hier in Benes. De archeologen nemen grondmonsters om te kunnen bepalen hoe oud het veen is. Die datering zou wel eens een nieuwe draai kunnen geven aan onze kijk op het Oer-IJ. Het veldonderzoek is deze week afgerond en de archeologen zetten binnen hun onderzoek voort. De monsters, sporen en vondsten worden nauwkeurig bestudeerd door specialisten om te komen tot een eindrapport met alle bevindingen over deze plek. Na het onderzoek gaan de vondsten en de documentatie, bestaande uit veldtekeningen, foto's, dagrapporten en vondstenlijsten, naar het provinciaal depot, om uiteindelijk in Castricum in het Huis van Hilde te worden bewaard. Tekst: Ceciel Nyst Cultuurcompagnie

Meer over het Jongetje van Uitgeest

↳vervolg van de voorpagina

Vaste tentoonstelling
De reconstructie van dit jongetje is naast onder andere Hilde en de Steentijdman straks te zien in de vaste tentoonstelling. Delen van de vondsten die nu gedaan zijn staan dan bij het jongetje en daarmee wordt hij min of meer herenigd met zijn leefomgeving en wordt zijn verhaal nog beeldender. Het onderzoek langs de Uitgeesterweg is uitgevoerd in opdracht van de provincie Noord-Holland. De werkzaamheden worden deze week afgerond. Doel van het onderzoek was het bepalen van de wetenschappelijke waarde, de aard en de omvang van de vindplaats. Op basis van de uitwerkingen van de archeologen wordt bepaald of een grotere opgraving de moeite waard zou zijn.

Redactie/Advertenties: Broeker Werf 8 - 1721 PC - Broek op Langedijk - Tel.: 0226 - 333311 - Fax: 0226 - 333322 - e-mail: kennemerlandopzondag@rodi.nl - www.rodi.nl

Meer over het Jongetje van Uitgeest

Nog meer sporen uit Late IJzertijd bij opgraving

UITGEEST - Een recente opgraving in Uitgeest vertelt ons meer over het jongetje van Uitgeest, dat begin jaren tachtig werd gevonden bij werkzaamheden. Zijn gezicht wordt nu gereconstrueerd.

Archeologen hebben in Uitgeest sporen aangetroffen uit onder meer de Late IJzertijd (250v Chr. - 12 v. Chr.). Bijzonder is dat de scherven, delen van potten, resten van akkers, greppels en mogelijk delen van gebouwen zijn gevonden vlakbij de plek waar begin jaren '80 de resten werden aangetroffen van een 9-jarig jongetje.

Skelet ontdekt
Het skelet van dit jongetje, dat leefde in de periode van ca. 200 jaar v. Chr., is destijds ontdekt op een locatie aan de Geesterweg. Op basis van de schedel wordt een levensgrote gezichtsreconstructie gemaakt. Deze reconstructie is begin 2015 te zien in Huis van Hilde, het nieuwe archeologiecentrum van de provincie Noord-Holland. Gedeputeerde Elvira Sweet: „Dankzij dit onderzoek weten we straks meer over de geschiedenis van dit deel van Uitgeest. Voor ons is deze locatie extra bijzonder omdat het gebied en de resten die de archeologen hebben gevonden de relatie verstevigen met het Oerij-gebied en het Huis van Hilde. Het meest bijzonder is dat de patronen in het landschap en de delen van de gebruiksvoorwerpen direct verband leggen met het jongetje van Uitgeest.“

>lees verder op pagina 7

Afbeelding 162. Kennemerland op Zondag, 13 april 2014.

Literatuur

- Abramsson, G., 2014, *Harja Fibel Tafel, (inkl. Stangnåle, dobbeltnapper og stangknapper)*, Udg. 1.0-Oktober 2014
- Antoine, E., 2005, A Thirteenth-century signet ring and its inscriptions: between identity and power, magic and prophylaxis. In: R. Bork, S. Montgomery, C. Neuman de Vegvar, E. Shortell & S. Walton (ed.): *De Re Metallica. The use of metal in the Middle Ages. AVISTA studies in the history of medieval technology, science and art*, New York, p. 101-112.
- Baart, J.M., W. Krook, A. Lagerweij, N. Ockers, H. Van Regteren Altena, T. Stam, H. Stoeper, G. Stouthart en M. Van der Zwan, 1977, *Opgravingen in Amsterdam. 20 jaar stadskernonderzoek*, Amsterdam.
- Besteman, J.C., 1990a, Uitgeest. In: *Archeologische Kroniek van Holland over 1989*, I Noord-Holland, Holland 22, p. 324-329.
- Besteman, J.C., 1990b, North Holland AD 400-1200: turning tide or tide turned?. In: J.C. Besteman, J.M. Bos en H.A. Heidinga (eds), *Medieval Archaeology in the Netherlands*, Assen, p. 91-120.
- Besteman, J.C., en A.J. Guiran, 1986a, De middeleeuwse bewoningsgeschiedenis van Noord-Holland boven het IJ en de ontginning van de veengebieden. Opgravingen in Assendelft in perspectief. In: M.C. van Trierum & H.E. Henkes(eds), *Rotterdam papers V. A contribution to prehistoric, roman and medieval archaeology*, p. 183-212.
- Besteman, J.C., & A.J. Guiran, 1987, An early peat bog reclamation area in medieval Kennemerland. Assendelver Polders. In: R.W. Brandt, W. Groenman-Van Waateringe and S.E. van der Leeuw (eds.), *Assendelver Polder Papers 1. Cingula 10*. Amsterdam, pp. 297-332.
- Beuningen, H.J.E. van en A.M. Koldewey, 1993, Heilig en Profaan. 1000 laat-middeleeuwse insignes uit de collectie H.J.E. van Beuningen. *Rotterdam Papers 8*. Cothen.
- Beuningen, H.J.E. van, A.M. Koldewey en D. Kicken, 2001, *Heilig en Profaan 2. 1200 laat-middeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties. Rotterdam Papers 12*. Cothen.
- Beuningen, H.J.E. van, A.M. Koldewey, D. Kicken en H. van Asperen, 2012, *Heilig en Profaan 3. 1300 laat-middeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties. Rotterdam Papers 13*. Cothen.
- Beuningen, H.J.E. van, H. van Asperen, A.M. Koldewey, H.W.J. Piron, 2018, *Heilig en Profaan 4. 800 laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties*, Cothen.
- Bex, J., 2012: Archeologisch onderzoek Wateropgave Uitgeest, Houten (*Grontmij Archeologische Rapporten 1185*).
- Bosman, A.V.A.J., 1997, *Het culturele vondstmateriaal van de vroeg-Romeinse versterking Velsen I*. Dissertatie Universiteit van Amsterdam.
- Chijs, P.O. Van der, 1859. *De munten der bisschoppen, van de heerlijkheid en de stad Utrecht, van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gend*, Haarlem.
- Cock, J.K de, 1965/1980, *Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag*. Arnhem.
- Diederik, F., 2002, Schervengericht. Een onderzoek naar inheems aardewerk uit de derde en vierde eeuw in de Kop van Noord-Holland (*A.W.N. reeks 3*), Amsterdam.
- Diederik, F. 2010: IJzertijd-aardewerk in Noord-Holland. Analyse van het vondstmateriaal van Velsen-1. (*Provinciale Archeologische Rapporten 1*).
- Dijkstra, J. 1992, *De vroegmiddeleeuwse nederzetting Uitgeest-De Dog*. Doctoraalscriptie IPP. (typescript)
- Dijkstra, J., 1998, Archeologisch Onderzoek in de binnenstad van Tiel juni t/m september 1996. Lokaties Koornmarkt en Tol-Zuid. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg 57*, Amersfoort, 68 pp.

- Floore, P.M., J. de Koning en K.T. Salomons, 2014. **Programma van eisen Proefsleuven (IVO-P) Uitgeest-Benes/Hendriksloot.**
- Fortuyn Drooglever, J., 1980. Overijsselse vorstenmunten uit de Xde en Xide eeuw. In: **De Beeldenaar. Munt en penningkundig nieuws 4e jaargang, no.2**, p. 41-44.
- Gawronski, J. & P. Kranendonk, 2018: Stuff. **Catalogue Archaeological Finds Amsterdam's North/South Metro Line**, Amsterdam.
- Gelder, H.E. Van, 1971/1972: De Utrechtse munten ten tijde van bisschop David van Bourgondië. In: **Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 58/59**, Amsterdam, p. 10-43.
- Groen, A., 1981a, Een grafelijke curts te Uitgeest . In: **Westerheem 30**. p. 23-30.
- Groen, A., 1983, Archeologisch onderzoek naar een burcht te Uitgeest. In: **Westerheem 32**, p. 371-375.
- Groen, A., 1984, Noodopgraving op "De witte hoofden". Het middeleeuws Benes ontdekt? In: **Westerheem 33**. p. 67-74.
- Groen, A., 2001, De opkomst en ondergang van de rolrederij in Uitgeest. In: **Hutgheest. Jaarboek Historische Vereniging Oud-Uitgeest 2001**, p. 24-55.
- Güray, A.R., 1952, De bodemgestelheid van de IJpolders. In: **Boor en Spade V**, p.1-28.
- Haalebos, J.K., 1959, De terp te Dorregeest. In: **West Friesland's Oud en Nieuw 26**.p.136-138.
- Halbertsma, H., 1958, Dorregeest. In: **Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond 3**. p.55-56.
- Heidinga, H.A. en G.A.M. Offenbergh, 1992, **Op zoek naar de vijfde eeuw, de Franken tussen Rijn en Maas**. Amsterdam.
- Heeren, S & L. Van der Feijst, 2017, **Fibulae uit de Lage landen. Beschrijving, analyse en interpretatie van een archeologische vondstcategorie**, Amersfoort.
- Heeringen, R.M.van, 1988: De archeologische context van de Zeeuwse vondsten: In: R. M. Van Heeringen, A.M. Koldewey & A.A.G. Gaalman: **Heiligen uit de modder. In Zeeland gevonden pelgrimstekens**, Zutphen, p. 26-32.
- Heeringen, R.M., 1989, The Iron Age in the Western Netherlands III and IV. In: **Berichten van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek 39**, p. 7-255.
- Heeringen, R.M., H.M. van der Velde, 2017: Struinen door de duinen. Synthetiserend onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van het Hollands duingebied op basis van gegevens uit het Malta-tijdperk. **Nederlandse Archeologische Rapporten 52**, Amersfoort.
- Hendriks, J., 2001: Insignes in context? Pelgrimsinsignes van het Statenplein in Dordrecht, 1997-2000. In: Beuningen, H.J.E. Van, A.M. Koldewey en D. Kicken(red.): Heilig en Profaan 2. 1200 laat-middeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties. **Rotterdam Papers 12**. Cothen, p.37-53.
- Henriksen, M. B., 2000, Lundsgård, Seden Syd og Hjulby. Tre fynske bopladsområder med detektorfund. In: Mogens Bo Henrikse (red.): Detektorfund - hvad skal vi med dem? Dokumentation og registrering af bopladser med detektorfund fra jernalder og middelalder Rapport fra et bebyggelseshistorisk seminar på Hollufgård den 26. oktober 1998. **Skifter fra Odense Bys Museer vol. 5**, p. 17-60, Odense.
- Klijn, E.M.CH.F, 1987, **Eet- en sierlepels in Nederland tot ca. 1850**, Lochem.
- Kok, M.S.M., 2008: **The homecoming of religious practice: An analysis of offering sites in the wet low-lying parts of the landscape in the Oer-IJ area (2500 BC- AD 450)**. uitgeverij Ima, Rotterdam.
- Koning, J. de, 1992, **Het aardewerk van de vroegmiddeleeuwse nederzetting Uitgeest-De Dog**. Doctoraalscriptie IPP. (typescript)

- Koning, J. de, 2007/2012, 3000 jaar bewoning bij Assum, Nederzettingssporen uit de late Bronstijd/vroege IJzertijd, midden IJzertijd, Romeinse tijd en late Middeleeuwen bij Uitgeest Waldijk en de Assumervaart. Met bijdragen van: P. Vos (Geologie), T. Vernimmen (Archeobotanie) en L. De Vries (Archeozoölogie) **Hollandia-reeks 170**, 320 pp.
- Koning, J. de, 2008. **De vroegmiddeleeuwse nederzetting Uitgeest-De Dog** (ongepubliceerd typescript), 101 pp.
- Koning, J. de, 2016: Terug naar Dorregeest... Uitgeest-Dorregeest, offerplaats en nederzetting en kerk. Bewoning en grafritueel vanaf de late ijzertijd tot de late middeleeuwen. **Hollandia-reeks 500**, Zaandijk.
- Koorn, F.W.J. e. a. , 1984: **Ach lieve tijd: 750 jaar Haarlem, de Haarlemmers en hun rijke verleden. Haarlem: Vrieseborch**, Zwolle, p. 8, 34.
- Künzel, R.E. , D.P. Blok en J.M. Verhoeff, 1988, **De Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200**. Amsterdam.
- Lange, S., E.A. Besselsen en H. van Londen, 2004: Het Oer-IJ estuarium. Archeologische Kennisinventarisatie (AKI). **AAC-publicaties 12**, Amsterdam
- Mainman, P. and N. Rogers, 2000: Craft, Industry and everyday life: finds from medieval York. **The archaeology of York. Volume 17/14: The small finds: Craft, Industry and Everyday Life. Finds from Anglo-Scandinavian York**, York.
- Metcalf, M. & W. Op den Velde, 2003, The Monetary Economy of the Netherlands, c 690-c. 715 and the Trade with England, A Study of the Sceattas of Series D. In: **Het Jaarboek van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde te Amsterdam 90**, 161 p., 48 Plates. English Text.
- Müller, A., G. van Bergeijk, E. Drenth, P.C. Vos en R.M. van Heeringen, 2008, Akersloot-Klein Dorregeest. Een vindplaats van de Klokbekercultuur in de gemeente Castricum, provincie Noord-Holland. **Rapportage Archeologische Monumentenzorg 159**, Amersfoort.
- Nieuwhof, A., 2015, Eight Human skulls in a dung heap and more. Ritual practise in the terp region of the northern Netherlands. 600 BC-AD 300. (**Groningen Archaeological Studies 29**).
- Nieuwhof, A., en H. Woldring, 2007, Botanische reste. In A. Nieuwhof (red.): De Leege Wier van Englum, **Jaarverslagen van de Vereniging voor Terpenonderzoek 91**, Groningen, p. 160-176.
- Ottaway, P. and N. Rogers, 2002: Craft, Industry and everyday life: finds from medieval York. **The archaeology of York. Volume 17/15: The small finds**, York.
- Pedersen, A., 12001, Rovfugle eller duer. Fugleformede fibler fra den tidlige middelalder. In: **Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1999**, p.19-66.
- Renswoude J. van en M. Schurmans, 2015, Handel, ambachtelijke activiteiten en bewoning langs de rivier de Linge in de Vroege en Volle Middeleeuwen. Opgraving Geldermalsen-Stationslocatie. **Zuidnederlandse Archeologische Notities 349**, Amsterdam.
- Roymans, N. en J. Aarts, 2009: Coin use in a dynamic frontier region. Late Iron Age coinages in the Lower Rhine area. **Journal of Archaeology in the Low Countries 1-1**, p.5-27.
- Taayke, E., 1990: Die einheimische Keramik der nordlichen Niederlande, 600 v. Chr. bis 300 n. Chr., Teil I: Westergo (Friesland). In: **Berichten van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek 40**, p. 101-222, Amersfoort.
- Taayke, E., 1996: Die einheimische Keramik der nordlichen Niederlande, 600 v. Chr. bis 300 n. Chr., Teil IV: Oostergo (Friesland), Teil V: Übersicht In: **Berichten van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek 42**, p. 87-208, Amersfoort.
- Therkorn, L.L., E. Besselsen, M. Diepenveen-Jansen, S. Gerritsen, J. Kaarsemaker, M. Kok, L. Kubiak-Martens, J. Slopsma en P. Vos, 2009, Landscapes in de Broekpolder. Excavations around a monument with aspects of the Bronze Age to the Modern (Beverwijk-Heemskerker, N-H) (**Themata 2**), Amsterdam.

Trimpe Burger, J.A., 1964: Een oudheidkundig onderzoek in de Abdij te Middelburg in 1961, In: **Berichten voor de Rijksdienst van Oudheidkundig Bodemonderzoek 14**, pp. 97-132.

Tuinman, N.C. en J. de Koning, in voorb.
Archeologische begeleiding bij de aanleg van een riool aan de Krommelaan, Groeneweg en Hogeweg te Heilloo, **Hollandia-reeks**, Zaandijk.

Vos, P.C., 2015, **Origin of the Dutch coastal landscape. Long term evolution of the Netherlands during the Holocene, described and visualized in national, regional and local palaeogeographical map series**, Groningen.

Wagner, A. en J. Ypey, 2011: **Das Gräberfeld auf dem Donderberg bei Rhenen**. Katalog, Leiden.

Williams, G.L. (red.), 2012, Waldijk II te Uitgeest. Een archeologische opgraving. **ADC Rapport 1785**, Amersfoort.

Wis, C., van der, en T. Passon, 2009. **Catalogus van de Nederlandse munten geslagen sinds het aantreden van Philips II tot aan het einde van de Bataafse Republiek (1555-1806)**, 2de geheelherziene en verbeterde druk, Apeldoorn.

Bijlagen

Inhoudsopgave

Bijlage 1: Archeologische perioden

Bijlage 2: Archeologische stappenplan

Bijlage 3: Sporenlijst

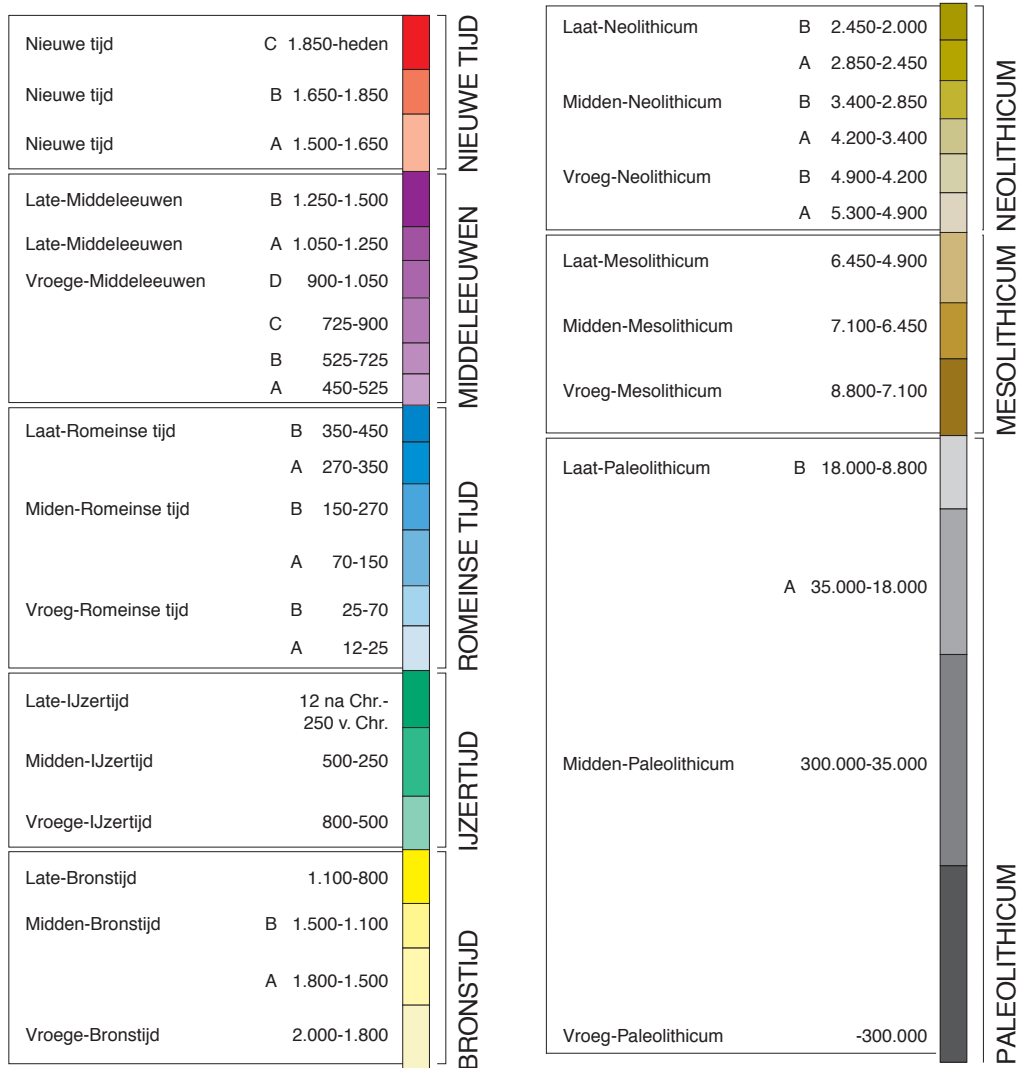
Bijlage 4: Vondstenlijst

Bijlage 5: Beantwoording van de onderzoeksvragen

Bijlage 6. Tabellen archeozoologisch onderzoek

Bijlage 1: Archeologische perioden

Bijlage 2: Archeologische stappenplan

In het "stappenplan archeologie" wordt aangegeven welk traject bij planvorming bewandeld moet worden als het gaat om het inpassen van archeologische waarden en verwachtingen. Het is van groot belang om in een zo vroeg mogelijk stadium van de planvorming rekening te houden met de archeologische waarden en verwachtingen en wel voordat men aanvangt met de globale invulling van een plangebied.

Het stappenplan gaat uit van een brede inventarisatie van wat er bekend is over de archeologische waarden. Op basis daarvan wordt zeer gericht ingezoomd op voor het plan(gebied) relevante archeologische informatie. Na iedere stap wordt beredeneerd gekozen voor meer diepgaand onderzoek op specifieke plekken, zodat uiteindelijk voldoende bekend is over aanwezige vindplaatsen om gemotiveerde afweging in het ruimtelijke-orderingsproces te kunnen maken.

1. Bureauonderzoek

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie - aan de hand van bestaande bronnen - over bekende of verwachte archeologische waarden binnen of relevant voor het plangebied. Daarnaast moet het bureauonderzoek inzicht bieden in eventueel benodigd inventariserend onderzoek (stap II, zie onder). Een bureauonderzoek bestaat uit een archief- en literatuuronderzoek van archeologische en bodemkundige gegevens die bij RCE, provincie, gemeente en/of andere instanties (b.v. universiteiten, musea) bekend zijn over het betreffende gebied. Het Bureauonderzoek dient de volgende aspecten te behandelen:

- * aangeven wat de aanleiding is voor het bureauonderzoek en om welk gebied het gaat.
Dit in verband met het bepalen van het onderzoekskader;
- * beschrijven van het huidige gebruik van de locatie op basis van beschikbare relevante gegevens;
- * beschrijven van het historische grondgebruik of de historische ontwikkeling van het gebied op basis van geofysische, fysische en historisch geografische gegevens
  - o een korte impressie over de onstaansgeschiedenis van het landschap
  - o een impressie van de bewoningsgeschiedenis;
- * beschrijven bekende archeologische waarden
  - o archeologisch waardevolle terreinen zoals deze zijn opgenomen in het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de RCE. Dezelfde terreinen zijn tevens opgenomen op de Archeologische Monumentenkaarten (AMK) van de provincies.
Archeologisch waardevolle terreinen genieten wettelijke bescherming (ex artikel 3 en 6 van de Monumentenwet) of dienen een planologische bescherming te krijgen binnen het bestemmingsplan;
    - o archeologische vindplaatsen zoals deze in het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de RCE aanwezig zijn. Clustering van vindplaatsen kan wijzen op de aanwezigheid van bewonings-sporen uit het verleden;
- * beschrijven van de archeologische verwachtingen en opstellen van een gespecificeerd en onderbouwd verwachtingsmodel van de verwachte archeologische waarden:
-aan de hand van de door de RCE ontwikkelde Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. Gebieden met een hoge of middelhoge archeologischeverwachtingswaarde of trefkans komen in ieder geval voor een nader archeologisch onderzoek in aanmerking;

- aan de hand van een meer gedetailleerde provinciale c.q. gemeentelijke verwachtingskaart;

* rapportage met daarin advisering ten behoeve van het vervolgtraject gerelateerd aan de verschillende stadia van het planvormingsproces.

II. Inventariserend veldonderzoek (IVO)

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het zeer gericht aanvullen en toetsen van de uitkomsten van het bureauonderzoek. Stapsgewijs wordt bekeken óf er archeologische waarden aanwezig zijn en zo ja, wat dan de aard, karakter, omvang, datering, gaafheid, conservering en relatieve kwaliteit is. Ten behoeve van een IVO dient een Programma van Eisen (PvE) opgesteld te worden. In principe wordt het IVO uitgevoerd op basis van een Plan van Aanpak (PvA).

Het onderzoek kan bestaan uit de volgende methoden:

- * non-destructieve methoden: geofysische methoden ;
- * weinig destructieve methoden: oppervlaktekartering, booronderzoek, sondering (putjes van maximaal een vierkante meter);
- * destructieve methoden: proefsleuven.

Welke methoden (kunnen) worden ingezet hangt af van de locatie en vraagstelling. De onderbouwing voor de in te zetten methoden is in het bureauonderzoek gegeven. Een inventariserend veldonderzoek moet leiden tot een waardering en een archeologisch inhoudelijk selectieadvies.

Nadere toelichting onderzoeksmethoden: 1 en 2: Bij non-destructieve methoden moet men denken aan elektrische, magnetische en elektromagnetische methoden, eventueel in combinatie met remote sensing technieken.

Bij weinig destructieve methoden gaat het om oppervlaktekartering en booronderzoek. Dit houdt in dat het plangebied wordt gekarteerd door middel van het "belopen" van akkers en weilanden, waarbij gezocht wordt naar aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden. Daarnaast wordt door middel van boringen onderzocht hoe het staat met de bodemopbouw, en of er archeologische lagen of indicatoren te onderscheiden zijn. De aangetroffen vindplaatsen kunnen vervolgens nader bekeken worden met een meer diepgaand booronderzoek. Dit levert nadere informatie over de omvang en waardering op. Soms is het nodig om in dit stadium proefputjes te graven. Een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd indien uit de minder destructieve onderzoeksmethoden is gebleken dat er in een plangebied waardevolle archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Door middel van het graven van een aantal proefsleuven kunnen de exacte begrenzing, de datering en de graad van conservering van een vindplaats worden onderzocht. Uit het proefsleuvenonderzoek moet blijken of een vindplaats behoudenswaardig of zelfs beschermenswaardig is. Is dit het geval, dan zal bekeken moeten worden of de vindplaats ingepast kan worden in het plan. Het rijks- en ook het provinciaal archeologiebeleid gaat in eerste instantie uit van behoud van het bodemarchief in situ (ter plekke in de bodem).

Eventueel: III. Opgraven ofwel archeologisch vervolgonderzoek

Indien het niet mogelijk is een 'behoudenswaardige of beschermenswaardige' vindplaats in situ te bewaren, zal het hier aanwezige bodemarchief voor het nageslacht bewaard dienen te worden door middel van een vlakdekkend onderzoek. Alleen dan is deze stap (stap III) noodzakelijk.

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

BIJLAGE 3 Sporenlijst

Spoor	WP	Vlak	ouder_dan	jonger_dan	ass_met	Beschrijving	datering	definitie	Lithologie:
1	1	1				dobrgr h1 + bst + ker	lme	SL	KZ1
2	1	1				dobrgr h1, voorploeg?	nt	PS	KZ1
3	1	1				dobrgr h1	lme/nt	SL	KZ1
4	1	1				dobrgr h1 + puin + ker	lme/nt	SL	KZ1
5	1	1				dobrgr h1 + bst, voorploeg?		PS	KZ1
6	1	1				houten paal, mog. Beschoeiing	lme	PA	
7	1	1					lme/nt	SL	KZ1
8	1	1				grbr homogeen, scherp begrensd, fe1	lijz/rt	GR	ZS3
9	1	1				dogrbr		PS	KZ1
10	1	1				dobrgr + ker + bst	lme/nt	SL	KZ1
11	1	1				dobrgr + bst + ker (=s17 op tek), v8	lme/nta	SL	KZ1
12	1	1			13	grbr v10	lijz/rt	GR	KZ1
13	1	1				grbr	lijz/rt	GR	KZ1
14	1	1				dogr-zw gevlekt, hetrogeen	lijz/rt?	VL	ZS3
15	1	1				dogr, scherp begrensd, homogeen		PG	ZS3
16	1	1				dobrgr + ker + odb 17v11	nta	KL	KZ1
17	1	1				grbr	lijz/rt	GR	ZS3
18	1	1				grbr met spitsporen ok	lijz/rt	GR	ZS3
19	1	1				grbr met spitsporen ok	lijz/rt	GR	ZS3
20	1	1				grbr met spitsporen ok	lijz/rt	GR	ZS3
21	1	1				brgr, scherp begrensd, serie staakjes?	lijz/rt	PG	ZS3
22	2	1				dobrgr + aw v14s	lijz/rt	SL	KZ1
23	2	1				dobrgr h1 + aw v15	lijz/rt	GR	KZ1
24	2	1		23		dobrgr h1	lijz/rt	KL	KZ1
25	2	1				dobrgr	lijz/rt	SL	KZ1
26	2	1		27	v17	dobrgr		GR	KZ1
27	2	1	26			dobrgr		GR	KZ1
28	2	1				gs oxi		PK	KZ1
29	2	1				gs oxi		KL	
30	2	1				dobrgr		GR	KZ1
31	2	1				brede sloot		SL	KZ1
32	2	1			31	smalle greppel vol puin		GR	KZ1
33	2	1			v19	ligr		GR	ZS3
34	2	1				gsbr		GR	ZS3
35	2	1						GR	ZS3
36	2	1			v20			GR	ZS3
37	2	1						KL	ZS3
38	2	1						PK	ZS3
39	2	1				gsbr		PK	ZS3
40	2	1				gsbr		PK	ZS3
41	3	1				dogsbr		SL	KZ2
42	3	1			v25	dogsbr		SL	KZ1
43	3	1	44			gevlekt ligr z, gr kz3		SL	KZ3
44	3	1		43	v26	dogrbr	lme	SL	KZ1
45	3	1				grbr		SL	ZS1
46	3	1				gr		PK	ZS1
47	3	1				gr		PK	ZS1
48	3	1				brgr		SL	ZS1
49	3	1				gr		GR	ZS1
50	3	1				gr		PK	ZS1
51	3	1				gr		PK	ZS1
52	4	1						PA	
53	4	1						PA	
54	4	1						PA	
55	4	1						PA	
56	4	1						PA	
57	4	1						PA	

Spoor	WP	Vlak	ouder_dan	jonger_dan	ass_met	Beschrijving	datering	definitie	Lithologie:
58	4	1						PA	
59	4	1						PA	
60	4	1						PA	
61	4	1						PA	
62	4	1						PA	KZ1
63	4	1						SL	
64	4	1						SL	KZ1
65	4	1						SL	KZ1
66	5	1						PA	
67	5	1				liggend		PA	
68	5	1				staakje in vlak 2cm		PA	
69	5	1				dobr h1, natuurlijk gelaagd zandbandjes		GR	KZ3
70	5	1				als 69		GR	KZ3
71	5	1				als 69		GR	KZ3
72	5	1				dobrgr - brgr gevlekt fe1		GR	ZS3
73	5	1				dobrgr h1		SL	ZS3
74	5	1				dogrbr h1		SL	KS1
75	5	1				dobrgr-grbr gevlekt fe1		KL	ZS3
76	5	1				heterogeen.		KL	ZS3
77	5	1				heterogeen, + bst		SL	ZS3
78	5	1				als 69		GR	KZ3
79	7	1	1030			dobr av3		GR	VKM
80	7	1				dobrgr h1		GR	KZ3
81	7	1				dogrbr h1 fe1		GR	KZ3
82	7	1				dobrgr + vulling ks1 gr, jonger		SL	KZ3
83	7	1				dogrbr h1		GR	KZ3
84	7	1				gr fe1		SL	KS1
85	10	1				dobrgr-gr gevlekt op rand oxi red		GR	KZ3
86	10	1				dobrgr h1 fe1		KL	KZ3
87	10	1				dobrgr h1		GR	KZ3
88	10	1				dobrgr-gr gevlekt h1		GR	KZ3
89	10	1				dobrgr-gr gevlekt fe1 h1		GR	KZ3
90	10	1				dobrgr-gr gevlekt h1 fe1		GR	KZ3
91	10	1			S110	dobrgr-gr-dogr gevlekt h1 fe1	lijz	GR	KZ3
92	10	1				dobrgr-gr gevlekt h1 fe1		SL	KZ3
93	8	1				dobrgr sch2		GR	VK3
94	8	1	195			dobrgr-gr gevlekt vaag begrensd v48	lijz/rt	GR	KZ3
95	8	1				dobrgr-gr gevlekt scherp begrensd fe2	lij/rt	GR	KZ3
96	8	1				dobrgr-gr gevlekt vaag begrensd fe19	lijz/rt	GR	KZ3
97	18			91		trappelzone met hoefindrukken	lijz-rom	LG	ZS1
98	8	1	199			dobrgr-gr gevlekt vaag begrensd fe19		GR	KZ3
99	8	1				br h1 fe1		GR	KZ3
100	8	1				ligrbr vaag begrensd fe1		GR	ZS3
101	8	1				gefotografeerd.	lijz	GR	KZ3
102	8					gr vaag begrensd, nw-zo, sch	lijz?	GR	ZS3
103	17	1				v52		GR	ZS3
104	17	1				grbr met kernn brge zand v55		PG	ZS3
105	17	1				greppel? grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
106	17	1				greppel? grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
107	17	1			106	greppel? grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
108	17	1				greppel? grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
109	17	1		108		greppel? grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
110	17	1			-91	grbr-gr gevlekt begrensd	lijz	GR	ZS3
111	17	1			110	in vlak		GR	ZS3
112	17	1				greppel? grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
113	17	1				greppel? grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
114	17	1				greppel? grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3

Spoor	WP	Vlak	ouder_dan	jonger_dan	ass_met	Beschrijving	datering	definitie	Lithologie:
115	17	1				grbr-gr gevlekt		PG	ZS3
116	17	1						GR	ZS1
117	17	1		111		ligr		KL	ZS1
118	17	1						PK	ZS1
119	17	1						PK	ZS1
120	17	1			121	ligr;huis-erfgreppel		GR	ZS1
121	17	1				ligr;huis/erfgreppel		GR	ZS1
122	17	1				greppel direct buiten omgreppeld erf		GR	ZS1
123	18	1				dobr		KL	VK3
124	18	1				serie staakjes langs s91		PG	KZ3
125	18	1				grbr vaag begrensd greppel?		GR	ZS3
126	18	1				grbr vaag begrensd greppel?		GR	ZS3
127	18	1				scherp begrensd		GR	ZS3
128	9	1			97	dobr - gr gevlekt trappelzone	lijz-rt	LG	ZS2
129	9	1				trappelzone ?		GR	ZS2
130	9	1				dobrgr-gr gevlekt h1 fe1		SL	KZ1
131	9	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd, greppel?	lijz/rt	GR	ZS3
132	9	1				v?	18-19	SL	KZ3
133	9	1				grbr-gr gevlekt scherp begrensd	lijz/rt	GR	ZS3
134	9	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd pg?	lijz/rt	PG	ZS3
135	9	1				als 134		PG	ZS3
136	9	1				als 134		PG	ZS3
137	9	1				grbr-gr gevlekt scherp begrensd	lijz/rt	GR	ZS3
138	9	1				grbr	17-19e	GR	ZS3
139	13	1				brgr-gr gevlekt fe1 scherp begrensd, pg?	lijz/rt	PG	ZS3
140	13	1				brgr-gr gevlekt fe1 scherp begrensd, pg?	lijz/rt	PG	ZS3
141	13	1				brgr-gr gevlekt fe1 scherp begrensd, pg?	lijz/rt	PG	ZS3
142	19	1				brgr gevlekt,fe1		GR	ZS3
143	19	1			91	grbr		GR	KZ3
144	19	1			97	gevlekt		KL	ZS3
145	19	1			143	grbr		GR	KZ3
146	19	1			147	gevlekt;grbr;a1		GR	ZS3
147	19	1			146	gevlekt;grbr;a1		GR	ZS3
148	19	1	150		97	grbr;trappelzone		SL	KZ3
149	19	1			148	ok sloot		SL	KZ3
150	19	1			v65	gr;trappelzone	lme	LG	ZS2
151	19	1		150	v66	nt;met houten paaltjes		SL	KZ2
152	17	1				grbr V		PG	ZS3
153	17	1				grbr		PG	ZS3
154	17	1				grbr met nazak		PG	ZS3
155	11	1				gr fe1		WA	KS1
156	11	1				brgr fe1 scherp begrensd, 2 greppeels		GR	ZS3
157	11	1				brgr fe1 scherp begrensd		GR	ZS3
158	11	1				gr-ligr gevlekt, 3 vullingen		WA	KZ3
159	11	1				brgr-gr gevlekt fe1		SL	ZS3
160	11	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
161	11	1				brgr scherp begrensd		GR	ZS3
162	12	1				grbr-gr vaag begrensd		GR	ZS3
163	12	1				br-ligr-brgr gevlekt		GR	ZS3
164	12	1				gr-grbr gevlekt		GR	ZS3
165	12	1				brgr-gr-dobr gevlekt, brok vkm	ijz/rt	GR	ZS3
166	12	1				dogr-grbr gevlekt		PG	ZS2
167	14	1				S148 wp 18. Onder Z-laag		LG	KZ3
168	14	1				Onder Z-laag		KL	KZ3
169	14	1				Onder Z-laag		KL	KZ3
170	14	1		169		afgedekt door zand. ME of NT.		GR	KS2
171	14	1				Onder Z-laag		LG	

Spoor	WP	Vlak	ouder_dan	jonger_dan	ass_met	Beschrijving	datering	definitie	Lithologie:
172	14	1				door zand. ME of NT		SL	VK3
173	14	1				gr. Kleibrokk. ME /NT ligt op zandlaag		LG	ZS1
174	14	1				gr. Kleibrokk. ME /NT ligt op zandlaag		LG	ZS1
175	14	1				gr. Kleibrokk. ME /NT ligt op zandlaag		LG	ZS1
176	14	1				gr. Kleibrokk. ME /NT ligt op zandlaag		LG	
177	16	1				veel NT AW.	NT	GR	ZS1
178	16	1		178		als 178		GR	KZ2
179	16	1		178		als 179		GR	KZ2
180	16	1				LME/NT.		KL	VK1
181	20	1				BrZw H1-2 (V77)		GR	KZ1
182	17	1						KL	ZS2
183	17	1				coupetek. Tek 2		PK	ZS1
184	17	1				brgr-gre gevlekt		GR	ZS3
185	20	1				dogrbr h2 + aw	lijz	GR	ZS3
186	20	1				dogr nazak br		PG	ZS3
187	20	1				brgr-gr gevlekt scherp begrensd		GR	ZS3
188	20	1				verlengde brgr vlekken		GR	ZS3
189	20	1			185	ligt hier op.		GR	ZS3
190	20	1				brgr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
191	20	1			190	brgr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
192	20	1				gr vaag begrensd		GR	ZS3
193	20	1				br-gr gevlekt scherp begrensd		GR	ZS3
194	20	1				brgr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
195	20	1				grbr-gr gevlekt , vaag begrensd		GR	ZS3
196	20	1				grbr-gr scherp begrensd		GR	ZS3
197	17	1				ligrbr		PG	ZS3
198	20	1				grbr-gr gevlekt fe1 vaag begrensd		GR	ZS3
199	20	1			00	grbr-gr gevlekt vaag begrensd		KL	ZS3
200	20	1				gr-br gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
201	20	1				gr fe1 cmst h1		GR	KZ1
202	20	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd + aw		GR	ZS3
203	20	1				grbr-gr gevlekt + brokken kz1 gr		PG	ZS3
204	20	1				grbr-gr gevlekt		GR	ZS3
205	20	1				aw	lijz/rt	GR	ZS3
206	20	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd + aw	lijz/rt	GR	ZS3
207	20	1				grbr-r gevlekt fe1 vaag begrensd		GR	ZS3
208	20	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
209	20	1				gr, amper begrensd		GR	ZS3
210	20	1				grbr-gr gevlekt met zone uitgelooft		GR	ZS3
211	20	1			210	grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
212	20	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
213	20	1				brgr kern + brgr vaag begrensd		GR	ZS3
214	20	1				dogrbr zone met grbr		GR	ZS3
215	20	1				brgr-gr gevlekt		PG	ZS3
216	20	1				brgr-gr gevlekt		PG	ZS3
217	20	1				brgr-gr gevlekt		PG	ZS3
218	20	1				brgr-gr gevelekt		PG	ZS3
219	20	1				brgr-ge gevlekt met kern dogrbr		PG	ZS3
220	20	1				brgr-gr gevlekt		PG	ZS3
221	20	1				brgr-gr gevlekt		PG	ZS3
222	20	1				brgr-gr gevlekt		PG	ZS3
223	20	1				grbr-gr gevlekt		PG	ZS3
224	20	1				gr		PG	KZ1
225	20	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
226	20	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
227	17	1				gr		PK	ZS1
228	17	1						PK	ZS1

Spoor	WP	Vlak	ouder_dan	jonger_dan	ass_met	Beschrijving	datering	definitie	Lithologie:
229	20	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd		GR	ZS3
230	20	1				brgr-gr gevlekt		GR	ZS3
231	22	1				grbr		KL	KZ3
232	22	1				grbr		PG	KZ3
233	22	1				uitgeloogd		GR	ZS3
234	22	1				grbr-gr gevlekt vaag begrensd		PG	ZS3
235	22	1				grbr		KL	KZ3
236	22	1			s241	brgr fe1, scherp begrensd		PG	ZS3
237	22	1			s241	brgr fe1 scherp begrensd		PG	ZS3
238	22	1				br fe1 h1		GR	KZ1
239	22	1				zone venig vk3		LG	VK3
240	22	1				brgr-gr gevlekt scherp begrensd		GR	ZS3
241	22	1				Brgr-gr; gevlekt fe1		LG	ZS3
242	22	1				brgr-gr gevlekt scherp begrensd		GR	ZS3
243	22	1				brr-gr gevlekt scherp begrensd		GR	ZS3
244	22	1			s241	brgr-gr gevlekt fe1 scherp begrensd		LG	ZS3
245	17	1			112	grbr scherp begrensd		PG	ZS1
246	21	1				ronde kuil met lichte kern		KL	ZS1
247	21	1				brgr-gr gevlekt scherp begrensd		GR	ZS1
248	6	1				DbrGr		SL	KZ3
249	21	1				dobrgr		KL	KZ1
250	21	1				dobrgr met kleibrokken/plaggen h1		KL	KZ1
251	21	1				als 250		KL	KZ1
252	21	1				dogr + brok vkm br vertrap		LG	ZS1
253	21	1				gr h2 + takken v98		LG	ZS1
254	21	1				dobrgr h2		KL	KZ1
255	21	1						GR	
256	21	1				als s250 + bst		KL	KZ1
257	21	1				brgr-gr gevlekt scer begrensd fe1		GR	ZS3
258	21	1				dogrbr, als 250	nt	KL	KZ1
259	23					houten paal plat in laag op wadzand		PA	
1000	5	1010				gr met bioturbatie in top	lijz/rt	LG	ZS3
1010	5					gr-libr (oxi) top zandrug	lijz/rt	LG	ZS3
1020	5		1000	1010		br-gr gevlekt + brok vkm zw + ht	lijz/rt	LG	KZ3
1030	5			010		br h1		LG	KZ3
1040	5			1030		gr oxi		LG	KS1
1050	5				1040	br (bv)		LG	KZ3

BIJLAGE 4 Vondstenlijst

Vnr	Spoor	WP	Tek	Beschrijving	MatCode	MatSpecifiek
1		1		uit bouwvoor, voor aanleg vlak.	MXX	
2		1		aanleg	DIV	
3		1		aanleg	KER	
4		1		aanleg	DIV	
5		1		aanleg	DIV	
6		1		aanleg	DIV	
7		1		aanleg	DIV	
8	11	1			KER	
9	10	1			KER	
10	12	1			odb	
11	16	1			KER	
12		1		puntvondst	aw	
13		2	dig	puntvondstr	aw	
14	22	2			aw	
15	23	2			aw	
16	25	2			DIV	
17	26	2		inheems romeins	KER	
18	27	2		hutteleem	aw	
19	33	2		inh rom	aw	
20	36	2		inh	aw	
21		1	dig	puntvondst mdetec	MXX	
22		1	dig	puntvondst mdetec	MXX	MPB
23		1	dig	puntvondst mdetec spinkos puntvondst mdetec oa st	MXX	
24		1	dig	jacobsschelp	MXX	
25	42	3	dig		aw	
26	44	3	dig	lme	KER	KER
27		3	dig	av	KER	
28	49	3			KER	
29		4			hou	OPH
30		1			mcu	
31		4			KER	
32	57	4		c14	hou	
35	1020	5	1		DIV	
36		5			aw	
37	66	5		14c	MON	
38	67	5		14c	MON	
39		1		detector vondst 25maart uitgeschreven	MXX	
40	1000	7	dig		aw	
41	1010	10	dig		aw	
42	1010	10	dig		aw	
43	1010	10	dig		aw	
44	91	10			aw	
45	1010	10			aw	
46	101	8			aw	
47	1020	8		aw odb	DIV	
48	94	8			aw	
52	103	17	2		aw	

Vnr	Spoor	WP	Tek	Beschrijving	MatCode	MatSpecifiek
53	101	17	2			
54	101	17	2		aw	
55	104	17	2		aw	
56	101	17	2		aw	
57	101	17	2		aw	
58	1010	17	2		aw	
59		17				
60	111	17	2		aw	
61	111	17	2		aw	
62	112	17	2		aw	
63	121	17	2		aw	
64		19		dig munt zilver; Romeins of vmes?	OXX	MAG
65		19		dig uit trappelzone	KER	
66		19		dig uit NT sloot	KER	
67	104	17		in elkaar gedrukte pot	KER	
68	101	8	2	uit standgreppel	KER	
69						
70	101	17		kamstreek versiering	KER	
71	123	17	2		KER	
72	122	17	2		KER	
73	101	17	2		KER	
74	177	16	1	NT roodbak. Slibvers. Fay.	KER	
75		16		vlakvondst	KER	
76	177	16		piepvondst	mfe	
77	185	20	3		KER	
79	182	17		Hout bew.	OXX	OPX
80	182	17	2	vulling 4	MON	
81	182	17	2	vulling 3	MON	
82	182	17	2	vulling 2	MON	
83	249	21	4		KER	
84	186	20	3	uit coupe	KER	
85	189	20	3		KER	
86	221	20	3	couperen spoor	KER	
87	202	20		vlak	KER	
88	45	17	2	coupe	KER	
89		17		vlakvonst	KER	
90	200	20	3	uit greppel	KER	
91	229	20	3		KER	
92	185	20	3		KER	
93	114	17	2		KER	
94	10 of 11	1		loodtin objecten -14 objecten	MXX	loodtin
95						
96						
97	248	6	1			
98	253	21	1	proto	KER	
99		21		stortvondsten wp21	MXX	
100				vervalt		
101	256	21	4		bw	
102	247	21	4		KER	

Vnr	Spoor	WP	Tek	Beschrijving	MatCode	MatSpecifiek
103	110	17		afwerken	KER	
104	200				KER	
105	185	20		grondmonster	MON	
106		19		osl p. vos top zand	MON	
107		21		schelp uit wadzand	OXX	
108		21		schelp uit wadzand	OXX	
109		21		schelp uit wadzand, dieper niveau	OXX	
110		21		schelp uit wadzand	OXX	
111		21		5 scobi leefstand uit laag 4		
112		21		5 scrob. Lefstand uit laag 4 prof 5 noord	OXX	
113		21		zeeschelpen uit overbank, laag 1 prof noord;schelpen uit laag. Verslagen spisula, juv., enklekl. Ceresta derma, wulk, alikruik, 5 geen scrobis (mogelijk gruis)	OXX	
114		21		5 OS/L	MXX	MXX
115	259	23		14c paal	MON	
116		23		5 uit laag 3	KER	
117		23		5 laag 1,2,3 pollenbak p. vos	MON	

BIJLAGE 5 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Zie *paragraaf 2.5*

Algemene vragen

-Wat is de aard, omvang en verspreiding van de archeologische sporen en/of sporenclusters uit de late ijzertijd/Romeinse tijd en middeleeuwen?

Vondsten en sporen uit de vroegste bewoningsperiode, de late late ijzertijd/vroeg-Romeinse tijd liggen over het gehele terrein, maar vooral aan de noord- en oostzijde. Aan de noordzijde is een deel vlakdekkend opgegraven, waardoor we hier meer over kunnen zeggen. Op de andere delen zijn voornamelijk greppels aangesneden die aan deze periode toegeschreven zouden kunnen worden. In het noordelijk deel ligt een omgreppeld nederzettingsterrein dat binnen in ook nog eens verkaveld is. Er is een enkele omgreppelde ruimte opgegraven, maar er zijn maar weinig paalsporen aangetroffen. In de vroeg-Romeinse zien we een draai in de oriëntatie van greppels. Deze greppels zijn waarschijnlijk afwateringsgreppels van akkerland.

Sporen uit de Karolingische tijd en volle middeleeuwen liggen in het oostelijk deel, maar hiervan slechts enkele sporen en vondsten aangetroffen. Delen hiervan liggen in de oeverzone en zijn verspoeld.

Van een iets jongere nederzetting zijn sporen en vooral vondsten opgegraven in werkput 1, eveneens helemaal aan de oostzijde. Hier heeft vermoedelijk een boerderij en erf gelegen dat deel uitmaakte van de buurtschap Benes. Op de kaart van Rollerus zien we op deze plek nog een boerderij afgebeeld. Sporen en vondsten wijzen op bewoning in de 14e en 15e eeuw, maar ook nog in de 16e en eerste helft van de 17e eeuw.

Zie ook [afbeelding 104](#) en [105](#) en [146](#) tot en met [149](#)).

-Hoe dateren de archeologische sporen?

Zie [afbeelding 104](#) en [105](#) en [146](#) tot en met [149](#)).

-Is er sprake van diachrone bewoning? En was er continue bewoning?

Zie [afbeelding 104](#) en [105](#) en [146](#) tot en met [149](#)).

-Wat is de fysieke- en inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten?

Zie hoofdstuk 6

-Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondst categorieën behoren zij?

Zie hoofdstuk 5.5

-Zijn er in de oeverzones aanwijzingen voor ritueel gebruik van het aangrenzende water? Gedacht moet worden aan concentraties van bijvoorbeeld begravingen of bijzondere metaalvondsten (Zie Kok 2008 en De Koning 2003 en 2016).

Nee, maar hierbij moet opgemerkt worden de oeverzone nauwelijks onderzocht.

Erf- of huisplaatsgerelateerde vragen, indien hiervan sporen worden aangetroffen.

-Kunnen archeologische sporen worden toegeschreven aan erven? Zo ja, welke archeologisch sporen zijn binnen een erf aangetroffen.

Zie [afbeelding 75](#) en [106](#)

-Hoe zien huisplattegronden er uit? Is er verschil in grootte van de huizen?

Zie afbeelding 66 tot en met 75.

-Zijn er binnen de nederzetting rituelen uitgevoerd? Zo ja, wat was de aard en plek?

Zie afbeelding 78 en 79.

-Is de richting van de huizen te koppelen aan die van nederzettingen in de omgeving?

Niet van toepassing. Verkaveling lijkt bepaald door landschappelijke ligging en de afwateringsgreppels. Op andere locaties zijn wel sporen maar geen duidelijke gebouwen aangetroffen uit de late ijzertijd vroeg-Romeinse tijd.

Bestaansbasisgerelateerde vragen, indien hiervan resten worden aangetroffen.

-Zijn er aanwijzingen voor landbewerking (ploegsporen, greppelsystemen)?

Afwateringsgreppels uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd liggen over het terrein. Hun richting is bepaald door de door twee geulen ingesloten landtong. Ze konden naar twee kanten afwateren. In de Romeinse tijd zien we parallelle greppels met een onderlinge afstand van 10 meter.

-Zijn er aanwijzingen voor scheepvaart en visserij? Is er veel vis aanwezig? Zijn er steigers of beschoeiingen? Is er secundair gebruikt hout dat afkomstig is van schepen?

Drie bekapte houten palen in het oostelijk gedeelte dateren in de Karolingische tijd (8e-9e eeuw) en zouden van beschoeiingen kunnen zijn of van een aanlegplaats. Deze oeverzone is verder niet onderzocht omdat de dateringen pas na de opgraving bekend werden.

Menselijke begraafgerelateerde vragen, indien deze worden aangetroffen

-Bevinden zich menselijke begravingen binnen het onderzoeksgebied? Zo ja, wat is de aard en plek?

Nee.

Landschapsgelateerde vragen

-Zijn er in de archeologische werkputten fenomenen zichtbaar die iets kunnen toelichten op de geologie van het gebied ?

De bewoonbaarheid van het terrein en de strategische ligging van het terrein zijn bepaald door de landschappelijke ontwikkeling. Tot circa 200 v. Chr. zijn er nog natuurlijke afzettingen, daarna lag het permanent droog. De zandige stroomrug werd vanaf dat moment mogelijk direct in gebruik genomen voor bewoning. De geulen aan beide zijden waren prima bevaarbaar en maakten dat het terrein gemakkelijk bereikbaar was en toegang had tot andere nederzettingengebieden.

Vragen ten aanzien van archeologische vervolgstappen

-Dienen archeologische vervolgstappen uitgevoerd te worden? Zo ja, welke gebieden komen op grond van de waardering van de fysieke- en inhoudelijke kwaliteit in aanmerking voor behoud.

Zie hoofdstuk 5.8. Er kunnen drie zones aangewezen worden die onderzocht dienen te worden op inhoudelijke gronden, maar ook omdat de archeologische sporen en vondsten in de huidige toestand van het terrein dreigen te verdwijnen.

92	20	185	3	03/04/2014 mg/klein	scapula	4			delen blad /spina	brandsporen/gebroken
92	20	185	3	03/04/2014 mg	costa	1			deel diaphyse	hakspeer/gebroken
92	20	185	3	03/04/2014 klein	costa	1			deel diaphyse	slispeer/gebroken
2	1			hond	tibia	1		1	compleet	epis vergr.
2	1			rond	costa	1			deel diaphyse	hakspeer/gebroken
2	1			rond	calcaneus	1		1	compleet	tuber niet vergr./juvenilel
4	1			25/03/2014 rond	tibia	1		1	proxi deel	neonaat/gebroken
4	1			25/03/2014 schaap/geit	tibia	1		1	dist deel epi niet vergr	juvenilel/gebroken
91	20	229	3	03/04/2014 mg	costa	1			deel diaphyse	gebroken
7	1			25/03/2014 rond	humerus	1		1	dist deel epi niet vergr.	hakspeer/gebroken
7	1			25/03/2014 rond	humerus	1		1	proxi deel epi niet vergr	hakspeer/gebroken
16	2	25		25/03/2014 rond	pekvis	1		1	deel acetabulum/illium	niet vergr./gebroken
6	1			25/03/2014 rond	humerus	1		1	dist deel epi vergr.	gebroken
6	1			25/03/2014 rond	metatarsus	1		1	proxi deel	deel TS 2+3 vergr/gebroken
6	1			25/03/2014 rond	tibia	2		1	delen diaphyse	gebroken
6	1			25/03/2014 varken	scapula	1		1	deel collum blad/spina	vaatsporen/gebroken
31	4			25/03/2014 rond	costa	2			delen diaphyse	snijspoor/gebroken
31	4			25/03/2014 schaap/geit	mandibula	1		1	r.vert + deel r.horz + M3	gebroken
31	4			25/03/2014 schaap/geit	mandibula	1		1	deel r.horz + P3, P4, M1	gebroken
65	19	150		28/03/2014 schaap/geit	mandibula	1		1	deel r.horz + M2	gebroken
65	19	150		28/03/2014 groot	scapula	1		1	deel rand blad	gebroken
95	1			rond	mandibula	1		1	r.horz/vert + P3,P4,M1,M2,M3	hakspeer/gebroken
95	1			rond	mandibula	1		1	r.horz + Dp2,4,M1,M2, M3 prim dbr	hakspeer/gebroken
95	1			rond	metacarpus	1		1	dist epi niet vergr	hakspeer/gebroken
95	1			rond	metatarsus	1		1	proxi deel	gebroken
95	1			rond	metatarsus	1		1	dist deel epi vergr	hakspeer/gebroken
95	1			rond	metacarpus	2		1	dist epi niet vergr	hakspeer/gebroken
95	1			rond	metacarpus	2		1	dist epi niet vergr	neonaat/gebroken
95	1			rond	metacarpus	1		1	dist deel epi niet vergr	neonaat/gebroken
95	1			rond	mandibula	1		1	deel r.horz + diastema	hakspeer/gebroken
95	1			rond	humerus	1		1	dist deel epi vergr	hakspeer/gebroken
95	1			rond	femur	1		1	diaphyse epis niet vergr	juvenilel
95	1			rond	costa	4			delen diaphyse	hakspeer/gebroken
95	1			rond	metacarpus	2			condylen	niet vergr
95	1			rond	phalanx 2	1		1	compleet	brandspeer
95	1			rond	phalanx 1	1		1	proxi deel speekoot	gat bovenzijde + lood/ brandspeer
95	1			rond	humerus	1		1	dist deel epi vergr	snijsporen/gebroken
95	1			mg	costa	1		1	proxi deel	gebroken

92	20		185		03/04/2014	paard	pelvis	1		1	deel ischium
92	20		185		03/04/2014	rund	costa	2			delen diaphyse
92	20		185	3	03/04/2014	rund	femur	1		1	deel diaphyse
92	20		185		03/04/2014	rund	gebitselement	1			kies uit bovenkaak
92	20		185	3	03/04/2014	rund	lumbale vertebra	1			deel corpus
92	20		185		03/04/2014	rund	metacarpus	1		1	proxi deel
92	20		185		03/04/2014	rund	pipbeen	1			deel diaphyse
92	20		185	3	03/04/2014	rund	tibia	1		1	diaphyse
92	20		185		03/04/2014	schaap/geit	calvarium	1			deel frontale
92	20		185		03/04/2014	schaap/geit	scapula	1		1	deel + gewricht
92	20		185	3	03/04/2014	schaap/geit	mandibula	1		1	deel r.horz. + dp + M1
92	20		185	3	03/04/2014	schaap/geit	phalanx 1	1			compleet
92	20		185	3	03/04/2014	schaap/geit	phalanx 1	1			compleet
95	1	1	1		MG	MG	costa	1			proxi deel
95	1	1	1		rund	rund	costa	4			delen diaphyse
95	1	1	1		rund	rund	femur	1		1	diaphyse epis niet vergr
95	1	1	1		rund	rund	humerus	1		1	dist deel epi vergr
95	1	1	1		rund	rund	mandibula	1		1	r.horz/vert + P3,P4,M1,M2,M3
95	1	1	1		rund	rund	mandibula	1		1	r.horz + Dp2,4,M1,M2,M3 prim
95	1	1	1		rund	rund	mandibula	1		1	deel r.horz + diastema
95	1	1	1		rund	rund	metacarpus	1		1	dist epi niet vergr
95	1	1	1		rund	rund	metacarpus	1		1	dist epi niet vergr
95	1	1	1		rund	rund	metacarpus	2		1	dist epi niet vergr
95	1	1	1		rund	rund	metacarpus	2		1	dist epi niet vergr
95	1	1	1		rund	rund	metacarpus	1		1	dist deel epi niet vergr
95	1	1	1		rund	rund	metacarpus	1		1	condylen
95	1	1	1		rund	rund	metatarsus	1		1	proxi deel
95	1	1	1		rund	rund	metatarsus	1		1	dist deel epi vergr
95	1	1	1		rund	rund	phalanx 1	1		1	proxi deel speelkoot
95	1	1	1		rund	rund	phalanx 2	1		1	compleet
95	1	1	1		rund	rund	humerus	1		1	dist deel epi vergr
98	21		253	4	04/04/2014	rund	calvarium	1		1	deel homptiocipitale
98	21		253	4	04/04/2014	rund	calvarium	1		1	deel frontale
98	21		253	4	04/04/2014	rund	mandibula	1		1	deel r.horz + M2,M3
104	20		200			rund	pre-maxillare	1		1	compleet + deel maxilla
140			1			rund	hyoid	1			fragment
141-147					15/01/2014	Groef/MG	tibia	8			dist delen
								121			

7	1	laag 1	1	25/03/2014	rond	humerus	1	1	1	proxi deel epi niet verg	hakspeer/gebroken
95	1	dig	1		rond	humerus	1	1	1	dist deel epi verg	hakspeer/gebroken
140	7		1	26/03/2014	rond	hyoid	1	1	1	fragment	snijspeer/gebroken
40	20		1	03/04/2014	rond	lumbale vertebra	1	1	1	deel transverse	snijspeer/gebroken
92	3		1	26/03/2014	rond	lumbale vertebra	1	1	1	deel corpus	lws niet verg
47	8	1	1			mandibula	1	1	1	r.horz. geen kiezen	r.vert afgeakt
95	1	dig	1		rond	mandibula	1	1	1	r.horz/vert + P3-P4,M1,M2,M3	hakspeer/gebroken
95	1	dig	1		rond	mandibula	1	1	1	r.horz + Dp2,4,M1,M2,M3 pnm dbr	hakspeer/gebroken
95	1	dig	1		rond	mandibula	1	1	1	deel r.horz + diastema	hakspeer/gebroken
98	21		1	04/04/2014	rond	mandibula	1	1	1	deel r.horz + M2,M3	hakspeer M3 tert dbr/
69	19	1	1	28/03/2014	rond	metacarpus	1	1	1	dist deel epi verg	hakspeer/gebroken
92	20		1	03/04/2014	rond	metacarpus	1	1	1	dist deel epi verg	hakspeer/gebroken
95	1	dig	1		rond	metacarpus	1	1	1	dist epi niet verg	hakspeer/gebroken
95	1	dig	1		rond	metacarpus	2	1	1	dist epi niet verg	hakspeer/gebroken
95	1	dig	1		rond	metacarpus	2	1	1	dist epi niet verg	hakspeer/gebroken
95	1	dig	1		rond	metacarpus	1	1	1	dist deel epi niet verg	neonaal/gebroken
95	1	dig	1		rond	metacarpus	2	1	1	comlyen	niet verg
6	1	L1 vak 5	1	25/03/2014	rond	metatarsus	1	1	1	proxi deel	deel TS 2+3 verg/gebroken
95	1	dig	1		rond	metatarsus	1	1	1	proxi deel	gebroken
95	2	dig	1		rond	metatarsus	1	1	1	dist deel epi verg	hakspeer/gebroken
16	5	laag 1	1	25/03/2014	rond	pelvis	1	1	1	deel acetabulum	niet verg/gebroken
35	2		1	26/03/2014	rond	pelvis	3	1	1	delen acetabulum	hakspeer/gebroken
95	1	dig	1		rond	phalanx 1	1	1	1	proxi deel speekoot	gat bovenzijde + toed/ brandspoor
95	1	dig	1		rond	phalanx 2	1	1	1	compleet	brandspoor
92	20		1	03/04/2014	rond	pijpeben	1	1	1	deel diaphyse	gebroken
104	20		1		rond	pre-maxillare	1	1	1	compleet + deel maxilla	snijspeer/gebroken
35	5	1	1	26/03/2014	rond	radius/ulna	1	1	1	dist deel epis verg	gebroken
47	8	1	1	26/03/2014	rond	scapula	1	1	1	deel gewr. spina blad	veatspoor/gebroken
4	1	laag 1	1	25/03/2014	rond	tibia	1	1	1	proxi deel	neonaal/gebroken
5	1	1	1	25/03/2014	rond	tibia	1	1	1	diaphyse + dist epi verg	hak-sni-veatspoor/gebroken
6	1	L1 vak 5	1	25/03/2014	rond	tibia	2	1	1	delen diaphyse	gebroken
92	20		1	03/04/2014	rond	tibia	1	1	1	diaphyse	neonaal/gebroken
92	20		1			calvarium	1	1	1	deel frontale	juvenile/gebroken
10	1	1	1	25/03/2014	schaap/geit	femur	1	1	1	deel diaphyse	veatspoor/gebroken
47	8	1	1	26/03/2014	schaap/geit	lumbale vertebra	1	1	1	compleet	lws verg./franseuse afgebroken
65	19	laag 1	1	28/03/2014	schaap/geit	mandibula	1	1	1	deel r.horz + M2	gebroken
31	4	laag 1	1	25/03/2014	schaap/geit	mandibula	1	1	1	r.vert + deel r.horz + M3	gebroken
31	4	laag 1	1	25/03/2014	schaap/geit	mandibula	1	1	1	deel r.horz. + P3,P4,M1	gebroken
92	20		1	03/04/2014	schaap/geit	mandibula	1	1	1	deel r.horz. + dp + M1	veatspoor/gebroken
92	20		1	03/04/2014	schaap/geit	phalanx 1	1	1	1	compleet	brandspooren, gebroken
92	20		1	03/04/2014	schaap/geit	phalanx 1	1	1	1	compleet	juvenile/gebroken
92	20		1	03/04/2014	schaap/geit	scapula 1	1	1	1	deel + gewricht	juvenile/gebroken
92	20	laag 1	1	25/03/2014	schaap/geit	tibia	1	1	1	dist deel epi niet verg	juvenile/gebroken
95	1	dig	1		varken	humerus	1	1	1	dist deel epi verg	snijspooren/gebroken
6	1	L1 vak 5	1	25/03/2014	varken	scapula	1	1	1	deel collum blad/spina	veatspooren/gebroken
40	7		1	26/03/2014	vis	cleithrum	1	1	1	deel	klein exemplaar

BIJLAGE 6 Archeozoologisch onderzoek (G. Graas) tabel 6.3 Gesorteerd op soort

(Middelsteleuwe sporen zijn grijs gemarkeerd)

Uitgeest	Benes	60747											
47	8	1	1020	dig	26/03/2014	Groot/mg	pijfbeen	skelsteedeel	1	L	R	deel diaphyse	opmerking
92	20	1	185	3	03/04/2014	Groot/mg	pijfbeen	1				deel diaphyse	hakspeer/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	Groot/mg	femur	2				deel diaphyse	hakspeer/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	Groot/mg	pijfbeen	1				deel diaphyse	gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	Groot/mg	pijfbeen	8				delen diaphyse	brandsporen gebroken
65	19	1	150	2	28/03/2014	Groot	scapula	1				deel rand blad	gebroken
63	17	1	121	2	27/03/2014	Groot	spongleus bot	1				fragment	gebroken
								14					Bd 63 mm
14-1-147													
47	8	1	1020	dig	26/03/2014	Groot/mg	pijfbeen	skelsteedeel	1	L	R	deel diaphyse	opmerking
92	20	1	185	3	03/04/2014	Groot/mg	pijfbeen	2				delen diaphyse	hakspeer/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	Groot/mg	tibia	8				dist delen	gecalcineerd
								11					
2	1	1	1020	dig	26/03/2014	MG	costa	skelsteedeel	1	L	R	deel diaphyse	opmerking
92	20	1	185	3	03/04/2014	MG	costa	1				deel diaphyse	hakspeer/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	MG	costa	2				deel diaphyse	sijspoor/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	MG	costa	1				deel diaphyse	hakspeer/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	MG	costa	3				delen diaphyse	hakspeer/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	MG	costa	3				delen diaphyse	hakspeer/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	MG	costa	1				prox. deel	hakspeer/niet vergr.
92	20	1	185	3	03/04/2014	MG	costa	1				deel diaphyse	hakspeer/gebroken
95	1	1	185	3	03/04/2014	MG	maxilla	skelsteedeel	1	L	R	prox. deel	gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	MG	maxilla	1				klein deel	gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	MG	pelvis	1				deel ilium	gebroken
								14					
92	20	1	185	3	03/04/2014	paard	patella	skelsteedeel	1	L	R	1/2 exemplaair	gebroken/verveerd
92	20	1	185	3	03/04/2014	paard	pelvis	2				deel ischium	vraatspoor gebroken
								2					
2	1	1	1020	dig	26/03/2014	rund	calcareus	skelsteedeel	1	L	R	compleet	opmerking
47	8	1	1020	dig	26/03/2014	rund	calvarium	skelsteedeel	1	L	R	deel frontale + hooimpit	tuber niet vergr./juventiel
47	8	1	1020	dig	26/03/2014	rund	calvarium	skelsteedeel	1	L	R	klein deel hooimpit	gebroken
98	21	1	253	4	04/04/2014	rund	calvarium	skelsteedeel	1	L	R	deel hompil/occipitale	vraatspoor/gebroken
98	21	1	253	4	04/04/2014	rund	calvarium	skelsteedeel	1	L	R	deel frontale	gebroken
2	1	1	185	2	25/03/2014	rund	costa	skelsteedeel	1	L	R	deel diaphyse	hakspeer/gebroken
31	4	1	185	2	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	2	L	R	delen diaphyse	hakspeer/gebroken
92	20	1	185	2	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	2	L	R	delen diaphyse	snij-hakspeer/gebroken
95	1	1	185	4	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	4	L	R	delen diaphyse	snij-hakspeer/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	4	L	R	delen diaphyse	hakspeer/gebroken
95	1	1	185	3	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	4	L	R	delen diaphyse	hak/vraatspoor/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	4	L	R	delen diaphyse	hak/vraatspoor/gebroken
95	1	1	185	3	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	4	L	R	delen diaphyse	hak/vraatspoor/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	4	L	R	delen diaphyse	hak/vraatspoor/gebroken
92	20	1	185	3	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	4	L	R	delen diaphyse	hak/vraatspoor/gebroken
6	1	1	185	3	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	4	L	R	delen diaphyse	hak/vraatspoor/gebroken
7	1	1	185	3	03/04/2014	rund	costa	skelsteedeel	4	L	R	delen diaphyse	hak/vraatspoor/gebroken

